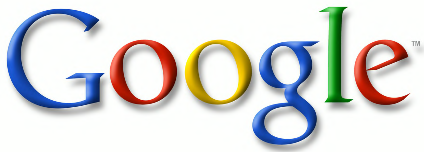
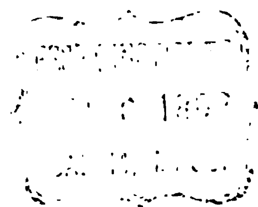

DET KGL. NORSKE FREDERIKS UNIVERSITET

J. LIEBLEIN

OM IO-MYTHEN

M. J. MONRAD

DEN MENNESKELIGE VILJEFRIHED OG DET ONDE

GUSTAV STORM

AFGIFTER FRA DEN NORSKE KIRKEPROVINS
TIL DET APOSTOLISKE KAMMER OG KARDINALKOLLEGIET
1311—1523 EFTER OPTEGNELSER I DE PAVELIGE ARKIVER

ALF TORP

BEMERKUNGEN ZU DEN VENETISCHEN INSCHRIFTEN

SOPHUS BUGGE OG MOLTKE MOE

TORSVISEN I SIN NORSKE FORM UDGIVET MED
EN AFHANDLING OM DENS OPRINDELSE OG FORHOLD
TIL DE ANDRE NORDISKE FORMER

UNIVERSITETS-PROGRAM FOR 1STE SEMESTER 1897

CHRISTIANIA 1897
I KOMMISSION HOS H. ASCHEHOUG & CO.
CENTRALTRYKKERIET

ⲉ

DET KGL. NORSKE FREDERIKS UNIVERSITET

J. LIEBLEIN

OM IO-MYTHEN

M. J. MONRAD

DEN MENNESKELIGE VILJEFRIHED OG DET ONDE

GUSTAV STORM

AFGIFTER FRA DEN NORSKE KIRKEPROVINS TIL DET APOSTOLISKE KAMMER OG KARDINALKOLLEGIET 1311—1523 EFTER OPTEGNELSER I DE PAVELIGE ARKIVER

ALF TORP

BEMERKUNGEN ZU DEN VENETISCHEN INSCHRIFTEN

SOPHUS BUGGE OG MOLTKE MOE

TORSVISEN I SIN NORSKE FORM UDGIVET MED EN AFHANDLING OM DENS OPRINDELSE OG FORHOLD TIL DE ANDRE NORDISKE FORMER

UNIVERSITETS-PROGRAM FOR 1STE SEMESTER 1897

CHRISTIANIA 1897

I KOMMISSION HOS H. ASCHEHOUG & CO.

CENTRALTRYKKERIET

23-3-9
29

OM IO-MYTHEN

AF J. LIEBLEIN

OM IO-MYTHEN

AF J. LIEBLEIN

Σχεδὸν δὲ καὶ πάντων τῶν θεῶν
τὰ οὐνόματα ἐξ Αἰγύπτου ἐλήλυθε
ἐς τὴν Ἑλλάδα.
Herodot II, 50.

Vort Motto viser os Herodot som fuldblods Ægyptoman. Thi naar han paa anførte Sted siger, at næsten alle Gudenavne er komne fra Ægypten til Hellas, og i det følgende Kapitel føier til, at „dette og endnu andre Ting er komne i Brug hos Grækerne fra Ægypterne af,“ saa ligger heri tydeligvis en stærk Overdrivelse. Men et Gran af Sandhed er der dog utvivlsomt deri, og kanske Herodot har havt et klarere Blik for den kulturelle Sammenhæng mellem Ægypten og Grækenland end de fleste af hans moderne Kritikere, som nok hædrer ham med Titelen af Historiens Fader, men behandler hans Vidnesbyrd med stor Frihed. Paa det religiøse og mythologiske Omraade, hvorom her er Tale, er der adskillige Antydninger til en saadan Sammenhæng, og jeg tror derfor at kunne tillægge det anførte Motto i al Fald nogen Berettigelse. Jeg skal her til nærmere Belysning og som Indledning til vort nærværende Emne dvæle lidt ved et Par af disse Antydninger.

Zeus-Ammon, som fra først af og sandsynligvis i urgammel Tid dyrkedes i det bøotiske Theben og senere paa flere Steder i Grækenland, viser saavel ved sit Navn Ammon som ved sit Kultusbillede med de karakteristiske Væderhorn hen paa den ægyptiske Ammon, Hovedguden i det hundreportede Theben ved Nilens Bredder. Hvad enten nu den ægyptiske Ammondyrkelse over Ammonium og Kyrene er indført til Grækenland, hvad de fleste mener, eller den i endnu

ældre Tider, f. Ex. af græske Leietropper, der tjente under det nittende og tyvende Dynastis Faraoner, var bragt med til Hjemmet fra Ægypten, eller af ægyptiske Udvandrede var ført med til deres nye Hjem i Grækenland — Alternativer, der alle er lige mulige og de sidste ikke mindst paa Grund af det bøotiske og ægyptiske Thebens mærkelige Navnelighed, der endog strækker sig til Flertalsformen —, kan der fornuftigvis ikke være nogen Tvivl om, at den bøotiske Zeus-Ammon, hvem Grækerne holdt høit i Ære og Pindar endog kalder „Ammon, Olympens Hersker", var en fra Ægypten indført Gud.[1]

I en bemærkelsesværdig Afhandling har Professor Johannes Paulson, Rektor ved Gøteborgs Høiskole,[2] søgt at paavise Oedipus-Sagnets ægyptiske Oprindelse. Den klumpføddede Oedipus, som dræbte sin Fader og ægtede sin Moder, var efter hans Mening den ægyptiske Set-Typhon gjennem Formidling af hans Manifestation Nilhesten, om hvem Ægypterne, ifølge Plutarchs Beretning,[3] troede, at den dræbte sin Fader for at kunne blande sig med sin Moder. Vistnok tør jeg ikke ubetinget slutte mig til Sammenstillingen; men den er høist skarpsindig, og der er saa meget i Bevisførelsen, som tiltaler mig, at jeg heller ikke tør benægte den. Er den lærde Forfatters Opfattelse rigtig, saa beviser Oedipus-Sagnet, at der maa have været Forbindelse mellem Ægypten og Grækenland i en meget tidlig Tid og tidligere end almindeligvis antaget; thi det omtales allerede af Homer og maa følgelig have været udbredt blandt Grækerne før hans Tid.

Det er især to Omstændigheder, som synes at tale for Sagnets Sammenhæng med Ægypten. Den ene er, at det er lokaliseret til Theben i Bøotien, hvilket i den ældste Tid paa en eller anden Maade maa have staaet i Forhold til det ægyptiske Theben. Den anden er Sfinxmotivet i Oedipus-Mythen; thi at det her er den ægyptiske Sfinx, som er kommet ind i det græske Sagn, medgiver endog Preller, der ellers gjerne afviser enhver ægyptisk Indvirkning.[4] Rigtignok har den nyere Kritik, hvad Paulson gjør opmærksom paa, benægtet al Sammenhæng med Ægypten paa dette Punkt; men jeg skulde tro, at dette blot er Udslag af den Hyperkritik, som i vor Tid gjør sig saa stærkt gjældende

---

1 Sammenlign hermed hvad Lepsius siger om Ammons Væderhorn i Zeitschrift für ägyptische Sprache und Alterthumskunde, 1877, S. 8 ff.
2 Till frågan om Oidipus-sagans ursprung, Göteborg 1895.
3 De Iside et Osiride 364.
4 Griechische Mythologie, II, 239 fl.

paa visse Hold. Dog skal det indrømmes, at den græske Sfinx har andre Attributer end den ægyptiske, og at dette er et meget vigtigt Moment. Men Forskjellen lader sig dog nok forklare, navnlig naar man tager Hensyn til de Modifikationer og Forandringer i Forestillingerne, som i Tidens Løb opstaar; men paa dette kan jeg her ikke gaa nærmere ind.

Til Ægypten henviser, som jeg mener, ogsaa Io-Mythen, til hvilken jeg nu skal gaa over. Mythen fortæller, som bekjendt, at Io blev elsket af Zeus, som paa Grund af Heras Skinsyge forvandlede hende til en hvid Ko. Hera krydsede Planen ved at udbede sig hende som Gave og ved derefter at stille hende under Bevogtning af Argos. Da denne imidlertid paa Zeus' Befaling blev dræbt af Hermes, sendte Hera en Bremse paa Io, saa hun blev jaget fra Land til Land, indtil hun endelig i Ægypten fandt Ro og der fødte Epaphos. Som vi ser, sættes Io af Sagnet selv i Forbindelse med Ægypten, og Preller indrømmer, uagtet det ikke stemmer med hans Opfattelse af Io-Mythen forøvrigt, at „den giver det mest slaaende Vidnesbyrd for, hvor indgroet Overbevisningen om en meget gammel Forbindelse mellem Grækenland og Ægypten var". Men det er aabenbart, at han tror, denne Overbevisning er falsk ikke blot i sin Almindelighed, men ogsaa i dette specielle Tilfælde, da han i Io-Mythen ser en Naturfabel, der er opstaaet paa græsk Jordbund. Det hele er for ham Natursymbolik, og han udmaler og gjennemfører det saaledes i det enkelte, at det næsten falder i det komiske. Io er et Billede paa Maanen; hun vandrer paa Himmelen som en skjøn Jomfru, der forvandler sig til en skinnende Ko. Hendes Vogter er den tusenøiede Argos, det vil sige Himmelens Stjerner. Hermes er Argosdræberen, fordi han som Taagens og Skyernes Gud tilhyller og skjuler Himmelens lysende Pragt. Den forvandlede og omflakkende Io symboliserer Maanens fire Faser: Fuldmaanen, hvis Lys tager af indtil Nymaane og atter tager til indtil den følgende Fuldmaane, idet Fuldmaanen er Io som skjøn Jomfru, som derefter forvandles til en hornet Ko for at svare til Maanens Horn og endelig i den nye underskjønne Fuldmaane antager sin oprindelige Jomfruskikkelse. Dette er næsten for meget af det gode; det er en alt for skjøn Harmoni paa et Omraade, hvor den græske Fantasi frit har udfoldet sig efter sine egne Love.

Preller følger her Traditionen og søger at gjøre den Fyldest, og dette er jo bare godt og vel, naar han blot havde været konsekvent og lagt f. Ex. tilbørlig Vægt paa det Træk i Mythen, hvorved Io

hensættes til Ægypten. Det maa dog bemærkes, at det er farligt helt at kaste sig i Traditionens Arme; thi den er ofte forvirret og selvmodsigende og følgelig falsk, og naar den, som i dette Tilfælde hos Preller, fortolkes paa en vilkaarlig Maade, fører den naturligvis paa Afveie. Ved Siden af Traditionen er det lingvistiske Materiale af stor Vigtighed, hvad jo er selvindlysende, og hvad jeg navnlig med Hensyn til det her behandlede Spørgsmaal i det følgende tror at kunne paavise. Vistnok kan den lingvistiske Methode ikke af egen Magtfuldkommenhed løse Verdens- og Religionshistoriens dunkle Gaader, men den kan dog, som vore moderne Sprogforskere tilstrækkelig har godtgjort, yde særdeles vigtige Bidrag til Løsningen. Overhovedet maa man for at finde Sandheden raadspørge ikke Lingvistiken alene eller Traditionen alene, men tage Hensyn til alle de Kilder, Korrektioner og Kriterier, som er forhaanden og som ved Besvarelsen af saadanne arkæologiske Spørgsmaal maa og bør komme i Betragtning. Støder man an om end blot i et eneste Punkt, er man sikkerlig paa Vildspor. Navnlig tror jeg, det er en i den moderne Oldtidsvidenskab gjennemgaaende Feil, at den forsømmer de gamle klassiske Forfattere; de var tidligere de eneste Kilder, nu mener man helt at kunne undvære dem.

Hvad nu særlig Io-Mythen angaar, har vi seet, at den af Traditionen er lokaliseret til Ægypten. Dette Træk har klarlig stor Betydning og maa ikke oversees. Thi gaar vi nærmere ind paa Enkelthederne, saa vil det vise sig —, og jeg antager, at Læserne vil finde det samme —, at flere af dem bærer et ægte ægyptisk Præg.

Vi skal først tage for os selve Navnet Io, som neppe kan være noget andet end det ægyptiske Ord for Ko. I Pyramidegravene, altsaa i Indskrifter fra de ældste Tider, skrives Ordet Ko *e-u*; i Papyrus d'Orbiney, der er fra det nittende Dynastis Tider, har vi Formerne *e-a-u-t* eller *ehe*. Den sidstnævnte Form svarer til det koptiske ⲉϩⲉ *bos*. Den førstnævnte Form *e-u* og den anden *e-a-u-t* er formodentlig Varianter af samme Ord *e-u*, idet *t* i den anden Form neppe er radikalt, men kun det sædvanlige Hunkjønsmærke. Til *e-u* findes i Koptisk intet tilsvarende enkelt Ord; men jeg har allerede forlængst gjort opmærksom paa,[1] at det er

[1] Recherches sur la chronologie égyptienne, Christiania. 1873, S. 130, Anmærkning.

bevaret i det sammensatte Ord ⲙⲁⲛⲏⲟⲩ *boum pastor,* i hvilket ⲙⲁⲛ er en paa Grund af Sammensætningen forkortet Form af ⲙⲟⲟⲛⲉ *pascere* og følgelig her betyder *pastor*, medens ⲏⲟⲩ svarer til det andet Ord i Sammensætningen, *bos.* Det gammelægyptiske *e-u,* Ko maa saaledes være identisk med det koptiske ⲏⲟⲩ *bos.* Men ⲏⲟⲩ er, naar det udtales efter den saakaldte Itacisme, i Lyd fuldstændig ligt med Navnet Io. Kan man nu heraf med nogen Sandsynlighed slutte, at Io-Navnet i den græske Mythe ikke er andet end det ægyptiske Ord for Ko, saa følger deraf, at det var under Formen af en Ko, Io kom fra Ægypten til Grækenland, og at det var Ko-Forestillingen, som oprindelig knyttede sig til Io. Nu spillede Koen en stor Rolle i den ægyptiske Religion, da den var Symbolet for den store Gudinde Hathor eller Isis, naar hun som Moder gav sin Søn Horus Die. Dette stemmer jo udmærket godt med Prellers Antagelse, at Ko-Symbolet i Io-Mythen er det ældre og oprindelige, idet han som Bevis derfor anfører, at Io paa Billedværker, paa Gemmer og gamle Vaser fremstilles snart som Ko, snart som Jomfru med Kohorn, undertiden ogsaa som Ko med menneskelig Overkrop.[1] Er denne Opfattelse rigtig, saa har Grækerne i sin Io-Mythe laant ikke blot Navnet, men ogsaa Grundforestillingen fra Ægypten. Alt hvad der kan siges herom er, at det er en Mulighed, men intet afgjørende Bevis; thi en saadan enkelt Overensstemmelse kan være tilfældig og beviser følgelig ikke meget.

Men der er flere Overensstemmelser.

En af Mythens Traditioner angiver Io som Datter af Peiren, og dette er, mener Preller, den ældste Genealogi. Peiren havde, ifølge samme Forfatter, „i et ældre græsk eller i et fremmed Sprog Betydning af Vand, Flod eller Kilde,“ og han anfører som beslægtede dermed Πεῖρος, en Flod i Achaja, Περόη, en Flod i Bøotien og Kilden Πειρήνη i Korinth.[2] I Peiren hører Udlyden *n* sandsynligvis ikke til Stammen; at den kun er en Afledningsendelse, statuerer ogsaa de af Preller anførte Sammenligninger. Da Navnets græske Oprindelse er tvivlsom og efter Preller lige saa godt kan søges i et fremmed Sprog, ligger det nær forhaanden her at tænke paa et ægyptisk Udspring. Og se, her frembyder Navnet paa Nilen sig øieblikkelig af sig selv.

[1] Griechische Mythologie, II, 29.
[2] ibid. II, 27 og Anmærkning.

Paa Ægyptisk kaldes Nilen *e-ur*; hyppig forekommer Formen , *etur*, hvori Indlyden *t* blot er en i Ægyptisk hyppig forekommende Udvidelse af Stammen.[1] Da *eur* er Maskulinum, lyder det, med den maskuline Artikel *p* stillet foran, *peur*. I Koptisk findes det tilsvarende Navn paa Nilen i flere Former: ⲓⲟⲣ, ⲓⲉⲣⲟ, ⲓⲁⲣⲱ, ⲉⲓⲟⲟⲣ, ⲉⲓⲉⲣⲟ, og da Ordet ogsaa her er Maskulinum og som saadant sætter *p* foran, faar vi følgelig de transskriberede Former: *pior, piero, piaro, peioor, peiero,* hvilke alle bruges som Navn paa Nilen. Det samme Ord gjenfindes i det hebraiske יְאֹר, der i Mosebøgerne og hos Profeterne oftere bruges som Navn paa den ægyptiske Nil, hvad enten nu det semitiske eller det ægyptiske Ord var det oprindelige.

Nu er det, tænker jeg mig, det ægyptiske *peur,* Nilen, som vi finder igjen i det græske Navn *Peire-n,* hvorved Prellers divinatoriske Antagelse, at Peiren betyder „Vand, Flod eller Kilde“, finder sin Bekræftelse, ligesom det er klart, at vi her ikke har det semitiske Ord, men det ægyptiske med sin karakteristiske Hankjønsartikel *p,* der ikke findes i Hebraisk.

Er denne min Antagelse rigtig, at Peiren, Io's Fader, ikke er andet end det ægyptiske Navn paa Nilen, saa bliver Io Datter af Nilen, og Io-Mythens ægyptiske Oprindelse faar derved en ganske mærkelig og overraskende Bekræftelse.

Men der er endnu mere i Io-Mythen, som henviser os til Ægypten.

Ifølge en anden Genealogi end den ovenfor nævnte var Io en Datter af Flodguden Inachos, altsaa en Søster af Phoroneus, der igjen havde en Søn ved Navn Apis. Efter denne Genealogi var saaledes Io en Tante af Apis eller, for at tale i Almindelighed, en nær Slægtning af ham. Men hvem var denne Apis? Jeg skulde tro, at vi i det græske Navn Ἆπις kun har et andet ægyptisk Navn paa Nilen, nemlig *hapi,* der mest bruges i religiøse Texter, medens det tidligere nævnte *peur* bruges i verdslige. Det ægyptiske *hapi* bliver paa Græsk med tilføiet Nominativendelse regelret til Ἆπις, da ægyptisk *h* i Græsk transskriberes snart med Spiritus lenis, snart med Spiritus asper, som f. Ex. Ἀθύρ, paa Ægyptisk *Hathor,* og Ἀρούηρις, paa Ægyptisk *Horoer,* eller opsaa Ἁρποκράτης, som er det ægyptiske

[1] Se Brugsch, Dictionnaire hiéroglyphique, S. 146.

Horpechrot; i de to sidste Exempler er det samme ægyptiske *Hor,* Navnet paa Guden Horus, transskriberet baade 'Αρ... og 'Αρ.... Vi ser, at Navnet Apis atter fører os lige hen til Ægypten. De to Traditioner er dog for saa vidt i Strid med hinanden, som den specielle Slægtskabsgrad angives forskjellig; men de er dog deri enige, at Io ved Blodsforvandtskab var knyttet til Nilen, og det er dette sidste, som for vort her behandlede Spørgsmaal har afgjørende Betydning, og det kanske mere netop paa Grund af Uoverensstemmelsen; thi de to Traditioner viser sig derved som indbyrdes uafhængige af hinanden, og naar de begge desuagtet har det kapitale Træk om Slægtskabsforholdet mellem Io og Nilen, saa faar det deri liggende Bevis dobbelt Vægt.

Endelig fortæller Io-Mythen til Slutning, at Io, efterat hendes Omflakninger var endt, tilsidst fandt Ro i Ægypten og der fødte Sønnen Epaphos. Men Epaphos er Oxen Apis, Ægypternes helligste Dyr. Herodot siger paa to Steder, II, 153 og III, 27, at Hellenerne kaldte Oxen Apis for Epaphos. Dette Træk peger atter ligefrem paa Ægypten.

Af forangaaende Undersøgelse fremgaar som Resultat:

1. At Navnet *Io* er det ægyptiske Ord *eu,* der betyder Ko.
2. At *Peiren,* Io's Fader, er *P-eur,* Ægypternes profane Navn paa Nilen.
3. At *Apis,* Io's Brodersøn, er *Hapi,* Ægypternes hellige Navn paa Nilen.
4. At *Epaphos,* Io's Søn, er Ægypternes hellige Oxe Apis.

Hertil kommer:

5. At Mythen henlægger Io's endelige Hjem til Ægypten.

Her er ikke blot en enkelt Lighed eller Overensstemmelse, som jo kunde være tilfældig, men fem forskjellige, indbyrdes uafhængige Kjendsgjerninger, der alle taler for Io-Mythens ægyptiske Oprindelse. Om disse Kjendsgjerninger alle er lige sikre, er ikke min Sag at afgjøre, det maa jeg overlade til Kritiken; jeg har blot villet meddele mine Undersøgelser og de Resultater, som deraf med Sandsynlighed kan uddrages.

Men Io-Mythen har endnu en anden Side, der trænger til at undersøges og som derfor ikke bør forbigaaes i Taushed. Det er Forholdet mellem Io og Hera, jeg sigter til. Io var, som bekjendt, første Præstinde for Hera, og da hun var bleven forvandlet til Ko,

græssede hun i Himmeldronningens hellige Lund med den rige Græsgang ved Heras Hovedtempel i Nærheden af Mykenæ. Men det er nu det mærkelige, at Hera selv havde Koen som Symbol, og at hun i de ældste Tider fremstilledes snart som en Kvinde med Kohoved, snart helt som Ko. Det er navnlig Schliemann vi har at takke for Paavisningen heraf.

Et af de ældste Steder for Heras Dyrkelse var Mykenæ, og her i denne Egn mellem Mykenæ og Nabobyerne Argos og Tiryns laa et ældgammelt berømt Tempel indviet til hende. Under sine Udgravninger i og omkring den gamle Tempelgrund har Schliemann fundet en hel Del Kobilleder, som efter hans bestemte Mening var Kultusbilleder for Hera. I sin Beretning om disse Udgravninger taler han gjentagne Gange om dem. Saaledes siger han paa et Sted:[1] „I Mykenæs Akropolis er de sædvanligste Kultusbilleder hine Heraidoler i Kvindeskikkelse med Horn eller i Koskikkelse: de er i Virkeligheden saa talrige, at jeg har kunnet samle mere end 700 af dem; men de er alle mere eller mindre beskadigede.“ Paa følgende Side siger han: „Jeg nævner videre det meget hyppig forekommende Idol, hvis hele midtre Del har fuldstændig eller tilnærmelsesvis Form af en Skive, som oprindelig maa have havt den Bestemmelse at fremstille Fuldmaanen; thi Hera var jo Maanegudinde, og hendes Kohorn og hele Kokarakter kan kun stamme fra Halvmaanens symbolske Horn.“ Jeg kommer senere tilbage til dette Punkt og skal her kun bemærke, at Schliemann sandsynligvis har Uret, naar han antager, at Heras Kohorn oprindelig stammer fra Maanens Horn. Efter min Opfattelse har Hera fra først af faaet sine Kohorn og sin Koskikkelse som Laan fra den ægyptiske Isis, hvis Symbol Koen var. Senere hen i Tiden kan Grækerne i disse Kohorn have seet Maanens Horn og samtidig gjort Hera til Maanegudinde.

Paa ovennævnte og følgende Side giver Schliemann Afbildninger af to behornede Skikkelser og til Forklaring af dem meddeler han følgende: „Endelig har jeg at nævne de sjeldnere forekommende Kvindeidoler med et fuldkommen modelleret Kohoved; men denne Type er blot fundet paa Vasehanker, og Kvindens Legeme er aldrig fuldstændigt .... Tillige blev fundet et hovedløst Heraidol med to vel konserverede Horn og to Bryster.“

[1] Mykenæ, S. 117.

I den fjerde Grav i Mykenæs Akropolis fandt Schliemann et Kohoved af Sølv med to gyldne Horn. Han giver Afbildninger deraf og beskriver det saaledes:[1] „Jeg fandt et Kohoved af Sølv med to lange gyldne Horn. Det har en smukt udziret gylden Sol paa Panden. Jeg bemærker her, at den ægyptiske Apis fremstilles med en Sol mellem Hornene.“ Jeg skal til denne Schliemanns Bemærkning føie som yderligere Bemærkning, at ogsaa Isis, ligesom Gudinden Hathor, bærer en Soldiskus mellem Hornene, naar hun under Skikkelse af en Ko eller med Koens Attributer giver sin Søn Horus Die. Det er en yndet og hyppig Fremstilling paa de ægyptiske Monumenter, at Isis eller Hathor — i denne Rolle er de to Gudinder saa godt som identiske — giver Farao Die; thi enhver Farao er en Horus; i denne Funktion er Gudinden gjerne afbildet som en Kvinde, der paa Hovedet bærer Kohorn med en Soldiskus mellem Hornene. Det er derfor høist mærkeligt, at det af Schliemann i Mykenæ fundne Kohoved bærer Solskiven paa Panden. Vistnok har Solskiven her en anden Form end den ægyptiske, og den er placeret paa Panden, ikke mellem Hornene; men Motivet er dog i Hovedsagen det samme, og Afvigelserne i Enkelthederne lader sig jo let forklare.

Ogsaa i Tiryns fandt Schliemann lignende Kobilleder. Han omtaler,[2] at han samlede elleve smaa Kjør af Terracotta, „som synes at løse et stort Problem og i ethvert Fald er af stor Vigtighed for Videnskaben“. „Jeg fandt,“ fortsætter han, „aldeles lignende Kjør i Mykenæ, som laa tæt ved det store Heræon og var berømt for sin Dyrkelse af Hera, hvis Kokarakter og Identitet med den pelasgiske Maane- og Kogudinde Io, med den bøotiske Gudinde Demeter Mykalessia og den ægyptiske Gudinde Isis jeg tror tilstrækkelig at have bevist.“

Disse Udgravninger viser, at Hera i ældgammel Tid fremstilledes i Koskikkelse. Yderligere Vidnesbyrd herom giver Schliemann i en Excurs over Hera boopis:[3] Et Kohoved findes paa Mynter fra Samos og fra den samiske Koloni i Messene, i hvilke Lokaliteter Hera dyrkedes fra de ældste Tider af. Ordet βοῦς er Hovedbestanddelen i Navnet Εὔβοια, som var Epitheton for Hera og tillige brugtes som Navn for en af hendes Ammer, for Øen, hvor hun opdroges, og for

[1] ibid. S. 249 ff.
[2] ibid. S. 11 og S. 13 flg.
[3] ibid. S. 22 ff.

det Bjerg ved Mykenæ, hvor hendes Hovedtempel laa. Endvidere kaldtes hun βοῶπις, hvorved hun betegnedes som Gudinden med Koaasyn, Kohoved eller Koskikkelse; først senere, da Heras Kokarakter var glemt, fik *boopis* Betydningen „koøiet“ og brugtes til at angive en guddommelig eller menneskelig Kvinde med store smukke Øine. Preller synes ogsaa at have en Anelse om Ordets oprindelige Betydning; men den forfører ham blot til hans sædvanlige overdrevne, næsten karikaturmæssige Natursymbolik. Han siger nemlig:[1] „Derimod er det gamle Epithet βοῶπις og det i Heras Kultus sædvanlige Offer af Kjør og Oxer vel rettest at tyde som de paa Himmelen græssende Skyer, der i Grækernes og andre Folks Mythologi ikke sjelden sammenlignes med Hjorde af græssende Kjør og Oxer.“

Sammenholder vi alle disse Kjendsgjerninger med de herhenhørende Fund, som Schliemann har gjort, kan der ingen Tvivl være om, at Hera i urgammel Tid dyrkedes under Skikkelse af en Ko. Skulde man, i Lighed med Schliemann og Gladstone, heri se en Sammenhæng mellem den græske Hera og den ægyptiske Isis? Schliemann gjør paa flere Steder den Anskuelse gjældende, at saa virkelig har været Tilfældet. Og Gladstone sammenstiller[2] Hera med Isis og siger udtrykkelig, at Heras Koskikkelse „stammer fra Ægypten“. Den samme Anskuelse udtaler han i Indledningen til Schliemanns Mykenæ, S. IX, saaledes: „Vi ved, at den med Osiris forbundne Isis paa ægyptiske Monumenter er fremstillet i menneskelig Figur med et Kohoved. Denne Fremstilling af Guddommen stemmede med de ægyptiske Indvandreres Aand, og saadanne Indvandringer, hvis Antagelse vel lader sig forlige med de homeriske Digte, kan have fundet Sted nogle Generationer før Trojanerkrigen[3].“ Og i et Foredrag, som Gladstone holdt paa Orientalistkongressen i London 1892, kommer han atter ind paa Schliemanns Udgravninger i Mykenæ. Idet han sigter til de her fundne Grave, siger han:[4] „Disse Grave

[1] Griechische Mythologie, I, 112.

[2] I sin Homeric Synchronism, S. 249, efter Citat i Schliemann, Mykenæ, S. 14.

[3] I en Anmærkning er tilføiet: „Siden denne Fortale gik i Trykken, er Brudstykker af et Strudsæg, som man tidligere antog var en Alabastervase, bleven undersøgt og bestemt. Denne Gjenstand synes at levere et nyt Bevis for en forhistorisk Forbindelse mellem Mykenæ og Ægypten.“

[4] Transactions of the ninth international Congress of Orientalists, London 1892, Vol. II, 432.

frembyder talrige og klare Tegn paa Sammenhæng med ægyptiske Skikke.“ Efter at have opregnet flere af disse „Tegn“, som dog ikke netop er blandt de mest overbevisende, føier han til: „Saa stærk viser i Virkeligheden den ægyptiske Indflydelse sig i disse Grave og i de øvrige mykeniske Levninger, at der fornuftigvis ikke kan være nogen Tvivl om dens Existence.“ Vistnok kan Gladstone i disse Ting ikke tillægges Fagmandens Autoritet, skjønt han jo, som bekjendt, har et sjeldent indgaaende Kjendskab til Homer og hans Tid; men han er den geniale Mand, hvis Blik ofte ser skarpere og klarere end den lærdeste, men i sin Lærdom forstenede og ensidige Fagmands.

Men er det en mærkelig Ting, at Schliemann i Mykenæ har fundet Ægypten, saa er det endnu mærkeligere, at Flinders Petrie i Ægypten har fundet Mykenæ. Ægypten har altid været og er fremdeles den Dag idag Undrenes Land: man finder der stadig de mest uventede Ting. Englænderen Petrie, som i mange Aar har foretaget Udgravninger i Ægypten og har gjort det ene interessante Fund efter det andet, opdagede i Vinteren 1889—90 en tidligere ukjendt By ved Mundingen af Fayumdalen. Denne By, som nu er kjendt under Navnet Gurob, har kun bestaaet i ikke fuldt tre hundre Aar, nemlig fra Thotmes III til Menefthes, cr. 1400—1110 f. Kr. Dette er jo en særdeles heldig Omstændighed, da den forskaffer os en approximativ Tidsbestemmelse for de udaterede Gjenstande, som udgraves her.

I Gurob har Petrie foruden ægyptiske Oldsager ogsaa fundet Efterladenskaber efter en fremmed Befolkning, som maa have boet dersteds i en kortere eller længere Tid, dog indenfor Grændserne af ovennævnte Periode. Petrie beretter[1] herom saaledes: „De fremmede Beboere har efterladt sig flere Spor her, om de end i nogle Retninger har fulgt ægyptiske Skikke. Først og fremst er der en Ligkiste for en høi Embedsmand af Turscha-Race.“ — Turscha-Krigere nævnes ofte paa de ægyptiske Monumenter og identificeres bedst med Etruskerne. — „Gravfiguriner for en Hethit, en Træfigur af en hethitisk Harpespiller samt et Broncespeil med en fønikisk Venus blev fundne i Grave eller i Jorden. Baade i Grave og i Byen fandtes stadig ægeiske Vaser saadanne som de, der tilhører den tidligste Periode i Mykenæ. Den græske Ligbrænding var bibeholdt her i en modificeret Form; skjønt Legemerne blev begravede paa ægyptisk Vis (saaledes fandt jeg Haar

[1] W. M. Flinders Petrie, Ten years' digging in Egypt, 1881—1891, S. 130 ff.

paa nogle af Mumierne her), blev alle personlige Eiendele brændte. Ved Eierens Død blev der sandsynligvis gravet et Hul i Jorden, hvori man placerede hans Stol og Klæder, Speil, Kamme, Halssmykker og Toiletgjenstande, Glasflasker, blaat glacerede Boller og Vaser, Alabasterfade, Knive og andet Husgeraad samt den afdødes bedste Pottemagervarer. Alt dette blev brændt; Ilden dæmpedes med Potteskaar, hvorefter Jord blev paafyldt og endelig Hullet helt tildækket. En saadan Skik har aldrig været kjendt blandt Ægypterne, og dette beviser atter, at Gurob har havt en fremmed Befolkning.“ Saavidt Flinders Petrie herom.

I Henhold til foranstaaende Beretning er det neppe for dristigt, naar jeg siger, at Flinders Petrie i Ægypten har gjenfundet Mykenæ eller, for at tale mere i Almindelighed, den græske Kultur. Han har i Gurob fundet Etruskerne, som vi fra andre Kilder ved kom til Ægypten sammen med flere græske og italiske Folk snart som Fiender, snart som Leietropper. Der fandt han ligeledes de samme Slags Vaser som de, man kjender fra Mykenæ, og endelig fandt han hist i Fayumdalen den samme eiendommelige Begravelsesmaade, som Schliemann til sin Forbauselse observerede i Mykenæ. Jeg vil udtrykkelig betone denne Overensstemmelse, fordi ingen hidtil synes at have været opmærksom paa den. Ligesom Petrie i Gurob fandt en Begravelse, der afveg fra den ægyptiske, saaledes fandt Schliemann i Mykenæ en Begravelse, der afveg fra den græske; men da er det saameget mærkeligere, at det synes at være den samme Slags Begravelse, og navnlig at den har den Eiendommelighed at være halvt ægyptisk og halvt græsk, idet den forbinder ægyptisk Balsamering med græsk Ligbrænding. Vi ser af Petries Beskrivelse, at Ligene var balsamerede, medens Gravmobilierne var brændte, dog som det synes kun halvt. Lad os nu se Schliemanns Beskrivelse af Gravene i Mykenæ. Ligene synes, i al Fald delvis, at have været balsamerede. Saaledes fortæller han om et af Ligene i den første Grav følgende:[1] „Ligets Farve ligner meget en ægyptisk Mumies. Det runde Ansigt med alt sit Kjød var under den svære Guldmaske mærkelig vel bevaret; man saa intet Spor af Haar, dog var begge Øinene tydelig synlige, ligesaa Munden, der paa Grund af den ovenpaa hvilende svære Vægt var vidt opspærret og viste alle sine to og tredive skjønne

[1] Mykenæ, S. 340.

Tænder.“ Om Ligbrænding har været brugt, saa var den i ethvert Fald ikke fuldstændig og kom i det mindste ikke til Anvendel paa dette Lig. Derimod ser man, at de øvrige i Gravene nedlagte Gjenstande har været udsatte for Ild, da de bærer tydelige Mærker deraf, og det er jo muligt, at den Ild, hvoraf man ser Spor, her ligesom i Gurob blot skulde tjene til Forbrænding af Mobilierne, ikke af Ligene. I sin Indledning til Schliemanns Mykenæ S. XL ff. taler Gladstone udførlig om denne ufuldstændige Forbrænding, som han finder paafaldende, da den ikke stemmer med de homeriske Digte. Ifølge disse skulde Ligene fuldstændig brændes eller i det mindste saameget, at Knoklerne tillige med Asken kunde opsamles og opbevares i Urner. Men i Mykenæs Grave var et af Ligene aldeles uberørt af Ilden, saa at endog Kjødet var bevaret, og af andre Lig var saa meget igjen, at man kunde se, at de var sammentrykkede og lemlæstede for at faa Plads i Graven; det var i al Fald tydeligt nok, at Knoklerne ikke var opsamlede for at opbevares i Urner. Da Grækernes Hensigt med Ligbrændingen her saaledes ikke var søgt fremmet, synes den Antagelse rimeligst, at Brændingen af Ligene ikke har fundet Sted i disse mykeniske Grave eller i al Fald ikke var tilsigtet.

Nu, en saadan Forbindelse mellem Gurob og Mykenæ i Grækernes heroiske Tidsalder maa jo synes umulig for dem, som holder fast paa den gamle Lære, at Ægypten først blev aabnet for Grækerne i Psammetiks Tid. For vore Dages Videnskabelighed staar Sagen imidlertid anderledes. Vi ved nu, at paa den Tid, da den fremmede Befolkning boede i Gurob, det vil sige under og forud for Menefthes' Regjering, blev Ægypten ofte besøgt af Grækerne. Jeg har ovenfor hentydet hertil; udførligere har jeg behandlet dette for Oldtidshistorien saa særdeles vigtige Emne i en i Nordisk tidskrift for 1894 optagen Afhandling: „Det ældste samkvem mellem Ægypten og Grækenland“. Idet jeg henviser dertil, skal jeg her kun tilføie, at der stadig dukker op nye Kjendsgjerninger, som belyser og beviser dette Samkvem.

Et saadant Faktum har vi, mener jeg, i Io-Mythen og i den dermed i nær Forbindelse staaende Hera-Dyrkelse i Mykenæ. Io bærer paa sin Pande et saa ægte ægyptisk Stempel, at hendes Oprindelse fra Ægypten ikke vel lader sig afvise eller benægte, om end ikke alle de Enkeltheder, jeg derfor har anført, skulde befindes at være rigtige. Og hvad Heradyrkelsen angaar, det vil sige i den Koform, hvori den optræder i Mykenæ, saa er de Forskere, som har beskjæftiget sig

med den, uvilkaarlig og næsten mod sin Villie bleven førte til heri at statuere ægyptisk Indflydelse.

Men i hvilket Forhold stod nu den ægyptiske Kofigur Io til den i Mykenæ under Koform dyrkede Hera? Det er klart nok, at de var nær knyttede til hinanden. De havde Koformen fælles og var for saa vidt næsten identiske, ligesom de ogsaa af senere Forskere ofte sammenblandes og forvexles med hinanden; men de var tillige forskjellige, idet Io var Heras Præstinde og senere forfulgtes af hende med bitter Skinsyge. Men forøvrigt lader det sig ikke gjøre at give noget bestemtere og fuldstændigere Svar paa Spørgsmaalet. Imidlertid kan jeg ikke undlade som Afslutning paa nærværende Undersøgelse kortelig at udtale, hvorledes Forholdet efter mit Skjøn simplest og naturligst kan opfattes.

Hvad Hera oprindelig var, derom kan naturligvis intet sikkert siges. Som det kvindelige Element i Guddommen ved Siden af Zeus, var hun formodentlig ligesaa gammel i Grækenland som denne. Men hun er allerede i en tidlig Tid, sandsynligvis i den mykeniske Periode, kommen under ægyptisk Indflydelse. Hvad enten det var ægyptiske Indvandrere, saaledes som Gladstone mener, eller Grækere, navnlig achæiske Horder, som en Tid lang havde opholdt sig i Ægypten — det er for vort nærværende Spørgsmaal ligegyldigt — som sikkert maa det ansees, at en Folke- eller Krigerskare, som i Nildalen havde faaet et Stænk af ægyptisk Kultur, har sat sig fast i Egnene om Mykenæ, Argos og Tiryns og bragt med sig did den ægyptiske Kogudinde Isis eller Hathor. Dette var Koen, som under sit ægyptiske Navn Io blev knyttet til den her i Egnen tidligere dyrkede Gudinde Hera. Medens Io-Koen paa den ene Side blev staaende selvstændig ved Siden af Hera, blev hendes Præstinde, tillagdes Hera paa den anden Side Koskikkelse, der var karakteristisk for den ægyptiske Isis, med hvem hun sammenstilledes af de nyankomne Magthavere. Hera fik Tilnavnet *boopis,* d. e. Gudinden med Koaasyn, og Koen blev hendes Kultusbillede. Det er denne Form for Heras Dyrkelse, som træder frem for os i Mykenæs Grave. Men den har neppe varet synderlig længere end den ved Schliemanns Udgravninger afdækkede mykeniske Periode. Koen Io blev fordreven og jaget paa Flugt tilbage til Ægypten; Heras Koform afskaffedes, Kohornene blev Maanens Horn, idet Hera samtidig blev Maanegudinde, og Tilnavnet *boopis* fik, efterhaanden som den gamle Kokarakter gik i Glemme, Betydningen koøiet til Betegnelse

af store smukke Øine, hvilke under Heras nye Skikkelse med et skjønt Kvindehoved blev det eneste dunkle Minde om den tidligere Koform.

Men uanseet hvordan det forholder sig med den her skitserede Metamorfose i Heradyrkelsen, maa det vel staa fast, at det fremmede Element, som vi har fundet i denne og i Io-Mythen, skriver sig fra Ægypten, og at det er kommet til Grækenland i en Tid, der ikke er senere end det tolvte Aarhundrede f. Kr. Denne ikke uvigtige Tidsbestemmelse leverer Gurob-Fundet os; den stemmer forøvrigt med Schliemanns Resultater, og den stemmer med de ægyptiske Indskrifters Krigsberetninger om græske og italiske Troppers Tilstedeværelse i Ægypten.

Kan jeg ved denne Undersøgelse hjælpe, om end nok saa lidet, til at løfte en Flig af det Slør, som dækker den oldgræske Historie og dens Sammenhæng med den ægyptiske, saa vil den ikke være forgjæves. Vistnok maa jeg antage, at den ægyptiske Religions Indflydelse paa den græske i dette Tilfælde kun har været kortvarig. Men de Mennesker, som bragte den ægyptiske Gudinde til Grækenland, har ogsaa ført med sig andre ægyptiske Kulturelementer, som sikkerlig ikke sporløst er forsvundne.

Dog, det forholde sig hermed som det vil, under alle Omstændigheder er det af Vigtighed at finde og forfølge ethvert Spor, stort eller lidet, som viser os, hvorledes den i Aartusener oparbeidede og opsparede Kultur har fundet Veien over fra Ægypten til Grækenland og det øvrige Europa.

DEN MENNESKELIGE VILJEFRIHED OG DET ONDE

AF M. J. MONRAD

DEN MENNESKELIGE VILJEFRIHED OG DET ONDE

AF M. J. MONRAD

Det er det gamle Spørgsmaal, men hvormed man aldrig bliver færdig. Mangen Gang troer man at have fundet en Løsning; men aldrig saa snart mener man dermed at kunne slaae sig til Ro, førend nye Vanskeligheder og Tvivl reise sig.

Saa mener man atter at kunne slaae sig til Ro med Uløseligheden, og lange Tider gaaer man afveien for Spørgsmaalet, hvad der netop i den nærværende Tid for en stor Deel synes at være Tilfældet. Og jeg er bange for, at Mange ville betragte det som utidsmæssigt, at det her bringes paa Bane. Philosopherne ere nu vante til at sysselsætte sig med ganske andre Ting, helst Saadant, der ligger mere paa Tilværelsens for Erfaring og en nærliggende Reflexion tilgjængelige Overflade, hvor de mene at have fast Grund under Fødderne og klar Synskreds, saa de ikke behøve at indvikle sig i Tvivl og Dunkelheder.

Men om det, jeg har at forebringe, vil synes gammeldags og ikke stemt i Tidens Tone, faaer ikke hjælpe. Værre er det, at jeg vel kan have grundet Tvivl, om jeg — især i min høie Alder — vil paa nogen Maade kunne magte en Opgave som den foreliggende. Sandt at sige, er jeg ogsaa meget langt fra at mene, at jeg vil kunne bringe en tilfredsstillende Løsning eller hæve alle Dunkelheder. Men jeg følte det ligesom at hvile paa mig, endnu inden jeg gaaer bort, at forsøge, om jeg kanske fra mit Standpunkt kunde kaste en streifende Lysstrime

over denne vigtige Sag, som saa længe har sysselsat mine Tanker. Jeg bliver imidlertid nødt til, da det gjælder at undersøge Tænkeligheden af Frihed og det Onde i en fornuftgrundet og fornuftstyret Tilværelse, at gaae tilbage til det Tænkeliges og Fornuftiges Begreb og Grundbetingelser, hvor jeg neppe kan vente, at af Almeenheden — ja maaske endog af Fagmænd — ret Mange ville have Lyst eller Evne til at følge mig.

I.

Spørger man fordetførste den umiddelbare Erfaring og den almindelige menneskelige Bevidsthed, saa synes to Kjendsgjerninger utvivlsomme, deels, at der virkelig er baade Godt og Ondt i Verden, deels, at Menneskene have det i sin Magt at gjøre baade Godt og Ondt, være baade gode og onde. Navnlig hvad vi ansee for Ondt og Skadeligt, føle vi nok af, allerede i den ydre Natur, som ofte synes at hæmme og tilintetgjøre Skjønhed og Harmonie, men endnu mere i det menneskelige Liv, hvor saamegen Ulykke og Elendighed viser sig. Og det synes os aabenbart, at idetmindste en stor Deel af denne Ulykke skyldes Menneskenes egne Handlinger deels mod hinanden, deels mod sig selv. Selvreflexion og indre Erfaring synes at sige enhver af os, at vi selv bestemme vore Handlinger saavel til det Gode, som til det Onde; og det menneskelige Samfunds Orden er jo heelt igjennem bygget paa Forudsætningen af, at ethvert Menneske selv er Aarsag i og maa staae til Ansvar for, hvad han gjør.

Fra et naivt Erfarings-Synspunkt vil Tanken om Friheden og det Ondes Tilværelse neppe synes at volde nogen Vanskelighed.

Men for en philosopherende Betragtning, der ikke bliver staaende ved den nærliggende Erfaring, men udvider sig over Tilværelsen i dens Heelhed, faaer Sagen strax et andet Udseende.

Vil man imidlertid — som jo enkelte Philosopher baade i ældre og nyere Tid have gjort — give Afkald paa Tanken om en almindelig Sammenhæng og en fornuftig Orden i Tilværelsen, man forestille sig det Hele som udgaaet fra og styret af et blindt Tilfælde eller (hvad egentlig kommer paa Eet ud) af en blind vilkaarlig Vilje: saa falder atter Vanskeligheden ved Friheden og det Onde bort. Thi der vil da Intet være i Veien for, at hvilkesomhelst Forstyrrelser kunne

opstaae, og at ethvert løsrevet Individ kan finde paa at gjøre, hvad Ondt det skal være. Snarere vil det være vanskeligt at tænke sig, at noget Godt kunde opstaae; det maatte da ialfald kun skyldes en tilfældig Undtagelse, og i en Tilværelse, hvori der ikke var nogen Fornuft, maatte jo Forstyrrelser, Strid og Ulykke være herskende.

Men i Almindelighed kan den menneskelige Tanke ikke blive staaende ved at betragte Tilværelsen idethele som sammenhængsløs og beroende paa det løse Tilfælde. Thi at tænke er overhoved i Betragtningen at sammenføie det Ene med det Andet, søge en Eenhed i det Mangfoldige, henføre det Enkelte til noget Almindeligt, hvorved det bestemmes. (I det latinske *cogitare* ligger tydeligt denne Tænkningens samlende, forbindende Betydning; Oprindelse og Grundbetydning af det germanisk-nordiske Ord tænke kjender jeg ikke). Denne efter sit Væsen Eenhed søgende Tanke, der i sit mangfoldige Object stedse vil see indbyrdes Sammenhæng, gjensidig Afhængighed og Lov, naaer nu somoftest ikke til sin yderste Spids, den Alt omfattende og gjennemtrængende Eenhed, men lader sig nøie med for det første at samle mere eller mindre omfattende Grupper af det mangfoldige Tilværende, hvor Sammenhæng og forbindende Love nærmest synes at gjøre sig gjældende. Paa den Maade kommer man da til at erkjende Fragmenter eller tilsidst kanske et mange Dele omsluttende Fragment af Tilværelsen. Men idet Tanken saaledes bliver hængende fast ved et begrændset Fragment, der forbliver et Ydre for den, og den saaledes ikke naaer sit sande indgaaende og altomfattende Væsen, ikke naaer sig selv, kommer den netop paa disse Grændser i Strid med sig selv, og der opstaae Modsigelser og Gaader, som den ikke seer sig istand til at løse.

Tankens nærmeste, umiddelbare Object er den ydre Verden, som kommer til den gjennem den sandselige Erfaring. Her paatrænger sig nu Nødvendigheden af at antage, under al Tingenes Mangfoldighed og Foranderlighed, en vis Sammenhæng, en for alle Ting fælles Lov, at Intet er eller skeer, uden det har sin tilstrækkelige Grund i noget foregaaende Værende eller Skeende. Dette er den berømte Causalitetens Lov (og den dermed sammenhængende om Substantsens eller Kraftens Persistents) hvis Almeengyldighed erkjendes deraf, at den for en nærmere Reflexion viser sig som en nødvendig Betingelse for al (tænkende) Erfarings Mulighed, og som derfor tydeligviis maa gjælde for den hele Erfaringsverden, for Alt, hvad vi erfare, og da

først og fremst den for os i Rum og Tid udbredte Verden, som vi kalde Naturen.

Paa et vist Standpunkt af den menneskelige Aandsudvikling ligger det da altfor nær, at ansee denne ydre Erfaringsverden for den ene virkelige, og følgelig den causalbundne Nødvendighed for den absolute Alt bestemmende Lov. For Friheden bliver der da intet Rum, og det Onde som saadant faaer idetmindste en tvivlsom Tilværelse. Thi hvorledes skulde man med Føie kunne kalde Noget ondt, som ikke kunde være anderledes, end det er? Mennesket anseer sig da selv kun som et Led — og det et saare ubetydeligt — af denne Natur, og hvad det erfarer af sit eget Indre, synes blot at kunne være Udslag af den samme altbeherskende Nødvendighed.

Imidlertid er der dog Noget i os, der ikke let kan slaae sig til Ro med en saadan Betragtning af Tilværelsen, hvor indlysende den end kan synes for vor Forstand, ligesom den ogsaa i en dybere Tænkning vanskelig synes at kunne indpasses. I vort inderste Selv, vor Selvbevidsthed, der ikke har nogen anden Gjenstand, end sig selv, synes vi dog at have Noget, der unddrager sig den Mechanismus, som vor ydre Erfaring med dens Gjenstande er underkastet; og i vore Handlinger, i hvor høi Grad de end kunne være fremkaldte og betingede af ydre Omstændigheder, erkjende vi dog først og sidst vor egen Vilje. Selv hvor vi kunne have den største Tilbøielighed til at skyde os ind under en nødvendig Aarsagslov, der skal have bevirket idetmindste vore slette Handlinger, formaae vi neppe at befrie os fra en dybere foruroligende Følelse af egen Skyld. Her er det da, at en nødvendig Causalitet og en Følelse af Frihed, fra hvilken vi ei kunne løsgjøre os, synes at komme i uundgaaelig Collision.

Men vi komme da til at spørge nærmere, deels om den causalbundne Erfaringsverden er den eneste virkelige eller udtømmer den hele, sande Virkelighed, deels om Causaliteten fuldstændig udelukker al Frihed. Lad være, at saalangt vor Erfaring rækker, det Ene stedse har sin Aarsag i et Andet, det Andet i et Tredie og saa fort videre — saalangt vi med vor Erfaring eller endog blot med Forestillingen om en Erfarings Mulighed kunne forfølge Rækken. Men denne Erfaringsverden er som saadan i ethvert Fald en Endelighed, og det ligger ikke saa fjernt at tænke sig, at det Endelige maa først og sidst omfattes af det Uendelige, og netop heraf har Menneskeheden en uudslettelig Følelse. I ethvert Fald synes det at ligge i selve Aarsags-

begrebet, at enhver Aarsagsrække maa have en Grund, en første Aarsag, der selv uden at være foraarsaget begynder den foraarsagende Virksomhed. Men vi behøve her ikke at gaae til en saa at sige ydre, udenfor Endeligheden liggende Uendelighed. Selv af de endelige Ting, vi af Erfaring kjende, kan denne kun give os det Ydre, Tingenes mod os vendte Side eller Overflade, ikke Tingene i sig selv, deres egentlige Indre eller Isigværen. Vor Erfaring indeholder stedse et ydre Forhold til Tingene, Tingene altsaa forsaavidt de vise sig, ikke forsaavidt de i sig ere. Med eet Ord, hvad vi erfare, er kun Phænomener, Tilsynekomster, og det er jo kun disse og deres Forbindelse, Aarsagsloven som nødvendig Betingelse for Erfaringens Mulighed med Nødvendighed maa antages at gjælde.

II.

Denne Betragtning af Erfaringsgjenstandene som Phænomener, Erscheinungen, ikke som Ting i sig (Dinge an sich) er, som bekjendt, fornemmelig fremhævet af Kant, og man maa tilstaae, at denne adskillende, abstraherende Reflexion er af dybt indgribende Betydning, om vi end ikke kunne blive staaende derved paa samme Maade, som Kant. Men sandt er det i ethvert Fald, at Erfaringen som saadan nærmest kun giver os Tingenes ydre Forhold, saa at sige, deres Overflade, og den Betragtning, som overhoved ikke naaer længer end til Erfaringens Tilsyneladelser, i egentligste Forstand er overfladisk.

Nu har den samme Kant for Causalloven — der vel at merke selv ikke er nogen Erfarings-Kjendsgjerning — ikke kunnet finde nogen anden Grund for dens almindelige Gyldighed, end at den viser sig som nødvendig Betingelse for al Erfarings Mulighed, hvoraf da følger, at den heller ikke med Grund kan udstrækkes videre, end til Erfaringens Omraade, til Phænomenernes Verden. Saaledes skulde da den menneskelige Frihed, der af praktiske Grunde maa antages, redde sig i Tingenes Indre, det Isigværende, hvorhen den causale Nødvendighed ei naaer. Vi have saaledes ifølge vor indre Natur to nødvendige Postulater, det ene af theoretisk, det andet af praktisk Art og Rækkevidde: Causalsammenhængen, der maa antages som nødvendig Betingelse for Erfaringen, og Friheden, der ligeledes maa

antages som nødvendig Betingelse for den menneskelige Handling. Disse to Postulater handle om forskjellige Ting og have hvert sit Omraade, det ene den theoretiske Erkjendelse, det andet den praktiske Vilje og Handling. Og selv de menneskelige Handlinger have en dobbelt Side og tilhøre begge Omraader. Paa den ene Side ere de som factiske, objective Begivenheder nødvendig bestemte af foregaaende Aarsager; paa den anden Side maae de dog tænkes inderst at udgaae fra Menneskets Vilje, hvorfor han staaer til Ansvar, og de ere fra denne Side underkastede en moralsk Dom, eftersom de stemme eller stride mod Fornuftens kategoriske Bud.

Kant gjør sig megen Umag for at vise, at begge Betragtningsmaader kunne bestaae med hinanden, at enhver Handling, forsaavidt den fremtræder i Phænomenernes Verden, maa forklares af foregaaende Phænomener, og saaledes, hvis man kjendte alle Forudsætninger, maatte kunne forud med Sikkerhed beregnes, men at den alligevel ogsaa kan have en udenfor Erfaringen liggende og af alle Phænomener uafhængig Grund, og at Mennesket saaledes praktisk maa ansees for frit.[1]

Kant indrømmer selv, at denne Adskillelse af en dobbelt Begrundelse af den menneskelige Handling maa synes „subtil og dunkel“, men trøster sig til, at den ved Anvendelsen skal blive opklaret. Men denne Opklaring løber da i Virkeligheden kun ud paa det Samme, at enhver Handling theoretisk, for Erkjendelsen, maa forklares af foregaaende nødvendige, inden Phænomenernes Sammenhæng liggende,

[1] Sind Erscheinungen Dinge an sich selbst, so ist Freiheit nicht zu retten. Alsdann ist Natur die vollständige und an sich bestimmende Ursache jeder Begebenheit, und die Bedingung derselben ist jederzeit nur in der Reihe der Erscheinungen enthalten, die, samt ihrer Wirkung, unter dem Naturgesetze nothwendig sind. Wenn dagegen Erscheinungen für nichts mehr gelten, als sie in der That sind, nämlich nicht für Dinge an sich, sondern blosse Vorstellungen, die nach empirischen Gesetzen zusammenhängen, so müssen sie selbst noch Gründe haben, die nicht Erscheinungen sind. Eine solche intelligibele Ursache aber wird in Ansehung ihrer Causalität nicht durch Erscheinungen bestimmt werden können. Sie ist also samt ihrer Causalität ausser der Reihe; dagegen ihre Wirkungen in der Reihe der empirischen Bedingungen angetroffen werden. Die Wirkung kann also in Ansehung ihrer intelligibelen Ursache als frei, und doch zugleich in Ansehung der Erscheinungen als Erfolg aus denselben nach der Nothwendigkeit der Natur, angesehen werden, eine Unterscheidung, die, wenn sie im Allgemeinen und ganz abstract vorgetragen wird, äusserst subtil und dunkel scheinen muss, die sich aber in der Anwendung aufklären wird.

(Kritik der reinen Vernunft, 4te Aufl. S. 564 fg.)

Aarsager, medens den udenfor Causalrækken liggende Frihed kun gjør sig gjældende praktisk, som et Imperativ, en Fordring om hvad der bør skee, men, som det maa synes, uden Indflydelse paa det som factisk skeer, der stedse er at henføre til Naturaarsager, eller (kunde man et Øieblik antage) som en Bestemmelse af den rene, abstracte Vilje, som endnu Intet vil, medens enhver Villen-Noget falder ind under den nødvendige Natursammenhæng. Og det synes kun at være en daarlig Trøst og en daarlig Støtte for moralsk Autonomie og moralsk Ansvarlighed, at der maaskee inderst i os er en isigværende, af al Naturnødvendighed uafhængig Viljebestemmelse eller Lov, naar enhver i Dagen fremtrædende Handling, ja vor hele „empiriske Charakter" kun skal være et Naturproduct, der ligesaa godt kan forud beregnes, som Maaneskifter og Planetbaner. Det siges vel, at den empiriske Charakter skal være en Tilsynekomst (Erscheinung) af den intelligible, og heri kan synes at ligge, at Mennesket dog selv oprindelig frit danner sin tilsynekommende Charakter; men hvorledes? hvilken Indflydelse kan den intelligible Frihed have paa denne, naar denne dog heelt og holdent skal frembringes af Naturaarsager? Friheden er da kun et Isigværende, der neppe engang kan kaldes praktisk, efterdi den er vanmægtig til at ytre sig, saasom enhver Ytring tilhører Phænomen-Verdenen, der har sine egne Love. Men vistnok er denne idethele kun en Tilsynekomst, saaledes ogsaa de menneskelige Handlinger intet isandhed i sig Værende — man fristes til at sige „et Skyggespil paa Væggen". „Vare Phænomenerne Ting i sig, saa vilde Friheden ei være at redde" — heder det udtrykkelig.

Grunden til denne Uklarhed og den derved frembragte uløselige Knude, er, at Kant er bleven hængende i den abstracte Modsætning mellem Isigværen og Tilsynekomst og den lignende mellem det Theoretiske og Praktiske (Erkjendelse og Vilje eller Handling), der blive løste ganske fra hinanden, men hvorved begge da ogsaa blive Halvheder og mangle concret Virkelighed. Vi høre nok, at Tilsynekomst (Erscheinung) forudsætter et Noget, som kommer tilsyne (etwas das erscheint), at den empiriske Charakter skal være en Tilsynekomst af den intelligible; men idet det „Intelligible", „Tingen i sig" er skudt ud af al mulig Erkjendelse, og denne sidste er absolut indskrænket til Erfaringen og dens phænomenale Verden, er enhver Tanke om en forstaaelig Sammenhæng mellem begge afskaaren. Den Frihed, som kun paa denne Maade kan reddes, nemlig ved som blot isig-

værende at drages ud af al Erkjendelse, vil altsaa idetmindste for Erkjendelsen blive et blot Phantom, der ikke engang uden Selvmodsigelse kan tillægges Causalitet, som jo kun gjælder den erkjendelige Phænomenverden. Og tilsidst vil man ikke engang om dette Uerkjendelige kunne sige, at det er eller har Frihed. Den factiske, i Dagen trædende Vilje og Handling, der kun kan erkjendes som ikke isigværende, men som blot naturbundet Phænomen, vil som saadant heller ikke medrette kunne kaldes virkelig Vilje og Handling, hvori dog Begrebet af Frihed væsentlig indgaaer.

Naar Kant alligevel med saadan Styrke fremhæver Friheden som en nødvendig Forudsætning for Moralitet, der imperativisk paatrænger sig vor Vilje fra vort dybeste Indre, saa ligger heri et Moment, der viser udover det abstracte Standpunkt, som hans Fornuftkritik har indtaget, og bringer os til at see os om efter en Opløsning af Abstractionen og en Forening af de adskilte Sider. Det gjælder da fornemmelig at faae draget det Isigværende, Tingen i sig, op af den Uerkjendelighedens dunkle Afgrund, hvorved baade vor theoretiske Viden kommer til blot at bevæge sig paa Tilværelsens Overflade, og vor Vilje og Handlinger, ligesaa overfladiske, ialfald maa tage sin dybere Frihed ligesom paa Borg.

III.

I en Afhandling med Overskrivt: „Das Ding an sich als Noumenon“, der nylig har seet Lyset i det tydske „Zeitschrift für systematische Philosophie“ (III. Band, 2. Heft), har jeg søgt at vise, at Kant selv, ved saa at sige uvilkaarlig at betegne det Isigværende som N o u m e n o n eller I n t e l l i g i b e l t, har maattet pege paa den rette Vei, der her er at gaae. Idet jeg henviser til denne Afhandling, bemerkes her kun i større Korthed og tildeels i andre Tankevendinger Følgende.

Det gjælder kun at blive sig klart bevidst, hvad der virkelig ligger i hine Ord (Noumenon og Intelligibelt), samt derefter, hvor træffende de netop betegne Tingenes sande, af Phænomenerne uafhængige, men for disse til Grund liggende Isigværen.

Det synes da fordetførste aabenbart, at det, der t æ n k e s (Noumenon) og f o r s t a a e s (det Intelligible) med Urette vises ud af Erkjendelsen som det, hvorom man Intet veed eller kan vide. Thi at

tænke og forstaae er jo netop det, hvorved enhver Erkjendelse og Viden som saadan fuldendes, bliver en virkelig Erkjendelse, idet først derved det fornuftige Subject inderlig og grundigt tilegner sig sin Gjenstand. Saalænge Noget blot gjennem Anskuelsen erfares, staaer det for Subjectet netop kun som en Gjenstand (Gegenstand, Object), som noget ydre Ligeoverforstaaende, og som saadant endnu ikke i Subjectet inderlig optaget og assimileret. Anskuelsen, ligesom den blot hefter sig ved Gjenstandens Overflade, efterlader ogsaa ligesom paa Subjectets Overflade et Forestillingsbillede, der ikke griber ind i Subjectets indre, med sig selv identiske Væsen, men kun har Tilfældighedens Præg. Først naar dette Billede gribes af Tanken og drages ind under dennes i den selv liggende Lov, naar man saaledes forstaaer Tingen, ved at Tanken gjenkjender sig selv og sin Lov deri, da kan man først siges isandhed at kjende Tingen, see den som noget Kjendt, skjønne hvad den er, heelt og fuldt erkjende den.

Selv den blotte Erfaring kan jo siges at sigte herhen. Ialfald, forsaavidt man med Kant antager, at Erfaring igrunden ei er mulig uden en apriorisk Forudsætning af en nødvendig Sammenhæng mellem de enkelte Phænomener, altsaa indeholdende ialfald en skjult, ubevidst Tanke. Det gjælder nu kun at dette Tanke-Element, istedetfor at være blot et tilbagetrængt og underordnet Middel for den ydre Erfaring, træder frem for Bevidstheden som det, det egentlig er, og netop som det, der fuldender den sande Erkjendelse, for hvilken da omvendt Erfaring og Anskuelse bliver et forberedende Middel.

Spørgsmaalet bliver da: hvad er nu i egentlig Forstand tænkeligt, og hvad bliver i Virkeligheden tænkt (Noumenon)? Jeg har søgt at vise, at dette er Tanke og tilsidst levende Tanke, Tænkning. Kun denne bliver af det tænkende Subject virkelig tilegnet; kun deri gjenkjender dette sig selv. Kun Tanken er Tænkningens virkelige Object; den tænker igrunden stedse kun sig selv, er kun forsaavidt virkelig, sig i sig fuldendende Tanke, som den tænker sig selv. Det kan jo synes omtrent selvsagt, at hvad der tænkes, kun er Tanke; enhversomhelst Ting eller Gjenstand tænkes kun, forsaavidt den forvandler sig til Tanke eller Begreb og saaledes saa at sige aflægger sin Materialitet; selv af Materien tænkes kun dens Tanke eller Begreb. En vis skeptisk Synsmaade vil nu mene, at hvad der saaledes tænkes i Tingene, kun er en af Subjectet indlagt Tanke, der ikke har sin Grund i Tingene selv. Men denne Synsmaade, der saaledes vil fraskrive os

al Sandheds-Erkjendelse og betragte alt vort Tanke- og Erkjendelses-Forraad kun som subjective Forestillinger, opløser saaledes ogsaa sig selv i en blot subjectiv, i Objectet uhjemlet Forestilling, og noget Andet bliver da ikke heller, hvad den forstaaer ved det virkelige Object eller Tingen selv. Man maa erindre, at Tænkning, Tanke er noget ganske Andet end Forestilling, og efter sit Begreb maa nødvendigt tænkes at indeholde Sandhed og Objectivitet og kan ikke stride mod sig selv, medens den blotte Forestilling ligesaa gjerne kan være falsk som sand, og gjerne sige sig selv imod, i et Øieblik være saa, i et andet anderledes. Men skal vi altsaa virkelig kunne erkjende Sandhed og Tanken saaledes efter sit virkelige Begreb antages for sand — hvortil selv efter det sædvanlige Begreb udfordres Overeensstemmelse — nøiagtigere: Eenhed — med sin Gjenstand, saa maa aabenbart Gjenstanden stemme overeens — nøiagtigere: være Eet — med Tanken, altsaa selv være, væsentlig indeholde Tanke, og naar den altsaa, idet den tænkes af Subjectet, forvandles, som vi have udtrykt os, til Tanke, bringes den kun tilbage til det, den i sig selv er.

Hvad der saaledes virkelig tænkes i Tingen, selv den, der nærmest gives os ved Erfaring udenfra, er ganske rigtigt, hvad Tingen er, dens Begreb eller isigværende Væsen, vi kunne sige: Tingens sande Indre i Modsætning til dens phænomenale Overflade. Ogsaa Mennesket er i sig, i sit Indre tænkende og anseer som saadant med Føie ogsaa de ydre Ting for i deres indre Væsen beslægtede med sit eget. Det er ogsaa en gammel og oftere forekommende Tanke, at de ydre Ting i deres Indre maae opfattes ialfald i Analogie med Menneskets Indre. Leibniz antog saaledes de den ydre Verden udgjørende Monader for forestillende Væsener, og Kant udtalte, som bekjendt, i den første Udgave af sin Fornuftkritik, at der var Intet i Veien for, at de ydre Gjenstande i sit Indre (hvorom man Intet kunde vide) kunde være tænkende Væsener. Ogsaa hos Philosopher fra den nyeste Tid finde vi den Tanke dukke op, at det ialfald er naturligt for det menneskelige Subject at forestille sig de ydre Objecter som lignende Subjecter. Men man er her bleven staaende ved umiddelbare, løsrevne Forestillinger — for Kant endog blot mulige, problematiske — og er ikke skreden frem til fornuftige Tanker og Begreber, som dog er baade Menneskets og alle Tings sande Isigværen.

Men en Tanke er netop som saadan ikke noget Enkeltstaaende og Tilfældigt, blot i sig Afsluttet og Indelukket, men et Led i en høiere

fornuftig Sammenhæng og tilsidst udspringende af en høieste Tanke-eenhed, den absolute Idee eller Fornuft, om end den ufuldkomne menneskelige Tanke ikke altid er sig denne Sammenhæng bevidst. Denne absolute Fornuft (som vi i en foregaaende Afhandling[1] have vist ogsaa maa tillægges Personlighed, hvad vi imidlertid her fordetførste forbigaae) er da den egentlige Kilde saavel til alle det tænkende Subjects virkelig fornuftige Tanker, som til de i den objective Verden spredte Tanker, der udgjøre Tingenes sande Isigværen. Der er viist, at vi overhoved for fornuftigt at tænke Tilværelsen enten i dens Heelhed eller dens enkelte Dele, nødvendig maa tænke den som væsentlig fornuftig, saavel i sin Heelhed som i sine enkelte Dele udsprungen af og indeholdende fornuftig Tanke. I modsat Fald vilde Tilværelsen og Tingene være os utænkelige og enhver virkelig Sandhedserkjendelse umulig.

Men naar saa er — og saa maae vi nødvendig tænke, naar vi ikke conseqvent skulle opgive enhver fornuftig Tænken, enhver virkelig Erkjendelse —, naar ikke alene Mennesket, men ogsaa de naturlige Ting ere Tanker — de sidste vistnok ubevidste, men dog som isigværende Tanker udsprungne af den ene, absolute, guddommelige Fornuft: saa hæver sig rigtignok Spørgsmaalet om Friheden og navnlig det Onde, ja selv blot Vildfarende, med særegen Styrke og i skjærpet Betydning.

Det er sandt: forsaavidt vi erkjende et indre, isigværende, usynligt Væsen under eller bag de tilsynekommende Ting, saa kan vistnok dette antages som unddraget den nødvendige Causalitets Lov, der jo kun skal gjælde Phænomenerne som saadanne. Og forsaavidt kan ikke alene Mennesket, men enhver tilværende Ting siges at have en vis i sig værende Frihed, etslags Selvbestemthed og Uafhængighed af ethvert ydre Forhold. Enhver Causalitet, hvor det Ene virker paa det Andet, er betinget og modificeres af noget Eiendommeligt ikke alene hos det Virkende, men ogsaa hos det Paavirkede. Naar Solskinnet opvarmer Luften, saa er der altid Noget i Luftens Eiendommelighed, som betinger denne Opvarmning, og naar Billardkuglen stødes af Queuen, saa kunde dette ikke skee og paa den Maade, hvis ikke Kuglen var saa og saa beskaffen. Dette maa da ogsaa anvendes paa Mennesket, og det synes aabenbart, at hvormeget et Menneskes Vilje end paavirkes af ydre Aarsager, saa maa der dog altid i Mennesket

[1] Archiv für syst. Philosophie. Bd. II, Heft 2.

selv være Noget, hvorved denne Paavirkning betinges og modificeres. Forsaavidt er der ganske rigtigt i den ydre Aarsagsvirkning altid en indre medvirkende Grund.

Men Enhver seer dog let, at dette ikke fyldestgjør Begrebet om menneskelig Frihed, der forsaavidt ikke skulde være større, end Kuglens, der stødes ivei ved Billardspillerens Queue. At Mennesket maaskee har Følelse eller Bevidsthed om denne sin indre Medvirkning, hvilken Kuglen ikke har, synes fordetførste ikke at gjøre Noget til Sagen. (Dette Sidste er imidlertid falskt, da netop, som vi senere skulle see, Bevidstheden her gjør en væsentlig Forskjel).

Saalænge imidlertid dette Indre, Isigværende, fra Phænomenernes Causalsammenhæng Unddragne blot betragtes som en Ting (Ding an sich) ɔ: et umiddelbart begrændset existerende Noget: saalænge er heri ikke nogen virkelig Frihed, nogen virkelig Selvbestemmelse. Thi hvad og hvordan en saadan Ting er eller virker — hvis man kan tilskrive den nogen Virken — er dens umiddelbare Fatum, en Gang for alle uforanderlig bestemt. Naar selv Kant (som anført) siger, at „hvis Phænomenerne vare Dinge an sich, saa vilde Friheden ei være at redde“, saa kan man allerede heri finde en uvilkaarlig Erkjendelse af, at Ding an sich, som saadan, ei medfører Frihed, at det hjælper ikke til Frihed at være „Ding an sich“. Og det hjælper heller ikke, om Tingen i sig, som den leibniziske Monade, antages forestillende; thi Forestillingens hele Løb er som saadant uforanderlig bestemt. Om end Monaderne ei ere udsatte for Paavirkning udenfra („de have ingen Vinduer“), saa ere de desto mere bundne til sin egen givne Natur. Derfor fører ogsaa Leibnizes Monadologie, som bekjendt, til den meest udprægede Determinisme.

Bliver da Forholdet et andet, naar det Isigværende ikke er Ting eller engang Forestillinger, men Tanker, Begreber, Momenter i en levende Tænkning? Tankerne — vi mene stedse de fornuftige Tanker — staae dog netop ikke hver for sig, løsrevne, vilkaarlige, men i nødvendig indbyrdes Sammenhæng, forbundne som Grund og Følge. Hvori adskiller nu denne logiske Nødvendighed sig fra den i Phænomenernes Verden herskende Causalitet, og hvorvidt kan den bedre forenes med Friheden?

Sandheden er, at den logiske — og lad os tilføie: den moralske, overhoved den i bevidst Fornuft grundede — Nødvendighed ikke alene kan forenes med Frihed, men endog er en nødvendig Betingelse

for den sande Frihed, der kun derved adskiller sig fra Tilfælde og Vilkaarlighed paa den ene Side og blind, causalbunden Naturnødvendighed paa den anden Side.

Man bilder sig undertiden ind, at Frihed blot bestaaer i at „gjøre hvad man vil", uden at betænke, at denne Vilje selv ofte er yderst ufri, bestemt af individuelle Tilbøieligheder eller af et vilkaarligt øieblikkeligt Indfald. Paa den anden Side er netop kun den isandhed fri, der handler af fornuftige, i sig selv gyldige Grunde, uden at bindes eller indsnevres af særegne Forestillinger eller Tilbøieligheder.

Frihed er Selvbestemmelse. Ufrit er altsaa, hvad der ikke bestemmes af sig selv, men enten af en ydre, udenfra virkende Aarsag eller af en i et Væsen selv liggende særegen, umiddelbar Qvalitet, som Væsenet ikke giver sig selv. Saaledes ere selv et menneskeligt Individs Forestillinger ufrie, forsaavidt de enten umiddelbart fremkaldes af ydre Tilsynekomster, eller udflyde og bestemmes af Individets særegne Natur, som det ikke har givet sig selv. Det Sidste er da ogsaa Tilfældet med de leibniziske Monader, der have ingen frigjort sig selv bestemmende Almindelighed, men kun ere forudbestemte til at stemme overeens.

Tanken derimod, Begrebet, Ideen, som saadan frigjort fra enhver umiddelbar, individuel eller tilfældig Bestemthed, er kun det, som den selv bestemmer, er selv kun denne Selvbestemmelse. Denne er dog ikke vilkaarlig; den vilde da atter hjemfalde et løsrevet enkelt Subjects tilfældige Indfald; men hvad den bestemmer — vi have stedse kun den sande, fornuftige Tanke for Øie — er kun det i sig Frie, Sande, Fornuftige, Almeengyldige. Selv den bestemte Tanke, det, hvortil Tanken bestemmer, begrændser sig selv, men hvori Tanken stedse gjenkjender sin egen Selvbegrændsning, indeholder altsaa stedse denne Selvbegrændsning som saadan, er igrunden kun det, hvortil den fornuftigt bestemmer, begrændser sig selv. Saaledes er den i sin fornuftnødvendige Sammenhæng netop i og ved denne stedse fri. Vistnok er der i Tanken nødvendig Sammenhæng mellem Grund og Følge (her gjælder stedse principium rationis), men ikke saa, at Grunden, som en forud existerende Aarsag frembringer en fra sig forskjellig Virkning, men Grunden er i Følgen stedse indsluttet tilstede; den fornuftige Tanke begrunder kun, hvad der i sig selv er sandt og fornuftigt, og som saaledes har sin Grund i sig selv. Herfor ville vi senere faae en vigtig Anvendelse.

IV.

Men naar saaledes Alt i sig, væsentlig, er fri og fornuftig guddommelig Tanke, hvorledes da forklare sig paa den ene Side den mechaniske Nødvendighed, paa den anden Side den megen Tilfældighed og Ufornuft, som viser sig i Tilværelsen?

Man vil maaske sige, at begge Dele tilhøre Tilsyneværelsen, Phænomenet, die Erscheinung. Vi skulle see.

Hvad er Tilsyneværelse, hvorledes opstaaer den, og hvorledes forholder den sig til det Isigværende, den frie og fornuftige Tanke? Dette Spørgsmaal finder jeg af foregaaende Tænkere neppe tydeligt opkastet, endsige tilfredsstillende besvaret.

Vi gaae ud fra — allerede efter Kants Anvisning —, at det, som viser sig eller kommer tilsyne, det, som ligger til Grund for Phænomenet (hint „Etwas, das erscheint") netop er det Isigværende (das Ding an sich), hvilket altsaa forsaavidt maa tænkes at gaae udaf, udover sig selv. Thi Tilsynekomst (Erscheinung) er netop (i Modsætning til Isigværen) Væren udad, Væren for Andet. Nu er dette Isigværende, som vi have seet, den frie og levende Tanke; og i Tankens Begreb ligger det netop at træde udaf, negere, sin ubestemte Almindelighed, bestemme og begrændse sig, tænke Noget, sætte udaf sig et Object, som da bliver for den (den subjective Tanke), altsaa en Tilsynekomst, et Phænomen. Naturligvis er dette Object frembragt ved Tankens egen Selvbestemmelse, hvori den stedse gjenkjender sig selv; den bliver da gjennem Objectet, denne sin Tilsynekomst, netop for sig, altsaa ikke blot et Isigværende, men I-og-for-sig-værende (selvbevidst). Den endelige Bevidsthed staaer nærmest ligeoverfor en ydre Gjenstand, et Phænomen, som bliver den ved Erfaring givet, hvis Udvorteshed Tanken først med Møie og deelviis kan ophæve, og deri deelviis finde Noget af sig selv, en Tanke deri. Den er saaledes kun deelviis og ufuldkomment selvbevidst og selvbestemmende. Men for den absolute, fuldkommen frie Tanke foreligger intet givet Object; den sætter, bestemmer Alt af sig selv og gjenkjender i ethvert Object heelt og fuldt sin Selvbestemmelse.

I denne Selvbestemmelsesproces, hvori Tanken som saadan virkeliggjør sig, kan nu adskilles tre Momenter: den bestemmende, subjective Tanke, det bestemte Object, hvori den udtræder, og dens Tilbagevenden,

Tilbagetagen af Objectet i sig selv, idet den deri gjenkjender og saaledes fuldender sig som Tanke.

Og det er vel at merke Tanken selv, der foretager denne Adskillelse og lader hvert Moment for sig gjøre sig gjældende i sin Abstraction.

Det bestemte Object, hvori Tanken gjennem Negation af sin abstracte Ubestemthed træder ud af sig selv, falder strax fra hinanden i en uendelig Mangfoldighed. Thi det bestemte og saaledes negativt begrændsede Noget forudsætter strax et Andet, hvoraf det begrændses, og dette atter et Andet, og saa videre. Nøiagtigere er det Tanken selv, som udaf sig udvikler et System af mangfoldige, sig mere og mere forgrenende, stedse nærmere, tilsidst uendeligt bestemte objective Bestemtheder. Disse mangfoldige hinanden begrændsende Objecter blive da nærmest ydre for hinanden, berøre hinanden blot ved deres Grændser, blive saaledes, kan man sige, Phænomener for hinanden, medens den bestemmende Tanke, hvoraf de udgaae, skjuler sig i deres Indre.

Saaledes gaaer Tanken ud i en uendelig Mangfoldighed af ydre Forholde — af Ting, der ere udvortes for hinanden —, en Phænomenernes Verden, der ganske rigtigt kun bestaaer af Relationer, hvor det Ene stedse er betinget og bestemt ved det Andet, en Række af objective Bestemtheder, hvori den subjective Bestemmelse er momentant forsvunden — vi kunne sige: en abstract Objectivitet og Udvorteshed, hvor deels mechanisk Causalitet hersker, deels ogsaa Tilfældighed synes at have et Spillerum. Thi begge Dele tilhøre Udvortesheden, den phænomenale Mangfoldighed som saadan. Nemlig i de mangfoldige for hinanden ydre Ojecters Væren for og med hinanden kan adskilles flere tilsynekommende Forholde. Nærmest den reent abstracte Udvorteshed, idet flere Objecter blot sees at støde til eller berøre hinanden, hvad vi kalde Tilfældighed. Men en dybere Reflexion vil dog finde, at de forskjellige Objecter ikke staae blot ligegyldigt ved Siden af hinanden, men at det ene er bestemt ved det andet, og at der saaledes danne sig Causalrækker, der en lang Tid kan synes at gaae lige ud, men tilsidst bøies om i sig selv og sees som Vexelvirkning. Videre vil Anskuelsen særskilt hefte sig ved den phænomenale Udvorteshed som et continuerligt Vedsiden- eller Efterhinanden (Rum og Tid), og paa den anden Side ved det (fra al særskilt Bestemthed abstraherede) Indhold, der fylder Tiden og Rummet,

Materien med dens udspændende og sammendragende Kræfter, dens Bevægelser og Forandringer.

At gaae nærmere ind paa alle disse i Phænomenaliteten som saadan liggende Momenter, vilde føre os for langt ud fra den her foreliggende Opgave. Vi bemerke kun udtrykkelig, hvad der igrunden siger sig selv, at hele denne Objectivitet og hvad dertil hører, den hele Udvorteshed og Phænomenalitet ere i sig Tankebestemmelser, satte af Tanken selv. Ogsaa Udvorteshed, Rum, Tid, Materie blive jo tænkte, ere Begreber eller ialfald Begrebsmomenter. Det er Tanken selv, der saaledes objectiverer, ja materialiserer sig, gaaer ud i denne sin Modsætning og deri vedbliver at være Phænomenets skjulte Indre, ved deri stedse at finde sig selv, sin egen Bestemmelse. Hvormeget end Udvortesheden, Tankemodsætningen har saa at sige krystalliseret sig, hvormegen Fasthed den synes at have antaget, saa er selv Krystallisationen og Fastheden Tankens eget Verk og blot et Moment i Udviklingen, der tilsidst opløser sig, ja igrunden stedse er i Opløsning.

Ligesom det ligger i Tankens Begreb, at den gaaer udaf sig selv i sin Modsætning, saaledes maa den ogsaa, som anført, heri ligesaavel kjende sig selv, kan ikke i sit Object tilsidst tabe sig selv. Først i denne Selverkjendelse virkeliggjør Tanken sig som Tanke, hvilket jo forudsætter en Modsætning, en Bestemthed, hvori den ikke er som Tanke, momentant ikke kjender sig selv som saadan. Ved Gjenkjendelsen i Phænomenet, bliver Tanken saaledes Phænomen for sig selv, og dens Tilbagegang i sig selv af Phænomenet bliver selv et Phænomen, der følger af dens Begreb og Selvbestemmelse, ligesom ogsaa Phænomenets Opløsning og Tilbagegang i Tanke maa ligge i Phænomenets Natur som saadant og vise sig som Phænomen.

At Ideens Gjenkjendelse i den phænomenale Gjenstand paa en Maade betinges af en Imødekommen af den phænomenale Gjenstands Form, antydes allerede i den platoniske Forestilling om, at den menneskelige Sjæls Erindring om de i den (fra dens Præexistents) slumrende Ideer vækkes ved Beskuelsen af skjønne, idealsk formede, sandselige Gjenstande. Her seer det imidlertid tilfældigt ud, at der findes saadanne Gjenstande, ligesom disse kun give et Skin af Ideen, medens vi have søgt at vise det som følgende deels af Ideens Natur, at den maa træde ud og gjenkjende sig som virkelig i et modstaaende Phænomen, deels ligesaavel i Phænomenets Natur af sig selv at vende tilbage i Idealitet. (Platons igrunden digteriske Fremstilling maa omtydes

derhen, at Sjælens Forhold til Ideerne ikke tilhører en forbigangen Præexistents, men en apriorisk stedse nærværende Virkelighed).

Denne Phænomenverdenens Tilbagevenden — eller om man vil: Ophævelse — i Ideen, der netop for at vise sig som saadan maa fremtræde moment- eller gradviis, bestandig ved Overvindelse eller Ophævelse af en Modsætning, erfare vi nu paa flere Maader. Paa Naturens laveste, tankefjerneste — den abstracteste Objectivitets — Trin viser Ophævelsen sig ogsaa i den abstracteste, væsentlig blot negative Form. Den uorganiske, tilsyneladende meest faste og døde Materie er dog i bestandig Opløsning, Bevægelse, Forandring, gaaer stedse fra en Bestemthed over i en anden. Er ikke f. Ex. allerede Varmen en bestandig foregaaende Opløsning af Materie? Man kommer til at mindes Heraklits πάντα ῥεῖ, og at han betragtede Ilden, den egentlig sig opløsende Materie, som Materiens væsentlige Princip. Disse Bevægelser og Forandringer fremkomme nærmest ved Berøring og Vexelvirkning af de mangfoldige, udenfor hinanden værende materielle Gjenstande, hvorved deels den spredte Mangfoldighed efterhaanden samler sig til ialfald en ydre Eenhed, deels den mechaniske Causalitet nærmer sig til en Art af Selvbestemmelse.

Paa et høiere Trin (i den organiske Verden) træffe vi Tilværelsesformer, hvor Negativiteten, Bevægelsen, Processen er bleven det Væsentlige, Vexelvirkningen er bleven indre teleologisk og den ydre Begrændsning en indre Selvbegrændsning, hvor saaledes aabenbart en — om end ubevidst — Idee styrer Udviklingen og navnlig viser sig som det Blivende i Slægtsprocessen, under Individernes bestandige Opstaaen og Forgaaen.

Imidlertid har her — i den organiske Natur, Plante- og Dyreverdenen — den iboende og bestemmende Tanke ikke naaet sig selv som subjectiv og bevidst, tænkende og sig selv kjendende Tanke, men holdes endnu bunden i den objective particulære Bestemthed, kjender ikke sig selv, men erkjendes som Tanke kun af en for Væsenet ydre tænkende Betragtning. Men vi maae vente, at paa den phænomenale Verdens høieste Trin dennes Tilbagevenden til Tanken fuldendes derved, at Tanken vaagner som saadan, som ikke blot tænkt, men som tænkende, ikke blot som bestemt, men virkelig selv bestemmende. Dette er, hvad vi virkelig see i den menneskelige Aand, hvor altsaa Phænomenet som saadant bliver gjennemsigtigt og den isigværende frie Tanke gjennemlyser den dunkle

Skal af particulært bestemt Objectivitet, hvori den i den hele naturlige Phænomenverden er indhyllet, eller med andre Ord: Begrebet, Ideen som bevidst befrier sig fra sin particulære Indskrænkning og hæver sig til fri Almindelighed.

V.

Eftersom vi i den hele tilsyneværende (phænomenale, rum-tidlige) Verden see en Tankens, Ideens, Tilbagevenden til sig selv, vil Tanken naturligviis ingensteds vise sig (blive Phænomen) som fuldkommen fri og reen, men altid i Forening med sin Modsætning, hvoraf den kun mere og mere seirende, med stigende Klarhed fremtræder. Selv den befriede Prometheus maa stedse slæbe med sig en Steen af den Klippe, hvortil han har været bunden. Der kunne gives Grunde for, at denne Tilværelsens Udvikling henimod Idealitet maa vise sig ikke alene successivt, men endog periodisk og saa at sige i Afsatser; men derved skulle vi her ei opholde os. (Herbert Spencer har paavist noget hermed Analogt i enhver mechanisk Bevægelse, hvor modsatte Kræfter virke). Men da vi altsaa overalt kun see en Tilnærmelse til Maalet, da Ideen overalt maa bære paa sin Modsætning, kommer der til at hvile over enhver tilsynekommende Tilværelse et Præg af Ufuldkommenhed (thi en Tings Ufuldkommenhed bestaaer jo overhoved deri, at den ikke heelt og fuldt svarer til sin Idee), en Ufuldkommenhed, som bliver desmere følbar og faaer en eiendommelig Skjærpelse, jo høiere Noget er stillet mod Maalet og Ideens Nærhed merkes. (Herom senere).

Den særegne Tankebestemthed mangler i sin fastholdte Objectivitet den sande Idees subjective Liv og Frihed, og viser sig endmere ufuldkommen ved sin afsondrede Særegenhed, der kun har sin sande Betydning paa sin Plads iblandt og i Sammenhæng med den øvrige Mangfoldighed, hvoraf den maa suppleres, er afhængig og betinget. Selv den organiske Naturs Arter, om de endog have hver sin relative Idealitet, bære dog stedse Præget af særegen Indskrænkning og Betingethed og opnaae ikke engang den ydre Form, hvori den frie til sig kommende Idee udtrykker sig. Dyrene, selv de fuldkomneste, ere, som Aristoteles siger, ἄνθρωποι ναννώδεις, dvergagtige, ufuldkomne, ligesom i sin Udvikling hæmmede, Mennesker, og man

kunde paa samme Maade sige, at Planterne ere ufuldkomne, i Udviklingen standsede Dyr. Fremdeles er den særegne Idees begrændsede Almindelighed af abstract Natur og kommer kun tilsyne som faldende fra hinanden i en ubestemt Mangfoldighed af snevrere Bestemtheder, tilsidst Individer, der blive udenfor hinanden og ikke samle sig til en concret Eenhed, ligesom intet enkelt gaaer udover sin Skranke og gjengiver Ideens frie Almindelighed. I denne de mangfoldige Særegenheders mangesidige Forbindelser og Afhængighed har ogsaa Tilfældigheden, der kun er et Udtryk for Forholdenes abstracte Udvorteshed, et vist Spillerum, hvorved Ideens, Tankens Klarhed i det Enkelte fordunkles og forstyrres. Da imidlertid Tilfældigheden selv er en Tankebestemmelse, sat af Tanken selv som dens Modsætning, er det klart, at den ved Tankens Tilbagevenden i sig selv, nødvendigt ophæver sig; men denne Ophævelse fremtræder i den phænomenale Verden selv i Tilfældighedens Form og sees kun i den ydre Mangfoldighed, forsaavidt dens Omfang nærmer sig til Totalitet. Dette er Betydningen af de statistiske Tal, hvor det Tilfældigste i den store Mangfoldighed viser hen til en Regel.

De mange tilsynekommende Forstyrrelser af Naturens Orden — ligesom Dissonantser i Tilværelsens Musik — der opstaae ved tilfældige Krydsninger og Sammenstød af særegne Naturvæsener og deres Love, og hvorved ofte meget Skjønt og Gavnligt synes at gaae tilgrunde, blive i det Store og Hele stedse compenserede, og Ideen gjenopstaaer af disse momentane Formørkelser med forstærket Klarhed og Udtrykkelighed.

Paa den naturlige Tilværelses høieste Trin, hvor Naturen (Naturbestemtheden) gaaer udover sig selv og Tanken som saadan kommer til sig selv, i Mennesket, som ikke alene i sig, men ogsaa for sig er Tanke, ikke alene er tænkt og særegent bestemt, men ogsaa tænkende og fri selvbestemmende Tanke, kommer denne Tankens Forsigværen kun tilsyne som opstaaende, sig udviklende af sin Modsætning, Almindeligheden af Særegenheden, Selvbestemmelsen af Bestemtheden, Friheden af Bundenheden, og er som Phænomen (i Tid og Rum) stedse kun i Tilnærmelse, naaer aldrig absolut Fuldendelse.

Ogsaa Mennesket har sin Rod i Naturen, er fra en Side Naturvæsen, Naturlovenes Nødvendighed, ogsaa adskillig udvortes Tilfældighed, underkastet, men bliver ikke, som den undermenneskelige Natur,

fastholdt, standset i den umiddelbare Bestemthed, er tvertimod netop bestemt til at hæve sig derover.

Ogsaa Menneskets objective Idee falder i Tilsyneværelsen fra hinanden i en Mangfoldighed af i Rum og Tid udenfor hinanden værende Individer, der hver have sine mere eller mindre tilfældigt bestemte Existentsbetingelser, egne Tilbøieligheder o. s. v., men som dog ifølge en iboende Trang stedse slutte sig sammen i større og større Eenheder, hvor en Almeenaand udvikler sig og mere og mere tilbagevirkende gjennemtrænger de enkelte Individer. Maalet er aabenbart, at Menneskeheden („af eet Blod paa hele Jordens Kreds") efterhaanden skal samle sig om et Midtpunkt og gjennemtrænges af een Aand, for saaledes i sin Heelhed at virkeliggjøre Menneskets Idee, den guddommelige frie Tanke.

Den i de mangfoldige Individer spredte Tænkning udvikler sig hos Enhver kun efterhaanden gjennem forskjellige Momenter og Overgange til fri, selvbevidst Klarhed og Almindelighed. Den begynder i Regelen med Anskuelse og Erfaring af givne, tilfældigt mødende Phænomener, afhængig deels af disses forskjellige Beskaffenhed, deels af egen individuel Modtagelighed og særegen tilfældig eller vilkaarlig Opmerksomhed. Man danner sig saaledes mere eller mindre individuelt formede Forestillinger, der ofte i ikke ringe Grad kunne afvige fra Tingenes sande Væsen, og endelig ved sammenlignende Reflexion, Begreber og Begrebsforbindelser, der ofte dog endnu ere af abstract og particulær Natur og fordetmeste kun dunkelt gravitere deels mod en altomfattende Eenhed, deels mod en fuldstændig, subjectiv Gjennemtrængelse. De med individuelle Anskuelser og Forestillinger blandede Begreber afstreife efterhaanden det individuelle Særpræg ved Vexelvirkning med de mangfoldige Andres Synsmaader, hvorved der udvikler sig en Almeenbevidsthed og Almeentanke, der fordetførste virker tilbage paa de enkelte Subjecter som objectiv Autoritet, og først efterhaanden omsætter sig til fri subjectiv Tanke, der alligevel forekommer hos de forskjellige Subjecter i forskjellige Grader og Afskygninger.

Saaledes forvandler Erfaring og subjectiv Forestilling sig efterhaanden gjennem mange Gradationer til selvstændig, tænkende, sig selv som saadan kjendende Tanke.

Naturligviis er i denne Proces Vildfarelser paa mangt et Punkt ei udelukkede, idet man kan blive hængende ved den tilfældigt individuelle Forestilling, som da forvexles med eller tages for Sagens

almindelige, sande Begreb. Men det ligger alligevel i Vildfarelsens og det Usandes Natur, at hvormegen Fasthed det end enkeltviis kan synes at antage, det dog som selvmodsigende tilsidst og i Totaliteten vil opløse sig selv og netop ved denne Selvopløsning lade Sandheden som saadan desto bestemtere og klarere fremskinne.

VI.

Vi komme nu til den menneskelige Vilje og Handling og saaledes til det Punkt, hvor vor nuværende Betragtning skal finde sin Fuldendelse og Afslutning. Thi netop her er det, at Friheden og det Onde fortrinsviis synes at vise sig og at kræve sin Forklaring. Det Foregaaende har været nødvendigt for at stille os paa det rette Standpunkt, hvorfra Problemet maa sees og om muligt løses. Da det nemlig gjælder, om hvorvidt Friheden og det Onde lader sig indpasse i en fornuftig Verdenstanke, maatte Grundlinierne til en saadan foreløbigt antydes.

Efter sit Væsen og Begreb er Viljen uadskillelig fra Tanken, egentlig ikke Andet end dennes Selvbestemmelses-Moment: det, at den sætter en objectiv Bestemthed og saaledes begrunder et Phænomen, gaaer over i Phænomenets Sphære. Men dette ligger allerede i Tankens Begreb, er kun dens mod sin Realisation vendte Side. Enhver virkelig fornuftig Tænken er villet, og en Aandshandling, hvis Maal er Tankens Virkeliggjørelse gjennem en objectiv Bestemthed, et Maal, som da falder sammen med Handlingen og Tanken selv. Og Vilje (og Handling) efter sit Begreb, altsaa den sande og fornuftige Vilje og Handling, har intet andet Maal, er egentlig ikke Andet, end Realisationen af en Tanke. Tanken er kun virkelig, sig virkeliggjørende Tanke, idet den vil dette, og Viljen er ogsaa kun virkelig Vilje, idet den baade tænkes og tænker.

Men vel kunne ved Abstraction Tanke og Vilje skilles ad — Tanken nemlig som isigværende fra dens Retning mod og Udtræden i objectiv Bestemthed eller Tilsynekomst — ligesom begge Dele saavel fra deres Subject, som fra deres Maal eller Object, skjønt i den absolute Idees Virkelighed Subjectet gaaer fuldt ind i, er Eet med, sin paa een Gang villende Tanke og tænkende Vilje, der atter fuldstændigt naaer, er Eet med, dens Maal eller Object. Vi kunne et

Stykke Vei følge med Schelling, naar han mener, at Gud kun er Gud, fordi han vil være det (og saaledes gaae ind i sit Begreb og overhoved i en Fornuftbestemmelse); men vi standses strax af en Abstraction, hvori han er bleven hængende, idet han sætter denne Viljeshandling udenfor — i udvortes Forhold til — den fornuftige Tanke, betragter den som vilkaarlig og som saaledes ogsaa kunde undlades, hvad der vistnok kan finde Sted med den tilsynekommende endelige Vilje, men ingenlunde med den absolute guddommelige, der er Eet med den fornuftige Tanke, hvor den fuldkomne Frihed falder ganske sammen med den logiske Nødvendighed og ingen Vilkaarlighed er tænkelig. (Herom senere). Endnu mere har Schopenhauer udskilt Viljen fra al Tanke og Fornuftbestemmelse, idet han betragter den blinde, ufornuftige Vilje som Tingenes dybeste Isigværen og Principet for al virkelig Tilværelse.

Sandt er det imidlertid, at i Phænomenernes Verden, hvor overhoved Ideens abstracte Momenter komme adskilte, ved Siden eller efter hinanden, tilsyne, vise sig ofte saavel viljeløse Tanker, som tankeløse Viljesbevægelser og Handlinger, og det er kun deelviis og tilnærmelsesviis, at de tilstræbe væsentlig Eenhed. Men paa begge Sider viser sig da denne Adskilthed som en Ufuldkommenhed, idet hverken Tanken eller Viljen da har naaet sit Begreb, sin virkelige Sandhed, ikke er sand, virkelig fornuftig Tanke eller sand, virkelig fornuftig Vilje.

Hos Mennesket, hvor baade Tanke og Vilje komme som saadanne til Bevidsthed, komme saaledes saavel deres Adskillelse og Modsætning, som dennes tilnærmende Ophævelse i Eenhed til klar Aabenbarelse. Og her viser det sig da, at det er en ufuldkommen, abstract Tanke, som blot drager sig ind i sig selv og hverken søger eller lader sig virkelig gjennemføre, og endnu mere, at det er en ufuldkommen, ufornuftig Vilje, som ikke udgaaer fra og søger at realisere en fornuftig Tanke.

I sin Eenhed med den fornuftige Tanke er Viljen, ligesom denne, væsentlig fri, selvbestemmende. Thi den er, som allerede sagt, efter sit Begreb netop den active, sig virkeliggjørende Tankes Selvbestemmelsesmoment.

Den menneskelige Tanke selv er endnu ufri (og saaledes heller ikke fuldtud virkelig Tanke), forsaavidt den mere eller mindre bestemmes af et givet ydre Object eller af en tilfældig individuel Forestilling,

eller endelig staaer under Indflydelse af et ufrit, ureent Viljesmoment, en egoistisk Drivt eller Lidenskab, og den er kun virkelig fri i samme Grad, som den er selvbestemmende, altsaa egentlig Eet med Viljen. Og Viljen er ufri, forsaavidt den beherskes enten af en blind individuel Naturdrivt i Modsætning til den fornuftige Tanke, eller af en tankeløs Vilkaarlighed, eller endelig af en snever, ufri og vildfarende Tanke, fri derimod kun i samme Grad, som den bestemmes af Tankens selvbestemmende Almindelighed. Thi da er det netop den fornuftige Vilje, der bestemmer sig selv, virkeliggjør sig selv, idet den har sin Lov (Fornuftens) i sig selv.

Denne Ufrihed og Ufuldkommenhed, der stedse mere eller mindre hefter ved Phænomenet som saadant, bestaaer med eet Ord deri, at deels Tanken ikke er heelt gjennemtrængt af Selvbestemmelse eller Vilje, deels Selvbestemmelsen ikke er heelt gjennemtrængt af Tanke. Friheden kommer saaledes stedse kun tilsyne som en (fremskridende, men aldrig fuldendt) Befrielse.

For her ikke længere at dvæle ved den menneskelige Erkjendelses successive Frigjørelse, hvorom allerede i det Foregaaende antydende Vink ere givne, er her særskilt om Viljens Frihed at udhæve, at den som Phænomen ikke alene forudsætter, men stedse fremgaaer og udvikler sig af sin Modsætning. Den forudsætter saaledes fra først af et Naturgrundlag, hvor den endnu ikke som bevidst Vilje er tilstede (idet heller ikke Tanken her har naaet sig selv som tænkende), men som i den almindelige Tankegjenfødelses Proces er bragt saa høit op og saaledes tilrettelagt, at den kan hæve sig op deraf. Men det er ogsaa, vel at merke, kun en Forudbetingelse og en Mulighed, som kan ligge i det ufrie Naturgrundlag. Og da det ligger i Frihedens Begreb, at den kun kan blive virkelig ved selv at sætte sig i Virkelighed, foreligger altid den Mulighed, at den kan undlade dette, ikke komme udover den blotte Mulighed eller synke tilbage paa det ufrie Naturstandpunkt. Friheden er ingen Vuggegave, ingen Naturbestemthed; den maa bestemme sig selv. Naturudviklingen fører kun til det Punkt, hvor Selvbestemmelsen bliver mulig, hvor Viljen, som beroende paa sig selv, kan, om den vil, begynde en Udvikling til Virkeliggjørelsen af sit sande Begreb, men hvor det ogsaa maa tilskrives Viljen, om den ikke vil dette og saaledes forfeiler sin Bestemmelse. Denne ubestemte Mulighed, dette Grændse- og Indifferentspunkt mellem Naturbestemtheden og Selvbestemmelsen er det saakaldte *liberum*

arbitrium indifferentiae, der endnu ikke er Frihed og i den absolute Frihed er evigt (øieblikkelig) ophævet, men hos det phænomenale, endelige Subject (samtidigt med den abstracte Selvbevidsthed) fremtræder og gjør sig gjældende som et særegent Udviklingsmoment, der i Begyndelsen kan føles med pinlig Udtrykkelighed og endog kan fastholdes som en længere Vaklen, men som dog væsentlig er i Svindende henimod en Afgjørelse i den ene eller den anden Retning. Der viser sig stedse mindre et Valg som saadant.

Friheden, som er Menneskets sande isigværende Væsen og Bestemmelse, maa netop som saadan komme tilsyne (optræde som Phænomen) i Forhold til sin Modsætning og forudsætter saaledes et Valg mellem modsatte Muligheder. Friheden kommer til udtrykkelig Bevidsthed som Frihed netop ved at vælge sig selv, i Modsætning til den Ufrihed, der undlader dette og synker tilbage i en herskende Naturbestemthed. Saaledes er det jo ogsaa overhoved den fornuftige Tanke, der som saadan kommer udtrykkelig tilsyne i Modsætning til den tankeløse Fasthængen i Sandseindtryk og individuelle Forestillinger.

Og medens den ubevidste, i og for sig ufrie Naturgjenstand som saadan holdes tilbage i sin Naturbestemthed, der ogsaa viser sig som dens Bestemmelse, kun ved en Naturlov ligesaa ubevidst og ufrivillig imødegaaer en Opløsning og saaledes stedse uden Valg og Vaklen opfylder sin Bestemmelse: er Mennesket ved sin Selvbevidsthed stillet paa en Skillevei saaledes, at det opfylder sin Bestemmelse, svarer til sin Idee, kun ved selv at vælge og ville dette, medens det i modsat Fald forfeiler, kommer i Strid med sin Bestemmelse, sit sande isigværende Væsen. Thi Menneskets, Menneskeaandens Bestemmelse er netop at bringe den i den naturlige Tilværelses Udvorteshed og Begrændsning skjulte Gudstanke som i sig tilbagevendende til Aabenbaring, altsaa (som Phænomen) i Forhold til det Modsatte, nemlig det at holdes tilbage, blive hængende i Naturbestemtheden. Dette Sidste bliver da hos Mennesket ikke, som hos Naturgjenstanden, dets uundgaaelige Fatum og egentlige Bestemmelse, men netop stridende mod dets Bestemmelse, ikke blot en umiddelbar Ufuldkommenhed, men positiv Vildfarelse, Ondt, Synd og maa ved sin Modsætning netop fremhæve, danne Relief for det Sande og Gode som saadant.

VII.

Naturen farer ikke vild og er ikke ond; thi den gaaer ikke udover eller imod sin objective Bestemthed, som er dens Bestemmelse. Vel har den som tilsynekommende Natur sin Ufuldkommenhed, forsaavidt den, tilbageholdt og ligesom størknet i sin objective Bestemthed, mangler Ideens selvbekræftende Tilbagegang i sin Subjectivitet, hvorfor den ogsaa hjemfalder en bestandigt foregaaende negativ Opløsningsproces. Og midt i den strenge Causalnødvendighed, hvoraf den beherskes, er der paa Grund af de mangfoldige Bestemtheders og Aarsagers Udvorteshed for hinanden Spillerum for Tilfældigheder, der i det Enkelte kunne volde Forstyrrelser og gjøre, at f. Ex. enkelte organiske Naturvæsener hemmes i sin Udvikling og ikke naae sin Arts Idee. Dog bliver denne Tilfældighed stedse i det Store og Hele ophævet, og overhoved er alt dette kun, hvad Naturen som saadan skal og maa være, og ingen Ufuldkommenhed kan lægges den til Last.

Naar der ofte tales om *Naturens Ondskab* og *den onde Natur*, da beroer dette paa en Begrebsforvexling og gjælder i Virkeligheden ikke Naturen som saadan, men kun det, at Mennesket lader sig beherske af sin Natur, hvorved Mennesket strider mod sin Bestemmelse og saaledes bliver *ondt*. Dog kan denne Underordning under Naturdrivten ved Vanens Magt blive til en *anden* (selvvalgt, selvforskyldt) *ond Natur* hos et Menneske.

Først hos Mennesket som Subject, bestemt til selvbevidst Tænkning og fri Vilje, er *Vildfarelse* og *Synd* som saadanne mulige og kunne virkelig vise sig. Man kan sige, det er et Privilegium for Mennesket at kunne stride mod sin Bestemmelse, for saaledes med Frihed at kunne stræbe efter at virkeliggjøre denne. Det skillende Punkt er netop *Selvbevidstheden*, hvorved Subjectet først bliver Subject eller Jeg, idet det abstraherer sig udaf al objectiv Bestemthed, drager sig tilbage i sig selv. Herved aabnes fordetførste den subjective *Vilkaarlighed* eller den abstracte, ubestemte Selvbestemmelse, hvortil Tilfældigheden eller den abstracte, reent udvortes Objectivitet ved Selvbevidsthedens Mellemkomst omsætter sig, og som da kan enten gaae fremad og bestemme sig i Retning af virkelig, fri Fornuftighed, eller lade sig synke tilbage til den ufrie, fornuftløse Tilfældighed. Det vil sige: Vilkaarligheden kan enten som blot momentan ophæve sig i en virkelig fri, fornuftig, almeengyldig Selvbestemmelse, eller blive

hængende i Momentet og gjøre sig selv til en fornuftløs Tilfældighed, saaledes ogsaa give sig et tilfældigt Indhold, der da væsentlig bliver laant fra objectivt tilfældige Forhold, kun tildeels ved yderligere tilfældig, vilkaarlig Sammenstilling. Paa den sidste Maade opstaae da deels, istedetfor virkelig frie, gjennemtænkte, fornuftige, almeengyldige Tanker, ufrie, ufornuftige, vildfarende Forestillinger, deels, istedetfor frie, gjennemført villede, fornuftige, almeengyldige Viljesytringer, ufrie fornuftstridige, slette og onde Hensigter og Handlinger. Imidlertid er paa Grund af den fælles Kilde i en paa sin Spids beroende Selvbevidsthed Vildfarelsen aldrig uden et Element af ufornuftig Vilje, ligesom omvendt den onde Vilje aldrig uden et Element af Vildfarelse, idetmindste under Form af *ratio ignava.* Vildfarelsen og den onde Vilje eller Synden staae i Vexelforhold, hvor snart den ene, snart den anden synes forherskende og oprindelig.

Man kan finde det betænkeligt, at den saa væsentlige Forskjel, om et menneskeligt Subject bestemmer sig i Retning af det Fornuftige, Gode eller af det Ufornuftige, Onde, oprindelig skal beroe paa et vilkaarligt og saaledes objectivt tilfældigt Valg, skee, som det heder, „uden Grund“, momentant løsgjort fra Fornuften. Dette „uden Grund“ maa dog ikke forstaaes altfor bogstaveligt; thi egentlig talt kan Intet, selv det Ufornuftigste, tænkes at skee aldeles uden Grund. For det vælgende Subject ville der ogsaa i Almindelighed være Motiver, der drage i modsat Retning; kun virke de ikke med umiddelbart given Causalnødvendighed, saa at Udfaldet maa beroe paa en mechanisk Afveining af, hvilket Motiv der er det stærkeste; thi i denne „Styrke“ indgaaer stedse væsentlig et subjectivt Moment, og tilsidst er det Jeget, der lægger sit Brennussverd paa Vægtskaalen. Nøiagtigere vilde det saaledes være at sige, at Subjectets Valg skeer „uden Aarsag“; thi Subjectet er som saadant unddraget den den abstracte Objectivitet tilhørende Causalitet, og dets Motiver blive kun Motiver, forsaavidt det selv gjør dem dertil. Den, der vælger det fornuftige, i sig selv gode og almeengyldige Øiemed, handler i udmerket Forstand af en fornuftig Grund, og man kan gjerne sige, han handler ikke saa „af egen Kraft“ d. e. i Kraft af sin endelige, givne Individualitet, fra hvis particulære Sneverhed han netop frigjør sig, men i Kraft af den sande, fornuftige Gudstanke, som er hans dybeste isigværende Væsen, som desuden paa saa mange Maader træder ham udenfra imøde, og som det er hans Bestemmelse i subjectiv Frihed at aabenbare. Og denne

Fornuft virker da, som ovenfor er bemerket om den logiske Grund, ikke udenfra og med forudgaaende afsluttet Bestemthed, men er levende nærværende i sin Følge, Beslutningen og Handlingen selv, som derfor stedse har sin Grund i sig selv, i og til Frihed bestemmer sig selv. Og de Mennesker, som, i Strid med Menneskets isigværende fornuftige Væsen, lade sig bestemme af Naturens Drivter og sin particulære Individualitets Tilskyndelser (hvori det Onde væsentlig bestaaer), gjøre dog dette subjectivt af sig selv og frivilligt (om end ikke i høiere Forstand frit), idet hine Tilskyndelser ikke virke med umiddelbar Nødvendighed, men der stedse forelaa dem som Subjecter den Mulighed at lyde Fornuftens Kald og frigjøre sig fra Individualitetens Sneverhed. Selv om de saaledes factisk fornegte Fornuften, slipper denne ikke sit Tag i dem, idet de ved at overlades til deres fornuftstridige Færds selvopløsende Conseqventser komme, skjønt ufrivilligt, dog til at fremme Fornuftens Øiemed.

Saaledes er Valgfrihedens Løsladelse vistnok en Fare, der for mange Enkelte kan blive til Fordærvelse og medføre adskillig Forstyrrelse; men det er en Fare, som den frie Fornufts Fremkomst som saadan i Endeligheden, Modsætningernes Verden, nødvendigt koster, som i det Hele opveies, og som desuden under den fornuftige Friheds Udvikling i Menneskeheden (som snart skal vises) bestandig formindskes. Det kan ikke nok gjentages, at Valgets Ubestemthed endnu, som et Grændsepunkt, om end kun halvt, tilhører Phænomenernes Verden og kun som et forbigaaende, sig ophævende Moment kan indordnes i Fornuftens Rige. Hos det absolute Subject, i den absolut frie Vilje kan derfor heller ikke tænkes noget Valg, nogen Vilkaarlighed, fordi Subjectet her evigt gaaer fuldstændigt ind i, er fuldkommen Eet med den fornuftige Bestemmelse, og Friheden saaledes ikke har nogen Begyndelse ved Selvabstraction udaf en Modsætning. Men hos det tilsyneværende, endelige Subject kan dets Frihed naturligviis kun komme tilsyne som beheftet med og i Forhold til sin Modsætning, som en udfra denne begyndende og successivt foregaaende Befrielsesproces. Den maa da fra Naturbestemtheden nødvendigviis gjennemgaae dennes Grændsepunkt mod den frie Selvbestemmelse, Ubestemtheden, Vilkaarligheden. Og selv dennes Selvophævelse og Overgang i den normale, fornuftige Bestemmelse kommer som saadan først udtrykkelig tilsyne i Forhold til dens Modsætning, det spidse endelige Subjects Beroen paa sig selv og sin Vilkaarlighed, hvilken netop viser sig ved

sit Valg af det i sig Vilkaarlige, Tilfældige, Ufornuftige og, ved den subjective Viljes Valg, Onde. Ingen Tvivl om, at dette, som i sig selvmodsigende tilsidst opløser sig; og ligesom Vildfarelsen og den falske Forestilling ved sin conseqvente Selvopløsning bliver et Middel til, at Sandhedens Erkjendelse som saadan klart kommer tilsyne, saa vil ogsaa det Onde ved sin tilsidst aabenbare Selvmodsigelse og Opløsning tjene det Gode til desto klarere og bestemtere Aabenbarelse som saadant. Saaledes vil som Resultat og i det Hele selv det ved den løsslupne Tilfældighed og Vilkaarlighed opstaaende Onde ved sin Selvmodsigelse og Selvtilintetgjørelse tjene til at give det Gode Fremvæxt og Udtrykkelighed, ligesom det allerede ved sin ligeoverfor stillede Bestaaen og Modstand maa egge den gode Vilje til kraftig Udfoldelse. Og selv hvad de Enkelte angaaer, vil den selverfarede Straf, som den onde Vilje og Handling efter sin Natur stedse medfører, idetmindste bringe Mange til Besindelse og blive en Gjennemgang til Omvendelse og Forbedring. De Enkelte, som maaskee ikke naae saa langt, men blive staaende i den onde Vilje og dens Selvtilintetgjørelse og altsaa ikke for sig selv komme til Forsoning og en positiv Tilbagegang, ville dog for Andre tjene til advarende Exempel og bidrage til Slægtens efterhaanden opsamlede Erfaring om det Ondes Følger, der igjen vil virke tilbage paa stedse flere Enkelte og tilskynde til Valget i det Godes Retning. De ville altsaa netop ved sin haardnakkede Fastholden af sine selviske Formaal blive ufrivillige Offere for de gode Almeeninteresser, for hvilke de ei frivilligt vilde ofre sig.

Paa den anden Side vil den Vilje, som mere direct, uden en stærkt fremtrædende Gjennemgang gjennem det Onde og dets Straf, lader sig lede henimod sin Bestemmelse, den sande Frihed og den guddommelige Tankes Virkeliggjørelse, ikke naae dette Maal uden successivt og tilnærmelsesviis, under Kamp med modstaaende, fra Naturbestemtheden eller en spids afsondret Jeghed udgaaende Viljestilskyndelser. Valget er allerede som saadant — som det heder i et bekjendt Ordsprog — en „Kval“; Nødvendigheden i fra Ubestemtheden at gaae over til en Bestemmelse (selv om denne fører i Frihedens Retning) medfører Smerte, til Tegn paa, at det vælgende Subject som saadant endnu er skilt fra, ikke umiddelbart Eet med den Bestemmelse, hvori det skal indgaae. Denne, skjønt den egentlig er Menneskets inderste, isigværende Væsen, dets Begreb eller Idee, viser sig for den individuelle,

endnu ikke frigjorte Vilje nærmest som en Fordring, en Pligt, som det mere eller mindre modstræbende underkaster sig. Kun efterhaanden vil Valgets Kval svinde, Valget som saadant mindre merkes; den gode Vilje, der ved fortsat Indøvelse efterhaanden danner sig til en Charakter (hvortil i Regelen en god Opdragelse vil have lagt Grunden) vil mere og mere vise sig som Eet med sin Bestemmelse; Pligten vil som saadan tabe sin Braad, idet den indre Modstand er overvunden, og den gode Handling vil foregaae som af sig selv, af en indre Nødvendighed, netop derved faae den sande Friheds Præg og nærme sig til den guddommelige Viljes absolute Frihed, der ganske falder sammen med den absolute Nødvendighed, og hvor alt Valg mellem modsatte Muligheder er udelukket.

Ikke alene vil nu, som sagt, den i Slægten efterhaanden opsamlede Erfaring om det Ondes fordærvelige Følger uvilkaarlig bidrage til at fremme og udbrede en klarere Sandheds-Erkjendelse og idethele en bedre Aand, formindske Fristelserne i ond og forøge Motiverne i god Retning; men denne Aand vil i Samfundene ved positive Foranstaltninger forstærke denne Virkning. Medens Syndens naturlige Straf i det umiddelbare Liv ofte synes at lade vente paa sig og kun ved Omveie at naae tilbage til den egentlige Ophavsmand, hvorved dens Sammenhæng med den onde Handling falder mindre i Øinene, bringer Samfundet ved anvendte positive Straffe denne Sammenhæng til klar Anskuelse og bidrager til, at saavel Synderen selv som Med- og Efterlevende komme til at see den onde Handling i det rette afskrækkende Lys. Fremdeles sørges der for, ved Belønninger og især ved Opdragelse og Lære at fremelske den gode Indsigt og den gode Vilje og bekjæmpe Sandselighed, Egoisme og en fornuftløs Vilkaarlighed.

Saaledes søger Menneskeaanden at bringe den i den umiddelbare Tilværelse tilsynekommende blinde Tilfældighed mere og mere ind under Fornuftens Herredømme og at berede saaatsige en over den umiddelbare Natur opløftet Jordbund, hvor de onde Spirer have vanskeligere for at komme op, Vilkaarligheden i ufornuftig Retning har formindskede Chancer og den fornuftige Frihed ialfald en lettere Fødsel.

Heri sees Menneskehedens virkelige Fremskridt, hvoraf det stedse større Herredømme over Naturens Kræfter kun danner en Yderside, men som væsentlig bestaaer i, at den i alt Værende iboende

i sig frie og fornuftige guddommelige Tankes Tilbagevenden til sig selv fra den tilsynekommende Udvorteshed og blinde Nødvendighed gjennem Menneskenes Aand og Liv kommer til stedse klarere og fuldstændigere Aabenbarelse, eller med andre Ord, at Phænomenet, Udvortesheden hæves i Begrebets, Tankens klare Virkelighed. I denne Proces danner Vilkaarligheden med den deraf udspringende Ufornuft, Vildfarelse og Ondskab, kun et nødvendigt i Fornuften og Friheds-aabenbarelsen selv grundet Gjennemgangsled, et sig stedse ophævende Moment.

VIII.

Naar man selv fra et idealistisk Standpunkt — Materialismen kjender naturligviis ingen Frihed — altsaa udfra en Synsmaade, der antager Ideen eller den fornuftige Tanke for Tilværelsens Grund-væsen, ofte har saa vanskeligt for at finde Rum for Friheden, navnlig Valgfriheden og det dermed følgende Ufornuftige, Onde, saa ligger Aarsagen dertil væsentlig i en abstract Opfattelse af Ideen og Fornuften som noget Afsluttet, i sig selv Tilbageholdt, idet man glemmer, at det ligger i Ideens og Fornuftens Natur, ei alene at rumme og magte, men endog selv at sætte og gaae ind i sin Modsætning. Eller om man endog tænker sig Ideen som det bestemmende Indre i de mang-foldige Phænomener, saa forestiller man sig den som deri fasttryllet og bunden — egentlig bleven borte for sig selv — uden at betænke, at Tanken i denne af den selv satte Udvorteshed ikke kan fortabe sig, men maa tilsidst finde tilbage til sig selv og komme tilsyne som sig selv erkjendende og bestemmende Tanke. Med eet Ord: Friheds-fornegtelsens Grundvildfarelse ligger deri, at man forestiller sig Ideen, Fornuften selv som i sit Væsen ufri, i sig afsluttet, fastslaaet, hvorfor af den ogsaa kun Ufrihed kan fremkomme. Hermed staar da i For-bindelse, at man — idet man opfatter den absolute Idee som en (spinozistisk) Substants, en *natura naturans*, blot naturfrem-bringende Natur — forvexler logisk Nødvendighed, der netop er Frihedens selvbestemte Lov, dens Autonomie, med den til Phænomen-verdenen som saadan knyttede mechaniske Causalitet, der netop, ifølge logisk Nødvendighed, tilligemed hin Verden, tilsidst opløser sig, eller nøiagtigere: er i bestandig Selvopløsning og derved indleder den frie Tankes Aabenbaring som saadan.

Er altsaa det Fornuftløse eller mod Fornuften Stridende, allerede i den naturlige Tilværelse Tilfældige, paa den vordende Friheds Trin den ubestemte Valgfrihed og det Onde — er dette af Ideen og Fornuften selv bestemt og altsaa dog tilsidst fornuftigt? Ja, og Nei! Alle hine Modsætninger til den fornuftige Idee, og hvori den synes at gaae tilgrunde, ere af denne selv bestemte, men vel at merke som det, der ikke skal være, som det, der ophæver sig selv, og som ved sin Ophævelse bliver Midler for den frie, fornuftige Tankes Tilsynekomst som saadan. Selv den onde Vilje — den høieste Potents af det som i egentligst Forstand ikke skal være — ligger ikke udenfor den fornuftige Tankes Omraade; denne er deri stedse skjult tilstede og kommer tilsyne i dens Ophævelse og Selvtilintetgjørelse, idet den tilsyneladende Frivillighed, hvormed den valgte det Onde, frembringer og slaaer om i den Ufrivillighed, hvormed den forfeiler sit onde, egoistiske Øiemed og maa tvertimod befordre det almindelige Gode. („I tænkte det til det Onde, men Gud har vendt det til det Gode").

Intet vilde imidlertid være falskere, end om Nogen deraf, at selv det Onde, saaledes som forklaret, maa tjene Fornuftens Øiemed og saaledes kan siges at være medoptaget i den evige Fornufts Verdensplan, vilde slutte (med Øhlenschlægers Augustinus):

Altsaa er Lasten selv en Dyd
Og burde blomstre mig til Fryd,
Som andre Kræfter, andre Dyder,

og mene, at han selv, ifølge Fornuftens Bud, skulde elske det Onde, ville og søge at befordre dette. Thi vel at merke, er det Onde det, som ifølge Fornuftens Bestemmelse netop ikke skal være, og som kun opfylder denne Bestemmelse ved at bekjæmpes og ophæves. Og forsaavidt har Kant og (som vi siden skulle see) Luther paa en vis Maade Ret i, at praktisk have vi nærmest kun med Fornuftens (og Guds) ligefremme Bud at gjøre — hvad der forresten ikke heller kommer i Strid med en virkelig fornuftig, ikke eensidig, krystallinsk Theori. Det, som skal være, og som bestandig i Grunden er, er, som vi have forklaret, den i sig frie og fornuftige Tankes Tilbagevenden til sig selv fra Tilsyneværelsens Udvorteshed og Modsætning. Men denne Tilbagevenden selv kan kun som saadan komme tilsyne under Tilsyneværelsens almindelige Betingelser, altsaa i Forhold til og bærende paa en Modsætning og som en stedse tilnærmende

Befrielse derfra. Navnlig kan den til sig kommende fornuftige Tanke kun vise sig som fri ved at vælge sig selv i Modsætning til at vælge det Modsatte eller blive hængende i Ufrihed, hvortil Mulighed stedse maa forudsættes.

Som forhen forklaret, men som vi endnu for større Tydeligheds Skyld ville i Korthed gjentage (og man tilgive denne Tilbagevenden til de samme Tanker, der har sin Grund i en utilfredsstillet Følelse af, ei at have kunnet udrede Sagen saa klart og overbevisende, som den staaer for Forfatteren), ligger det i Tilsyneværelsens, Phænomenverdenens Begreb som saadan, altsaa i en almindelig Fornuftbestemmelse, at den (Phænomenverdenen) ikke alene i sin abstracte, endelige Objectivitet er Ideen modsat, men ogsaa i sig selv skiller sig i Modsætninger, idet det Ene stedse begrændses af, ikke er det Andet, enhver Ting stedse er, hvad den er, i og ved Forhold til en anden. Saaledes kan ogsaa det Gode, det som skal være, kun komme tilsyne som saadant i Forhold til det Onde, det, som ikke skal være, hvilket da ogsaa maa komme tilsyne som saadant, nemlig som det, der ikke skal være, som det, der ophæves og ophæver sig. Man erindre, at vi ved Tilsyneværen (Phænomen) ikke forstaae Andet, end en (objectiv) Bestemtheds Væren udad, Væren for, i Modsætning til og betinget ved en anden, tilsidst i Modsætning til Ideens Selvbestemmelse, som er Bestemthedens, Phænomenets, Grund og skjulte Indre eller Isigværen. Thi enhver tilsyneværende Bestemthed er jo Tankens, Ideens, udgaaet af dennes Selvbestemmelse, som altsaa overalt er i sig tilstede, men hvis Tilstedeværelse da ogsaa kommer tilsyne, træder frem som Phænomen, fordetførste negativt ved den phænomenale Bestemtheds Opløsning, Overgang i en anden, Forandring og Forgjængelighed. Dernæst ogsaa paa en mere positiv, selvbekræftende Maade, idet det ved ydre Betingethed bestemte Object, til hvis Væsen denne ydre Betingethed logisk hører, ogsaa i Tilsyneværen optager denne ydre Betingethed i sig, gjør sine Betingelser til sine, til Midler for sin Forsigværen, selv tilsyneladende bestemmer og behersker dem. Dette skeer, som bekjendt, i den organiske Natur, det organiske Individ og den organiske Proces, der aabenbart viser sig bestemt og behersket af en — vistnok endnu ubevidst — Idee.

Tilsidst maa der dog være et Punkt, hvor denne den ydre Bestemtheds Overgang til en indre Bestemmen, Ideen eller den selvbestemmende Tanke som sig selv erkjendende og villende kommer

tilsyne — atter imidlertid i Phænomenets Form i Forhold til det Modsatte, en Modsætning, som dog her aabenbart er i Svindende. Dette Punkt er den menneskelige Bevidsthed. Her bliver allerede den ydre tilsynekommende Gjenstand i udmerket Forstand Phænomen, idet den viser sig for et Subject og som ydre anskuet og erfaret dog optages i Bevidstheden, altsaa aflægger sin Udvorteshed paa samme Tid som den erkjendes som udvortes. Saaledes er Phænomenet i sin Fuldendelse netop i sin Opløsning ved at erkjendes som Phænomen; det viser da hen til en dybere Betragtning og vil efterhaanden i den tænkende Fornuft omsætte sig til bevidst fornuftig Tanke og Begreb, der mere og mere frigjør sig fra tilfældige Indtryk og deraf betingede Forestillinger og bliver til Eet med Sagens sande Væsen — i Modsætning til (hvad der ogsaa viser sig som en Mulighed) at blive hængende i det tilfældige Indtryk og uddanne dette til bevidste falske og sig selv ophævende Forestillinger.

Paa Bevidsthedens, nærmere Selvbevidsthedens, Grændsepunkt omsætter sig da ogsaa den i Naturbestemtheden liggende praktiske Drivt til bevidst selvbestemmende Vilje, der selv vælger sit Formaal og sine Midler og bliver saaledes sat istand til at opfylde sin Bestemmelse, ved i Eenhed med Sandheds Erkjendelse at frigjøre sig fra den naturbestemte Individualitets tilfældige Particularitet, at virkeliggjøre den sande, almindelige Tanke i dens frie Almindelighed, altsaa Ideen tilsynekommende som saadan, eller det Gode. Alligevel er heller ikke denne Tilsynekomst uden sin Modsætning, der viser sig deels i den gode Viljes indre Kamp med stedse vedhængende individuelle Særegenheder og en blot successiv Tilnærmelse til Ideens sande Frihed, deels ogsaa i en ydre Kamp med ligeoverforstaaende Onder. Og den naturbundne Particularitet naaer ogsaa ved Selvbevidsthedens Mellemkomst sin høieste Potents, nemlig som af den selvbestemmende Vilje valgt, altsaa som virkeligt subjectivt Ondt, ond Vilje, men maa da ogsaa paa det Klareste vise sin Selvmodsigelse og Selvopløsning, idet den onde Vilje, der frivillig satte sig sin snevre Individualitet og dens Tilfredsstillelse som Maal, igrunden kommer til at forfeile dette og tvertimod ufrivillig at befordre det modsatte Gode. Den onde Aand, heder det hos Göthe, er den, der „stets das Böse will und stets das Gute wirkt“.

Paa denne Maade synes vi at have faaet aabent Syn for, at der i den guddommelige Tankes, Ideens og Fornuftens Huusholdning er

Plads ogsaa for den ubestemte Valgfrihed og det derved fremkommende Onde som Udviklingsmomenter, hvorigjennem Ideen som saadan aabenbares i sin Frihed, som er dens egentlige Væsen, men kun kan komme tilsyne gjennem sig ophævende Modsætninger.

IX.

Sideblik til en theologisk Betragtning af Spørgsmaalet.

Vi have i det Foregaaende havt den fuldkommen rene og frie Tanke, den absolute sig gjennem den tilsynekommende Tilværelse aabenbarende Idee eller Fornuft for Øie. At denne tilsidst maa tænkes som personlig, som Gud, hvad vi andensteds have søgt at vise, have vi her ikke fundet det nødvendigt at fremhæve. Hvis man fremherskende dvæler ved Guds Personlighed, faaer det omhandlede Spørgsmaal ved at drages ind paa Theologiens Omraade tildeels et andet Udseende, idet da Vanskeligheden vil bestaae i, hvorvidt den menneskelige Valgfrihed og Synd kan forenes med den alvise og algode Guds almægtige Vilje. Sagen bliver dog væsentlig den samme, thi det bliver i ethvert Fald egentlig Alviisdommen og Algodheden, med eet Ord: den absolute Fornuft, hvorpaa det kommer an. Dette viser sig ogsaa stedse at være Kjernepunktet, uagtet Theologerne tildeels kjæmpe med Auctoritetens Vaaben, med Tradition og Skrivtsteder, der da forklares og anvendes forskjelligt.

Vi kunne her fornemmelig minde om den bekjendte Strid mellem Luther og Erasmus og ville fortrinsvis tage Hensyn til den Førstes berømte Skrivt *de servo arbitrio.* Paa den fra begge Sider anvendte Skrivt-Exegese ville vi imidlertid her ei indlade os, men kun betragte de i Sagen fremkommende Resultater.

Erasmus, der (som det synes, nærmest i det katholske Retfærdighedsdogmes Interesse) søger at hævde Menneskets frie Vilje, støtter sig fornemmelig til saadanne Skrivtsteder, der byde at gjøre det Gode og love at belønne dette, medens de Onde trues med Straf, hvilket, mener han, forudsætter, at de, til hvem Budet og Truselen henvendes, have Evne til baade at lyde og ikke lyde og ved det Sidste have Skyld, da ellers hverken Belønning eller Straf vilde være retfærdig. Fremdeles, naar det heder, at „Gud vil ingen Synders Død, men at

han skal omvende sig og leve", og at Alle skulle komme til Sandheds Erkjendelse og blive salige, saa synes heraf aabenbart at følge, at de som factisk ikke omvende sig, ikke komme til Sandheds Erkjendelse og saaledes ikke blive salige, virkelig handle mod Guds Vilje og altsaa hertil ligesaavel som til det Modsatte maae have Evne.

For Luther er det naturligviis fornemmelig magtpaaliggende — i Modsætning til katholsk Gjerningshellighed — at fjerne al Forestilling om menneskelig Fortjeneste ligeoverfor Gud, og at fremhæve, at Menneskets Frelse og overhoved alt Godt i menneskelig Vilje og Handlinger alene bevirkes af Guds uforskyldte Naade. Af sig selv vilde Mennesket ialfald kun kunne være og gjøre Ondt. Men da Mennesket overhoved slet Intet formaaer ligeoverfor Guds Almagt, der formaaer og udretter Alt, saa er selv Menneskers onde Vilje og Handlinger kun mulige derved, at Gud unddrager dem sin Naade, altsaa i sidste Instants at tilskrive Gud, der fra Evighed har bestemt Nogle til Frelse, andre til Fordærvelse. Luther savner da heller ikke Skrivtsteder, der synes at bevise dette, som at „Gud forhærdede Pharaos Sind"; at Mennesket er som et Leerkar i Pottemagerens Haand, der bestemmer nogle Kar til Ære Andre til Vanære o. s. v. Om de mange Bud og Formaninger til det Gode, hvori Erasmus vil finde Forudsætningen om en fri Vilje, hvortil de stiles, fremhæver Luther, at de kun ere Imperativer, sige kun, hvad Mennesket bør gjøre, men udsige Intet indicativisk om, hvad Mennesket kan gjøre.

Man kan heri see etslags Forspil til den før omtalte kantiske Tanke, der ogsaa skarpt skjelner mellem det Theoretiske og det Praktiske og mener, at man af det kategoriske Imperativ intet Theoretisk kan udlede om Frihedens (eller Guds) virkelige Existents. Men der er den Forskjel, at, medens Kant, der endog theoretisk ikke tør benegte Frihedens Mulighed, i ethvert Fald betragter den som et praktisk Postulat som Betingelse for en moralsk Handlemaade, har for Luther det moralske Imperativ ingen anden Betydning end den, ved at foreholde Menneskene deres Pligt, som de umuligt kunne opfylde, at drive dem til at ydmyge sig og udelukkende at kaste sig i den guddommelige Naades Arme. Han lægger saaledes en Hovedvægt paa, at „ved Loven kommer Syndens Erkjendelse".

Da vi imidlertid ikke kan Andet end i Loven at see et Udtryk af Guds Vilje, da Skrivten paa saa mange Steder taler om Guds Vrede over Synden, og da i ethvert Fald ogsaa Evangeliets Gud „ikke

vil nogen Synders Død, men at han skal omvende sig og leve": saa bliver det et stort Spørgsmaal, hvorledes dette skal kunne forenes med, at Gud i sin Almagt forudbestemmer Nogle til Synd og evig Død. Luther søger at unddrage sig denne Vanskelighed paa en høist eiendommelig Maade, nemlig ved at skjelne mellem en Gud eller Guds Vilje, som er os forkyndt, aabenbaret, imødebragt, dyrket, og en, som ikke er forkyndt, aabenbaret og dyrket. Kun med den første have vi at gjøre; den anden maae vi ikke spørge efter, men kun i Ærefrygt bøie os for som den guddommelige Majestæts høieste Hemmelighed, som den har forbeholdt sig selv og forbudt os. „Forsaavidt Gud skjuler sig og ikke vil kjendes af os, det vedkommer os ikke". Man maa skjelne mellem Guds Ord og Gud selv. Saaledes vil han ikke en Synders Død, nemlig i sit Ord, men han vil den i hiin uudgrundelige Vilje.[1]

Et andet Sted heder det, at naar man ikke kan forene det med Guds Retfærdighed, at han fordømmer de Ugudelige, som dog efter hans egen Bestemmelse ikke kunne være anderledes, saa kommer

[1] — — — Ceterum, cur alii lege tanguntur, alii non tanguntur, ut illi accipiant et hi contemnant gratiam oblatam, alia quaestio est, nec hoc loco tractatur ab Ezechiele (c. 18), qui de praedicata et oblata misericordia Dei loquitur, non de occulta illa et metuenda voluntate Dei, ordinantis suo consilio, quos et quales praedicatae et oblatae misericordiae capaces et participes esse velit. Quae voluntas non requirenda, sed cum reverentia adoranda est, ut secretum longe reverendissimum majestatis divinae soli sibi reservatum ac nobis prohibitum multo religiosius, quam infinitae multitudinis specus Corycii. — — — Aliter de Deo vel voluntate Dei nobis praedicata, revelata, oblata, culta, et aliter de Deo non praedicato, non revelato, non culto disputandum est. Quatenus igitur Deus sese abscondit et ignorari a nobis vult, nihil ad nos. — — — Relinquendus est igitur Deus in majestate et natura sua, sic enim nihil cum illo habemus agere, nec sic voluit a nobis agi cum eo, sed quatenus indutus et proditus est verbo suo, quo nobis sese obtulit, cum eo agimus, quod est decor et gloria ejus, quo Psalmista eum celebrat indutum. — — — Illudit autem sese diatriba [Erasmi] ignorantia sua, dum nihil distinguit inter Deum praedicatum et absconditum, hoc est inter verbum Dei et Deum ipsum. Multa facit Deus, quae verbo suo non ostendit nobis, multa quoqe vult, quae verbo suo non ostendit sese velle. Sic non vult mortem peccatoris, verbo scilicet, vult autem illam voluntate illa imperscrutabili. Nunc autem nobis spectandum est verbum relinquendaque illa voluntas imperscrutabilis, verbo enim nos dirigi, non voluntate illa inscrutabili oportet. Atque adeo, quis sese dirigere queat ad voluntatem prorsus imperscrutabilem et incognoscibilem? Satis est nosse tantum, quod est quaedam in Deo voluntas imperscrutabilis, quid vero, cur et quatenus illa velit, hoc prorsus non licet quaerere, optare, curare et tangere, sed tantum timere et adorare.

Martini Lutheri de servo arbitrio ad D. Erasmum Roterodamum.
(Opera latina, vol. VII, pag. 221 sq.)

dette deraf, at man ikke veed at skjelne mellem guddommelig og menneskelig Retfærdighed. „Dersom hans Retfærdighed var saadan, som efter menneskelig Fatteevne kunde dømmes at være retfærdig, saa var den ikke guddommelig og adskilte sig i Intet fra menneskelig Retfærdighed". Og Troen skal netop vise sig deri, at man troer, at Gud er mild og retfærdig, uagtet han for menneskelige Øine kan synes at være det Modsatte. „Da Gud er heelt ubegribelig og utilgjængelig for den menneskelige Fornuft, saa er det rimeligt, ja nødvendigt, at ogsaa hans Retfærdighed maa være ubegribelig".

Man seer nu let, at Knuden herved ikke er løst, men blot paa en Maade overhugget, eller man kan maaskee heller sige: i Virkeligheden end mere strammet, idet vi vises hen til en Hemmelighed, der skal være ubegribelig, uudgrundelig. Og det synes tilmed at være en betænkelig Forestilling at antage en dobbelt Vilje hos Gud: een forkyndt og aabenbaret i hans Ord og i en Lov, der ei kan opfyldes, og en anden bag denne liggende hemmelig, som ved Guds Almagt sættes igjennem. Er det ikke, som om Gud sagde til et Menneske høit og aabenlyst: du skal handle saa eller saa, elske Gud over alle Ting og din Næste som dig selv o. s. v., men med det Samme underhaanden hvidskede, at Mennesket skulde gjøre det Modsatte, hvad han tillige almægtig udvirkede? — Der skal ogsaa være en skjult guddommelig Retfærdighed ganske modsat Alt, hvad der ellers forstaaes derved. Netop det Ubegribelige heri er det, der egner sig som Gjenstand for Tro; man mindes her om det gamle tertullianske *credo quia absurdum est,* og fra den nyere Tid Søren Kjerkegaard, der meente, at kun „det Parodoxe" kunde og maatte troes.

Vi mene ikke at forsynde os mod det store Sandhedsvidnes Minde ved at antage, at han i sin retmæssige Iver imod Gjerningshellighed og for Retfærdiggjørelsen af Troen, har ladet sig henrive til overdrevne Forestilinger eller ialfald Udtryk, der føre til i modsat Retning at fordunkle Sandheden, og tilsidst bringe ham i Modsigelse med sig selv. (Luther synes vistnok ogsaa senere at have modificeret sine Anskuelser).

For ret at ophøie Gud, hans Almagt og frie Naade, vil han dybt nedsætte Mennesket, ja gjøre det til et ufrit Legetøi i Guds Hænder,[1]

[1] Luther bruger selv, om end i en lidt forskjellig Vending, Billedet af en Faders Leg med sine Børn: Quoties parentes cum filiis suis ludunt, dum eos jubent aut ad se venire, hoc aut illud facere, ea tantum gratia, ut appareat, quam non possint, coganturque manum parentis invocare? l. c. p. 204.

uden at betænke, at han ved at nedsætte Skabningen, især den ypperste, igrunden nedsætter Skaberen selv. Som om ikke Guds Almagt og Viisdom, ja vi kunne tilføie hans Godhed og Kjærlighed, viser sig allerstørst i at frembringe et Væsen i hans eget Billede og „give det i dets Raadslags Vold“ (Jes. Sir. 15, 14), idet han paa denne Maade og igjennem dette Væsen klarest kunde aabenbare sig! Og Troen skal vise sin overnaturlige Kraft ved at troe paa det, der overstiger al Fornuft. Men hvad er det for en Tro paa en Guds Retfærdighed eller overhoved paa en Gud og hans Vilje, hvorom man ikke kan gjøre sig det mindste Begreb? Det bliver da kun at holde fast paa et Navn, et Ord, hvorved man Intet tænker.

Allerbetænkeligst er det at skille den aabenbare Gud fra den skjulte. „Guds Ord er ikke Gud selv“. Evangelisten Johannes siger det Modsatte. Efter ham er Ordet ikke alene Guds Søn men Gud selv. (Kun Arianerne ansaae den i Menneskeheden fremtrædende Guds Søn for et ringere Væsen). Men om vi end ikke tage Ordet i den høieste, personlige Betydning, saa er det dog christelig Grundlære, at vi i Guds aabenbarede Ord, som vi jo mene fortrinsviis at have i den hellige Skrivt, netop have den sande Gud, Gud, som han i sin Sandhed er, ikke blot et overfladisk Skinbillede, medens den virkelige Gud sidder skjult i en Sky, som ingen kan komme nær. Og det Sidste kan da heller ikke være Luthers Mening, han, som med saadan Styrke stedse fremhæver den hellige Skrivt som den ubedragelige Sandhedskilde, og derfra endog henter de Vaaben, hvormed han mener at kunne bestride Menneskets frie Vilje. Vi ville her ikke følge ham i denne exegetiske Betragtning, og have idethele ikke Sag særskilt med Luther, men i Almindelighed med den deterministiske Synsmaade, forsaavidt den klæder sig i religiøs Dragt og tildeels med eller uden klar Bevidsthed slutter sig til Luthers Betragtningsmaade og Argumenter.

Tanken om et skjult, isigværende Væsen aldeles adskilt fra alt Tilsyneværende, og hvorom vi ikke skulde kunne gjøre os noget Begreb, ligesom det da heller ikke kunde vedkomme os, forekommer i sin Almindelighed atter, som bekjendt, hos Kant. Og hvis dette skulde gjælde om Gud, hvis egentlige sande Væsen skulde staae udenfor al Tilsynekomst og unddrage sig alt menneskeligt Begreb, da vilde man fra et religiøst Synspunkt maatte give Kant Ret i, at det Samme maatte udstrækkes til al menneskelig Erkjendelse, der maatte

tænkes afskaaren fra al virkelig Sandhed og blot indskrænket til en tilsynekommende, igrunden skuffende Overflade. Thi vi vilde da ikke alene ikke kunne tilkjende nogensomhelst særskilt Gudsaabenbaring et virkeligt, tilforladeligt Sandhedsindhold, men maatte ogsaa gjøre Afkald paa den Garantie for vore klareste Tankers og Erfaringers Sandhed, som Descartes medrette søgte i Guds Sanddruhed. Og Menneskets hele aandelige Væsen kom da til at svæve i Luften.

Nu have vi, som allerede antydet, søgt at vise, at denne Sætten af det Isigværende og det Tilsynekommende absolut udenfor hinanden, tilsidst ikke kan opretholdes, og at det Isigværende, sande Virkelige, saa langt fra at være utænkeligt og ubegribeligt, meget mere netop væsentlig er Tanke og Begreb og maa som saadant tænkes og begribes. Og hvad især Gud angaaer, saa er det jo, som sagt, bestemt christelig Lære, at den sande Gud ikke er den skjulte, men den aabenbare, ikke en saadan, der bliver staaende udenfor Mennesket, kanske som den epikureiske Guddom i Intermundierne, men den, der selv er indtraadt i Menneskeheden, selv er bleven Menneske og som saadan stedse nærværende i Menneskets Aand. At Gud saaledes i sit Ord (der i høieste Forstand skal være hans Søn og hans Væsens udtrykte Billede) ikke skulde aabenbare os sit sande Væsen og sin sande Vilje, men have en hemmelig, dermed stridende Bagtanke, maa idetmindste for en Christen være aldeles utroligt.

Og hin „ubegribelige" Vilje hos Gud, at han, idet han naadig tilbyder alle Syndere Frelse, dertil for hver Enkelt knytter den Betingelse, at han omvender sig, vil ved nærmere Eftertanke let fattes som i Sagen og i Guds Ord vel begrundet, medens det tvertimod vilde være fuldkommen ubegribeligt, at Gud skulde ville eller kunne, hvad der i sig selv er umuligt og selvmodsigende, enten frelse en Synder uden Omvendelse (Omvendelse er jo den væsentlige Frelse) eller med Magt omvende den, der ei vil omvende sig. Guds Vilje er i Virkeligheden saa langt fra at være skjult, ubegribelig og selvmodsigende, at den meget mere er den evige, overalt og stedse nærværende klare og selvfølgelige Lov.

Skjønt saaledes disse to modstridende Viljer hos Gud vistnok er en aldeles uholdbar Forestilling, kunde dog maaske her, under et naivt og famlende Udtryk, skjule sig den rigtige Tanke, at man ikke kan blive staaende ved at betragte Guds virkelige Vilje som abstract Identitet, udelukkende al Modsætning. Just en saadan som abstract

identisk opfattet Vilje er det, som ved sin Sprødhed maa synes at springe itu og kløve sig i to modsatte Viljer.

Og vel kan det have sin Rigtighed, at flere menneskelige saakaldte Begreber ikke ligetil, uden Renselse og Fordybelse, kunne anvendes paa Gud, hans Væsen og Vilje. Dette er dog ikke derfor, at de ere Begreber og som saadanne staae udenfor Gud som ubegribelig, men kun fordi de ere ufuldkomne Begreber, ikke heelt igjennem Begreber, men deels blandede med tilfældigt individuelle, paa snevre Erfaringer grundede Forestillinger, deels løsrevne Abstractioner uden levende og klar Forbindelse med alle Begrebers Midtpunkt og Kilde, den absolute Idee eller Fornuft. Overhoved er det ikke et virkeligt Begreb af Gud (ligesom ikke engang af en menneskelig Aand) at forestille sig hans Væsen som sammensat af mange, hver for sig i abstract Forskjellighed opfattede Egenskaber; men enhver Egenskab har sin sande Betydning, sit virkelige Begreb, i sin Sammenhæng og i den hele Eenhed. Saaledes maa heller ikke f. Ex. den guddommelige Retfærdighed opfattes som staaende i diametral Modsætning til den menneskelige; men den adskiller sig fra denne blot ved sin absolute Fuldkommenhed, ved absolut at fylde og svare til sit sande Begreb, være Eet med dette, hvilket den menneskelige Retfærdighed i flere Henseender ikke gjør og ikke er. Ikke at tale om, at denne sidste ofte i sin Anvendelse tager ligetil feil og bliver aabenbart uretfærdig, saa er og maa den være, selv hvor den er bedst, stedse af abstract Natur (som det jo heder: „blind"), afveier uden høiere personligt Hensyn Fortjeneste eller Ikkefortjeneste af en særskilt ud af Livets Totalitet opgreben menneskelig Handling, i den Grad endog principielt skilt fra, ja modsat Kjærlighed og Barmhjertighed, at den i det menneskelige Samfunds Ordning, for at det Bedste kan skee, maa suppleres af en anden Institution, der repræsenterer Barmhjertigheden ved at udøve Benaadningsret. Den guddommelige Retfærdighed, der først udfylder Retfærdighedens sande Begreb, er dermed ikke, som man undertiden mener, modsat Kjærligheden og Barmhjertigheden, saa at de kun ved en kunstig ydre Bro skulde forenes, men i sig selv inderlig Eet med denne, idet den sande Retfærdighed ikke er uden Kjærlighed og den sande Kjærlighed ikke uden Retfærdighed, men begge Dele Ytringer af den samme guddommelige Fornuft (Viisdom og Godhed), der stedse vil og udretter det Sandeste og Bedste, paa een Gang er retfærdig Dom og forbarmende Naade.

Det er ogsaa ganske urigtigt og utilbørligt ligeoverfor Gud at tale om menneskelig Fortjeneste, der skulde kunne gjøre Fordring paa en skyldig Løn, og det er (i en anden Forstand og ligeoverfor Mennesker) Luthers udødelige Fortjeneste, med Styrke at have betonet dette. Ikke at tale om den menneskelige Ufuldkommenhed og Skrøbelighed, og at et Menneske aldrig gjør Mere, men somoftest Mindre, end hvad det skylder at gjøre; samt at det til den Bedste stedse heder medrette: „hvad har Du, som Du ei har annammet?“ Men den virkelig gode Vilje og Handling kræver som saadan ikke og faaer heller ikke af den guddommelige Retfærdighed noget tilføiet Gode som Løn eller skyldigt Vederlag. Selv udsprungen og besjælet af den guddommelige Retfærdighed og Kjærlighed, har den ifølge den samme guddommelige Retfærdighed sin Løn, sit Gode, i sig selv med de af den selv flydende Følger, væsentlig bestaaende i det Godes Fremgang. Skjønt man nu sædvanligviis er mere tilbøielig til at sige om den onde Vilje og Handling, at den fortjener Straf nemlig et tilføiet Onde som Gjengjæld, men at Gud i sin Barmhjertighed under visse Betingelser kan eftergive denne: saa kan der dog tvivles, om dette er ganske egentlig talt. (Jeg veed, at jeg her udtaler et Parodox; men det faaer ikke hjælpe). Det er nemlig den samme guddommelige Retfærdighed og Kjærlighed (der falder sammen med den absolute Idees og Sandhedens Magt), som har anordnet og stedse anordner det saa, at det Onde bærer sin Straf i sig selv og sine Følger; men denne er da heller ikke et Onde, men tvertimod et Gode, idet den, som det Ondes Selvophævelse bringer det Gode frem og kan ogsaa hos det onde Subject selv tjene til Bod og Omvendelse, Befrielse fra det Ondes Magt, men maa da ogsaa af ham erkjendes og modtages som guddommelig Retfærdighed og Naade.

Ogsaa den sædvanlige christelige Bevidsthed forestiller sig, at Gud paa den ene Side som retfærdig Dommer fordømmer Synden til Straf, men paa den anden Side lader sig ved Bod (om end gjennem en *satisfactio vicaria)* forsone og af Naade forlader Synden. Vi have her kun betragtet Retfærdigheden og Naaden, Boden og Forsoningen som i sig selv uadskillelig forbundne. Om Satisfactio vicaria og den ved Christus skeede Forsoning har jeg i andre Skrivter („Religion, Religioner og Christendom“, og især „Christendommens Mysterier“) forklaret min Mening.

Ogsaa Guds Almagt opfattes undertiden (og som det synes selv af Luther) altfor abstract og i Afsondring fra de øvrige Egenskaber,

kun som en for sig bestaaende Magt til at gjøre Hvadsomhelst. Nu er det vistnok saa, at hos Mennesker viser sig Magten — om end langt fra Almagt — dog ofte i altfor høi Grad uindskrænket og uden at være parret med Besindighed, Retfærdighed og Godhed. En saadan tyrannisk Magt er dog i Virkeligheden snarere en Vanmagt, som Latinerne træffende sige, en *impotentia.* Men ikke saa Guds Almagt, der først er Magt i fuld og sand Betydning, idet den er uadskillelig forbunden med den absolute Fornuft, Viisdom, Retfærdighed og Godhed. Gud formaaer vistnok Meget, som for Mennesker er umuligt; men han hverken vil eller kan — ville og kunne er for Gud det Samme — Andet, end hvad der i sig selv er muligt, eller hvad der er viist og godt og stemmer med den evige, absolute Fornuft og dens Verdensplan, uden at det derfor er rigtigt at sige, at Guds Almagt indskrænkes af hans Alviisdom eller omvendt Viisdommen af Magten; det er netop Viisdommen selv der er almægtig, og Almagten selv der er alviis. Ufrihed og Indskrænkning af noget Udenfor- og Modstaaende tilhører kun den endelige Tilsyneværen, men er hos Gud, i den absolute Idee, evigt ophævet. Man er saaledes ganske vist enig om, at Gud ikke kan give en Triangel fire Sider eller gjøre, at 5 + 7 = 13; men der er andre Ting, der ere ligesaa umulige i sig selv, fordi de ere umiddelbart selvmodsigende. Det er vel tænkeligt, ja, som vi have søgt at vise, nødvendigt at tænke, at den guddommelige Tanke, som frembringer og besjæler den hele tilsynekommende Tilværelse, paa dennes høieste Trin maa fremtræde som sig selv kjendende og frit bestemmende; men at dette skulde kunne skee i et Væsen, der ikke var frit selvbestemmende, er simpelthen utænkeligt, fordi det er ligefrem selvmodsigende. Men Selvbestemmelsen kan i Tilsyneværelsens Verden, hvor Alt beroer paa Modsætninger, ikke fremtræde, ikke blive bevidst som saadan, uden ligeoverfor den modsatte Mulighed, der ogsaa maa komme tilsyne. Saaledes er Valgfriheden og det Onde, vistnok som sig paa forskjellig Maade ophævende Momenter, tænkenødvendige Betingelser for, at Guddomstanken, Ideen, kan komme tilsyne, erkjendes og virkeliggjøres som saadan. De, som i den Tanke, ret at fremhæve Guds eneraadende Almagt, ville benegte Menneskets frie Vilje og gjøre dette til et viljeløst Redskab i Guds Haand, komme derved netop til at indsnevre Guds Almagt og betage den dens høieste Krone, den at kunne frembringe frie Væsener i Guds eget Billede. Ligeledes bliver jo den guddommelige Naade forringet og dens Begreb

egentlig fornegtet, hvis den ikke skal være Gjenstand for fri Modtagelse; en *gratia irresistibilis* er enten en blot rhetorisk Figur eller en Selvmodsigelse.

Derimod kan der gjerne være Tale om et Naadevalg og om at „Gud vælger Sine“, naar man kun erindrer, at dette ikke skeer ved en fastslaaet, for Mennesket egentlig ydre, Forudbestemmelse, men i og ved, at hine vælge sig selv, hvilket først saa isandhed bliver saavel i objectiv som i subjectiv Betydning et guddommeligt Valg. Den frie Gud kan som saadan kun fremtræde i den frie Menneskeaand, og Friheden kan ikke blive virkelig uden at ville sig selv.

Naar man taler om Guds Forudbestemmelse, ja blot Forudviden som gjørende enhver fri Bestemmelse umulig, saa ligger heri vistnok en Misforstaaelse, idet man sætter det Evige i et falskt Forhold til Tiden, ved deels at lade det have Fremtiden foran sig, deels ved at tillægge det Fortidens Afsluttethed. Man skulde betænke, at hos Gud som den isandhed Evige (ikke blot uendeligt længe Varende) er der intet Forud eller Foran (Fremtidigt), men han er evigt og overalt nærværende,[1] er saaledes i enhver fri Viljebestemmelse og Handling inderlig tilstede netop som det evige, udover Tiden rækkende Indhold, som enhver Aandshandling igrunden har. (Der ligger for Enhver et alvorligt Memento deri, at selv hans mindste Handling har evig Betydning). Selv i den onde Viljesbestemmelse er den evige Sandhed eller Gud tilstede, nemlig i dens Selvophævelse, gjennem hvilken ogsaa den har evig Betydning, tilhører Evigheden, det evigt Sande og Gode.

Den falske Forestilling om Guds Forudbestemmelse spøger i altfor mange Hjerner (og vi forudsee, at allerede blot en Tvivl om denne vil indbringe os megen Forkjetrelse). Gud har „fra Evighed“ — heder det, men man forestiller sig uvilkaarlig: engang i en uafseelig fjern Fortid — bestemt Tilværelsens hele Indretning, Udviklingsgang og Skjebne lige til de mindste Enkeltheder, saa at enhver Ting eller Begivenhed Intet har eller er, uden hvad der med Forbigangenhedens Uforanderlighed ligger i dens Fortid, tilsidst i hiin guddommelige Bestemthedscomplex „i Tidens Morgen“, der i al følgende Tid kun bliver mechanisk afhasplet. Gud og den guddommelige Tanke har da med denne i sig afsluttede Forudbestemmelse udspillet sin Rolle;

1 „Min Fader arbeider indtil nu“. Joh. 5, 17.

han er for den følgende Verden død og borte, kun en Forbigangenhed, hvoraf den maaske — maaske — kan have en svag Erindring, men som er uden levende Virksomhed, ligesom i Verden selv ikke kan være nogen levende Virksomhed, men kun en tankeløs Bevægelse og Klapren af Maskinens Hjul.

Og en saaledes som Architekt eller Maskinmester forestillet Gud, der igrunden ligger paa Bunden af enhver Fatalisme og Determinisme, skulde da være Gjenstand for religiøs Dyrkelse, for troende Tillid og Kjærlighed — der da ialfald blot maatte være et mechanisk Udslag af den samme afsluttede Forudbestemmelse! Da synes dog saavel den schopenhauerske Vilje som den spencerske Magt, der begge tillægges virksom og stedse nærværende Indflydelse, næsten at maatte foretrækkes, uagtet de endnu forestilles som tanke- og fornuftløse, hvilket vistnok er en ganske væsentlig Mangel og tilsidst gjør dem igrunden utænkelige.

Isandhed tænkes kan den sande guddommelige Vilje og Magt kun som selv fri, tænkende, sig selv bestemmende og virkeliggjørende Fornuft, der af sig frembringer og gaaer virksom ind i den tilsynekommende Verdens forskjellige Udviklingstrin, for paa det høieste at fremstaae som fri, sig selv kjendende og bestemmende Tanke og Fornuft.

AFGIFTER

FRA DEN

NORSKE KIRKEPROVINS

TIL DET

APOSTOLISKE KAMMER OG KARDINALKOLLEGIET

1311—1523

EFTER OPTEGNELSER I DE PAVELIGE ARKIVER

AF DR. GUSTAV STORM

P. A. Munch udtalte i sine „Oplysninger om det pavelige Archiv“ (Saml. Afhandl. IV, 433), at han i det vatikanske Arkiv kun havde stødt paa et eneste Hefte af Regnskaber over communia servitia og servitia minuta, nemlig et fra Pave Innocens VI's Tid, indbundet sammen med hans Regester, og han formodede derfor, at den fuldstændige Række af slige Regnskabsbøger, som engang fandtes, var tilintetgjort. Dette viser sig dog nu ikke at være Tilfældet; de var nemlig opbevarede i et andet Arkiv og er først i nyere Tid — efter Munchs Tid — bleven overførte til det vatikanske Arkiv. Her findes nu en egen Række (95) Regnskabsbøger over Servitia og hvad dermed hænger sammen; de betegnes med Fællesnavnet „Obligationes“ og var allerede i forrige Aarhundrede nummererede fra 1 til 88 (idet nogle signeredes dobbelt f. Ex. 23 A og 23 B). Denne Række 1—88 er egentlig Resterne af fire forskjellige Rækker, dels 1) egentlige Obligationer, som udstedtes ved Biskopernes Udnævnelse, ofte i to Exemplarer — for Camera og for Collegium —, dels 2) „Solutiones“ eller „Quittancie“ for Afbetalinger, hele eller delvis, dels 3) „Divisiones“, Optegnelser om Biskopernes Udnævnelsestid og Antallet af Kardinaler, som deltog i Raadslagningen om Udnævnelsen, idet Afgifterne til Kardinalerne kun fordeltes mellem de tilstedeværende, ikke mellem alle Kardinalkollegiets Medlemmer; endelig indeholder 4) nogle Bind kun „Provisiones“, officielle Optegnelser om Biskopsudnævnelserne til Brug for Kammeret eller Kollegiet. Ingen af disse Rækker er bevarede i Sammenhæng; men da de i det vatikanske Arkiv er ordnede kronologisk, uden Hensyn til om de hører til den ene eller anden Række, kan de gjensidig supplere hinanden, saa at man faar en nogenlunde fuldstændig Oversigt over Bispestolenes og tildels Klostrenes økonomiske Afhængighed af Pavestolen fra 1295 af og gjennem hele 14de og 15de Aarhundrede. Dog mangler fuldstændigt „Obligationes“ for Aarene 1370—73, 1376—85, 1407—18, og fra 1480 af bliver Rækkerne

tyndere og repræsenteres ofte kun af „Provisiones“, indtil de stanser ganske med 1509. Imidlertid er man for flere Aar siden bleven opmærksom paa, at „Obligationes“ i det pavelige Arkiv kan suppleres andenstedsfra. Ved Roms Okkupation af italienske Tropper blev endel af de camerale Arkivsager efterglemte i Erkebiskopspaladset (hvor nu det italienske Parlament har sin Residens), og disse Arkivsager indlemmedes i det nye romerske Statsarkiv. Under Titlerne „Diversa“ og „Quittancie“ findes her en stor Samling Protokoller af samme Art som de vatikanske „Obligationes“, særlig fra Martin V af, og disse tjener for en stor Del til at fylde Hullerne i den vatikanske Række. Af disse Protokoller er mindst 100 gjennemgaaede for Nordens Vedkommende, dels af mig alene, dels sammen med de svenske og danske Historikere (Dr. K. H. Karlsson og Cand. mag. M. Mackeprang), som opholdt sig i Rom samtidigt med mig.

Af disse to Samlinger er de Aktstykker laant, som er samlede i det følgende til Belysning af den norske Kirkes (Biskopers og Abbeders) regelmæssige Afgifter til Pavestolen fra 1311 til 1523; desuden har jeg medtaget til Supplering enkelte Uddrag af Samlingen „Introitus og Exitus“ (dels efter egne, dels efter Stipendiat A. Bugges med Stjerne (*) betegnede Afskrifter) samt en enkelt nyere Afskrift af det apostoliske Consistoriums Protokoller. Jeg har fundet det rigtigt at ordne dem topografisk efter Bispedømmer og Klostre (idet de anføres i den Orden, hvori de inddroges under Skatlægningen), og indenfor de enkelte Institutioner chronologisk; Diplomerne meddeles altsaa i følgende Afdelinger:

Nærmere Oplysninger om disse Dokumenters Betydning findes i Efterskriften under samme Afsnit.

30. Mai 1897. *Gustav Storm.*

I. Archiepiscopatus Nidrosiensis 1311—1523.

1. Erkebiskop Eiliv af Nidaros lover at betale 800 Gylden i Hovedafgift til Kammeret og Kardinalkollegiet og de 5 mindre Afgifter i sædvanlige Terminer.

Obligationes 2 fol. 18ᵇ.

Avignon 13. Jan. 1311.

Eisdem anno jndiccione die et loco [ɔ: anno domini millesimo iijᶜ xjᵐᵒ jndiccione nona die sabbati xiijᵃ mensis Januarij Auinione in hospicio domini Stephani cardinalis et camerarij collegii dominorum cardinalium sacrosancte Romane ecclesie] et pontificatus [Clementis Vᵗⁱ anno sexto] et testibus [ɔ: presentibus domino P. electo Spoletano, magistro Odone de Sermineto et Johanne de Verulis clericis camere] dominus Helauus archiepiscopus Nidrosiensis promisit pro suo communi seruicio camere et collegio viijᶜ florenos auri de camera et v. consueta seruicia familiaribus persoluere a festo pascatis proxime futuro ad unum annum. Alioquin infra sex menses et jurauit ut in forma.

2. Erkebiskop Paal lover at betale 800 Gylden i Hovedafgift til Kammeret og Kollegiet og de 5 mindre Afgifter i sædvanlige Terminer.

Obligationes 14 fol. 16ᵃ (og 15 fol. 8ᵇ og 6 fol. 131ᵃ).

Avignon 10. Jan. 1334.

Anno a natiuitate domini millesimo trecentesimo tricesimo quarto jndiccione secunda pontificatus domini nostri pape anno xviijᵒ Auinione in palacio apostolico die .x. mensis Januarij dominus Paulus archiepiscopus

Nidrosiensis in Norwegia promisit pro suo communi seruicio viij[c] florenos auri et quinque seruicia consueta. persoluendo medietatem a proxima dominica catragesime usque ad annum et aliam medietatem in festo beati Michaelis de mense Septembri extunc proxime secuturo. Alioquin infra sex menses etc[a] et jurauit ut in forma testibus dominis Guillelmo de Petrilia Johanne de Amelio et Martino Ricomanni.

[Fuerunt in eius promotione] xxij cardinales.

3. Den pavelige Kammerer kvitterer Erkebiskop Paal for Halvdelen af Hovedafgiften til Kammeret og for de 4 mindre Afgifter.

Obligationes 15 fol. 26[a] (kortere 13 fol. 104[b]).

Avignon 27. Aug. 1334.

Vniuersis [presentes litteras inspecturis Gasbertus permissione diuina Massiliensis episcopus domini pape camerarius salutem in domino. Ad uniuersitatis uestre noticiam presencium tenore deducimus] quod venerabilis in Christo pater dominus Paulus archiepiscopus Nidrosiensis in Norwegia pro parte sui communis seruicij in quo est camere [obligatus] ij[c] florenos auri prefate camere et pro .iiij.[or] seruicijs etc[a] xxxvj florenos auri iiij solidos viij denarios coram clericis camere etc[a] per manus discreti viri Hugonis Montrandi mercatoris de sancto Sereno diocesis Caturcensis tempore debito solui fecit. De quibus etc[a]. Datum Auinione die .xxvij. mensis Augusti anno jnd. et pont. quibus supra [ɔ: anno a natiuitate domini m[o] iij[c] xxxiiij jndiccione secunda pontificatus sanctissimi patris et domini nostri domini Johannis diuina prouidencia pape xxij[i] anno xviij[o]].

4. Optegnelse om, at Erkebiskop Paal fik Kvittering for at have betalt en Del af Hovedafgiften og af de 4 mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 15 fol. 44[a], 17 fol. 13[a] og 13 fol. 117[b].

Avignon 10. Juli 1335.

Facta fuit quitacio domino Paulo archiepiscopo Nidrosiensi de ducentis florenis auri pro parte sui communis seruicij camere et de triginta sex florenis auri .iiij. solidis et .ix. denarijs cvrrentis pro iiij[or]

seruicijs familiaribus etc[a] clericis camere etc[a] per manus discreti viri Angeli Granieri mercatoris de societate Acciaiolorum de Florencia solutis. De quibus etc[a]. Jnsuper etc[a]. Datum Auinione die .x. mensis Julij anno etc[a] vt supra [ɔ: anno a. n. D. m° ccc° tricesimo quinto jndictione tercia pontificatus s[mi] in Chr. patris et domini nostri d. Benedicti diu. prou. pape xij[i] anno primo].

5. Optegnelse om, at Erkebiskop Arne betalte fuldtud Hovedafgiften til Kammeret og Kollegiet og alle fem mindre Afgifter.

Obligationes 22 fol. 30 (og Msc. Borghesianum 125 fol. 20).

Avignon 15. Sept. 1346.

Eisdem anno jndiccione et pontificatus [ɔ: a. d. millesimo ccc° quadragesimo sexto jnd. xiij pontificatus d. n. Clementis pape vi[ti] anno quinto] die .xv. mensis Septembris in thesauraria d. n. pape Arno archiepiscopus Nydrosiensis obtulit et soluit realiter pro communi seruicio camere d. n. pape et sacri collegij dominorum s. Romane ecclesie cardinalium viij[c] florenos et .v. seruicia consueta. xxiij cardinales.

6. Den pavelige Kammerer giver Erkebiskop Arne Kvittering for at have personlig betalt fuldtud Hovedafgiften og de fire mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 21 fol. 36.

Avignon 15. Sept. 1346.

Vniuersis etc[a] Gasbertus [permissione diuina Narbonensis archiepiscopus domini pape camerarius] etc[a] quod venerabilis in Christo pater dominus Arnoldus archiepiscopus Nidrosiensis pro suo communi seruicio cameram domini nostri summi pontificis contingenti, nulla tamen obligacione precedente, oblato quadringentos florenos auri prefate camere necnon et pro .iiij.[or] seruicijs familiaribus et officialibus domini nostri pape sexaginta vnum florenos auri et .xiij. solidos, monete Auinionensis, clericis camere etc[a] die date presencium manualiter persoluit. De quibus etc[a]. In cuius etc[a]. Datum Auinione die .xv. mensis Septembris anno jnd. et pont. predictis.

7. Den pavelige Kammerer giver Erkebiskop Olav Kvittering for at have betalt fuldtud Hovedafgift til det pavelige Kammer og de fire mindre Afgifter.

Obligationes 25 fol. 77ᵇ (og 26 fol. 86ᵃ).

Avignon 15. Nov. 1350.

Uniuersis presentes litteras etcᵃ Stephanus [Arelatensis archiepiscopus d. n. pape camerarius] ad uniuersitatis etcᵃ quod dominus Olauus electus Nidrossiensis pro totali suo communi seruicio quadringentos florenos auri camere apostolice necnon et pro .iiij.ᵒʳ seruicijs familiaribus et officialibus eiusdem domini nostri pape nonaginta quatuor florenos auri et tres solidos monete Auinionensis currentis clericis camere etcᵃ pro eisdem familiaribus et officialibus recipientibus die date presencium nulla obligacione precedente manualiter persoluit. De quibus etcᵃ. In cuius etcᵃ. Datum Auinione die .xv. mensis Nouembris anno jnd. et pont. predictis [ɔ: anno d. mᵒ cccᵒ lᵒ jnd. iij pont. d. n. Clementis viᵗⁱ anno viiijᵒ].[1]

8. Erkebiskop Trond betaler en Del af sin Hovedafgift til Kammeret.

** Introitus & Exitus no. 347 fol. 40.*

Anagni 21. Aug. 1377.

Recepta mensis Augusti anno LXXVIImo facta per dominum H. episcopum Cathaniensem vicethesaurarium supradictum.

Die XXI dicti mensis fuerunt recepti ibidem a domino Throndero archiepiscopo Nidrosiensi pro parte partis sui communis seruitij per manus magistri Jacobi de Prato recipiente domino vicethesaurario

ijᶜ liiij floreni camere vj sol. Avinionenses.

9. Erkebiskop Vinalde udsteder Obligation for Hovedafgift til Kammeret og Kollegiet og for de fem mindre Afgifter samt lover at overtage sine to Forgjængeres Trond's og Nikolaus's Gjæld.

Obligationes 48 fol. 34ᵃ.

Genua 7. Juni 1387.

Anno [mᵒccc]lxxxvij jndiccione [quinta] pontificatus [Urbani pape viᵗⁱ anno nono] loco quibus antea [ɔ: in ciuitate Januensi] die uero Veneris

[1] En kortere Notits herom er trykt i Dipl. Norv. VII No. 224.

septima die mensis Junij coram prefato reuerendissimo in Christo patre et domino domino Marino miseratione diuina sancte Marie noue dyacono cardinali domini pape camerario, presentibus reuerendis in Christo patribus dominis Jacobo archiepiscopo Januensi et Guillelmo episcopo Anconitano d. n. pape thesaurario et venerabilibus viris dominis Saluatore de Achille camere et Leone Brame collegii clericis, reuerendus in Christo pater dominus Wynaldus archiepiscopus Nidrosiensis in Norwegia personaliter promisit camere et collegio pro suo communi seruicio octingentos florenos auri de camera et quinque seruicia consueta. xij cardinales.

Item recognouit camere et collegio pro communi seruicio domini Nicolai predecessoris sui alios octingentos similes florenos, et pro quinque minutis seruicijs centum similes florenos. xx cardinales.

Item recognouit camere et collegio tantummodo pro communi seruicio domini Tronderi antepredecessoris sui trecentos similes florenos, et pro quinque seruitijs vigintiocto similes florenos et solidos duos monete Romane. xx cardinales.

Soluendo medietatem promissi a festo assumptionis beate Marie virginis proxime futuro ad annum, et aliam medietatem in simili festo anno reuoluto et recognita unumquodque per se in similibus modis et terminis successive. Alioquin etc[a]. Jurauit etc[a].

10. **Erkebiskop Vinalde afbetaler ved Kanniken Peter Hochmester en Del af sin Gjæld til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 47 fol. 96.

Rom 1. Juni 1390.

Die quo supra [ↄ: a. d. millesimo trecentesimo nonagesimo indiccione xiij[a] pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri d. Bonifacij pape noni anno primo kal. Junij] soluit Winaldus archiepiscopus Nidrosiensis camere et nostro collegio non facta diuisione per manus Petri qui supra [ↄ: Hochmester canonici Nidrosiensis] florenos auri de camera quadringentos.

11. Erkebiskop Vinalde afbetaler ved Kanniken Werner Hermanssøn en Del af Hovedafgiften til Kammeret og Kollegiet og af de fem mindre Afgifter og faar Henstand med Resten.

Obligationes 55ᵃ fol. 131.

Rom 17. Febr. 1401.

Uniuersis etcᵃ Conradus [mis. diu. archiepiscopus Nicosiensis domini pape camerarius] salutem etcᵃ. Uniuersitati etcᵃ quod reuerendus in Christo pater dominus Wynaldus dei gracia archiepiscopus Nidrosiensis in Norwegia pro parte partis sui communis seruicij in quo camere etcᵃ septuaginta nouem florenos auri de camera solidos octo et denarios quatuor monete Romane nobis et pro parte partis suorum quatuor minutorum seruiciorum consuetorum etcᵃ triginta tres similes florenos solidos sedecim et denarios octo dicte monete clericis etcᵃ per manus honorabilis domini Warneri Hermanni canonici Nidrosiensis die date presencium persolui fecit etcᵃ. De quibus etcᵃ. Ipsum etcᵃ. Secum etcᵃ. Verum intellecta etcᵃ pro residuo dictorum communis et quatuor minutorum seruiciorum huius modi etcᵃ terminum etcᵃ a festo purificacionis beate Marie virginis proxime futuro usque ad annum extunc secuturum prorogamus etcᵃ. Ita tamen etcᵃ. In quorum etcᵃ. Datum Rome die decima septima mensis Februarij none indiccionis pontificatus [Bonifacij pape noni] anno duodecimo.

Visa — fl. iiij gr. iiij

Bay. — B. de Nibia

12. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Kanniken Werner Hermanssøn paa Erkebiskop Vinaldes Vegne for Dele af Hovedafgiften til Kollegiet og af 1 mindre Afgift.

Obligationes 59 fol. 117ᵇ.

Rom 17. Febr. 1401.

Henricus [tit. s. Anastasie presbyter cardinalis camerarius sacri collegii] etcᵃ quod reuerendus pater dominus Wynaldus dei gracia archiepiscopus Nidrosiensis pro parte partis sui communis seruicij etcᵃ septuaginta [nouem] florenos auri de camera solidos octo denarios quatuor nobis et pro parte partis vnius sui minuti 'seruicij octo similes florenos solidos sedecim et denarios octo per manus honorabilis

viri domini Werneri Hermanni canonici Nidrosiensis solui fecit etc^a^. De quibus etc^a^. ipsum etc^a^. Secum etc^a^. Verum etc^a^ terminum etc^a^ a festo purificacionis beate Marie virginis proxime futuro usque ad annum prorogamus etc^a^. ita tamen etc^a^. In quorum etc^a^. Datum ut supra [ɔ: Rome] die xvij mensis Februarij anno [Bonifacij pape noni] duodecimo.

Obligationes 54 fol. 28^a^.

[A. d. m°cccc° primo jnd. viij] die xvij mensis Februarij dominus Winandus archiepiscopus Nidrosiensis pro parte partis sui communis seruicij soluit fl. lxxviiij sol. viiij den. iiij et pro minutis fl. viii sol. xiij den. viij. Summa fl. lxxxvj sol. xxvj. Fuit promotus anno viiij domini Urbani. Fuerunt in eius promocione cardinales xij.

13. Den pavelige Kammerer attesterer, at ifølge Ludvig de Ballionibus's Regnskab Erkebiskop Vinalde i Marts 1401 har betalt en Del af sin Hovedafgift til Kammeret.

Obligationes 55^a^ fol. 195^a^.

Rom 5. Sept. 1402.

Uniuersis etc^a^ Conradus [mis. diu. archiepiscopus Nicosiensis domini pape camerarius] salutem etc^a^. Uniuersitati etc^a^ quod cum nobis constat per computa nobilis viri Ludouici de Ballionibus de Perusio olim deputati per dominum nostrum papam ad colligendum leuandum et percipiendum jura et fructus ac redditus camere apostolice debita in Alamannia Dacia Suecia et Norwegia reuerendum in Christo patrem dominum Wynaldum archiepiscopum Nidrosiensem dedisse soluisse et assignasse ipso Ludouico nomine dicte camere apostolice recipiente de anno domini millesimo quadringentesimo primo de mense Marcij pro parte partis sui communis seruicij in quo camere apostolice sub certis penis etc^a^ centum nonaginta sex florenos auri de camera qui floreni positi sunt in computis quondam Landi de Mariconibus de Luca olim depositarij pecuniarum dicte camere Nos vero dictam solucionem gratam et ratam habentes dictum dominum Wynaldum archiepiscopum et dictam suam ecclesiam ac omnes quorum interest etc^a^ quitamus etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Rome etc^a^ anno domini millesimo quadringentesimo secundo jndiccione decima die

quinta mensis Septembris anno [pontificatus domini nostri Bonifacij pape noni] tercio decimo.

Visa Fred. Duplicata. fl. ij gr. ij. N. de Dammiano.

14. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Erkebiskop Vinalde for Dele af Hovedafgiften og af 1 mindre Afgift til Kollegiet.

Obligationes 59 fol. 136[b].

Rom 14. Jan. 1403.

Henricus [tit. s. Anastasie presbyter cardinalis camerarius sacri collegij] etc[a] quod reuerendus pater dominus Winaldus dei gracia Archiepiscopus Nidrociensis in Norwegia pro parte partis sui communis seruicij etc[a] sexaginta tres florenos auri de camera solidos sexdecim et denarios octo monete Romane nobis et pro parte partis vnius etiam sui minuti seruicij etc[a] sex similes florenos solidos trigintatres et denarios quatuor monete predicte die date presencium tempore debito per manus venerabilis viri magistri Johannis Brancaleonis de Neapoli solui fecit etc[a]. De quibus etc[a]. Verum etc[a] terminum etc[a] a festo purificacionis beate Marie virginis ad annum prorogamus etc[a]. Ita tamen etc[a]. In quorum etc[a]. Datum ut supra die xiiij mensis Januarij pontificatus [domini nostri Bonifacij pape noni] anno xiiij[o].

Obligationes 54 fol. 52[a].

Indiccione xj[ma] die xiiij[ma] mensis Januarij reuerendus in Christo pater dominus Winaldus dei gracia archiepiscopus Nidrosiensis soluit pro parte partis sui communis seruicij sexaginta tres florenos auri de camera solidos xvj et denarios octo monete Romane, et pro parte partis vnius sui minuti seruicij sex similes florenos solidos xxxiij et denarios iiij[or] monete predicte. Summa florenos septuaginta. Fuit promotus anno viiij domini Urbani. Fuerunt in eius promocione cardinales xij.

15. Optegnelse, at den udvalgte Erkebiskop (Eskil) betalte Halvdelen af Hovedafgiften og én mindre Afgift (til Kardinalkollegiet).

Obligationes 54 fol. 67ª.

Rom 5. Jan. 1404.

[Anno domini millesimo quadringentesimo iiij°] Jndictione xij die v[ta] mensis Januarij reuerendus in Christo pater dominus electus Nidrosiensis soluit pro parte partis sui communis seruicij ducentos florenos auri de camera, et pro parte partis vnius minuti seruicij decem et octo similes florenos solidos viiij et denarium unum monete Romane. Summa florenos ducentos decem et octo et solidos viiij et denarium unum monete Romane. Fuit promotus anno xv[mo] Bonifacij. Fuerunt in eius promocione cardinales xj.

16. Erkebiskop Eskil lover at betale den sædvanlige Hovedafgift til Kammeret og Kollegiet og overtager sin Formand Vinaldes resterende Gjæld til Kollegiet og sine Formænd Nikolaus' og Thronds Gjæld til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 57 fol. 64ª.

Rom 18. Jan. 1404.

Anno pontificatus et indiccione predictis [ɔ: anno domini millesimo quadringentesimo quarto pontificatus d. n. Bonifacij pape noni anno xv° jndiccione xijª] die xviijª mensis Januarij reuerendus in Christo pater dominus Eskillus dei gracia archiepiscopus Nidrosiensis in Norwegia per nobilem virum Nicolaum de Lottis mercatorem Rome commorantem procuratorem suum ad hoc legitime constitutum promisit camere et collegio pro suo communi seruicio octingentos florenos auri de camera et quinque seruicia consueta.

Item recognouit collegio tantum pro communi seruicio domini Wynaldi predecessoris sui ducentos quinquaginta octo florenos auri de camera solidos vigintiquinque monete Romane et vnum minutum seruicium pro rata et recognouit camere tantum pro quatuor minutis seruicijs ipsius domini Wynaldi septuaginta duos similes florenos solidos triginta tres et denarios quatuor dicte monete. Card. xij.

Item recognouit camere tantum pro communi seruicio domini Nicolai predecessoris sui sexaginta vnum similes florenos solidos vigintiquinque monete Romane et pro quatuor integris minutis seruicijs

ipsius domini Nicolai octuaginta similes florenos et collegio tantum: pro communi seruicio ipsius domini Nicolai quadringentos similes florenos auri de camera et pro vno minuto seruicio viginti eciam similes florenos. Card. xx.

Item recognouit camere tantum pro domino Trudero antepredecessori suo trecentos similes florenos et pro quinque minutis seruicijs ipsius domini Truderi florenos viginti octo solidos duos monete Romane.

Soluendo medietatem promissi usque ad festum natiuitatis domini nostri Jesu Christi proxime futurum et aliam medietatem usque ad festum omnium sanctorum extunc proxime secuturum et recognita in similibus terminis annis reuolutis. Alioquin etc[a]. Jurauit etc[a].

17. Erkebiskop Eskil betaler Halvdelen af sin Hovedafgift og af den mindre Afgift til Kardinalkollegiet.

Obligationes 59 fol. 147[b].[1]

Rom 19. Jan. 1404.

Henricus [tit. s. Anastasie presbyter cardinalis camerarius sacri collegii] etc[a] quod reuerendus pater dominus Eskillus dei gracia archiepiscopus Nidrosiensis in Norwegia pro parte partis sui communis seruicij etc[a] ducentos florenos auri de camera nobis et pro parte partis vnius eciam sui minuti seruicij etc[a] decem et octo similes florenos solidos nouem et denarium vnum per manus honorabilium virorum Pauli et Lotti de Paganis merchatorum de Lucha tempore debito solui fecit etc[a]. De quibus etc[a]. In quorum etc[a]. Datum ut supra die decima nona mensis Januarij pontificatus [domini nostri Bonifacij pape noni] anno xv[o].

fl. ij gr. ij.

18. Erkebiskop Eskil betaler en Del af den mindre Afgift til Kardinalkollegiet.

Obligationes 54 fol. 77[a].

Rom 14. Aug. 1404.

Indictione xij[ma] die xiiij[ma] mensis Augusti reuerendus in Christo pater dominus archiepiscopus Nidrosiensis soluit pro parte partis sui

[1] Den endnu bevarede Original er trykt Dipl. Norv. V No. 432.

minuti seruicij decem octo florenos auri de camera solidos viiij et denarium j monete Romane. Fuit etc^{a}.

19. Erkebiskop Eskil betaler en Del af Hovedafgiften til Kardinalkollegiet.

Obligationes 54 fol. 93.

Rom 24. Juni 1405.

[A. d. m^{o}cccc^{o}v^{to}] jndictione xiij^{a} die xxiiij^{ta} mensis Junij reuerendus pater dominus Eschillus dei gracia archiepiscopus Nidrosiensis soluit pro parte partis sui communis seruicij viginti quinque florenos auri de camera non facta diuisione de minuto. Fuit etc^{a}.

20. Erkebiskop Eskil betaler en Del af Hovedafgiften til Kardinalkollegiet.

Obligationes 54 fol. 108^{b}.

Viterbo 6. Marts 1406.

[A. d. m^{o}cccc^{o}vj^{to}] jndictione xiiij^{ma} die vj^{ta} mensis Martij reuerendus in Christo pater dominus Eschillus dei gracia archiepiscopus Nidrosiensis soluit pro parte partis sui communis seruitij iam satisfacto pro minuto ipsius partis communis seruitij viginti duos florenos auri de camera solidos triginta duos monete Romane. Fuit etc^{a}.

21. Erkebiskop Eskil betaler en Del af Hovedafgiften til Kardinalkollegiet.

Obligationes 54 fol. 112^{b}.

Rom 10. April 1406.

[A. d. m^{o}cccc^{o}vj^{to}] jndictione xiiij^{ma} die x^{ma} mensis Aprilis reuerendus in Christo pater dominus Eschillus dei gratia archiepiscopus Nidrosiensis soluit pro parte partis sui communis seruitij iam satisfacto pro parte sui minuti seruitij centum quinquaginta duos florenos auri de camera solidos triginta duos monete Romane. Fuit etc$_{a}$.

22. Kannikerne Sven Erikssøn og Thorstein Nikolassøn forpligter sig for Erkebiskop Aslak til at betale den sædvanlige Hovedafgift og de fem mindre Afgifter.

Obligationes 64 fol. 65[a].

Rom 20. Febr. 1430.

Die vicesima mensis Februarij [a. d. mccccxxx°] dominus . . . .[1] et dominus Thorstanus Nicolay canonici Nidrosienses procuratores reuerendi in Christo patris domini Aslaci translati ad ecclesiam Nidrosiensem dicto procuratoris nomine ac eciam tamquam principales et priuate persone obtulerunt camere apostolice et collegio reuerendissimorum dominorum cardinalium florenos octingentos auri de camera ad quos dicta ecclesia reperitus taxata et quinque minuta seruicia consueta. Card. xiij.

Eorundem autem communis et minutorum seruiciorum medietatem infra vnum annum proxime futurum et aliam medietatem infra alium annum expost immediate sequentem soluere promisit submisit jurauit renunciauit et se obligauit in forma. Et dominus locumtenens tulit sentencias excommunicacionis in scriptis. Actum Rome in thesauraria apud sanctos apostolos presentibus dominis B. del lante et Johanne de Reate clericis et me Phi[lippo] de Piscia.

23. Den pavelige Skatmester modtager af Erkebiskop Aslak ved Sven Erikssøn Hovedafgiften til Kammeret.

Introitus 389 fol. 32.

Rom 28. Febr. 1430.

Dicta die [ɔ: vltima mensis Februarij a. d. mccccxxx] prefatus dominus Oddo thesaurarius habuit ut supra [ɔ: recipiente domino Antonio depositario] a domino Aslacho episcopo Nidrosiensi pro communi suo seruicio per manus Suenonis Henrici florenos auri de camera quadringentos. f. iiij[c].

24. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Kannikerne Sven Erikssøn og Thorstein Nikolassøn paa Erkebiskop Aslaks Vegne for Hovedafgiften og én mindre Afgift til Kardinalkollegiet.

Obligationes 63 fol. 133[a].

Rom 3. Marts 1430.

Antonius [tit. s. Susanne sancte Romane ecclesie presbyter cardinalis, Aquilegiensis vulgariter nuncupatus ac sacri collegii dominorum

[1] Aabent Rum til Navnet. Det manglende Navn er Sweno Erici, se No. 24.

cardinalium camerarius] quod reuerendus in Christo pater dominus Aslacus archiepiscopus Nidrosiensis pro totali solucione suorum communis et minuti seruiciorum in quibus etc[a] ac termino nundum elapso etc[a] florenos auri de camera quadringentos viginti solidos triginta octo denarios sex nobis etc[a] per manus honorabilium et discretorum virorum Swenonis Erici et Thorstani Nico[l]ay canonicorum dicte ecclesie Nidrosiensis die date etc[a]. De quibus etc[a]. In quorum etc[a]. Datum etc[a] Rome die tercia mensis Marcij anno domini millesimo quadringentesimo tricesimo pontificatus domini Martini diuina prouidencia pape quinti anno tercio decimo. fl. ij gr. ij.

Obligationes 65 fol. 70[a].

Rome die iij dicti mensis [ɔ: Marcij a. d. mccccxxx] dominus Aslacus episcopus Nidrosiensis soluit florenos iiij[c]xxx(!) sol. xxxviij den. vj. Fuit promotus Rome pontificatus domini pape Martini V[ti] anno xiij. Fuerunt in eius promocione cardinales xiij.

25. **Henrik Kalteisen udnævnes til Erkebiskop i Nidaros efter Aslak.**

Obligationes (Provisiones) 75 fol. 50[a].

Rom 28. Febr. 1452.

Die lune iij kal. Marcij sanctissimus dominus noster in consistorio secreto prouidit ecclesie Nidrosiensi metropolitane in regno Dacie (!) de persona fratris Henrici ordinis predicatorum magistri sacri palacij vacanti per obitum quondam . . . .

26. **Den udvalgte Erkebiskop Henrik lover at betale Hovedafgift og fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 76[2] fol. 66[a] og Oblig. 1447—55 (Arch. di stato).

Rom 18. Marts 1452.

Die xviij[a] mensis Marcij [a. d. mccccliij[o]] reuerendus in Christo pater dominus Henricus electus Nidrosiensis personaliter obtulit camere apostolice et collegio reuerendissimorum dominorum cardinalium pro suo communi seruicio florenos auri de camera octingentos

ad quos dicta ecclesia taxata reperitur et quinque minuta seruicia consueta. Eorumdem autem etc[a] medietatem infra vnum annum proxime futurum et aliam medietatem infra alium annum exinde proxime secuturum sibi de speciali gratia domini nostri pape vltra solitum constitutum soluere promisit obligauit etc[a] submisit etc[a] renunciauit et jurauit ut in forma. Et reuerendus pater dominus Perusinus locumtenens tulit sententias excommunicationis in scriptis. Actum Rome in palacio apostolico in camera paramenti presentibus domino Giliforti de Boncontibus clerico camere apostolice et domino Petro Annari cubiculario s. d. n. pape testibus et me Phi. de Pistra notario.

Fra samme Tid findes om ham i en Kammerklerkernes Regnskabsbog („Repertorium camere 1447—55"):

Introitus sigilli [rec. per banchum de Medicis per manus mei G. Buoncontibus ap. camere clericum nomine d. N. de Valle de mense Marcij m°cccclij]:

A domino Henrico archiepiscopo pro remissione vis. fl. ij.

27. Den udvalgte Erkebiskop Olav lover at betale Hovedafgift og fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 76 fol. 166[a].

Perugia 14. Febr. 1459.

Die xiiij[a] mensis Februarij [a. d. mccccl viiij°] reuerendus in Christo pater dominus Olauus electus Nidrosiensis obtulit camere apostolice et collegio pro suo communi seruicio ratione prouisionis de persona sua ecclesie Nidrosiensi auctoritate apostolica facte florenos auri de camera octingentos ad quos dicta ecclesia taxata reperitur et quinque minuta seruitia consueta. Eorumdem autem etc[a] Jo. de Aquilone notario.

28. Den konstituerede pavelige Kammerer kvitterer Erkebiskop Olav for Betalingen af en Del af Hovedafgiften og de fire mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 78 A fol. 6[b].

Perugia Febr. 1459.

Uniuersis etc[a] Gilifortis de Buoncontibus camere apostolice ac in camerariatus et thesaurariatus officijs sanctissimi d. n. pape locum-

tenens salutem in domino. Uniuersitati etc[a] quod reuerendus in Christo pater dominus Olauus archiepiscopus Nidrosiensis pro parte solucionis sui communis seruicij in quo camere apostolice sub certis penis sentencijs et censuris racione prefectionis (ɔ: prouisionis) de persona sua ecclesie Nidrosiensi auctoritate apostolica facte tenebatur efficaciter obligatus florenos auri de camera ducentos ipsi camere apostolice nobis in thesaruariatus officio ut prefertur locumtenentibus pro eadem camera recipientibus nec non pro parte vnius minuti seruicij reuerendissimo domini pape camerario et venerabilibus viris dominis dicte camere clericis debiti pro quo erat in prefata camera similiter obligatus florenos similes duodecim cum dimidio ac eciam pro parte solucionis trium minutorum seruiciorum familiaribus et officialibus sanctissimi d. n. pape debitorum florenos similes trigintaseptem cum dimidio ipsis clericis camerarii et eorum propriis et familiarium et officialium predictorum nominibus recipientibus die date presencium tempore debito soluit realiter et cum effectu. Et insuper idem sanctissimus dominus noster ob certas legitimas et racionabiles causas ad hoc animam sue sanctitatis mouentes residuum dictorum communis et minutorum seruiciorum huiusmodi de sue sanctitatis munificencia liberaliter et de gracia speciali dicta die remisit pariter atque donauit, prout et nos de ipsius sanctissimi domini nostri pape mandato super hoc viue vocis oraculo nobis facto ac auctoritate camerariatus officij cuius curam gerimus de presenti sibi remittimus et donamus totaliter per presentes mandantes nichilominus auctoritate et tenore predictis venerabilibus viris fructuum reddituum et prouentuum dicte camere in illis partibus debitorum collectoribus etc[a]. De quibus quidem sic ut permittitur solutis et remissis prefatum dominum Olauum etc[a] quitamus etc[a]. In quorum etc[a]. Datum Perusii in thesauraria apostolica die .... mensis Februarij anno a natiuitate domini mccccl viij° jnd. vij[a] pontificatus vero sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Pij diuina prouidencia pape .ij. anno primo.

Jo. de Aquilone.

29. Gaute udnævnes ved Provision til Erkebiskop efter Olavs Død.

Obligationes 82 fol. 65[b] og 83 fol. 37[b].

Rom 14. Juni 1475.

Die xiiij[a] Junij [a. d. mcccclxxv°] idem dominus noster [ɔ: Sixtus papa quartus] ad relacionem r[mi] domini cardinalis Mantuani prouidit de

ecclesia Nidrosiensi domino Gauto vacante per obitum vltimi episcopi extra Romanam curiam [83: in Romana curia] deffuncti.

30. **En genuesisk Klerk lover paa den udvalgte Erkebiskop Gautes Vegne at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 84 fol. 219ᵃ.

Rom 17. Juni 1475.

Die xvijᵃ Junij [a. d. mcccclxxvᵒ] venerabilis vir dominus Bᶜᵃ de Vsuraris clericus Januensis sanctissimi d. n. pape capserius procurator et procuratorio nomine reuerendi patris domini Guautoni electi Nidrosiensis obtulit camere apostolice et sacro collegio reuᵐᵒʳᵘᵐ in Christo patrum et dominorum s. R. e. cardinalium pro communi seruicio ecclesie Nidrosiensis eidem camere debito racione prouisionis et prefectionis de persona ipsius domini Guautoni que bulla domini Sixti sub dato Rome xviij kal. Junij anno sui pontificatus 4ᵗᵒ auctoritata apostolica facta [est] florenos auri de camera octingentos ad quos dicta ecclesia taxata reperitur et quinque [minuta] seruicia consueta. Et eorumdem etcᵃ A. de Campania notarius.

Dicta die fuerunt date bulle prefate ecclesie dicte domino Bᶜᵉ qui incontinenter promisit soluere omnia jura camere et sacri collegii etcᵃ.

31. **Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Erkebiskop Gaute for fuld Betaling af Hovedafgiften og den mindre Afgift til Kollegiet.**

Obligationes 1469—79 (Arch. di stato) fol. 142ᵃ.

Rom 18. Juni 1475.

Bartholomeus [tit. s. Clementis presbyter cardinalis sacri collegii d. cardinalium camerarius] etcᵃ quod venerabilis in Christo pater dominus Gautonius episcopus Nidrosiensis pro totali solucione suorum communis et minuti seruiciorum in quibus etcᵃ ac termino etcᵃ racione etcᵃ florenos auri de camera octingentos [ɔ: quadringentos] uiginti octo sol. xxviij den. viij nobis etcᵃ per manus honorabilis viri Babtiste de Vsumaris mercatoris Januensis die date presencium solui fecit realiter et cum effectu. De quibus etcᵃ. In quorum etcᵃ. Datum xviijᵃ Junij anno pontificatus ut supra [ɔ: a. d. mᵒccccIxxvᵒ pontificatus domini Sixti pape quarti anno quarto].

fl. iij gr. iij.

32. Viceskatmesteren modtager af Erkebiskop Gaute Hovedafgiften til Kammeret.

**Intr. & ex. 492 fol. 7*[b].

Rom 19. Juni 1475.

Introitus Junij mccccIxxv.

Die 19 habuit similiter dominus vicethesaurarius a reuerendo patre domino Guatto episcopo Nidrosiensi florenos quadringentos pro communi dicte ecclesie Nidrosiensis per manus domini Gerardi Vsdemari vacantes.

Ita est fl. ccccxvi. 48.
A. de Forl.

33. Den udvalgte Erkebiskop Olav forpligter sig ved den pavelige Skriver Zutfeld Wardenberg til at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 1523—1531 (Arch. di stato) fol. 2[a].

Rom 20. Dec. 1523.

Die xx dicti mensis [Decembris 1523] d. Zuffeldus nomine Olaui electi Nidrosiensis obtulit camere apostolice et sacro collegio r[morum] dominorum s. R. e. cardinalium pro communi seruitio dicte ecclesie ratione prouisionis et prefectionis de persona sua per bullas d. Clementis sub dato .... anno primo autoritate apostolica facte florenos auri de camera octingentos ad quos taxata in libris camere reperitur et quinque minuta seruitia. Eorumdem autem communis et minutorum seruitiorum medietatem infra sex menses et aliam medietatem infra alios sex menses soluere promisit jurauit. Et reuerendus pater dominus Cristoforus Barotius tulit sententias etc[a]. L. Amerinus.

34. Erkebiskop Olav betaler en Del af Hovedafgiften til Kammeret.

**Intr. & exit. 561 fol. 6.*

Rom 20. Dec. 1523.

Decembris mdxxiij.

Die xx Decembris habuit ducatos similes sexaginta octo a domino Oliuo Ingeberti electo Nidrosiensi pro communi pape dicte ecclesie per manus heredum Guillelmi Petri fl. lxviij.

II. Monasterium de Holm 1351—1356.

35. Pavens og Kardinalkollegiets Kammererer overdrager Johannes Guilaberti at vurdere og modtage Obligation om Holms Klosters Hovedafgift til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 28 fol. 166[a].

Avignon 4. Juni 1351.

Die .iiij. mensis Junij [a. d. m°ccc°lj° jnd. quarta pontificatus Clementis diu. prou. pape vi[ti] anno decimo] littere prouisionis et commissariatus abbatie monasterij sancte Marie de Holin [ɔ: Holm] ordinis sancti Benedicti Nidrosiensis diocesis fuerunt tradite portande domino Johanni Guillaberti collectori in partibus illis commissario deputato per reuerendos in Christo patres dominos G[uillelmum] episcopum Tusculanum cardinalem collegij dominorum cardinalium et Stephanum archiepiscopum Tholosanum domini pape camerarios super informacione facienda et recipienda obligacione de communi seruicio soluendo camere et collegio predictis, magistro Johanni de Rogio in Romana curia procuratori et domino Justanos (!) Estano presbytero Hamarensis diocesis qui iurauerunt eas presentare et tradere dicto commissario, priusquam vtantur, eisdem presentibus dominis Fulcone de Pererio et fratre Guillelmo le scala monacho et compluribus alijs.

36. Obligation fra Abbed Halvard af Holms Kloster (dat. 18. Aug. 1353) om at betale Hovedafgift og fem mindre Afgifter fremlægges i det apostoliske Kammer.

Obligationes 22 fol. 199 (161), 27 fol. 94[b] *og 29 fol. 103.*

Avignon 23. Sept. 1354.

Eisdem anno jndiccione et pontificatus [ɔ: a. d. m°ccc°liiij° jnd. vij pont. Innocentij vi[ti] anno secundo] die .xxiij. mensis Septembris

presentatum fuit camere apostolice quoddam publicum instrumentum scriptum et signatum ut prima facie apparebat per magistrum Jofridum Cellarij Tullensem presbyterum publicum auctoritate apostolica notarium in quo continebatur quod anno domini m°ccc°l° tercio videlicet die .xviij. mensis Augusti dominus frater Halluardus abbas monasterij beate Marie de Holin [ɔ: Holm] ordinis sancti Benedicti Nidrosiensis diocesis promisit pro suo communi seruicio .xv. marchas puri argenti et .v. seruicia consueta, marcha qualibet pro .v. florenis computata, soluendo infra vnum annum a die obligacionis recepte inantea computandum quod nisi etc^a^ et iurauit etc^a^. xxiij cardinales.

37. **Den pavelige Kammerer kvitterer Abbed Halvard af Holm for en Del af Hovedafgiften og de fire mindre Afgifter til Kammeret.**

Reg. Auin. Innoc. VI 2 fol. 104^b^ (448) og Obligat. 30 fol. 124^b^.

Avignon 30. Mai 1356.

Uniuersis etc^a^ Stephanus etc^a^ quod dominus frater Haluardus abbas monasterij de Houlin [ɔ: Holm] ordinis sancti [Benedicti] Nidrosiensis diocesis pro parte sui communis seruicij in quo est etc^a^ viginti duos florenos Pedimontenses boni ponderis sex florenos auri Aragonensis quinque florenos parui ponderis et xx^ti^ tres solidos viiij denarios monete Auinionensis qui floreni reducti ad florenos ponderis camere valent xx^ti^ iij florenos auri .vj. solidos et .v. denarios dicte monete Auinionensis eidem camere necnon pro totalibus iiij^or^ seruicijs familiaribus etc^a^ quinque florenos auri et .xvj. solidos eiusdem monete Auinionensis clericis etc^a^ per manus domini Johannis Guilaberti rectoris de Pipionibus Narbonensis diocesis tempore debito solui fecit. De quibus etc^a^. In cuius etc^a^. Datum Auinione die penultima mensis Maij anno indiccione et pontificatus predictis [ɔ: anno domini m°ccc°lvj° jndiccione nona pontificatus pape Innocentij vi^ti^ anno quarto].

III. Episcopatus Sodorensis.

38. Den pavelige Kammerer modtager af Biskop Thomas i Suderøerne et Afdrag paa hans Hovedafgift til Kammeret.

Introitus & exitus 32 fol. 17ᵇ og 565 fol. 21ᵇ.

Avignon 13. Juni 1331.

Die xiij^a mensis Junij [a. d. 1331] recepti sunt a domino Thoma episcopo Sodorensi in Scocia soluente per manus magistri Raynerij de Podio Bonicij procuratoris in Romana curia pro parte partis sui communis seruicij clxij flor. auri.

39. Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Thomas for en Del af Hovedafgiften til Kammeret.

Obligationes 15 fol. 1ᵇ.

Avignon 2. Marts 1333.

Vniuersis presentes litteras inspecturis Gasbertus permissione diuina Massiliensis episcopus domini pape camerarius salutem in domino. Ad vniuersitatis uestre noticiam presencium tenore deducimus quod venerabilis in Christo pater dominus Thomas episcopus Sodorensis in Scotia pro parte sui communis seruicij in quo est camere domini nostri summi pontificis obligatus centum sexaginta duos florenos auri prefate camere per manus discreti viri magistri Raynerij de Podio Bonici in Romana curia procuratoris solui fecit. De quibus sic solutis [ipsum episcopum ecclesiam et successores suos ac eorum bona absoluimus tenore presencium et quitamus. Insuper illum a suspensionis excommunicacionis et interdicti sentencijs ac reatu periurij et alijs penis quod et quas incurrit propter solucionem

premissorum non factam in termino sibi prefixa auctoritate qua fungimur in hac parte duximus absoluendum. secum super irregularitatem si quam contraxerit interea se miscendo in diuinis uel alijs non tamen in contemptu clauium eadem auctoritate misericorditer dispensantes].

In cuius [testimonium presentes litteras fieri fecimus et sigilli camerariatus nostri appensione muniri].

Datum Auinione die secunda mensis Marcij anno a natiuitate domini m°ccc°xxxiij jnd. prima pontificatus sanctissimi patris et domini nostri domini Johannis xxij[di] anno decimo septimo.

40. Den pavelige Kammerer modtager af Biskop Thomas Resten af hans Hovedafgift til Kammeret.

Introitus et Exitus 191.

St. Andrews 18. Apr. 1341.

Die xviij Aprilis [m°cccxlj°] recepti sunt a domino Thoma episcopo Sodorensi soluente per manus domini Guillelmi de Pellemor archidiacono in ecclesia sancti Andree in Scocia pro complemento communis seruicij vj. flor. auri.

41. Biskop Wilhelm forpligter sig til at betale Hovedafgift og fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 22 fol. 106, 23[a] fol. 37 og 27 fol. 9[b].

Avignon 25. Mai 1349.

Eisdem anno [.xlix.] jndictione et pontificatus die .xxv. dicti mensis [ɔ: Maij] loco et testibus presentibus dominus frater Guillelmus episcopus Sodorensis in prouincia Nouaie promisit pro suo communi seruicio .vj[c]lx. florenos auri et .v. seruicia consueta soluendo medietatem in festo pentecostes quod erit anno domini m° ccc° l. et aliam medietatem in festo resurrectionis dominice extunc secuturo quod nisi infra quatuor menses etc[a] et jurauit etc[a].

42. Den pavelige Kammerer giver Biskop Wilhelm Udsættelse med at betale Hovedafgiften til Kammeret.

Obligationes 28 fol. 13ᵃ.

Avignon 16. Aug. 1351.

Vniuersis etcᵃ Stephanus [permissione diuina Arelatensis archiepiscopus d. n. pape camerarius] ad vniuersitatis etcᵃ quod intellecta mole grauaminum pro parte venerabilis in Christo patris domini Willelmi episcopi Sodorensis coram nobis exposita que ipsum ad soluendas illas pecuniarum quantitates quas racione sui communis seruicij camere apostolice ac familiaribus etcᵃ sub certa pena et sentencia ac terminis iam elapsis soluere tenebatur, reddebant et adhuc red. ve. imposicione, auctoritate in hac parte concessa a festo omnium sanctorum proxime venturo ad vnum annum terminum sibi duximus prorogandum, Ita tamen quod si etcᵃ sic astrictus, Insuper ipsum episcopum a suspensione etcᵃ propter solucionem predictorum non factam in termino sibi prefixo auctoritate qua fungimur in hac parte duximus absoluendum, secum super irregularitatem etcᵃ misericorditer dispensantes. In quorum etcᵃ. Datum Auinione die .xvj. mensis Augusti anno domini m°cccl primo jnd. iiij. pontificatus d. n. pape Clementis vi^ti anno decimo.

43. Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Wilhelm for at have betalt Halvdelen af Hovedafgiften og en Del af de fire mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 30 fol. 53ᵃ. [1]

Avignon 28. Nov. 1354.

Uniuersis etcᵃ Stephanus etcᵃ quod dominus Willelmus episcopus Sodorensis in prouincia Nidrosiensi pro parte partis sui communis seruicij in quo est etcᵃ ducentos et .xv. florenos auri prefate camere necnon et pro parte partis .iiij. seruiciorum familiaribus etcᵃ quadraginta octo florenos auri et xvj denarios monete Auinionensis currentis clericis etcᵃ per manus Thome de Cakan et Alexandri de Carlis familiaris sui die date presencium solui fecit. De quibus etcᵃ. verum

[1] Trykt i Chron. reg. Manniæ p. 171 og i Dipl. Norv. VII, No. 249, efter Reg. Auin. Innoc. VI, t. 2, fol. 43 (389).

intellecta etc^a^. que ipsum ad soluendum suum complementum communis seruicij et seruiciorum etc^a^ auctoritate etc^a^ usque ad festum sancti Michaelis proxime uenturum terminum etc^a^. Ita tamen etc^a^. Insuper etc^a^. Secum etc^a^. Datum Auinione die .xxviij. mensis Nouembris anno ind. et pont. predictis [ɔ: anno domini m^o^ccc^o^liiij^o^ jnd. vij pontificatus Innocentij vi^ti^ anno secundo].

44. Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Wilhelm for at have betalt en Del af Hovedafgiften og af de fire mindre Afgifter til Kammeret..

Reg. Auin. Innoc. VI t. 2 fol. 99^b^ (443) og Obligationes 30 fol. 118^b^.

Avignon 9. Juli 1356.

Uniuersis etc^a^ Stephanus etc^a^ quod dominus Guillelmus episcopus Sodorensis in Scotia pro parte partis sui communis seruicij in quo est etc^a^ septuaginta florenos auri prefate camere necnon et pro parte partis .iiij.^or^ seruiciorum familiaribus etc^a^ viginti florenos auri clericis etc^a^ per manus magistri Jacobi de Pratis eius procuratoris die date presencium solui fecit. De quibus etc^a^. Verum etc^a^ qui ipsum ad soluendum complementum sui communis seruicij et seruiciorum etc^a^ auctoritate etc^a^ vsque ad festum sancti Johannis baptiste proxime venturum terminum etc^a^. Ita tamen etc^a^. Insuper etc^a^. Secum etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Auinione die nona mensis Julij anno domini millesimo ccc^o^lvj^o^ indiccione nona pontificatus domini nostri Innocencij pape vi^ti^ anno quarto.

45. Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Wilhelm for at have betalt Resten af sin Hovedafgift og af de fire mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 30 fol. 140^b^.[1]

Avignon 13. Marts 1357.

Uniuersis etc^a^ Stephanus etc^a^ quod dominus Guillelmus episcopus Sodorensis in prouincia Nidrosiensi pro complemento sui communis seruicij in quo erat etc^a^ quadraginta quinque florenos auri prefate camere necnon et pro complemento iiij^or^ seruiciorum etc^a^ .xvj. florenos auri duos solidos .viij. denarios monete Auinionensis currentis clericis

[1] Trykt i Chron. reg. Manniæ p. 172 og i Dipl. Norv. VII, No. 253, efter Reg. Auin. Innoc. VI, t. 2, fol. 117 (462).

etc^a^ per manus Lambertesqui de societate Albertorum tempore debito solui fecit. De quibus etc^a^. In cuius etc^a^. Datum Auinione die .xiij. mensis Marcij anno jnd. et pont. predictis [ɔ: a. d. millesimo ccc°lvij jnd. decima et pontificatus d. n. pape Innocencij vi^ti^ anno quinto].

46. **Biskop Johannes forpligter sig til at betale til Kammeret og Kollegiet Hovedafgift og de fem mindre Afgifter.**

Obligationes 35 fol. 189^b^.

Avignon 25. Nov. 1374.

Anno [m°ccc°]lxxiiij die xxv Nouembris dominus Johannes episcopus Sodorensis promisit pro suo communi seruicio vj^c^lx florenos et quinque seruicia consueta soluendo medietatem in festo sancti Michaelis proxime et aliam medietatem in simili festo anno reuoluto. Alioquin etc^a^.

47. **Biskop Michael lover at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet (d. e. i Modpave Clemens d. VII.s Obediens), naar han kommer i Besiddelse af Bispedømmet, samt overtager sin Forgjænger Johannes's Gjæld til Kollegiet, hvorom henvises til Obligation af 25. Nov. 1374 (No. 46).**

Avignon 12. Aug. 1387.

Anno [mccc]lxxxvij die xij Augusti dominus Michael Sodorensis in Scocia promisit pro suo communi seruicio vi^c^lx florenos et .v. seruicia consueta soluendo a festo natiuitatis domini proximo in duobus annis medietatem et aliam medietatem ad annum habita possessione et recognitum in similibus terminis annis reuolutis. xxx card.

Item recognouit pro domino Johanni predecessori suo collegio iij^c^xxx fl. et j seruicium, cuius predicta obligacio facta fuit die xxv nouembris anno lxxiiij°. xviij card.

48. **Biskop Johannes forpligter sig til at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet samt overtager sin Forgjængers Gjæld.**

Obligationes 48 fol. 124^a^ og 52 fol. 32^a^.

Perugia 31. Okt. 1392.

Anno indictione pontificatus loco quibus antea [ɔ: anno d. m°ccc°lxxxxij° jnd. xv^a^ pontificatus d. n. Bonifacij pape ix^i^ anno

tercio in ciuitate Perusii ubi prefatus dominus noster cum sua Romana curia feliciter residet de presenti] die uero Jouis ultima dicti mensis Octobris reuerendus pater dominus Johannes episcopus Sodorensis in prouincia Nidrosiensi personaliter promisit camere et collegio pro suo communi seruicio sexcentos sexaginta florenos auri de camera et quinque seruicia consueta. Card. xviij.

Item recognouit camere et collegio tantummodo sic in quantum non posset clare videri recognita propter carentiam aliquorum librorum. Soluendo medietatem in festo sancti Michaelis archangeli de mense Septembri proxime futuro, aliam medietatem in simili festo anno reuoluto et recognouit se similibus modis et terminis successiue. Alioquin etc[a]. Jurauit etc[a].

IV. Episcopatus Stauangrensis 1351—1454.

49. Den udvalgte Biskop Sigfrid i Stavanger lover at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 22 fol. 149 og 23ᵇ fol. 80.

Avignon 13. Juni 1351.

Eisdem anno jndiccione et pontificatus [ɔ: a. d. millesimo trecentesimo quinquagesimo primo jnd. quarta pontificatus d. n. domini Clementis diu. prou. pape sexti anno decimo] die .xiij. mensis Junij in hospitio domini cardinalis albi presentibus dominis B. de Nexouio Guillelmo de Fonte ac Guillelmo textoris clericis camere et collegij dominus frater Sifridus electus in episcopum Stawangrensem in Norwegia in prouincia Nidrossiensi promisit pro suo communi seruicio .ij.ᶜl. florenos et quinque seruicia consueta soluendo medietatem in festo resurrectionis domini proxime venturo et aliam medietatem in festo natiuitatis domini extunc proxime secuturo quod nisi infra quatuor menses etcᵃ. et jurauit etcᵃ. xxvij cardinales.

50. Den pavelige Kammerer giver Biskop Sigfrid (nu i Oslo) Udsættelse med Betalingen af Hovedafgiften og de fire mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 28 fol. 70ᵇ.

Avignon 13. Aug. 1352.

Vniuersis etcᵃ Stephanus etcᵃ quod intellecta mole grauaminum pro parte Sifredi olim Stawangrensis nunc vero Osloensis episcopi coram nobis exposita que ipsum ad soluendas illas pecuniarum quantitates quas racione sui communis seruicij pro dicta ecclesia Stawangrensi

cui prefuit et seruiciorum etc^a auctoritate nobis in hac concessa usque ad festum natiuitatis domini proxime venturum sibi terminum duximus prorogandum. Ita tamen etc^a. In cuius etc^a. Datum Auinione die .xiij^a. mensis Augusti anno indictione et pontificatus predictis [ↄ: a. d. m°ccc°lij° jnd. quarta pontificatus d. n. Clementis vi^ti anno vndecimo].

51. Den pavelige Kammerer giver Biskop Sigfrid (nu i Oslo) yderligere Udsættelse med at betale Hovedafgift og mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 28 fol. 94^a.

Avignon 23. Febr. 1353.

Vniuersis etc^a Stephanus etc^a quod intellecta etc^a pro parte domini Sicfridi olim Stawangrensis nunc vero Osloensis episcopi coram nobis exposita que ipsum ad soluendum illas pecuniarum quantitates quas racione communis seruicij pro ecclesia Stawangrensi cui prefuit camere apostolice ac familiaribus etc^a auctoritate etc^a usque ad festum penthecostes proxime venturum terminum etc^a. Ita tamen etc^a. In cuius etc^a. Datum Auinione die .xxiij. mensis Februarij anno jnd. et pont. predictis [ↄ: a. d. m°ccc°liij° jnd. sexta pontificatus sanctissimi patris et domini nostri, d. Innocentij diu. prou. pape vi^ti anno primo].

52. Biskop Gyrd lover at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet og overtager sin Forgjængers Forpligtelser.

Obligationes 22 fol. 189 (151), 27 fol. 87 og 29 fol. 93^a.

Avignon 28. Jan. 1354.

Eisdem anno jnd. et pont. [ↄ: a. d. m°ccc^mo quinquagesimo quarto jnd. septima pontificatus d. n. Innocentij pape vi^ti anno secundo] die .xxviij. mensis Januarij in camera apostolica absente domino cardinali presentibus dominis Guillelmo de Cananhaco et Guillelmo de Fonte clericis camere et collegij dominus Gyrderus episcopus Stawangrensis in prouincia Nidrociensi recognouit pro communi seruicio domini Segfredi predecessoris sui .ij^c.l. florenos auri et .v. seruicia consueta.

Item promisit pro suo communi seruicio .ij^c.l. florenos et .v. seruicia consueta soluendo totum recognitum a festo purificacionis

beate Marie proxime venturo ad annum et promissum in eodem festo anno reuoluto quod nisi etc^a^ et jurauit etc^a^.

53. Biskop Botulv forpligter sig til at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet og overtager sine to Forgjængeres (Sigfrids og Gyrds) Forpligtelser.

Obligationes 22 fol. 215 (177) og 27 fol. 106^b^ samt Mss. Burghes. 125 fol. 168.

Avignon 21. Nov. 1355.

Eisdem anno jndictione et pontificatus [ɔ: a. d. m°ccc°lv° jnd. octaua et pont. Innocentij vi^ti^ anno tercio] die .xxj. mensis Nouembris in camera apostolica absente domino cardinali presentibus dominis B. de Nexouio Eblone de Mederio et Guillelmo de Fonte clericis camere et collegij dominus Botulphus episcopus Stawergensis (!) recognouit pro communi seruicio domini Sifridi predecessoris sui .ij^c^.l. florenos auri et .v. seruicia consueta.

Item recognouit pro communi seruicio domini Girderi[1] alterius predecessoris sui .ij^c^.l. florenos auri de camera et .v. seruicia consueta.

Item promisit pro suo communi seruicio .ij^c^.l. florenos auri et quinque seruicia consueta. Soluendo .c.l. florenos auri in festo sancti Martini proxime venturo et tantundem in similibus festis annis reuolutis quousque fuerit plenarie satisfactum quod nisi etc^a^. et iurauit etc^a^.

54. Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Botulv for en Del af Forgjængeren Sigfrids Hovedafgift og af hans fire mindre Afgifter til Kammeret og giver ham Udsættelse for saavel sine egne som Forgjængernes Afgifter.

Obligationes 30 fol. 146^a^.[2]

Avignon 20. April 1357.

Uniuersis etc^a^ Stephanus etc^a^ quod dominus Bothulphus episcopus Stauangrensis in Noruegia pro parte partis communis seruicij domini Siffredi antepredecessoris sui per ipsum recogniti .xxx^ta^. octo florenos auri prefate camere necnon et pro parte partis .iiij^or^. seruiciorum

[1] Tilføiet med forskjellig, samtidig Haand i 22, ikke de andre.
[2] Forhen trykt Dipl. Norv. VI, No. 235, efter Reg. Auin. Innoc. VI, t. 2, fol. 121^b^ (465).

familiaribus etc[a] octo florenos auri xiiij[or] solidos et .viij. denarios monete Auinionensis clericis etc[a] per manus Jacobi Luche de Prato eius procuratoris die date presencium solui fecit. De quibus etc[a]. Verum intellecta etc[a] quod ipsum ad soluendum illas pecuniarum quantitates quas tam racione sui quam dictorum predecessorum suorum communium seruiciorum camere etc[a] auctoritate etc[a] usque ad festum sancti Martini proxime venturum terminum etc[a]. Ita tamen etc[a]. Insuper etc[a]. Secum etc[a]. In quorum etc[a]. Datum Auinione die .xx. mensis Aprilis anno jndiccione et pont. predictis [ɔ: a. d. millesimo ccc°lvij° jndiccione decima pontificatus d. n. pape Innocencij vi[ti] anno quinto].

55. **Biskop Olav betaler ved Peter Hochmester til Kammeret og Kollegiet en Del af Afgifterne, uden at disse nærmere specificeres.**

Obligationes 47 fol. 96.

Rom 1. Juni 1390.

Anno indiccione et pontificatus quibus supra [ɔ: a. d. millesimo trecentesimo nonagesimo jndiccione xiij[a] pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri d. Bonifacij pape noni anno primo] kal. Junij reuerendus pater dominus Olauus episcopus Stafwangrensis soluit camere et nostro collegio per manus Petri Hochmester canonici Nidrosiensis non facta diuisione florenos c de camera.

56. **Den udvalgte Biskop Haakon lover at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet og lover at betale sine to Forgjængeres resterende Gjæld.**

Obligationes 52 fol. 135 og Quittancie 1396—1407 (Arch. di stato) fol. 30.

Rom 2. April 1400.

Anno pontificatus loco et indiccione predictis [ɔ: a. d. m°cccc° pontificatus d. n. Bonifacij pape noni anno vndecimo jndiccione viij[a] Rome] die ij. mensis Aprilis reuerendus pater dominus Aquinus electus in episcopum Stauangrensem personaliter promisit camere et collegio pro suo communi seruicio ducentos quinquaginta florenos auri de camera et quinque seruicia consueta. x cardinales.

Item recognouit camere tantum pro communi seruicio domini Holaui predecessoris sui fl. iiijor camere et iiijor minuta seruicia consueta. xiiij cardinales.

Item recognouit collegio tantum pro communi seruicio dicti domini Holauj centum viginti quinque similes florenos et vnum minutum seruicium. xiiij card.

Item recognouit camere tantum pro communi seruicio domini Bodolphi antepredecessoris sui centum octuaginta vj florenos auri de camera et quinque seruicia consueta. xiiij card.

Soluendo totum promissum a festo resurreccionis domini nostri Iesu Christi proxime futuro usque ad annum extunc proxime secuturum et recognita in similibus terminis annis reuolutis. Alioquin etc^a^. Jurauit etc^a^.

57. Den pavelige Kammerer kvitterer den udvalgte Biskop Haakon for hele Hovedafgiften til Kammeret.

Obligationes 55^a^ fol. 95.

Rom 3. April 1400.

Uniuersis etc^a^ Conradus [mis. diu. archiepiscopus Nicosiensis domini pape camerarius] salutem etc^a^. Vniuersitati etc^a^ quod reuerendus in Christo pater dominus Haquinus dei gracia electus Stauangrensis pro totali solucione sui communis seruicij in quo etc^a^ centum viginti quinque florenos auri de camera nobis non facta diuisione de minutis seruicijs nec aliquid soluto sacro collegio etc^a^ die date presencium tempore debito soluit realiter cum effectu. De quibus sic datis et solutis etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Rome etc^a^ jndiccione octaua die tercio mensis Aprilis pontificatus etc^a^ Bonifacij [pape noni] anno vndecimo. fl. ij gr. ij.

Visa N. de Dammiano.

Bay.

58. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Haakon for en Del af Hovedafgiften til Kollegiet.

Obligationes 59 fol. 131^b^.

Rom 20. Juli 1402.

Henricus [tit. s. Anastasie presbyter cardinalis camerarius sacri collegij] etc^a^ quod reuerendus pater dominus Aquinus dei gracia

episcopus Stangranensis pro parte partis sui communis seruicij etc[a] quinquaginta florenos auri de camera nobis non facta diuisione de minuto seruicio die date presencium per manus honorabilium virorum Antonii Jacobi et Dossi de Spinis mercatorum Florentinorum solui fecit etc[a]. De quibus etc[a]. ipsum etc[a]. Secum etc[a]. Verum etc[a] terminum etc[a] usque ad festum penthecostes proxime futurum prorogamus etc[a]. Ita tamen etc[a]. In quorum etc[a]. Datum ut supra die xx[a] mensis Julij pontificatus [Bonifacij pape noni] anno xiij[mo].

fl. iiij[or] gr. iiij[or].

Obligationes 54 fol. 45[a].

[a. d. m[o]cccc[o]ij[o]] jndiccione x[a] die xx mensis Julij reuerendus in Christo pater dominus Aquinus dei gracia episcopus Stauangrensis soluit pro parte partis sui seruitij non facta diuisione de minuto florenos quinquaginta auri de camera. Fuit promotus anno xj[mo] domini Bonifacij. Fuerunt in eius promocione cardinales x.

59. Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Haakon for Betalingen af de fire mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 55[a] fol. 190[b].

Rom 21. Juli 1402.

Vniuersis etc[a] Conradus [mis. diu. archiepiscopus Nicosiensis domini pape camerarius] salutem etc[a]. Vniuersitati etc[a] quod reuerendus in Christo pater dominus Aquinus dei gracia episcopus Stauangrensis pro quatuor integris seruicijs suis in quibus camere apostolice sub certis penis etc[a] quinquaginta florenos auri de camera clericis apostolice camere etc[a] per manus discretorum virorum Antonij Jacobi et Dossi de Spinis et sociorum mercatorum Florentinorum die date presencium solui fecit realiter cum effectu. De quibus etc[a] quitamus etc[a]. Ipsumque etc[a]. secum etc[a]. Verum intellecta etc[a] pro residuo communi et minutorum seruiciorum per ipsos predecessores promissorum non solutorum ac per eundum dominum Aquinum episcopum recognitorum in quibus etc[a] terminum etc[a] a festo assumpcionis beate Marie virginis proxime futuro ad annum extunc proxime secuturum prorogamus etc[a]. Ita tamen etc[a]. In quorum etc[a]. Datum Rome etc[a]

anno domini millesimo quadringentesimo secundo jndiccione decima die vicesima prima mensis Julij anno [Bonifacij pape noni] tercio decimo.

Receptum Visa fl. iiij gr. iiij
Bay. de Veroñ. Bay. N. de Dammiano.
apostolice camere clericus.

60. **Provst i Upsala, Olof Laurentsson, udsteder paa den udvalgte Biskop Auduns Vegne Obligation for Stavanger om at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 60 fol. 139[b] *og Obligationes 1422—28 (Arch. di stato) fol. 67.*

Rom 1. Juli 1426.

Eadem die [ɔ: prima mensis Juli mccccxxvj indiccione quarta pontificatus d. Martini pape quinti anno nono] venerabilis vir dominus Olauus Laurencij prepositus Vpsalensis procurator et procuratorio nomine reuerendi patris domini Audoeni electi Stawangrensis prout de sue procuracionis mandato quodam publico desuper confecto constabat prout constat instrumento obtulit camere apostolice et collegio dominorum cardinalium pro suo communi seruicio debito florenos auri de camera ducentos quinquaginta ad quos ipsa ecclesia taxatur et quinque minuta seruicia consueta pro familiaribus et officialibus domini nostri pape et dicti collegij. Eorumdem autem communis et minutorum seruiciorum medietatem infra sex menses proxime futuros et reliquam medietatem infra sex alios menses extunc proxime secuturos soluere promisit iurauit renunciauit submisit et se obligauit in forma. Insuper ad promissa velut procuratores constituti Sigwardus Beronis Osloensis et Magnus de Vesgocia Stawangrensis ecclesiarum canonici idem promiserunt, et dominus locumtenens tulit sentencias in scriptis. Actum in Thesauraria et presentibus quibus supra [ɔ: dominis Paulo de Sulmona Bartholomeo del Lante et Nicolao de Mercatello dicte camere clericis testibus L. Robring].

61. **Den pavelige Kammerers Vikar kvitterer den udvalgte Biskop Audun for en Del af Hovedafgiften og for en af de mindre Afgifter til Kammeret.**

Obligationes 1422—28 (Arch. di stato) fol. 175[a]*.*

Rom 6. Juli 1426.

Uniuersis etc[a] Benedictus [de Guidaloctis legum doctor apostolice camere clericus reuerendi in Christo patris domini Ludouici d. g.

archiepiscopi Arelatensis vicegerentis reuerendissimi in Christo patris d. Francisci mis. diu. archiepiscopi Narbonensis d. n. pape camerarij in camerariatus officio locumtenentis nunc absentium in camerariatus officio locumtenens ab eodem domino nostro deputatus] quod reuerendus in Christo pater dominus Audoenus electus Stawangrensis pro parte partis sui communis seruicij in quo camere apostolice sub certis penis et sentencijs ac termino nondum elapso tenebatur prout tenetur efficaciter obligatus quindecim florenos auri de camera ipsi camere nobili viro Bartholomeo de Bardis camere apostolice depositario pro ea recipiente necnon pro integra solucione vnius minuti seruicij in quo prefato domino camerario et clericis camere predicte sub eisdem penis et sentencijs ac termino eciam tenebatur octo florenos auri predicti similes solidos sexdecim et denarios octo mo. Ro. clericis predictis prefati domini camerarii et ipsorum nomine recipientibus per manus venerabilis viri domini Olaui Laurencij propositi Vpsalensis die date presencium solui fecit realiter et cum effectu. De quibus sic solutis prefatum dominum electum etc[a] absoluimus et quitamus. In quorum etc[a]. Datum Rome apud Sanctos Apostolos die sexta mensis Julij anno domini mccccxxvj° jndictione quarta pontificatus vero [Martini pape quinti] anno nono.

Receptum pro depositario Benedictus.	Visa N. de Valle.	fl. j gr. ij. L. Robring.

62. Pave Nicolaus V udnævner Erkeprest i Oslo Sigurd Bjørnsson til Biskop i Stavanger.

Obligationes (Provisiones) 75 fol. 61[a].

Rom 13. Mai 1454.

Die lune iij jdus Maij [a. d. mccccliiij pontificatus Nicolai quinti anno viij°] sanctissimus dominus noster in consistorio secreto ad relationem domini cardinalis sancti Angeli prouidit ecclesie Stauuangrensi in Noruegia in prouincia Nidrosiensi per obitum quondam Eumari vltimi episcopi Stauuangrensis extra Romanam curiam defuncti vacanti de persona domini Sighuuardi Beronis archipresbyteri Asloensis ad ecclesiam Stauuangrensem predictam canonice electi.

63. Kannikerne Trond Ketilssøn og Nikolas Emundsøn forpligter sig for den udvalgte Biskop Sigurd til at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 76 fol. 98 og Oblig. 1455—63 (Arch. di stato) fol. 56[b].

Rom 20. Mai 1454.

Die xx[a] mensis Maij [a. d. mccccliiij°] venerabiles viri domini Tronderus Ketilli canonicus Stauangrensis et Nicolaus Edmundi eiusdem ecclesie canonicus ut principales et priuate persone ac vice et nomine reuerendi in Christo patris domini Sighwardi electi Stauangrensis obtulerunt camere apostolice et sacro reuerendissimorum dominorum cardinalium collegio pro communi seruitio ratione dicte prouisionis ecclesie Stavangriensis nuper facte auctoritate apostolica de parte dicti domini Sighwardi florenos auri de camera ducentos quinquaginta ad quos dicta ecclesia taxata reperitur et quinque minuta seruicia. Eorumdem autem communis et minutorum medietatem in sex menses et aliam medietatem in alios sex menses extunc immediate sequentes soluere promiserunt et renunciauerunt et jurauerunt et se in forma obligauerunt in solidum. Et dominus Perusinus locumtenens tulit sententias excommunicationis in scriptis in camera apostolica presentibus venerabilibus dominis N. de Valle G. de Boncontibus apostolice camere clericis et me G. de Uulteriis dicte camere notario.

Ex post obtinuerunt terminum duorum annorum ad faciendum ratificationem predicte obligacionis per principalem et producendum ratificationem in forma.

Die xxiiij Maij Leonardus de Vernamis habuit bullas sigillatas et promisit in quindecim menses aut soluere in totum pro communi et alijs juribus et quittanciis aut restituere bullas et se obligauit in forma.

Philippus de Piscia.

Fra samme Tid findes Notitser om Betaling af de mindre Afgifter til Kammeret i det S. 18 nævnte Repertorium camere 1447—55:

Introitus sacre per manus mei G. de Buoncontibus nomine d. N. de Valle de mense Maji m°ccccliiij°:

A domino Sighiuardo electo Stauangrensi ..... fl. viij

Intr. subdiaconum:

A domino Sighiuardo electo Stauangrensi ..... fl. ij sol. xxv.

Intr. vnius minuti:

A domino Sighiuardo electo Stauangrensi ..... fl. vj sol. x.

Intr. trium minutorum:

A domino Sighiuardo electo Stauangrensi ..... fl. xiij sol. xxvij.

Intr. sigilli:

A domino Sighiuardo electo Stauangrensi ..... fl. j.

64. Den pavelige Skatmester modtager af den udvalgte Biskop Alv Hovedafgiften til Kammeret.

**Intr. & Exit. 455 fol. 112^b^.*

13. Aug. 1464.

Introitus Augusti mcccclxiiij.

Die dicta (ↄ: xiij) habuit prefatus dominus thesaurarius dicto Ambrosio ut supra recipiente a domino Adulpho electo Stawangrensi in Noruegia florenos similes centum viginti pro communi seruitio dicte ecclesie per manus domini Anolphi canonici dicte ecclesie.

fl. cxx s. —

1 Randen: non habuit.

V. Episcopatus Osloensis 1352—1505.

65. Biskop Sigfrid af Oslo forpligter sig til at betale Hovedafgift (500 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 22 fol. 168^b og 27 fol. 68^a (Ms. Borghes. 125 fol. 130).

Avignon 13. Aug. 1352.

Eadem die [xiij mensis Augusti a. d. m°ccc°]lij° dominus frater Sifredus episcopus Osloensis in prouincia Nidroziensi promisit pro suo communi seruicio .v.^{c} florenos auri et .v. seruicia consueta soluendo in terminis supradictis [ɔ: medietatem in festo pentecostes et aliam medietatem in festo purificacionis beate Marie extunc secuturo] et presentibus testibus supradictis [ɔ: domino Eblone de Mederio clerico camere et domino Guillelmo de Fonte et Guillelmo Textoris clericis collegij dominorum cardinalium]. xxvij cardinales.

66. Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Sigfrid for hele Hovedafgiften og alle de fire mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 30 fol. 42^b.[1]

Avignon 18. Aug. 1354.

Uniuersis etc^{a} Stephanus mis. diu. archiepiscopus Tholosanus d. n. pape camerarius etc^{a} quod dominus Siffredus episcopus Osloensis pro totali suo communi seruicio in quo erat camere d. n. summi pontificis obligatus ducentos et quinquaginta florenos auri prefate camere necnon et pro complemento .iiij.^{or} seruiciorum familiaribus etc^{a} triginta septem florenos auri et duodecim denarios monete Auinionensis currentis clericis etc^{a} per manus fratris Nicolai penitenciarij

[1] Trykt Dipl. Norv. No. 221 efter Reg. Auin. Innoc. VI, t. 2, fol. 36 (380).

Dacie et Johannis Odini clerici sui die date presencium solui fecit. De quibus etc^a^. Insuper etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Auinione die .xviij. mensis Augusti anno domini millesimo ccc^mo^ liiij^o^ jndiccione et pontificatus predictis [ɔ: jnd. vij pontificatus d. n. Innocentij vi^ti^ anno secundo].

67. Den udvalgte Biskop Halvard forpligter sig til at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 22 fol. 246 og Mss. Burghes. 125 fol. 233.

Avignon 11. Dec. 1359.

Eisdem anno jndiccione et pontificatus [ɔ: a. d. m^o^ccc^o^lviiij^o^ jnd. xiij^a^ et pontificatus d. n. pape Innocencij anno septimo] die .xj. mensis Decembris in camera apostolica absente domino cardinali albo presentibus dominis B. de Nexouio G. de Cananhaco et Johanne de la Sparra clericis camere et collegij dominus Haolardus electus Osloensis in regno Norwegie in prouincia Nidrosiensi promisit pro suo communi seruicio .v.^c^ florenos auri et quinque seruicia consueta soluendo medietatem a festo natiuitatis domini proxime venturo ad annum et aliam medietatem in simili festo anno reuoluto. quod nisi etc^a^ et jurauit etc^a^.

68. Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Halvard for en Del af Hovedafgiften og af de fire mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 34 fol. 68^a^.

Avignon 19. Oct. 1362.

Uniuersis etc^a^ Arnaldus [mis. diu. archiepiscopus Auxitanus d. pape camerarius] ad uniuersitatis etc^a^ quod reuerendus pater dominus Halordus episcopus Osloensis in regno Nowergie in prouincia Nidrosiensi pro parte partis sui communis seruicij in quo etc^a^ ducentos quindecim florenos auri camere necnon pro parte partis .iiij.^or^ seruiciorum familiaribus etc^a^ triginta quinque florenos auri clericis etc^a^ per manus Antonij Malebayla die date presencium solui fecit. De quibus etc^a^. Verum intellecta mole grauaminum pro parte ipsius coram nobis exposita que ipsum ad soluendum etc^a^ reddunt veri-

similiter impotentem usque ad festum natiuitatis beati Johannis baptiste proxime venturum terminum sibi duximus prorogandum. Ita tamen etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Auinione die .xix. Octobris anno [m°ccc°]lxij°.

69. **Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Halvard for Resten af Hovedafgiften og af de fire mindre Afgifter til Kammeret.**

Obligationes 34 fol. 126^a^.

Avignon 23. Sept. 1363.

Uniuersis etc^a^ Arnaldus etc^a^. ad uniuersitatis etc^a^ quod reuerendus pater dominus Haolardus episcopus Osloensis in regno Nowergie in prouincia Nidrosiensi pro complemento sui communis seruicij in quo etc^a^ trigintaquinque florenos auri camere apostolice necnon pro complemento .iiij.^or^ seruiciorum etc^a^ decem florenos auri et xj solidos monete Auinionensis clericis etc^a^ per manus domini Nicolai de Albertis de Florencia die date presencium solui fecit. De quibus etc^a^. Insuper ipsum etc^a^. Secum super irregularitate etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Auinione die .xxiij. mensis Septembris anno [m°ccc°]lxiij°.

Obligationes 34 fol. 9^a^.

Die xxiij Septembris [m°ccc°lxiij°] recepti fuerunt a domino Haolardo episcopo Osloensi in regno Norwegie in prouincia Nidrosiensi soluendo pro complemento sui communis seruicij per manus d. Nicolai de Albertis de Florencia xxxv floreni. Item pro complemento iiij^or^ seruiciorum x floreni xj solidi. Item pro sigillo .iij. floreni.

70. **Biskop Jon lover at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 35 fol. 168^a^.

Avignon 26. Jan. 1373.

Anno domini m°ccc°lxx tercio jndiccione vndecima pontificatus domini Gregorij pape xj anno tercio die xxvj Januarij dominus

Johannes Osloensis in Noregia promisit pro suo communi seruicio v^c florenos et quinque seruicia consueta soluendo medietatem a festo pasche proximo in vnum annum et aliam medietatem in simili festo anno reuoluto. Alioquin etc^a.

71. Biskop Eystein lover at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 48 fol. 11.

Genua 13. April 1386.

Anno [m^occc^o]lxxxvj jndiccione [nona] pontificatus loco coram et presentibus quibus supra [ɔ: pontificatus Urbani pape vi^ti anno octauo in ciuitate Januensi coram reuerendissimo in Christo patre et domino Marino diuina miseracione s. Marie noue dyacono cardinali domini pape camerario et presentibus reuerendo in Christo patre domino Guillelmo dei gracia episcopo Anconitano d. n. pape thesaurario et venerabilibus viris Jacobo Dardani Saluatore de Acchilli camere et Lucha Florelli collegii clericis] die vero Veneris tercia decima die mensis Aprilis reuerendus in Christo pater dominus Augustinus dei gracia episcopus Asloensis in regno Noruegie in prouincia Nidrosiensi personaliter promisit camere et collegio pro suo communi seruicio quingentos florenos auri de camera et quinque seruicia consueta.

xvj cardinales.

Soluendo centum florenos et quinque seruitia pro rata in festo natiuitatis domini nostri Iesu Christi proxime futuro, et ducentos in alio festo extunc proxime secuturo et quinque seruitia pro rata, et alios ducentos florenos et quinque seruitia pro rata in alio tercio simili festo extunc proxime secuturo. Alioquin etc^a. Jurauit etc^a.

72. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Eystein for Resten af Hovedafgiften og af den mindre Afgift til Kollegiet.

Obligationes 59 (ufolieret, foran Registret).

Rom 1. Dec. 1390.

Henricus [tit. sancte Anastasie presbyter cardinalis camerarius sacri collegii] etc^a quod reuerendus in Christo pater dominus Augu-

stinus episcopus Asloensis pro complemento finalis solucionis sui communis seruicij etc[a] florenos septem auri de camera solidos quadraginta denarios septem et obolum monete Romane et pro complemento vnius minuti seruicij etc[a] duodecim similes florenos solidos quadraginta nouem denarios tres dicte monete nobis per manus honorabilis viri Johannis Christofori et sociorum merchatorum Luccanorum die date presencium solui fecit etc[a]. De quibus etc[a]. Ipsum etc[a]. Secum etc[a]. In quorum etc[a]. Datum ut supra etc[a] die prima mensis Decembris pontificatus ut supra [ɔ: domini pape Bonifacij ix[i]] anno secundo. flor. iij gr. iij.

Obligationes 51 fol. 27[a].

De prima mensis eiusdem [ɔ: Decembris anno ij[o]] reuerendus in Christo pater dominus Augustinus episcopus soluit pro complemento sui communis seruicij fl. vij s. xx den. vij et obolum et pro minuto fl. xij s. xlviiij den. iij. Fuit promotus anno viij domini Vrbani. Fuerunt in eius promocione card. xvj.

73. **Den kjøbenhavnske Kannik Jakob Danielssøn forpligter sig for den udvalgte Biskop Jens til at betale Hovedafgift (500 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 58 fol. 118[a].

Firenze 20. Juli 1420.

Die xx mensis predicti [ɔ: Julij m[o]cccc[o]xx[o] anno tercio] venerabilis vir dominus Jacobus Danielis canonicus Haffnensis Roskildensis diocesis procurator et procuratorio nomine reuerendi patris domini Johannis electi Asloensis, prout de sue procuracionis mandato per discretum virum dominum Henricum Romor clericum Camminensis diocesis publicum imperiali auctoritate notarium sub die decima noua mensis Aprilis proxime preteriti de supra constituto constabat et constat, obtulit camere apostolice et collegio pro suo communi seruicio debito florenos auri de camera quingentos uel illud plus ad quod taxata reperitur et quinque minuta seruicia consueta pro familiaribus et officialibus domini nostri et dicti collegij. Eorumdem autem communis et minutorum seruiciorum medietatem infra vnum annum proxime secuturum et reliquam medietatem infra alium annum extunc

immediate secuturum soluere promisit se obligauit iurauit renunciauit etc[a] vt in forma.. Actum est presentibus ut in proxima [ɔ: nobilibus viris dominis Symone Saluatoris d. n. pape acolita et Symone de Nouaria apostolice camere clerico et magistro Johanne Bortzow litterarum apostolicarum scriptore et me L. Robring]. Card. xviij.

I Randen: in festo b. Michaelis anno xxij° transivit ambo termini (!), quia habuit dilacionem, nihil soluit. Lidt senere: soluit .l.

I en Regnskabsbog i det italienske Statsarkiv „Emolumenta camere clericorum 1419—23“ findes om Oslobiskopen under Juli 1420:

fol. 123[b] Introitus sacrarum et benedictionum nomine subdiaconorum receptus per me Simonem de Nouaria de mense Julii mccccxx et est in banco illorum de Spinis:

Item die xx eiusdem recepi pro sacra episcopi Axlouiensis (taxati ad v[c]) fl. viij sol. xvj den. viij.

fol. 96[b] Introitus sigilli mensis Augusti mccccxx receptus per me Guillelmum de Latinis de Prato ap. camere clericum:

Item recepi die vj pro littera domini Axlouiensis fl. j.

74. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Joh. Bartzow for paa Biskop Jens' Vegne at have betalt Halvparten af Hovedafgiften til Kollegiet.

Obligationes (Solutiones) 62 fol. 36[b].[1]

Firenze 6. Aug. 1420.

Franciscus [mis. diu. tit. s. crucis in Jerusalem presbyter cardinalis sacri collegii dom. cardinalium camerarius] etc[a] quod reuerendus in Christo pater dominus Johannes episcopus Asloensis pro parte partis sui communis seruicij in quo camere dicti collegij sub certis penis et sentencijs ac termino nondum elapso tenebatur centumvigintiquinque florenos auri de camera per manus venerabilis viri Johannis de Bortzow litterarum apostolicarum scriptoris nobis pro ipso collegio recipientibus die date etc[a]. De quibus etc[a]. In quorum etc[a]. Datum Florencie. anno a natiuitate domini mccccxx° die uero sexta mensis Augusti pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Martini diuina prouidencia pape quinti anno tercio.

fl. ij gr. ij.

[1] En Attest om denne Afbetaling (Udskrift af en tabt *Solutionum liber primus* fol. 135) er trykt i Dipl. Norv. VI, No. 418.

stinus episcopus Asloensis pro complemento finalis solucionis sui communis seruicij etc[a] florenos septem auri de camera solidos quadraginta denarios septem et obolum monete Romane et pro complemento vnius minuti seruicij etc[a] duodecim similes florenos solidos quadraginta nouem denarios tres dicte monete nobis per manus honorabilis viri Johannis Christofori et sociorum merchatorum Luccanorum die date presencium solui fecit etc[a]. De quibus etc[a]. Ipsum etc[a]. Secum etc[a]. In quorum etc[a]. Datum ut supra etc[a] die prima mensis Decembris pontificatus ut supra [ɔ: domini pape Bonifacij ix[i]] anno secundo. flor. iij gr. iij.

Obligationes 51 fol. 27[a].

De prima mensis eiusdem [ɔ: Decembris anno ij°] reuerendus in Christo pater dominus Augustinus episcopus soluit pro complemento sui communis seruicij fl. vij s. xx den. vij et obolum et pro minuto fl. xij s. xlviiij den. iij. Fuit promotus anno viij domini Vrbani. Fuerunt in eius promocione card. xvj.

73. Den kjøbenhavnske Kannik Jakob Danielssøn forpligter sig for den udvalgte Biskop Jens til at betale Hovedafgift (500 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 58 fol. 118[a].

Firenze 20. Juli 1420.

Die xx mensis predicti [ɔ: Julij m°cccc°xx° anno tercio] venerabilis vir dominus Jacobus Danielis canonicus Haffnensis Roskildensis diocesis procurator et procuratorio nomine reuerendi patris domini Johannis electi Asloensis, prout de sue procuracionis mandato per discretum virum dominum Henricum Romor clericum Camminensis diocesis publicum imperiali auctoritate notarium sub die decima noua mensis Aprilis proxime preteriti de supra constituto constabat et constat, obtulit camere apostolice et collegio pro suo communi seruicio debito florenos auri de camera quingentos uel illud plus ad quod taxata reperitur et quinque minuta seruicia consueta pro familiaribus et officialibus domini nostri et dicti collegij. Eorumdem autem communis et minutorum seruiciorum medietatem infra vnum annum proxime secuturum et reliquam medietatem infra alium annum extunc

immediate secuturum soluere promisit se obligauit iurauit renunciauit etc^a vt in forma.. Actum est presentibus ut in proxima [ɔ: nobilibus viris dominis Symone Saluatoris d. n. pape acolita et Symone de Nouaria apostolice camere clerico et magistro Johanne Bortzow litterarum apostolicarum scriptore et me L. Robring]. Card. xviij.

I Randen: in festo b. Michaelis anno xxij° transivit ambo termini (!), quia habuit dilacionem, nihil soluit. Lidt senere: soluit .l.

I en Regnskabsbog i det italienske Statsarkiv „Emolumenta camere clericorum 1419—23“ findes om Oslobiskopen under Juli 1420:

fol. 123^b Introitus sacrarum et benedictionum nomine subdiaconorum receptus per me Simonem de Nouaria de mense Julii mccccxx et est in banco illorum de Spinis:

Item die xx eiusdem recepi pro sacra episcopi Axlouiensis (taxati ad v^c) fl. viij sol. xvj den. viij.

fol. 96^b Introitus sigilli mensis Augusti mccccxx receptus per me Guillelmum de Latinis de Prato ap. camere clericum:

Item recepi die vj pro littera domini Axlouiensis fl. j.

74. **Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Joh. Bartzow for paa Biskop Jens' Vegne at have betalt Halvparten af Hovedafgiften til Kollegiet.**

Obligationes (Solutiones) 62 fol. 36^b.[1]

Firenze 6. Aug. 1420.

Franciscus [mis. diu. tit. s. crucis in Jerusalem presbyter cardinalis sacri collegii dom. cardinalium camerarius] etc^a quod reuerendus in Christo pater dominus Johannes episcopus Asloensis pro parte partis sui communis seruicij in quo camere dicti collegij sub certis penis et sentencijs ac termino nondum elapso tenebatur centumvigintiquinque florenos auri de camera per manus venerabilis viri Johannis de Bortzow litterarum apostolicarum scriptoris nobis pro ipso collegio recipientibus die date etc^a. De quibus etc^a. In quorum etc^a. Datum Florencie. anno a natiuitate domini mccccxx° die uero sexta mensis Augusti pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Martini diuina prouidencia pape quinti anno tercio.

fl. ij gr. ij.

[1] En Attest om denne Afbetaling (Udskrift af en tabt *Solutionum liber primus* fol. 135) er trykt i Dipl. Norv. VI, No. 418.

63. Kannikerne Trond Ketilssøn og Nikolas Emundsøn forpligter sig for den udvalgte Biskop Sigurd til at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 76 fol. 98 og Oblig. 1455—63 (Arch. di stato) fol. 56[b].

Rom 20. Mai 1454.

Die xx[a] mensis Maij [a. d. mccccliiij°] venerabiles viri domini Tronderus Ketilli canonicus Stauangrensis et Nicolaus Edmundi eiusdem ecclesie canonicus ut principales et priuate persone ac vice et nomine reuerendi in Christo patris domini Sighwardi electi Stauangrensis obtulerunt camere apostolice et sacro reuerendissimorum dominorum cardinalium collegio pro communi seruitio ratione dicte prouisionis ecclesie Stavangriensis nuper facte auctoritate apostolica de parte dicti domini Sighwardi florenos auri de camera ducentos quinquaginta ad quos dicta ecclesia taxata reperitur et quinque minuta seruicia. Eorumdem autem communis et minutorum medietatem in sex menses et aliam medietatem in alios sex menses extunc immediate sequentes soluere promiserunt et renunciauerunt et jurauerunt et se in forma obligauerunt in solidum. Et dominus Perusinus locumtenens tulit sententias excommunicationis in scriptis in camera apostolica presentibus venerabilibus dominis N. de Valle G. de Boncontibus apostolice camere clericis et me G. de Uulteriis dicte camere notario.

Ex post obtinuerunt terminum duorum annorum ad faciendum ratificationem predicte obligacionis per principalem et producendum ratificationem in forma.

Die xxiiij Maij Leonardus de Vernamis habuit bullas sigillatas et promisit in quindecim menses aut soluere in totum pro communi et alijs juribus et quittanciis aut restituere bullas et se obligauit in forma.

Philippus de Piscia.

Fra samme Tid findes Notitser om Betaling af de mindre Afgifter til Kammeret i det S. 18 nævnte Repertorium camere 1447—55:

Introitus sacre per manus mei G. de Buoncontibus nomine d. N. de Valle de mense Maji m°ccccliiij°:

A domino Sighiuardo electo Stauangrensi ..... fl. viij

Intr. subdiaconum:

A domino Sighiuardo electo Stauangrensi ..... fl. ij sol. xxv.

Intr. vnius minuti:

A domino Sighiuardo electo Stauangrensi ..... fl. vj sol. x.

Intr. trium minutorum:

A domino Sighiuardo electo Stauangrensi ..... fl. xiij sol. xxvij.

Intr. sigilli:

A domino Sighiuardo electo Stauangrensi ..... fl. j.

64. Den pavelige Skatmester modtager af den udvalgte Biskop Alv Hovedafgiften til Kammeret.

**Intr. & Exit. 455 fol. 112[b].*

13. Aug. 1464.

Introitus Augusti mccccclxiiij.

Die dicta (ɔ: xiij) habuit prefatus dominus thesaurarius dicto Ambrosio ut supra recipiente a domino Adulpho electo Stawangrensi in Noruegia florenos similes centum viginti pro communi seruitio dicte ecclesie per manus domini Anolphi canonici dicte ecclesie.

fl. cxx s. —

I Randen: non habuit.

82. Den pavelige Skatmester modtager af Biskop Gunnar Hovedafgiften til Kammeret.

**Introitus & Exitus 423 fol. 21*[b].

Rom 21. Juli 1453.

Introitus mensis Julij mccccliij.

Dicta die [ↄ: xxi[a]] habuit prefatus dominus thesaurarius dicto Roberto recipiente ut supra a reuerendo in Christo patre domino Wulnaro episcopo Asloensi pro communi seruitio dicte ecclesie per manus ut supra [ↄ: Petri et Johannis de Medicis et sociorum eorum] florenos similes vigintiquinque.

Ita est. non habuit quitancias fl. xxv.

Ro. de Cambrin.

Fra samme Tid findes i „Repertorium camere 1447—55“ en Optegnelse om de mindre Afgifter til Kammeret:

Introitus sacre per banchum de Medicis per manus mei G. de Buoncontibus apostolice camere clericum de mense Julij m°ccccliij:

A domino Gummario episcopo Asloensi fl. ij sol. xxv.

Introitus subdiaconorum:

A domino Gummario episcopo Asloensi fl. ij sol. xlj den. viij.

Introitus minuti:

A domino Gummario electo Asloensi fl. j sol. xxxviij den. iiij.

Introitus trium minutorum:

A domino Gomario electo Asloensi fl. v sol. xiij.

Introitus sigilli:

A domino Gummario electo Asloensi fl. j.

83. Nikolaus Audunssøn udnævnes til Biskop i Oslo efter Gunnars Resignation.

Obligationes (Provisiones) 82 fol. 114[a] *og 83 fol. 85*[b].

Rom 27. Aug. 1483.

Die xxvij Augusti [a. d. 1483] jdem sanctissimus dominus noster ad relationem r[mi] domini Neapolitani prouidit ecclesie Asloensi in Noruegia de persona venerabilis patris domini Nicolai Audouenenj vacanti per resignacionem domini Gunnarj in manibus sanctissimi domini nostri factam.

84. En pavelig Abbreviator lover paa den udvalgte Biskop Nikolaus' Vegne at betale Hovedafgift (50 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 1466—84 (unumereret) fol. 141ª.

Rom 6. Sept. 1483.

Die viª dicti mensis [Septembris a. d. 1483] venerabilis vir dominus Dominicus de Attanante litterarum apostolicarum abbreviator obtulit camere apostolice et sacro collegio vice et nomine reuerendi patris domini Nicolai electi Asloensis pro communi seruicio dicte ecclesie racione prouisionis etcª per bullas Sixti sub dato Rome sexto kal. Septembris anno xiij° facte florenos auri de camera quinquaginta ad quos taxata reperitur et quinque minuta seruicia consueta. Eorumdem etcª.

Dicta die bulle date fuerunt societati de Medicis que soluit communia et omnia alia jura per x cedulas etcª.

85. Den pavelige Skatmester modtager af Biskop Nikolaus Hovedafgiften til Kammeret.

**Introitus & Exitus 509 fol. 67ᵇ.*

Rom 18. Sept. 1483.

Introitus Septembris mcccclxxxiij.

Die dicta [ɔ: xviijª] habuit similiter florenos vigintitres Bologninos 63½ auri de camera a domino Nicolao electo Asloensi pro communi dicte ecclesie Asloensis per manus societatis de Medicis.

Ita est fl. xxvij. 17½.
Sinolfus.

86. Kanniken Narve Jonsson lover paa den udvalgte Biskop Herlaug Kornings Vegne at betale Hovedafgift (50 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 1489—92 (Arch. di stato) fol. 3ᵇ.

Rom 30. Jan. 1489.

Die xxx Januarij 1489 venerabilis vir dominus Naruo Johannis canonicus Asloensis vice et nomine reuerendi patris domini Herlaui Kornng electi Asloensis obtulit camere apostolice et sacro collegio rmorum dominorum s. Ro. e. cardinalium pro communi seruitio dicte

ecclesie Asloensis ratione prouisionis et prefectionis de persona ipsius domini Herlaui per bullas d. n. Innocentij pape viij sub dato septimo kal. Februarij anno quinto apostolica auctoritate facte florenos auri de camera quinquaginta ad quos dicta ecclesia in camera predicta taxata reperitur, et quinque minuta seruitia consueta. Eorumdem autem communis et minutorum seruitiorum medietatem infra sex menses proxime sequentes, aliam uero medietatem infra alios sex menses tunc proxime sequentes soluere promisit constituit jurauit et in pleniore forma camere obligauit etc[a]. Et reuerendus pater dominus L. Agnellus protonotarius clericus mensarius tulit sententias in scriptis presentibus A. de Campania et Str. de Narnia Phy. de Pontecuruo pro B[aptista] de Spello rogatis.

Die vltima dicti mensis bulle ecclesie Asloensis predicte fuerunt date parti de mandato domini commisarij quia soluit omnia jura camere apostolice et sacri collegii predictorum et portauit illas Jeronimus Francisci qui stetit in campo floris cum germano Francisci de Oddis etc[a].

87. Leander af Perugia lover paa den udvalgte Biskop Andreas' Vegne at betale Hovedafgift (50 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 88 fol. 46[a].

Rom 25. Nov. 1505.

Dicta die [ɔ: xxv[a] Nouembris 1505] venerabilis vir dominus Leander de Perusio obtulit camere apostolice et sacro r[morum] dominorum cardinalium collegio vice et nomine reuerendi patris domini Andree electi Asloensis pro communi seruicio dicte ecclesie ratione prouisionis et prefectionis de persona sua eidem ecclesie per bullas s. d. n. domini Julij pape ij sub dato nono kal. Nouembris anno ij auctoritate apostolica facte florenos auri de camera quinquaginta ad quos dicta ecclesia in libris camere taxata reperitur et quinque minuta seruicia consueta. Eorumdem autem communis et minutorum seruiciorum medietatem infra sex menses extunc immediate sequentes soluere promisit submisit jurauit et se in pleniori forma camere obligauit. Et hon. pater dominus Jo. episcopus Terracinensis camere apostolice clericus tulit sentencias in scriptis presentibus d. Francisco Bono et Nicolao Gordignon clericis Tullensis diocesis et domini nostri d. Julij notario rogatis.

Dicta die bulle dicte ecclesie fuerunt date domino Leandro quia soluit omnia jura camere et collegii, patet per cedulas depositariorum.

VI. Episcopatus Hamarensis 1364—1476.

88. Biskop Magnus af Hamar lover at betale Hovedafgift (66$^{2}/_{3}$ fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 35 fol. 77^{b} og 36 fol. 77^{a}.

Avignon 21. Juni 1364.

Die xxj Junij anno [domini m^{o}ccc^{o}] lxiiij [ind. secunda pontificatus d. n. pape Vrbani V^{ti} anno secundo] dominus frater Magnus episcopus Hamarensis in prouincia Nidrosiensi promisit pro suo communi seruicio camere apostolice et collegio .lxvj. florenos et duas partes vnius floreni et quinque seruicia consueta soluendo medietatem in festo pentecostes proxime venturo et aliam medietatem in simili festo anno reuoluto. Alioquin etc^{a}. Jurauit etc^{a}. xvj card.

89. Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Magnus for hele Hovedafgiften og de fire mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 39 fol. 134^{a}.

Avignon 11. Juli 1371.

Vniuersis etc^{a} Petrus [mis. diu. archiepiscopus Bituricensis d. n. pape camerarius] etc^{a} quod venerabilis in Christo pater dominus Magnus episcopus Hamarensis in prouincia Nidrosiensi pro totali suo communi seruicio in quo etc^{a} triginta tres florenos auri nouem solidos et quatuor denarios monete currentis Auinionensis camere apostolice et pro totalibus quatuor seruicijs etc^{a} octo florenos auri nouem solidos quatuor denarios dicte monete clericis etc^{a} recipientibus per manus Jacobi penitenciarij domini nostri pape solui fecit. De quibus etc^{a}

habuit quitt. Insuper etc^a^. Secum etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Auinione die .xj. Julij anno [m°ccc°]lxxj.

iij. flor. iij gross.

90. **Strengneskanniken Nikolaus Ragnvaldsøn lover paa den udvalgte Biskop Arnbjørns Vegne at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 58 fol. 101[a].

Firenze 1 Febr. 1420.

Eadem die [ɔ: prima mensis Februarij m°cccc°xx° jnd. xiij[a]] prefatus dominus Nicolaus Ragualdi [canonicus Strengenensis] procurator in forma qua supra[1] constitutus nomine reuerendi patris domini Amberni electi Hamarensis obtulit camere apostolice et collegio pro suo communi seruicio debito florenos auri de camera sexaginta sex et ij tercias ad quos ipsa ecclesia Hamarensis taxatur, et quinque minuta seruicia consueta pro familiaribus et officialibus domini nostri et dicti collegij. Soluendo promissa infra terminos in proxima obligacione contentos [ɔ: medietatem infra octo menses proxime futuros et reliquam medietatem infra alios octo menses extunc immediate secuturos]. Actum ut supra [ɔ: in domo habitacionis dicti domini vicecamerarij] presentibus ut supra [ɔ: venerabilibus viris dominis Symone de Nouaria apostolice camere clerico, Petro de Trilhia domini nostri secretario Astolfino et me L. Robring notario].

Card. xx.

I den S. 45 nævnte Regnskabsbog findes i Anledning af dette Dokument optegnet:

fol. 11[a] „Introitus debiti in sacris et munere benedictionis spectantibus ad d. camerarium et clericos camere apostolice recepti per me Benedictum de Perusio clericum dicte camere nomine Pauli de Jouannacio de mense Februario mccccxx“:

Die dicta [ɔ: prima mensis Februarij] ab eodem Rudolpho [Robring] fl. auri de camera vnum sol. trigintatres quatuor den. soluente nomine domini Imberni electi Amerensis in quibus tenebatur pro debito in sacra racione sue promotionis ad dictam ecclesiam taxatam ad fl. lxvj t. ij.

---

[1] N. R. optraadte samme Dag som Prokurator for den udvalgte Biskop i Strengnes (Arnold).

fol. 56 „Introitus minuti seruicij spectantis ad d. camerarium et clericos camere de mense Februario mccccxx receptus per me Benedictum de Guidalloctis clericum dicte camere nomine Pauli de Jouanacijs:

Dicta die [j° Februarij] fl. auri de camera vnum sol. trigintatres den. quatuor pro vno minuto ecclesie Amerensis taxate ad fl. lxvj t.' ij."

Card. xx.

fol. 93 „Introitus sigilli de mense Februarij mccccxx receptus etc[a]" (som L. 2).

Item dicta die [prima] recepi pro sigillo quitancie vnius minuti fl. de camera vnum.

Item dicta die [vltima Febr.] recepi fl. duos pro quitancia et dilacione episcopi Noruexie.

fol. 122[a] „Introitus subdiaconi de mense Febr. a. d. mccccxx receptus etc[a]." (som L. 2):

Item dicta die [prima] recepi ab episcopo Amerensi fl. vnum sol. quinque den. vij, et est taxata ad fl. lxvj t.'ij.

91. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Arnbjørn for hele Hovedafgiften og den mindre Afgift til Kollegiet.

Obligationes 62 fol. 18[a] og Quittancie 1417—21 (Arch. di stato) fol. 99.

Firenze 17. Febr. 1420.

Franciscus [mis. diu. tituli sancte crucis in Jerusalem sancte Romane ecclesie presbyter cardinalis, Veneciarum vulgariter nuncupatus, sacri collegii dominorum cardinalium camerarius] etc[a] quod reuerendus in Christo pater dominus Anbernus episcopus Hamarensis pro totali solucione sui communis et minutorum seruiciorum in quibus etc[a] tenebatur et extitit efficaciter obligatus, florenos auri de camera trigintaquinque per manus honorabilium virorum Johannis de Medicis et sociorum eius mercatorum Florentinorum Romanam curiam sequencium nobis etc[a] soluere fecit realiter et cum effectu. De quibus etc[a]. In quorum etc[a]. Datum Florencie die decima septima mensis Februarij pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Martini diuina prouidencia pape quinti anno tercio.

fl. j gr. ij.

Obligationes 61 fol. 117ª.

Florentie die xvij Februarij [a. d. m°cccc°xx°] dominus Hambernus episcopus Hamarensis soluit fl. xxxv. Fuit promotus Florentie viiij kl. Februarij anno tercio domini Martini. Fuerunt in eius promotione cardinales xx.

92. Den bergenske Provst (for de kgl. Kapeller) Peter Bosøn udnævnes til Biskop efter Arnbjørns Død.

Obligationes 66 fol. 1ᵇ.

Rom 8. Juli 1433.

Die Mercurij viij° idus Julij [a. d. mccccxxxiij] ad relacionem domini [Lucidi] cardinalis de Comitibus prouisum fuit ecclesie Hamarensi vacanti per obitum quondam domini Amberni ipsius ecclesie vltimi episcopi de persona domini Petri Boecij prepositi Bergensis.

93. Den pavelige Skatmester modtager af Biskop Peter Hovedafgiften til Kammeret.

**Introitus et Exitus 394 fol. 51.*

Rom 16. Juli 1433.

Introitus camere apostolice Julij mccccxxxiij Rome.

Die dicta [ɔ: xvi] dominus D. thesaurarius habuit recipiente dicto F. a domino Petro episcopo Amerensi pro suo communi seruicio florenos auri de camera trigintatres solidos sexdecim et denarios octo monete Romane per manus Cosme et Laurencij de Medicis.

fl. xxxiij s. xvi d. viij.

I Randen: Patet libro solucionum 1 fol. cxviiij
Concordat B. de Henricis.

94. En dansk Kannik lover paa den udvalgte Biskop Peters Vegne at betale Hovedafgiften og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 64 fol. 152ª.

Rom 24. Juli 1433.

Die xxiiij Julij [a. d. mccccxxxiij°] venerabilis vir dominus Canutus canonicus Avfflinensis procurator et persona legitima reuerendi in

Christo patris domini Petri Boetij electi Amerensis prout constat publico instrumento in camera apostolica demisso procuratorio nomine quo supra obtulit camere apostolice et collegio sacro dominorum cardinalium pro suo communi seruicio florenos auri de camera sexaginta sex et duos tercios alterius floreni ad quos dicta ecclesia taxata reperitur et quinque seruicia consueta pro familiaribus et officialibus domini nostri pape. Eorumdem autem communis et minutorum seruiciorum medietatem infra octo menses et aliam medietatem infra alios octo menses proxime futuros pro quibus se obligauit submisit jurauit et renunciauit ut in forma. Card. viij. Et dominus A. locumtenens tulit sentencias. Actum vbi supra [ɔ: in thesauraria apostolica] presentibus quibus supra [ɔ: dominis Baptista de Hemias et Mathia de Fustis clericis dicte camere] et me A. de Perusio.

95. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Peter for fuld Betaling af Hovedafgiften og den mindre Afgift til Kollegiet.

Obligationes (Solutiones) 63 fol. 223ᵃ.

Rom 24. Juli 1433.

Lucidus [tit. s. Marie in Cosmedin diaconus cardinalis sacri collegii dominorum cardinalium camerarius] etcᵃ quod reuerendus in Christo pater dominus Petrus episcopus Hamorensis pro totali solucione suorum communis et minuti seruiciorum in quibus etcᵃ ac termino nondum elapso etcᵃ florenos auri de camera triginta septem solidos vigintiquinque etcᵃ nobis etcᵃ per manus honorabilium virorum Cosme et Laurencij de Medicis et sociorum suorum mercatorum etcᵃ die date presencium solui fecit realiter et cum effectu. De quibus etcᵃ. In quorum etcᵃ. Datum Rome die xxiiijᵃ mensis Julij anno a natiuitate domini mᵒccccᵒxxxiijᵒ pontificatus domini nostri domini Eugenij pape iiijᵗⁱ anno tercio. fl. j gr. ij.

96. Optegnelse om samme Betaling i Protokollen over „Divisiones“.

Obligationes 65 fol. 152ᵇ.

Rom 29. Juli 1433.

Rome dicta die [xxixᵃ mensis Julij a. d. mccccxxxiijᵒ] dominus Petrus episcopus Hamerensis soluit florenos xxxvij sol. xv. Fuit

promotus Rome viij° jdus Julij pontificatus domini Eugenij pape quarti anno tercio. Fuerunt in eius promocione cardinales viiij.

97. Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Peter for fuld Betaling af Hovedafgiften og af de fire mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 1431—34 (Arch. di stato) fol. 119b.

Rom 27. Juli 1433.

Uniuersis etc[a] Franciscus etc[a] salutem etc[a]. Uniuersitati etc[a] quod reuerendus in Christo pater dominus Petrus dei gracia episcopus Amerensis pro integra solucione sui communis seruicij florenos auri de camera triginta tres solidos sexdecim et denarios octo monete Romane ipsi camere reuerendo in Christo patre domino Angelo dei gracia episcopo Parentino pro ipsa camera recipiente necnon pro integra solucione vnius minuti seruicij nobis et dicte camere clericis debitis florenos quatuor solidos octo denarios quatuor monete predicte necnon pro integra solucione trium minutorum seruiciorum familiaribus et officialibus domini nostri pape debitorum florenos auri de camera duodecim et solidos vigintiquinque monete prefate ipsis clericis etc[a] nostris et ipsorum ac dominorum familiarium ac officialium propriis manibus recipientibus die date presencium tempore debito realiter et cum effectu solui fecit. De quibusquidem etc[a]. In quorum etc[a]. anno etc[a] die xxvij[a] Julij pontificatus etc[a] anno tercio.

Receptum	Visa	fl. j gr. j.
A. Parentinus locumtenens.	M. de Fustis.	A. de Perusio.

Til denne Udbetaling hører følgende Optegnelse i en Kammerklerkernes Regnskabsbog (Repertorium camere 1431—40):

Introitus vnius min. ser. — — per me Mathiam de Fuscis de mense Julij mccccxxxiij:

Pro vno minuto d. Petri episcopi Amorensis, tax. ad fl. lxvj et t' ij fl. iiij sol. viij den. iiij.

Introitus sacre etc[a]:

Pro sacra et munere benedictionis rec. a d. Petro episcopo Amorensi, tax. ad fl. lxvj t' ij fl. j sol. xxx den. 4.

Introitus sigilli etc[a]:

Pro quietancia d. Petri episcopi Amorensis fl. j.

Introitus sacre et benedictionis spectant. ad subdiaconos:

Pro sacra d. Petri episcopi Amorensis fl. j sol. v den. vij.

98. Sixtus IV udnævner Karl til Biskop efter den sidste Biskops Død.

Obligationes 82 fol. 74b.

Rom 22. Dec. 1476.

Die xxija Decembris [a. d. 1476] sanctissimus dominus noster in suo consistorio secreto ut moris est ad relacionem domini Mantuani prouidit ecclesie Hamarensi de persona reuerendi patris domini Caroli vacanti per obitum vltimi episcopi extra Romanam curiam deffuncti.

99. Den udvalgte Biskop Karl Sigurdssøn lover at betale Hovedafgiften og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet og betaler samme den følgende Dag.

Obligationes 84 fol. 256b.

Rom 25. Dec. 1476.

Die xxva mensis Decembris mccccl xxv[j] reuerendus pater dominus Carolus Siwardi electus Hemarensis (!) principalis obtulit camere apostolice et sacro collegio rmorum dominorum cardinalium pro communi seruicio ecclesie Hamarensis racione prouisionis sue de dicta ecclesia per bullas d. Sixti iiijti sub dato Rome apud sanctum Petrum x° kal. Januarij anno vito auctoritate apostolica factas florenos auri de camera sexagintatres [ɔ: sex] cum duobus tercijs ad quos prefata ecclesia taxata reperitur et quinque minuta seruicia consueta. Eorumdem autem etca. L. de Viterbis notarius.

Die xxvja dicti mensis bulle prefate ecclesie fuerunt date parti quia satisfecit de omnibus juribus camere de mandato Antonij de Forliuio etca.

100. Kardinalkollegiets fungerende Kammerer kvitterer Biskop Karl for at have betalt fuldt ud Hovedafgiften og den mindre Afgift til Kollegiet.

Obligationes 1469—79 (Arch. di stato) fol. 173b.

Rom 26. Dec. 1476.

Johannes [tit. s. Praxedis presbyter cardinalis Nouariensis vulgariter nuncupatus officij camerariatus sacri collegii vicegerens] etca quod reuerendus in Christo pater dominus Carolus episcopus Amarensis

pro totali solucione suorum communis et minuti seruiciorum in quibus etc[a] ac termino etc[a] racione etc[a] florenos auri de camera triginta quinque sol. xxxv den. viij nobis etc[a] per manus honorabilium virorum Laurentij et Juliani de Medicis et sociorum suorum curiam Romanam sequencium die date presencium solui fecit realiter et cum effectu. De quibus etc[a]. In quorum etc[a]. Datum xxvj mensis Decembris anno a natiuitate domini m°ccccIxxvj pontificatus sanctissimi in Christo patris et domini nostri domini Sixti diuina prouidencia pape quarti anno sexto.

fl. j gr. ij.

VII. Episcopatus Orchadensis 1387—1477.

101. **Biskop Johannes af Orknøerne lover at betale Hovedafgiften og de fem mindre Afgifter (til Kammeret og Kollegiet).**

Obligationes 43 fol. 108.[1]

Avignon 7. Juni 1387.

Anno [m°ccc°]lxxxvij die vij Junij dominus Johannes episcopus Archadensis in Scocia promisit pro suo communi seruicio ij[c] et v seruicia consueta soluendo medietatem a festo beati Johannis proximo in vnum annum et aliam medietatem in simili festo anno reuoluto. Alioquin etc[a].

102. **Biskop Johannes lover (ved Biskop Henrik i Garde) at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet efter Taxten.**

Obligationes 52 fol. 8[a].

Rom 17. Juni 1391.

[Anno domini millesimo trecentesimo nonagesimo primo] jnd. xiiij[a] die xvij[a] mensis Junij reuerendus pater dominus Johannes dei gracia episcopus Orcadensis in Norwegia per dominum Henricum episcopum Gardensem procuratorem suum ad hoc legitime constitutum promisit camere et collegio pro suo communi seruicio id in quo reperitur ipsa ecclesia obligari debere. Soluendo in terminis dandis.

xvj card.

---

[1] Denne Obligation er udstedt til Modpaven Clemens VII i Avignon.

103. **Biskop Henrik af Orknøerne lover at betale Hovedafgift (33⅓ fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 48 fol. 141ᵃ og 52 fol. 43.

Rom 28. Marts 1394.

Anno jndictione pontificatus loco die mense coram et presentibus quibus supra [anno m°ccc°lxxxxiiij indic. secunda pontificatus Bonifacij pape ix[i] anno v[to] in urbe in thesauraria uigesima octaua mensis Marcij coram prefato reuerendissimo in Christo patre et domino, domino Marino mis. diu. sancte Marie noue dyacono cardinali domini pape camerario presentibus reuerendo in Christo patre domino Antonio episcopo Pennensi et venerabilibus viris dominis Paulo Francisco et Martino apostolice camere et Flamingo collegij clericis] reuerendus pater dominus Henricus episcopus Orcadensis in Norwegia personaliter promisit camere et collegio pro suo communi seruicio trigintatres florenos auri de camera et terciam alterius similis floreni et quinque seruicia consueta. xvj cardinales.

Soluendo totum promissum infra duos annos proxime secuturos. Alioquin etcᵃ. Jurauit etcᵃ.

104. **Biskop Johannes lover at betale Hovedafgiften og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet og overtager sin Forgjængers hele Gjæld.**

Obligationes 48 fol. 171 og 52 fol. 77.

Rom 13. Sept. 1396.

Anno pontificatus loco et jndictione predictis [ɔ: a. d. m°ccc°lxxxxvj° pontificatus d. Bonifacij pape anno septimo Rome jndictione quarta] die Mercurij tercia decima dicti mensis Septembris coram et presentibus quibus supra [ɔ: coram reuerendissimo in Christo patre domino Conrado mis. diu. archiepiscopo Nicosiensi domini pape camerario et presentibus reuerendo in Christo patre domino Augustino episcopo Parisiensi et venerabilibus viris dominis Paulo Francisco et Thoma camere et Flamingo collegii clericis] reuerendus in Christo pater dominus Johannes episcopus Orchadensis in Noruegia personaliter promisit camere et collegio pro suo communi seruicio triginta tres florenos et terciam partem alterius similis floreni et quinque seruicia consueta. viij cardinales.

Item recognouit camere et collegio pro communi seruicio domini Henrici predecessoris sui alios trigintatres similes florenos et terciam partem alterius similis floreni et quinque seruicia consueta.

xvj cardinales.

Soluendo totum promissum a festo omnium sanctorum proxime futuro ad annum extunc proxime secuturum et recognitum in simili festo anno reuoluto. Alioquin etc[a]. Jurauit etc[a].

105. **Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Johannes for en Del af Hovedafgiften til Kollegiet.**

Obligationes 59 fol. 66[a].

Rom 15. Sept. 1396.

Henricus [tit. s. Anastasie presbyter cardinalis camerarius sacri collegii] etc[a] quod reuerendus pater dominus Johannes dei gracia episcopus Orchadensis pro parte partis sui communis seruicij etc[a] octo florenos auri de camera nobis non facta diuisione de minuto seruicio die date presencium tempore debito personaliter soluit etc[a]. De quibus etc[a]. In quorum etc[a]. Datum ut supra die quintadecima mensis Septembris anno septimo. fl. ij gr. ij.

106. **Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Johannes for Resten af Hovedafgiften til Kammeret og Kollegiet, men giver ham Henstand med at betale de mindre Afgifter og sin Forgjængers Gjæld.**

Obligationes 55[a] fol. 6[a].

Rom 19. Dec. 1397.

Vniuersis etc[a] Conradus [miseracione diuina archiepiscopus Nicosiensis domini pape camerarius] salutem in domino. Vniuersitati [uestre notum facimus per presentes] quod reuerendus in Christo pater dominus Johannes dei gracia episcopus Orkadensis in Norwegia pro complemento sui communis seruicij in quo camere apostolice [racione sue ecclesie extitit efficaciter obligatus] octo florenos auri de camera solidos trigintatres et denarios quatuor monete Romane nobis non facta diuisione de minutis seruicijs, sed totidem soluto sacro collegio dominorum cardinalium, ipso tamen remanente obligato pro

communi et minutis seruicijs domini Henrici predecessoris sui, per manus Johannis Christofori mercatoris Lucani die date presencium solui fecit [realiter et cum effectu]. De quibus etc[a]. Ipsumque etc[a]. Secum etc[a]. Verum intellecta etc[a] id in quo dicte camere pro residuo quatuor minutorum seruiciorum pro familiaribus etc[a] et pro communi et quatuor minutis seruicijs domini Henrici predecessoris sui per eundem dominum Johannem episcopum recognitis sub dictis penis etc[a] terminum etc[a] usque ad festum omnium sanctorum proxime futurum etc[a]. Ita tamen etc[a]. In quorum etc[a]. Datum Rome apud Sanctum Petrum sub anno domini millesimo trecentesimo nonagesimo septimo jndiccione quinta die decima nona mensis Decembris anno nono.

receptum — Visa — fl. iiij gr. iiij.
A. Perusinus episcopus thesaurarius. — Vbaldinus.

107. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Johannes for fuld Betaling af Hovedafgiften til Kollegiet, men giver ham Udsættelse med Betalingen af Resten.

Obligationes 59 fol. 83[a].

Rom 19. Dec. 1397.

Henricus [tit. s. Anastasie presbyter cardinalis camerarius sacri collegii] etc[a] quod reuerendus in Christo pater dominus Johannes dei gracia episcopus Orchadensis pro complemento sui communis seruicij octo florenos auri de camera solidos triginta tres et denarios quatuor nobis non facta diuisione de minuto seruicio per manus honorabilis viri Johannis Christofori mercatoris Lucani Rome morantis solui fecit etc[a]. De quibus etc[a]. Ipsum etc[a]. Secum etc[a]. Verum etc[a] terminum etc[a] vsque ad festum omnium sanctorum proxime secuturum prorogamus etc[a]. Ita tamen etc[a]. In quorum etc[a]. Datum ut supra [ɔ: Rome] die decima nona mensis Decembris pontificatus [d. n. Bonifacij pape noni] anno nono. fl. iiij[or] gr. iiij[or].

Obligationes 51 fol. 127[b].

Die decima nona mensis Decembris pontificatus ut supra [ɔ: pontificatus domini Bonifacij pape noni anno nono] reuerendus pater dominus Johannes episcopus Orchadensis soluit pro complemento sui

communis seruicij etc[a] non facta diuisione de minuto etc[a] octo florenos auri de camera solidos trigintatres et denarios quatuor monete Romane. Fuit promotus anno septimo Bonifacij pape noni.

Card. viij.

108. Den udvalgte Biskop Thomas lover at betale Hovedafgiften (200 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet. Det tillægges, at fire Maaneder senere Biskopens Broder maatte love at betale yderligere, hvad Taxten maatte beløbe sig til over 200 fl.

Obligationes 58 fol. 35[a].

Genf 26. Aug. 1418.

Eadem die [ɔ: xxvi[ta] mensis Augusti a. d. m°cccc°xviij°] reuerendus pater dominus Thomas de Turo electus Orkadensis principalis obtulit camere et collegio predictis pro suo communi seruicio debito florenos auri de camera ij[c] et quinque minuta seruicia consueta pro familiaribus et officialibus domini nostri pape et dicti collegii. Eorumdem autem communis et minutorum seruiciorum medietates infra terminos in proxima obligacione contentos [ɔ: medietatem infra sex menses post adeptam possessionem et reliquam medietatem infra alios sex menses extunc proxime secuturos] soluere promisit jurauit renunciauit et se submisit.

Actum per totum ut in proxima [ɔ: in thesauraria presentibus ibidem venerabilibus viris dominis Bartholomeo del Lante Ambrosio de Vicecomite de Melini et Johanne de Reate clerico collegii etc[a] testibus et me L. Robring]. xvij card.

Die xx mensis Decembris m°cccc°xviij venerabilis vir dominus Johannes de Thuro germanus suprascripti electi tamquam principalis et coniuncta persona, quia habita est informacio dictam ecclesiam esse taxatam ad maiorem sommam ducentorum florenorum, promisit proprio nomine et nomine eciam dicti domini electi soluere in terminis suprascriptis alios centum similes florenos et illud plux ad quod repertum fuerit dictam ecclesiam taxatam, promisit iurauit renunciauit ac submisit etc[a].

Actum in camera domini vicecamerarij presentibus dominis Paulo de Sulmona Jacobo de Caluis et Guillelmo de Prato clericis et me Astolfino notario camere.

I den S. 45 nævnte Regnskabsbog findes om dette Forhold yderligere:

fol. 2 „Introitus mensis Decembris [a. d. mccccxviij] receptus a prelatis pro eorum promocionibus“:

Die xxij eiusdem [mensis] recepi pro ecclesia Orcadensi, cuius taxa est ad fl. tr[e]centos fl. quindecim.

109. Biskop Thomas betaler et Afdrag paa Hovedafgiften til Kardinalkollegiet.

Obligationes (Divisiones) 65 fol. 152ᵇ.

Rom 13. Marts 1433.

Rome dicta die [xiijᵃ mensis Marcij anno tercio] dominus Thomas episcopus Orchadensis soluit florenos .l. Fuit promotus Gebennis xiiij kal. Septembris pontificatus domini Martini pape quinti anno primo. Fuerunt in eius promocione cardinales xviiij.

110. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Thomas for en Del af Hovedafgiften til Kollegiet og faar eftergivet Resten og den mindre Afgift.

Obligationes (Solutiones) 63 fol. 214ᵇ.

Rom 21. Marts 1433.

Lucidus [tit. s. Marie in Cosmedin diaconus cardinalis sacri collegii dominorum cardinalium camerarius] etcᵃ quod reuerendus in Christo pater dominus Thomas episcopus Orchadensis pro parte suorum communis et minuti seruiciorum in quibus etcᵃ termino iam diu elapso florenos auri de camera quinquaginta nobis etcᵃ die date presencium solui fecit realiter et cum effectu. De quibus etcᵃ. Residuum vero communis et minuti seruiciorum predictorum ad florenos auri similes quinquaginta quinque solidos quadraginta quatuor denarios tres ascendens prefatum collegium fidedignorum testimonio informatum ipsum episcopum plurimas vexaciones dampna ac jacturas sue preessende ecclesie fuisse passum horum et aliorum suum animum grauentium (!) consideracione eidem domino episcopo hac uice totum remisit liberaliter et donauit. Nos igitur etcᵃ et insuper etcᵃ secum etcᵃ. In quorum etcᵃ. Datum Rome die vicesima prima mensis Marcij anno a natiuitate domini mᵒccccᵒ tricesimo tercio pontificatus domini nostri domini Eugenij diu. prou. pape iiijᵗⁱ anno tercio.

fl. iiijᵒʳ gr. iiijᵒʳ.

Til denne Afbetaling hører en Optegnelse i det S. 58 nævnte Repertorium camere 1431—40:

„Introitus sigilli receptus per me Nicolaum de Valle camere ap. clericum de mense Marcij mccccxxxiij“:

Pro quitancia domini Thome episcopi Orkadensis cum absolutione dispensatione et remissione fl. iiij.

111. Den pavelige Kammerer kvitterer Biskop Thomas for en Del af Hovedafgiften til Kammeret og eftergiver ham Resten og de fire mindre Afgifter.

Diversa Eugenii IV^{ti} 1431—34 (Arch. di stato) fol. 100^{b}.

Rom 23. Marts 1433.

Uniuersis etc^{a} Franciscus [Condolmaris ap. sed. prothonotarius ac d. n. pape vicecamerarius] salutem etc^{a}. Vniuersitati etc^{a} quod reuerendus in Christo pater dominus Thomas episcopus Orchadensis pro parte et in deductionem sui communis seruicij pro quo etc^{a} obligatus florenos auri de camera quinquaginta ipsi camere reuerendo in Christo etc^{a} Daniele etc^{a} pro camera recipiente die date presentium per manus nobilium virorum Cosme et Laurentij de Medicis mercatorum Florentinorum etc^{a} solui fecit. De quibus quidem quinquaginta etc^{a} sic solutis etc^{a} perpetuo absoluimus, residuum vero dicti communis et minutorum seruiciorum sanctissimus dominus noster etc^{a} nobis presentibus remisit et graciose donauit que etiam etc^{a} remittimus pariter et donauimus. Insuper eundem dominum Thomam etc^{a} secum etc^{a}. In quorum etc^{a}. Datum Rome apud Sanctum Petrum anno domini mccccxxxiij jndictione xj^{a}, die vero xxiij mensis Martij pontificatus etc^{a} anno tercio.

Receptum	Visa	fl. iiij gr. iiij.
D. Concordiensis	N. de ualle.	A. de Perusio.
d. pape thesaurarius.		

112. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Wilhelm for hele Hovedafgiften og den mindre Afgift til Kollegiet.

Obligationes (Solutiones s. collegii) 79 fol. 27^{a}.

Rom 23. Dec. 1461.

Alexander [t. s. Susanne presbyter cardinalis s. collegii d. cardinalium camerarius] etc^{a} quod reuerendus in Christo pater dominus

Guillermus episcopus Orkadensis pro totali solucione suorum communis et minuti seruiciorum in quibus etc^a ac termino nondum elapso etc^a florenos auri de camera centumquinque nobis etc^a per manus honorabilis viri Thome de Spinellis et sociorum etc^a die date presencium solui fecit realiter et cum effectu. De quibus etc^a. In quorum etc^a. Datum Rome die vicesima tercia mensis Decembris anno et pontificatus ut supra [ↄ: anno domini mccccIxi°, pontificatus vero d. Pii pape secundi anno quarto]. fl. ij gr. ij.

Obligationes 80 fol. 34^b.

Rome die xxiij^a mensis Decembris [a. d. mccccIxi°] dominus Guillermus episcopus Orkadensis soluit florenos cv. Fuit promotus Rome iij° jdus Decembris pontificatus d. Pij secundi anno quarto. Fuerunt in eius promocione cardinales participantes xxj.

113. Den pavelige Skatmester modtager af Biskop Wilhelm Hovedafgiften til Kammeret.

**Introitus & Exitus 449 fol. 34^b.*

30. Dec. 1461.

Introitus Decembris mccccIxj.

Die dicta [ↄ: xxx] habuit prefatus dominus thesaurarius dicto Ambrosio recipiente ut supra a reuerendo patre domino Guilberto [ↄ: Guillermo] electo Orcadensi pro suo communi seruitio per manus Thome de Spinellis et sociorum florenos similes centum. fl. c.

I Randen: Patet libro solutionum fol. lxxiij
Concordat Sul.

114. Andreas Pictor udnævnes til Biskop i Orknø efter Forgjængerens Forflyttelse til Moray.

Obligationes (Prouisiones) 82 fol. 76^a.

Rom 12. Febr. 1477.

Et successiue [ↄ: die Mercurij xij^a Februarij 1477] jdem s. d. n. ad relacionem eiusdem r^mi domini Rothomagensis prouidit ecclesie Orcadensi de persona venerabilis patris domini Andree Pictoris presbyteri et canonici ipsius ecclesie vacanti per translacionem domini Guillermi etc^a [ad ecclesiam Morauiensem].

VIII. Episcopatus Farensis 1391—1435.

115. Biskop Wicbold af Færøerne forpligter sig ved Presten Lupold af Beym til at betale Hovedafgift (33 1/3 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet og overtager sin Forgjænger Wilhelms Gjæld.

Obligationes 48 fol. 99ᵃ og 52 fol. 10.[1]

Rom 3. Marts 1391.

Anno [mºcccº]lxxxxjº jndictione pontificatus loco quibus antea [ɔ: jndictione xiiijᵃ pontificatus anno ijº Rome] die uero Veneris tercia dicti mensis Marcij coram prefato reuerendissimo in Christo patre et domino domino Marino miseracione diuina sancte Marie noue dyacono cardinali domini pape camerario, presentibus reuerendo in Christo patre domino Augustino episcopo Parisiensi domini nostri pape thesaurario et venerabilibus viris domino Paulo Gaylardino et Francisco camere et Jacob collegij clericis, reuerendus pater dominus Wicboldus episcopus Pharensis in prouincia Nidrosiensi per presbyterum Lupoldum de Beym rectorem parrochialis ecclesie in Dewold Monasteriensis diocesis obligans se tanquam principalis et priuata persona promisit camere et collegio pro suo communi seruicio triginta tres florenos auri de camera et terciam partem alterius similis floreni, et quinque seruitia consueta. xvj card.

---

[1] I Dipl. Norv. VI No. 332 er trykt (fra Diversa Cameralia No. 1 fol. 235) en Kvittering af 4. Marts 1391 for, at Biskop Wicbold har betalt til det pavelige Kammer i Afdrag paa Hovedafgiften 12 fl. 33 sol. 1 den. og 1 Obol og paa de fire mindre Afgifter 3 fl. 37 sol. Det to Gange gjentagne „pro parte pertinencie" skal læses „pro parte partis", og i sidste Linje „communis seruiciorum" skal være „communium seruiciorum".

Item recognouit camere et collegio pro communi seruicio domini Guillelmi predecessoris sui alios triginta tres similes florenos et terciam partem alterius similis floreni et quinque seruitia consueta.
xviij card.

Soluendo totum tam promissum quam recognitum a festo resurrexionis domini nostri Iesu Christi proxime futuro ad annum extunc proxime secuturum et in dicto termino presentare procuratorem suum seu mandatum sufficiens de non hibicione huiusmodi uel de nouo se obligando. Alioquin etc^a^. Jurauit etc^a^.

116. Den pavelige Kammerer modtager Hovedafgiften til Kammeret af Biskop Doymus (?).

Introitus 379 fol. 28^a^.

Rom 5. April 1421.

Dicta die [v^a^ mensis Aprilis m^o^ccccxxi^o^] habuit [dominus Antonius d. g. episcopus Senensis d. n. pape thesaurarius] recipiente domino Bartolomeo ut supra [ɔ: de Bardis] a reuerendo patre domino Doymo episcopo Farensi pro totali solucione sui communis seruicij florenos auri de camera sexdecim solidos triginta tres et denarios quatuor monete Romane.

117. Minoriteren Johannes Scheffchin udnævnes til Biskop af Færøerne efter Johannes.

Obligationes 66 fol. 19^b^.

Firenze 31. Jan. 1435.

Die Lune ij kal. Februarij [a. d. mccccxxxv^o^] ad relacionem domini cardinalis de Comitibus prouisum fuit ecclesie Farensi prouincie Nidrosiensis vacanti per obitum quondam domini Johannis ipsius ecclesie episcopi vltimi extra Romanam curiam defuncti de persona religiosi viri domini Johannis Scheffchin ordinis fratrum minorum professoris.

118. Biskop Johannes lover at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 64 fol. 208^b^.

Firenze 14. Dec. 1435.

Dicta die [Mercurij xiiij^a^ mensis Decembris a. d. mccccxxxv^o^] reuerendus pater dominus Johannes episcopus Pharensis principaliter

et personaliter obtulit camere apostolice et collegio reuerendissimorum dominorum cardinalium pro suo communi seruicio dicte ecclesie florenos auri de camera triginta tres et vnum tercium alterius floreni similis et quinque minuta seruicia consueta. Eorumdem autem communis et minutorum seruiciorum medietatem infra sex menses proxime futuros et aliam medietatem infra alios sex menses extunc immediate sequentes soluere promisit obligauit jurauit submisit et renunciauit in forma. Et dominus locumtenens prefatus [ɔ: A. episcopus Parentinus] tulit sentencias excommunicacionis in scriptis. Actum vt supra [ɔ: Florencie in thesauraria apostolica] presentibus prefatis testibus [ɔ: dominis Jo. de Reate et Jacobo de Racaneto clericis dicte camere] et me Phi. de Piscia:

Til denne Transaction slutter sig en Optegnelse i det S. 58 nævnte Repertorium camere 1431—40:

„Introitus debiti in sacra spect. ad subdiaconos rec. per me Bartholomeum de Ilanti ap. cam. cler. de mense Februarij mccccxxxvj“:

Die xj rec. pro sacra d. Johannis electi Farensis fl. 0 sol. 27 d. 8.

IX. Episcopatus Bergensis (1370) 1401—1506.

119. Biskop Benedikt af Bergen fritages for at betale Hovedafgift, fordi hans Kirke ikke fandtes taxeret i Kammerets Bøger.

Obligationes 36 fol. 204a.

Rom 8. Marts 1370.

Eisdem anno jndiccione et pontificatus quibus supra [ɔ: a. d. m°ccc°lxx° jnd. ix pontificatus d. n. Urbani pape v^ti anno octauo] die .viij. Marcij dominus Benedictus episcopus Bergensis in prouincia Nidrosiensi quia sua ecclesia in libris camere apostolice et collegij non reperitur taxata ideo a prestacione sui communis seruicij hac uice tantum fuit liberatus.

120. Den udvalgte Biskop Jakob Knutssøn lover at betale Hovedafgift (33 1/3 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 57 fol. 12.

Rom 4. April 1401.

Anno pontificatus loco et indiccione predictis [ɔ: anno m°cccc° primo pontificatus Bonifacij pape noni anno duodecimo Rome indiccione nona] die iiij^a mensis Aprilis reuerendus in Christo pater dominus Jacobus Canucij electus in episcopum Bergensem in Norwegia personaliter promisit camere et collegio pro suo communi seruicio triginta tres florenos auri de camera et vnum tercium similis floreni et quinque seruicia consueta. Cardinales ix.

Soluendo totum promissum hinc in duos annos proxime futuros. Alioquin etc^a. Jurauit etc^a.

121. Biskop Arne betaler Halvdelen af Hovedafgiften til Kardinalkollegiet.

Obligationes 65 fol. 119ᵃ.

Rom 20. Aug. 1431.

Rome die xxᵃ mensis Augusti [a. d. mccccxxxjº] dominus Arnoldus episcopus Bergensis soluit flor. xviij sol. xvij. Fuit promotus Rome xiiij kal. Augusti pontificatus domini Eugenij pape quarti anno primo. Fuerunt in eius promotione card. xij.

122. Den pavelige Vicekammerer kvitterer Biskop Arne for Hovedafgiften og for en af de mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 1431—34 (Arch. di stato) fol. 26ᵇ.

Rom 22. Aug. 1431.

Vniuersis etcᵃ Franciscus [Condolmaris apostolice sedis prothonotarius ac domini pape vicecamerarius] salutem etcᵃ. Vniuersitati etcᵃ quod reuerendus in Christo pater dominus Arnoldus episcopus Bergensis pro integra solutione sui communis seruitij florenos auri de camera sexdecim solidos xxiij et denarios octo in quo ipsi camere et pro integra solutione vnius minuti seruicij florenos auri de camera decem in quibus officialibus et familiaribus domini nostri pape sub certis penis et sententijs erat efficaciter obligatus die date presentium termino nondum elapso ipsis dominis camere apostolice camerario clericis officialibus et familiaribus domini nostri pape honorabili viro Francisco de Boscolis mercatore Florentino pro ipsis recipiente per manus honorabilis viri domini Nicolai de Leis canonici [basilice] principis apostolorum realiter et cum effectu persoluit. De quibus communi minuto et minutis seruitijs sic ut premittitur solutis prefatum dominum Arnoldum et dictam ecclesiam eiusque successores et heredes quitamus absoluimus et liberamus. In quorum etcᵃ. Datum [Rome apud sanctum Petrum sub anno a natiuitate domini mccccxxxjº jnd. viiijᵃ] die uero xxij Augusti pontificatus [d. Eugenij pape quarti] anno primo.

Receptum ut supra — Visa — fl. j gr. ij
R. de Rozellis. — idem R. — A. de Perusio.

Til denne Afbetaling hører en Optegnelse i det S. 58 nævnte Repertorium camere:

„Introitus vnius minuti seruicij recepti per me Rosellum de Roiçellis ap. camere clericum de mense Augusti [1431].“

Recepi a domino episcopo Bergensi fl. iij sol. xvj den. viij.

Introitus sacre etc[a]:

Recepi a domino ep. Bergensi fl. j sol. xxxij den. iiij.

Introitus sigilli etc[a]:

Recepi a domino ep. Bergensi fl. j.

Introitus subdiaconorum:

a domino episcopo Bergensi fl. j sol. xxvij den. x.

123. **Klerken Joh. Schomaker fra Odense lover paa Biskop Arnes Vegne at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 64 fol. 104[b] og 70 fol. 13[b].

Rom 24. Aug. 1431.

Die xxiiij[a] Augusti [a. d. mccccxxxj°] Johannes Schomaker clericus Ottoniensis diocesis procurator reuerendi in Christo patris domini Arnoldi electi Bergensis de cuius mandato constat proprio instrumento in camera apostolica demisso (!) manu Petri Marquardi clerici Straganensis[1] diocesis imperiali auctoritate notarij sponte procuratorio nomine quo supra obtulit camere apostolice et sacro collegio reuerendissimorum dominorum cardinalium pro communi seruicio suo racione prouisionis sibi de dicta ecclesia facte florenos auri de camera trigintatres et vnum tercium alterius similis floreni ad quos dictam ecclesiam domini de camera taxant salua meliori discussione et quinque minuta seruicia consueta pro familiaribus et officialibus domini nostri pape. Eorumdem autem medietatem infra sex menses proxime futuros et aliam medietatem infra alios sex menses extunc immediate sequentes soluere promisit, pro quibus obligauit submisit et jurauit in forma, et dominus Petrus episcopus Electensis tulit sentencias excommunicacionis in scriptis presentibus dominis Rosello de Rosellis et Baptista Johannis Marolis clericis camere etc[a] et me Angelo de Perusio notario dicte camere.

---

1 Straygranensis (70).

124. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Arne for Hovedafgiften og den mindre Afgift til Kollegiet.

Obligationes 63 fol. 174[b].

Rom 25. Aug. 1431.

Lucidus [tit. s. Marie in Cosmedin diaconus cardinalis sacri collegii dominorum cardinalium camerarius] etc[a] quod reuerendus in Christo pater dominus Arnoldus episcopus Bergensis pro totali solucione suorum communis et minuti seruiciorum in quibus etc[a] ac termino nondum elapso etc[a] florenos auri de camera octodecim solidos septendecim nobis pro ipso collegio recipientibus per manus venerabilis viri Nicolay le leys canonici basilice principis apostolorum de vrbe die date etc[a]. De quibus etc[a]. In quorum etc[a]. Datum Rome die vicesima quinta mensis Augusti anno ab incarnacione domini millesimo quadringentesimo tricesimo primo pontificatus domini Eugenij pape quarti anno primo. fl. j gr. ij.

125. Biskop Thorlav i Viborg forflyttes til Bergen.

Obligationes (Provisiones) 72 fol. 46 og 75 fol. 45[a].

Rom 14. Apr. 1451.

Die Mercurij xviij° kal. Maij sanctissimus dominus noster in consistorio secreto ad relationem domini Morinensis absoluit dominum Torlaum episcopum Vibergensem a vinculo quo d. e. tenebatur et ipsum transtulit ad ecclesiam Bergensem vacantem per obitum quondam Olaui vltimi episcopi extra Romanam curiam defuncti.

126. Joh. Lintheman lover paa Biskop Thorlavs Vegne at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 76 fol. 65[a] og Oblig. 1447—55 (Arch. di stato) fol. 139[b].

Rom 1. Marts 1452.

Die dicta [ɔ: prima mensis Marcij a. d. mccccclij° jnd. xv[a] pontificatus Nicolai pape v[ti] anno quinto] venerabilis vir dominus Johannes Lintheman abreviator tamquam principalis et priuata persona reuerendi patris domini Torlaui translati ad ecclesiam Bergensem de ecclesia

Wibergensi obtulit camere apostolice et sacro reuerendissimorum dominorum cardinalium collegio florenos trigintatres auri de camera et vnum tercium alterius floreni ad quos dicta ecclesia taxata reperitur et quinque minuta seruicia consueta. Eorumdem communis et minutorum seruitiorum medietatem infra sex menses et aliam infra alios sex menses proxime inde secuturos soluere promisit obligauit submisit renunciauit et jurauit in forma. Datum ut supra presentibus predictis dominis testibus [ɔ: N. de Valle et Jacobo Turloua apostolice camere clericis] et me G. de Pisis.

127. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Thorlav for Hovedafgiften og den mindre Afgift til Kollegiet.

Obligationes (Solutiones s. collegii) 76 fol. 80[b].

Rom 1. Marts 1452.

Latinus [tit. s. Johannis et Pauli presbyter cardinalis de Vrsinis vulgariter dictus, sacri collegii dominorum cardinalium camerarius] etc[a] quod reuerendus in Christo pater dominus Thorlaws episcopus Bergensis pro totali solucione suorum communis et minuti seruiciorum in quibus etc[a] ac termino nondum elapso etc[a] florenos auri de camera .xvij. solidos .xlvij. denarios .vij. nobis etc[a] per manus honorabilium virorum Petri et Johannis de Medicis et sociorum mercatorum Florentinorum curiam Romanam sequencium die date presencium solui fecit realiter et cum effectu. De quibus etc[a]. In quorum etc[a]. Datum Rome die prima mensis Marcij anno a natiuitate domini m°cccc°lij° pontificatus domini Nicolai pape v[ti] anno quinto.

fl. j gr. ij.

128. Den papelige Viceskatmester modtager af Biskop Thorlav Hovedafgiften til Kammeret.

**Introitus & Exitus 421 fol. 15.*

Rom 1. Marts 1452.

Introitus mensis Martij mccccclij.

Die prima eiusdem mensis Martij habuit prefatus dominus locumtenens [ɔ: d. Jacobus d. gr. episcopus Perusinus] dicto Roberto

recipiente ut supra a reuerendo in Christo patre domino Thorlao episcopo Bergensi pro suo communi seruitio dicte ecclesie per manus Petri et Johannis de Medicis et sociorum suorum Romanam curiam sequentium florenos auri similes sexdecim solidos trigintatres et denarios quatuor (!) monete Romane.

fl. xvj. s. xxxiij. d. viij.

I Randen: Patet libro solutionum fol. 86
concordat G. de Boncontibus.

Fra samme Tid findes Optegnelser om Betaling af de mindre Afgifter til Kammeret i det S. 50 nævnte Repertorium camere 1447—55:

Introitus vnius minuti seruicij rec. per banchum de Medicis per manus mei G. Boncontibus ap. cam. clẹr. nomine d. N. de Valle de mense Marcij m°ccccclij:

A domino Torlauo electo Bergensi	fl. j sol. xiiij den. iij.
Introitus trium minutorum:	
A d. Torlauo el. Bergensi	fl. iij sol. xlij den. viiij.
Introitus sigilli:	
Ab episcopo Bergensi	fl. j.

129. **Pave Calixtus II udnævner den genuesiske Prest Paulus Justiniani til Biskop i Bergen, idet han reserverer sig hans geistlige Beneficier og Pensioner.**

Obligationes (Provisiones) 72 fol. 76ª og 75 fol. 77ª.

Rom 11. Marts 1457.

Die vndecima Marcij [a. d. mccccclvij] ad relacionem reuerendissimi domini cardinalis de Columna sanctissimus dominus noster prefatus pontifex [ɔ: Calistus] suo anno secundo in consistorio secreto ecclesie Bergensi vacanti per obitum quondam Torlaui ipsius ecclesie vltimi episcopi [prouidit] de persona domini Pauli Justiniani presbyteri Januensis decretorum doctoris reseruando sibi ad vitam suam quecumque beneficia ecclesiastica que tunc dictus Paulus obtinebat ac quascumque annuas pensiones super quorumcumque beneficiorum fructibus redditibus ac prouentibus sibi auctoritate apostolica assignatis etcª.

130. **Den udvalgte Biskop Paulus lover at betale Hovedafgiften (Beløbet *in blanco*) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 1454—63 (Arch. di stato) fol. 56[b] og Obligationes 76 fol. 135[b].

Rom 11. Mai 1457.

Die vndecima dicti mensis [ɔ: Maij anno d. mcccclvij°] reuerendus in Christo pater dominus Paulus Justin[ian]us electus Bergensis presens et eius proprio nomine obtulit camere apostolice et collegio reuerendissimorum dominorum cardinalium pro suo communi seruitio ratione prouisionis de persona sua eidem ecclesie Bergensi apostolica auctoritate facte florenos auri de camera . . . . . . ad quos dicta ecclesia taxata reperitur, et quinque minuta seruitia consueta. Eorumdem vero communis et minutorum medietatem infra sex menses proxime sequentes aliam vero medietatem infra alios sex menses extunc immediate sequentes soluere promisit submisit renuntiauit jurauit et se in forma obligauit. Et reuerendus pater dominus Bartholomeus Regas locumtenens tulit sententias in scriptis Rome in camera apostolica presentibus domino Sullimano de Sullimanis et domino Anthonio de Forliuio prefate camere clericis et me Pe. Thenini dicte camere notario.

131. **Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Paulus for Hovedafgiften og den mindre Afgift til Kollegiet.**

Obligationes 76 fol. 143[a].

Rom 12. Mai 1457.

Eneas [t. s. Sabine presbyter cardinalis Senensis vulgo nuncupatus s. collegii d. cardinalium camerarius] etc[a] quod reuerendus in Christo pater dominus Paulus episcopus Bergensis pro totali solucione communis et minuti seruiciorum in quibus etc[a] ac termino nondum elapso etc[a] florenos auri de camera xvij sol. xxxv den. .v. nobis etc[a] die date sequencium soluit personaliter et cum effectu. De quibus etc[a]. In quorum etc[a]. Datum Rome die xij[a] mensis Maij anno a natiuitate domini m°cccclvij° pontificatus domini Calisti anno iij°.

fl. j gr. ij.

132. Den pavelige Viceskatmester modtager af Biskop Paulus Hovedafgiften til Kammeret.

**Introitus et Exitus 435 fol. 23.*

Rom 12. Mai 1457.

Introitus mensis Maij mcccclvij.

Dicta die [ɔ: xij] habuit prefatus dominus vicethesaurarius dicto domino Johanne Cosido recipiente ut supra a reuerendo domino patre Paulo episcopo Bergensi pro communi seruitio ecclesie Bergensis per manus reuerendi patris domini Jacobi episcopi Siscariensis florenos auri de camera sexdecim bologninos xxxviij.

fl. xvj bol. xxxviij.

I Randen: Patet libro solutionum
fol. xxxvj.
Concordat
A. de Muriacellis.

133. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Finboge for Hovedafgiften og den mindre Afgift til Kollegiet.

Obligationes 79 fol. 19ª.

Rom 15. April 1461.

Alexander [tit. s. Susanne presbyter cardinalis de Saxoferrato vulgariter nuncupatus sacri collegii dominorum cardinalium camerarius] etcª quod reuerendus in Christo pater dominus Fimbochus episcopus Bergensis pro totali solucione suorum communis et minuti seruiciorum in quibus etcª ac termino nondum elapso etcª florenos auri de camera decem et septem solidos quatuor nobis etcª per manus honorabilis viri Mathei de Baroncellis et sociorum mercatorum Romanam curiam sequencium die date presencium solui fecit realiter et cum effectu. De quibus etcª. In quorum etcª. Datum Rome die quinta decima mensis Aprilis anno et pontificatus quibus supra [ɔ: a. d. mcccclxj° pontificatus d. Pij pape secundi anno tercio]. fl. j gr. ij.

Obligationes 80 fol. 23ª.

Rome die xv mensis Aprilis [a. d. mcccclxj°] dominus Finbochius episcopus Bergensis soluit flor. xvij sol. xiiij. Fu*it* promotus Rome

v[to] kal. Februarij pontificatus d. Pij anno tercio. Fuerunt in eius promotione cardinales participantes xviij.

134. Pave Sixtus IV udnævner Erkediakonen Johannes til Biskop efter Finboge.

Obligationes (Provisiones) 82 fol. 61ª.

Rom 2. Dec. 1474.

Eadem die et consistorio [ɔ: die Veneris ijª mensis Decembris a. d. mccccIxxiiij° in consistorio secreto] ad relacionem reuerendissimi domini Mantuani prouidit [sanctissimus dominus noster Sixtus papa quartus] ecclesie Bergensi in prouincia Nidrosiensi in Noruegia vacanti per obitum domini Finbogi ultimi illius episcopi de persona Johannis archidiaconi eiusdem ecclesie Bergensis.

135. Den udvalgte Biskop Johannes lover at betale Hovedafgift (66⅔ fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 84 fol. 207ᵇ.

15. Dec. 1474.

Die xv eiusdem [Decembris a. d. mccccIxxiiij°] reuerendus dominus Johannes electus Bergensis obtulit camere apostolice et sacro collegio reuerendissimorum dominorum cardinalium pro communi seruicio dicte ecclesie racione prouisionis de persona sua ad ecclesiam predictam auctoritate apostolica per bullam domini Sixti sub dato Rome 4[to] non. Decembris anno 4[to] facte florenos auri de camera sexaginta sex cum duobus tercijs ad quos dicta ecclesia taxata reperitur et quinque minuta seruicia consueta. Eorumdem etcª.

B. Z[nti] notarius.

136. Den pavelige Skatmester modtager af Biskop Johannes Hovedafgiften til Kammeret.

**Introitus & Exitus 490 fol. 35.*

Rom 19. Dec. 1474.

Introitus mensis Decembris 1474.

Dicta die [ɔ: 19ª] habuit similiter dominus thesaurarius a reuerendo domino Johanni episcopo Bergensi florenos sexdecim bologninos 61 pro communi dicte ecclesie Bergensis. fl. xvi. 61.

Ita est

L. de Lenis.

137. **Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Johannes for Hovedafgiften og den mindre Afgift til Kollegiet, idet Halvparten eftergives ham.**

Obligationes 1469—79 (Arch. di stato) fol. 131ᵃ.

Rom 5. Jan. 1475.

Berardus [tit. s. Sabine cardinalis Spoletanus vulgariter nuncupatus s. collegii dominorum cardinalium camerarius] uniuersis etcª. Uniuersitati etcª quod reuerendus in Christo pater dominus Johannes episcopus Bergensis pro totali solucione suorum communis et minuti seruiciorum in quibus etcª ac termino etcª racione etcª florenos auri de camera xvij sol. xlij den. xj nobis etcª per manus honorabilium virorum Laurencij et Juliani de Medicis et sociorum suorum curiam Romanam sequencium die date presencium solui fecit realiter cum effectu. De quibus etcª. In quorum etcª. Datum Rome die ut supra [ɔ: die vᵗᵃ Januarij anno d. m°ccccIxxv° pontificatus domini Sixti pape quarti anno quarto]. fl. j gr. ij.

Residuum fuit sibi remissum
ad preces rᵐⁱ domini Mantuani.

138. **Den pavelige Skatmester modtager fra Biskop Andreas Hovedafgiften til Kammeret.**

**Introitus & Exitus 540 fol. 4ᵇ.*

Bologna 4. Dec. 1506.

Die iiij Decembris [MDVI] habuit ducatos triginta vnum similes et bologninos 60 a domino Andrea Catelli pro commune pape ecclesie Bergensis per manus domini Gabrieli Sandri.

fl. XLIJ b. 58.

Ita est
Philippus.

139. **Christoforo Barotio forpligter sig paa den udvalgte Biskop Andors Vegne til at betale Hovedafgift (66⅔ fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 88 fol. 92.

Bologna 6. Dec. 1506.

Dicta die [ɔ: vjª Decembris MDVI°] dominus Cristoforus Barotius nomine reuerendi patris domini Andori Carilli electi Bergensis

obtulit camere apostolice et sacro collegio rmorum dominorum s. R. e. cardinalium pro communi seruitio dicte ecclesie ratione prouisionis et prefectionis de persona sua eidem ecclesie per bullas domini Julij sub dato Bononie quinto kal. Decembris anno quarto auctoritate apostolica facte florenos auri de camera sexaginta sex 2/3 ad quos dicta ecclesia in libris camere taxata reperitur et quinque minuta seruicia. Eorumdem autem communis et minutorum seruiciorum medietatem infra sex menses, aliam vero medietatem infra alios sex menses soluere promisit. Et reuerendus pater dominus Phy: prothon: tulit sentencias presentibus Johanni Angelo de Vrbe ueteri et Jo. Regina Sconin testibus. L. Amerinus.

X. Episcopatus Gardensis et Grenelandensis 1425—1492.

140. Den udvalgte Biskop i Garde Robert Ringmann lover at betale Hovedafgiften (250 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 60 fol. 106 og Obligationes 1422—28 (Arch. di stato) fol. 115ᵇ.

Rom 20. Juni 1425.

Die Mercurij vigesima dicti mensis Junij [m°cccc°xxv° jnd. iij anno Martini v^ti^ octauo] reuerendus in Christo pater dominus Robertus Ryngmann electus Gradensis (!) prouincie Nidrosiensis personaliter obtulit camere apostolice et collegio dominorum cardinalium pro suo communi seruicio debito florenos ducentos quinquaginta auri de camera et plus et minus prout dicta ecclesia reperiretur taxata, et quinque minuta seruicia consueta. Quorum medietatem infra octo menses proxime venturos et reliquam medietatem infra alios octo menses extunc immediate sequentes soluere promisit obligauit submisit renunciauit et jurauit etcª. Et dominus B[enedictus] locumtenens tulit sentencias in scriptis. Actum in domo habitacionis prefati domini locumtenentis presentibus ibidem venerabili viro domino Guiliermo de Latinis de Prato clerico apostolice camere et domino Cino de Lombardis notario et me A. de Pisis.

I Randen: Cardinales xij.

141. Den pavelige Kammerers Vikar kvitterer Biskop Robert for én af de mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 1423—28 (Arch. di stato) fol. 108ª.

Rom 21. Juni 1425.

Uniuersis etcª Benedictus etcª salutem etcª. Uniuersitati etcª quod reuerendus in Christo pater dominus frater Robertus Ryngmann eadem

gracia episcopus Gradensis pro integra solucione vnius minuti seruicij in quo ratione prouisionis de dicta ecclesia sibi facte prefato d. camerario et clericis camere apostolice sub certis penis et sentencijs atque termino nondum lapso tenebatur efficaciter obligatus florenos decem auri de camera et solidos vigintiquinque monete Romane clericis dicte camere ipsius domini camerarij et eorum propriis nominibus recipientibus die date presencium soluit realiter cum effectu. De quibus etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Rome apud Sanctos Apostolos die vicesima prima mensis Junij sub anno a natiuitate domini millesimo quadringentesimo vicesimo quinto jndictione tertia pontificatus uero etc^a^ anno octauo.

Visa — fl. j gr. ij.
Guiliermus de Latinis — A. de Pisis.
de Prato ap. camere clericus.

142. Biskop Johannes af Garde betaler Halvdelen af Hovedafgiften til Kardinalkollegiet.

Obligationes 65 fol. 137^b^.

Rom 6. Aug. 1432.

Rome die dicta [ɔ: sexta mensis Augusti a. d. mccccxxxij°] dominus Johannes episcopus Gardensis soluit flor. xviij. Fuit promotus Rome iiij° non. Julij pontificatus domini Eugenij pape quarti anno secundo. Fuerunt in eius promocione cardinales xiij.

143. Den pavelige Vicekammerer kvitterer Biskop Johannes for Betaling af Hovedafgiften og de fire mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 1431—34 (Arch. di stato) fol. 68^b^.

Rom 12. Aug. 1432.

Uniuersis etc^a^ Franciscus [Condolmaris apostolice sedis prothonotarius ac domini nostri pape vicecamerarius] salutem etc^a^. Uniuersitati etc^a^ quod reuerendus in Christo pater dominus Johannes episcopus Gardensis pro integra solutione sui communis seruitij in quo camere apostolice ratione prouisionis de sua persona ipsi ecclesie facte erat efficaciter obligatus florenos auri de camera sexdecim et solidos viginti quinque monete Romane ipsi camere reuerendo in Christo patre domino Angelo episcopo Arbensi in thesaurariatus domini pape officio

locumtenente pro ipsa camera recipiente et pro integra solutione trium minutorum seruiciorum in quibus familiaribus et officialibus domini nostri pape florenos auri de camera nouem nobili viro Anthonio Piscia mercatore Florentino et pro integra solutione vnius minuti seruicij in quo nobis et clericis dicte camere erat efficaciter obligatus ipsis dominis clericis die date presencium florenos auri de camera tres termino nondum elapso realiter et cum effectu persoluit. De quibusquidem communi minuto et minutis seruicijs sic ut premittitur solutis prefatum dominum episcopum eiusque etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Rome apud Sanctum Petrum sub anno domini m°cccc°xxxij indic. x^a^ die vero xij^a^ Augusti pontificatus [Eugenii pape IV^ti^] anno secundo.

Receptum A. episcopus Arbensis locumtenens.	Visa B. del lante.	fl. j gr. ij. A. de Perusio.

144. **Den udvalgte Biskop Johannes lover at betale Hovedafgift (66 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 64 fol. 130^a^ og 70 fol. 39.

Rom 13. Aug. 1432.

Die xiij^a^ Augusti [a. d. mccccxxxij] reuerendus in Christo pater dominus Johannes Herler de Mouis electus Gardensis obtulit camere apostolice et collegio dominorum cardinalium pro suo communi seruicio florenos auri de camera sexaginta sex et quinque minuta seruicia consueta pro familiaribus et officialibus domini nostri pape ad quos dicta ecclesia reperitur taxata. Eorumdem autem communis et minutorum seruiciorum medietatem infra sex menses proxime futuros et aliam medietatem infra alios sex menses extunc immediate sequentes soluere promisit submisit jurauit renunciauit etc^a^.

145. **Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Johannes for den første Halvpart af Hovedafgiften til Kollegiet (jfr. No. 142).**

Obligationes 63 fol. 196^b^.

Rom 16. Aug. 1432.

Lucidus etc^a^ [1] quod reuerendus in Christo pater dominus Johannes episcopus Gardensis pro prima medietate suorum communis et minuti

[1] Udfyldes efter S. 66.

seruiciorum in quibus etc^a^ ac termino nondum elapso florenos auri de camera decem octo nobis etc^a^ personaliter soluit realiter et in effectu. De quibus etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Rome die sexta decima mensis Augusti annó m°cccc°xxxij° pontificatus domini Eugenij anno secundo. fl. j. gr. ij.

Til denne Afbetaling slutter sig en Optegnelse i det S. 58 nævnte Repertorium camere 1431—40:

„Introitus minuti spect. ad d. camerarium recepti per me B. dellante de Pisis de mense Augusti mccccxxxij“:

Die xiiij dicti mensis pro vno minuto d. Johannis promoti ad ecclesiam Gardensem, tax. fl. lxvj, fl. iij.

„Introitus debiti in sacra et muneribus benedictionis rec. etc^a^“:
Die xiij rec. pro sacra d. Johannis promoti — lxvj, fl. j sol. xxxij d. 6.

„Introitus sigilli etc^a^“:
Die xiij rec. pro quitancia d. Johannis episcopi Gardensis fl. j.

„Introitus debiti spectant. ad subdiaconos“:
Die xiij rec. pro sacra d. Johannis ep. Gardensis fl. j sol. v.

146. Lektoren Bartholomeus de S. Ypolito udnævnes til Biskop af „Grenelandia“ efter den afdøde Biskop Michael.

Obligationes 66 fol. 5^a^.

Rom 24. Sept. 1433.

Eadem die [Mercurij viij° kal. Octobris a. d. mccccxxxiij°] ad relacionem domini cardinalis de Comitibus prouisum fuit ecclesie Greneladiensi prouincie Nidrosiensis vacanti per obitum quondam domini Michaelis ipsius ecclesie vltimi episcopi extra curiam Romanam defuncti de persona fratris Bartholomei de sancto Ypolito in sacra pagina lectoris ordinis predicatorum.

147. Biskop Bartholomeus betaler en Del af Hovedafgiften til Kardinalkollegiet.

Obligationes 65 fol. 183^b^.

Firenze 29. Oct. 1434.

Florencie die xxviiij^a^ mensis Octobris [a. d. mccccxxxiiij°] dominus Bartholomeus episcopus Grenelandensis soluit florenos viiij sol. xl.

Fuit promotus Rome viij° kal. Octobris pontificatus domini Eugenij pape quarti anno tercio. Fuerunt in eius promocione cardinales vij.

I Forbindelse med denne Afbetaling kan nævnes, at der samtidig findes om ham i det S. 58 nævnte Repertorium camere 1431—40:

„Introitus min. ser. rec. per me Guillermum de Latinis de Prato ap. camere clericum nomine Antonij de Perusiis in mense Octobri mccccxxxiiij“:

Die xxviiij Octobris rec. pro bulla ecclesie Greneladiensis taxate ad fl. triginta tres et tertium in personam domini Bartholomei car. vj in promocione sol. quadraginta vnum et den. viij.

Et tantumdem receperunt seruientes armorum sol. xlj et den. viij.

Item recepi pro vno minuto ecclesie Greneladiensis in personam d. Bartholomei de s. Ypolito fl. duos et sol. triginta nouem et den. tres.

„Introitus sigilli“:

Item rec. pro quitancia eccl. Greneladiensis in personam d. Bartholomei fl. vnum.

„Introitus sacre pertin. ad subdiaconos“:

Item die xxviiij Octobris pro subdiaconis pro eccl. Greneladiensi in personam d. Bartolomei de s. Ypolito sol. viginti septem et den. octo.

148. Den udvalgte Biskop Jakob Blaa lover at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet, men fritages samme Dag for alle Afgifter.

Obligationes 1478—84 (unumereret) fol. 130ᵃ.

Rom 13. Juni 1483.

Die xiij Junij [a. d. 1483] reuerendus pater dominus Jacobus Blaa electus Gadensis principalis sponte obtulit camere et collegio etcª pro communi seruicio dicte ecclesie racione etcª promotionis sue etcª sub dato Rome xvij kal. Junij anno xij° florenos auri de camera triginta tres cum vno 3° ad quos dicta ecclesia taxata reperitur et quinque minuta seruicia consueta. Eorum etcª.

Die dicta de mandato sanctissimi domini nostri pape et camerarij etcª atque clericorum fuerunt eidem electo remissa communia et omnia alia jura camere et collegij pro hac vice dumtaxat et ideo bulle fuerunt prefato electo absque solucione aliqua etcª.

149. Pave Sixtus IV udnævner Broder Jakob Blaa til Biskop af Garde efter den afdøde Biskop Andreas.

Obligationes 82 fol. 113ᵇ.

Rom 15. Juni 1483.

Die xv Junij [a. d. 1483] jdem sanctissimus dominus noster ad relacionem rev^mi domini cardinalis Melfitensis prouidit ecclesie Gealensi de persona venerabilis religiosi domini Jacobi Blaa ordinem fratrum predicatorum professi preficiendo eum in episcopum etc^a vacanti per obitum domini Andree vltimi episcopi extra Romanam curiam deffuncti.

150. Den udvalgte Biskop af Garde Mathias Knutssøn lover at betale den Hovedafgift, hvortil hans Kirke findes taxeret, og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet, men fritages s. D. for alle Afgifter.

Obligationes 1492—98 (Arch. di stato) fol. 9ᵇ.

Rom 23. Oct. 1492.

Die xxiij Octobris 1492 venerabilis vir dominus Mathias Canuti electus Gadensis principalis presens obtulit camere apostolice et sacro collegio r^morum dominorum cardinalium pro communi seruicio dicte ecclesie ratione prouisionis et prefectionis de persona sua eidem ecclesie sub dato Rome per bullas domini Alexandri pape vj septimo kal. Septembris anno primo factas florenos auri de camera . . . . . et que in libro taxata non repperitur. Et quinque minuta seruicia consueta. Eorumdem autem communis et minutorum medietatem infra sex menses aliam uero medietatem infra alios sex menses etc^a extunc immediate sequentes soluere promisit obligauit se et jurauit in forma. Et reuerendus pater dominus Gaspar Blondus clericus camere mensarius tulit sententias in scriptis presentibus dominis Aloisio de Campania et Philippo de Pontecurvo socijs testibus etc^a et me D[ominico] de Att[enante] notario rogatis.

Die dicta bulle supradicte fuerunt date supradicto domino M. electo gratis et absque ulla solutione etiam quoad minuta seruitia et omnia jura gratis de mandato s. d. n.

R^to libro primo diuersarum fol. 23.

XI. Episcopatus Holensis 1426—1441.

151. Den udvalgte Biskop Johannes af Hole lover at betale Hovedafgift (240 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 60 fol. 130ª og Obligationes 1422—28 (Arch. di stato) fol. 143ᵇ.

Rom 19. Apr. 1426.

Eadem die [Veneris decima nona Aprilis anno mccccxxvj°] dominus frater Johannes electus Olensis principalis obtulit camere apostolice et collegio reuerendissimorum dominorum cardinalium pro suo communi seruicio debito racione prouisionis de dicta ecclesia sibi facte ducentos quadraginta florenos auri de camera et quinque minuta seruicia consueta pro familiaribus et officialibus d. n. pape et dicti collegii. Eorumdem autem communis et minutorum seruiciorum medietatem infra octo menses extunc immediate sequentes soluere promisit submisit renunciauit jurauit et se obligauit ut in forma. Et dominus Benedictus locumtenens tulit sentencias excommunicacionis in scriptis. Actum Rome apud Sanctum Petrum in thesauraria presentibus domino B. dellante apostolice camere clerico et Johanne de Sallesio notario testibus et me A. de Pisis.

I Randen: Card. xij.

152. Den pavelige Kammerers Vikar kvitterer Biskop Johannes for Betalingen af én af de mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 1422—28 (Arch. di stato) fol. 160ª.

Rom 20. Apr. 1426.

Uniuersis etcª Benedictus etcª[1] salutem etcª. Uniuersitati etcª quod reuerendus in Christo pater dominus Johannes dei gracia

[1] Udfyldes efter S. 36.

episcopus Olensis pro integra solucione vnius minuti seruicij prefato domino camerario et dominis clericis apostolice camere debiti in quo in dicta camera sub certis penis et sentencijs racione dicte sue ecclesie extitit efficaciter obligatus decem florenos auri de camera solidos decem et denarios decem monete Romane clericis prefatis dicti domini camerarij et eorum proprio nomine recipientibus die date presencium debita soluit realiter cum effectu. De quibus etc[a]. In quorum etc[a]. Datum Rome apud Sanctum Petrum sub anno domini millesimo quadringentesimo vicesimosexto jndictione quarta die vicesima mensis Aprilis pontificatus vero [Martini pape quinti] anno nono.

Visa fl. j gr. ij.

B. dellante. A. de Pisis.

153. Pave Eugen IV overflytter Biskop Johannes af Hole til Skaalholt efter den afdøde Biskop Johannes (Gerikssøn) og udnævner Karmelitermunken Johannes Bloxwich til Biskop i Hole.

Obligationes 66 fol. 16[b].

Firenze 5. Jan. 1435.

Die Mercurij nonas mensis Januarij [a. d. mccccxxxv°] ad relacionem domini cardinalis de Vrsinis sanctissimus d. n. papa prouidit ecclesie Scalotensi vacanti per mortem quondam domini Johannis ipsius ecclesie vltimi episcopi extra Romanam curiam defuncti et transtulit reuerendum patrem dominum Johannem olim episcopum Hollensem de ipsa ecclesia Hollensi ad prefatam ecclesiam Scalotensem.

Eadem die et relacione idem sanctissimus dominus noster prouidit ecclesie Hollensi de persona domini Johannis Bloxwich ordinis carmelitarum minoris penitenciarij per proxime dictam translacionem vacanti ad ecclesiam Scalotensem predictam.

154. Den udvalgte Biskop Johannes af Hole lover at betale Hovedafgift (250 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet. Bullen overgives til Medici'ernes Agent.

Obligationes 64 fol. 197[b] og 70 fol. 120.

Firenze 6. Juli 1435.

Dicta die [ɔ: Mercurij sexta Julij a. d. mccccxxxv°] reuerendus in Christo pater dominus Johannes electus Olensis obtulit personaliter

camere apostolice et collegio dominorum cardinalium pro suo communi seruicio florenos ducentos quinquaginta auri de camera ad quos dicta ecclesia reperitur taxata et quinque minuta seruicia consueta pro familiaribus et officialibus domini nostri pape et dicti collegij. Eorumdem autem communis et minutorum medietatem infra octo menses proxime futuros et reliquam medietatem infra alios octo menses immediate sequentes soluere promisit submisit obligauit renunciauit et jurauit ut in forma. Et dominus thesaurarius locumtenens tulit sentencias in scriptis. Actum ubi supra [ɔ: Florencie in thesauraria apostolica] presentibus quibus supra [ɔ: dominis Bartholomeo del lante et Nicolao de Valle clericis camere testibus] P. de S. Geminiano.

Card. vij.

Obl. 70 tilføier:

Mccccxxxv die Veneris xxviiij Julij Anthonius della Casa de Florencia factor et negociorum gestor Cosme et Laurentij de Medicis et sociorum ciuium et mercatorum Florentinorum Romanam curiam sequentium habuit a r^mo^ domino thesaurario bullas dicte ecclesie Olensis et promixit infra annum reddere dictas bullas aut soluere summas supra dictas etc^a^. Obligauit etc^a^ submixit etc^a^ renunptiauit etc^a^. Actum vt supra presentibus dominis Bartholomeo dellant et Guiglielmo de Latinis dicte apostolice camere clericis testibus et me P. de Geminiano.

Til Obligationen slutter sig en Optegnelse i det S. 58 nævnte Repertorium camere 1431—40:

„Introitus vnius minuti rec. per me Rosellum de Roçellis de mense Julij [1435].“

A domino Johanne episcopo Olensi fl. decem et septem sol. quadraginta duos den. vndecim.

„Introitus sacre“:

A d. Johanne ep. Olensi flor. sex sol. duodecim den. sex.

„Introitus sigilli“:

A d. Johanne ep. Olensi flor. j.

„Introitus subdiaconorum“:

A d. Johanne ep. Olensi flor. quatuor sol. octo et den. quatuor.

155. Pave Eugenius IV udnævner Broder Robert til Biskop i Hole efter Biskop Johannes' Frasigelse.

Obligationes 66 fol. 56ᵇ.

Rom 14. Juli 1441.

Die Veneris ij° idus Julij [a. d. mccccxxxxj°] ad relacionem domini Andegauensis prouisum est ecclesie Olensi in Islandia prouincie Nicosiensis [ɔ: Nidrosiensis] de persona fratris Roberti ordinis fratrum heremitarum sancti Augustini vacanti per renunciacionem domini Johannis eiusdem ecclesie episcopi etcª.

156. Den udvalgte Biskop Robert lover at betale Hovedafgiften og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 64 fol. 312ᵇ og Oblig. 1440—47 (Arch. di stato) fol. 41ᵇ.

Rom 21. Juli 1441.

Die xxjª Julij reuerendus pater dominus Robertus electus Olensis principalis obtulit camere apostolice et sacro collegio reuerendissimorum cardinalium pro suo communi seruicio florenos auri de camera ducentos quinquaginta ad quos dicta ecclesia reperitur taxata et quinque minuta seruicia consueta. Eorumdem autem communis et minutorum seruiciorum medietatem infra octo menses et reliquam medietatem infra alios octo menses extunc immediate sequentes soluere promisit submisit jurauit et se obligauit in forma. Et dominus A[ngelus] episcopus Traguriensis locumtenens tulit sentencias in scriptis presentibus dominis de camera et me R. Paradisi.

157. Biskop Robert betaler en Del af Hovedafgiften til Kardinalkollegiet.

Obligationes 69 fol. 72ᵇ.

Rom 4. Aug. 1441.

Florencie dicta die [quarta mensis Augusti a. d. mccccxxxxj°] dominus Robertus episcopus Olensis soluit florenos xl. Fuit promotus Florencie ijᵈᵒ idus Julij pontificatus domini Eugenij iiijᵗⁱ anno xj°. Fuerunt in eius promocione cardinales xx.

158. Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Robert for at have betalt en Del af Hovedafgiften og af den mindre Afgift til Kollegiet.

Obligationes (Solutiones) 68 fol. 62^b^.

Rom 5. Aug. 1441.

Guillermus [tit. s. Martini in montibus presbyter cardinalis de Estouteville vulgariter nuncupatus sacri collegii dominorum cardinalium camerarius] etc^a^ quod reuerendus in Christo pater dominus Robertus episcopus Olensis pro parte suorum communis et minuti seruiciorum in quibus etc^a^ ac termino nondum elapso etc^a^ florenos auri de camera quinquaginta nobis etc^a^ per manus venerabilis viri magistri Thome Chappman litterarum apostolicarum abbreuiatoris die date presencium solui fecit realiter et cum effectu. De quibus etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Florencie die quinta mensis Augusti anno a natiuitate domini millesimo quadringentesimo quadragesimo primo pontificatus domini Eugenij pape iiij^ti^ anno vndecimo.

fl. j. gr. ij.

XII. Episcopatus Scaloltensis 1426—1448.

159. Pave Martin V udnævner den forrige Erkebiskop i Upsala Johannes (Gerikssøn) til Biskop i Skaalholt.

Provisiones sacri consistorii (Garampis Afskrift).

Rom 6. Marts 1426.

Die vi Martii [a. d. Mccccxxvi] sanctissimus dominus noster providit ecclesie Schallottensi vacanti per obitum Arnerij de persona Johannis olim archiepiscopi Upsalensis et restituti ad exercitium pontificalis officij et ordinis, non obstante quod auctoritate apostolica a dicta ecclesia Upsalensi dudum fuerat depositus, cum papa fuerit sufficienter informatus quod idem Johannes depositionem et priuationem de predijs patienter sustinuit, vitam quod et mores bene juste vivendo correxit et etiam quia dicta ecclesia exigua et in partibus remotis inter gentes quasi barbaras, modicam quod habeat administrationem et ut ex illa valeat de vite necessitatibus sustentari, cum nihil sibi penitus remanserit ad vitę sustentationem, nisi suffragia amicorum, et vult papa quod hec ponantur in littera.

S. Sancti Marci.

160. Presten Herman Svelie fra Osnabrück lover for Biskop Johannes i Skaalholt at betale Hovedafgift (60 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 60 fol. 169[b]*.*

Rom 18. Juni 1427.

Die xviij mensis Junij [a. d. mccccxxvij pontificatus d. Martini pape V[ti] anno decimo] Hermannus Suellie vicarius ecclesie Osna-

buriensis tanquam principalis et priuata persona vice et nomine reuerendi patris domini Johannis episcopi Scalotensis obtulit camere apostolice et collegio dominorum cardinalium pro suo communi seruicio debito florenos auri de camera sexaginta, ad quos dicta ecclesia reperitur taxata, et quinque minuta seruicia consueta pro familiaribus et officialibus domini nostri pape et dicti collegij. Eorumdem autem communis et minutorum seruiciorum medietatem infra sex menses proxime futuros et aliam medietatem infra alios sex menses extunc proxime secuturos soluere promisit submisit jurauit renunciauit et se obligauit in forma. Et promisit producere mandatum ratificacionis infra octo menses, et dominus B. episcopus Valuensis locumtenens prefatus tulit sentencias excommunicacionis in scriptis. Actum in thesauraria presentibus clerico Antonio de Pisis Jo. de Sallesio et me Antonio de Sarzana eiusdem camere notariis. Et Bartholomeus de Bardis promisit infra octo menses soluere totum quod restat pro dicto episcopo Scalotensi aut infra dictum terminum reportare bullas prouisionis dicti episcopi in cameram apostolicam sub penis etc[a].

I Randen: Card. xvj.

161. Den pavelige Kammerers Vikar kvitterer Biskop Johannes for at have betalt Hovedafgiften og de fire mindre Afgifter til Kammeret.

Obligationes 1422—28 (Arch. di stato) fol. 230[a].

Rom 1. Juli 1427.

Uniuersis etc[a] Benedictus etc[a] quod reuerendus in Christo pater dominus Johannes dei gracia episcopus Schalatensis pro totali solucione sui communis seruicij in quo camere apostolice sub certis penis et sentencijs racione dicte sue ecclesie extitit efficaciter obligatus triginta florenos auri de camera ipsi camere reuerendo etc[a] domino Oddone etc[a] thesaurario pro ea recipiente necnon pro totali solucione suorum quatuor minutorum seruiciorum prefato domino camerario et dominis clericis apostolice camere necnon familiaribus et officialibus domini nostri pape debitorum pro quibus in eadem camera sub dictis penis et sentencijs extitit similiter obligatus septem similes florenos et solidos viginti quinque monete Romane clericis prefatis dicti domini camerarij et eorum proprio necnon familiarium et officialium predictorum nominibus recipientibus per manus reuerendi patris domini

Hermanni Dwerg domini nostri pape prothonotarij die date presencium tempore debito solui fecit realiter cum effectu. De quibus etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Rome apud Sanctos Apostolos sub anno a natiuitate domini millesimo quadringentesimo vicesimo septimo jndictione quinta die prima mensis Julij pontificatus etc^a^ anno decimo.

Receptum Visa fl. j gr. ij.
O. de Varris B. Roberti. A. de Sarzano.
Thesaurarius.

162. **Biskop Johannes betaler Hovedafgiften til Kardinalkollegiet.**

Obligationes 65 fol. 56^b^.

Rom 3. Nov. 1429.

Rome dicta die [ɔ: tercia mensis Nouembris a. d. millesimo quadringentesimo vicesimo nono] dominus Johannes episcopus Scalotensis soluit flor. xxxj sol. xliij den. viiij. Fuit promotus Rome pridie nonas Marcij pontificatus domini Martini pape v^ti^ anno nono. Fuerunt in eius promocione cardinales xij.

163. **Kardinalkollegiets Kammerer kvitterer Biskop Johannes for at have betalt Hovedafgift og den mindre Afgift til Kollegiet.**

Obligationes 63 fol. 121^b^.

Rom 3. Nov. 1429.

Antonius [tit. s. Susanne presbyter cardinalis Aquilegiensis vulgariter nuncupatus ac sacri collegii dominorum cardinalium camerarius] etc^a^ quod reuerendus in Christo pater dominus Johannes episcopus Scalotensis pro totali solucione suorum etc^a^ in quibus etc^a^ ac termino iam diu elapso racione etc^a^ florenos auri de camera triginta viiij solidos quadraginta tres denarios novem nobis etc^a^ per manus honorabilium virorum Cosme et Laurencij de Medicis et sociorum etc^a^. De quibus etc^a^. Et insuper etc^a^. Secum etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Rome die tercia mensis Nouembris anno domini millesimo quadringentesimo vicesimo nono pontificatus domini Martini pape V^ti^ anno duodecimo.

fl. iij gr. iij.

164. Thomas Chapman fra Limoges lover for Biskop Johannes af Skaalholt at betale Hovedafgift (60 fl.) og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.

Obligationes 64 fol. 196ᵃ.

Firenze 27. Mai 1435.

Die xxvij mensis Maij [a. d. mccccxxxv°] venerabilis vir Thomas Chapman thesaurarius ecclesie Lemouicensis tamquam principalis et priuata persona vice et nomine reuerendi in Christo patris domini Johannis translati de ecclesia Olensi ad ecclesiam Scalotensem in regno Norwegie obtulit camere apostolice et collegio reuerendissimorum dominorum cardinalium pro suo communi seruicio debito florenos sexaginta auri de camera ad quos dicta ecclesia Scalotensis taxatur et quinque minuta seruicia consueta quorum medietatem infra octo menses proxime venturos et reliquam medietatem infra alios octo menses soluere promisit obligauit submisit renunciauit et jurauit in forma. Et dominus locumtenens tulit sentencias in scriptis. Actum vbi supra [ɔ: Florencie in thesauraria apostolica] presentibus quibus supra [ɔ: venerabili viro Christoforo clerico Ispaliensis diocesis et Baptista Honofrii de Monte Falconis Spoletane diocesis testibus] et me C[ino] de Lombardis. Card. vij.

165. Biskop Johannes i Skaalholt betaler sin Hovedafgift til Kardinalkollegiet.

Obligationes (Divisiones) 65 fol. 200ᵃ.

Firenze 17. Juni 1435.

Florencie die xvij Junij [a. d. mccccxxxv°] dominus Johannes episcopus Scalotensis soluit florenos xxxij. Fuit promotus Florencie non. Januarij pontificatus domini Eugenij pape iiijᵗⁱ anno iiijᵗᵒ. Fuerunt in eius promocione cardinales vij.

Fra samme Tid findes en Optegnelse i det S. 58 nævnte Repertorium camere 1431—40:

„Introitus vnius minuti rec. per me Jo. de Reate de mense Junij [1435]“:

A domino episcopo Scalholtensi flor. quatuor sol. quatuordecim et den. tres.

„Introitus sacre“:

A d. episcopo Scalholtensi fl. vnum et sol. viginti quinque.

„Intr. sigilli“:
Pro quitancia d. episcopi Scalholtensis fl. vnum.
„Intr. sacre“:
A domino episcopo Scalholtensi fl. vnum.

166. **Pave Nicolaus V udnævner Mag. Marcellus til Biskop i Skaalholt efter Biskop Gosvins Død.**

Obligationes 75 (Provisiones) fol. 30ª.

Rom 15. Apr. 1448.

Die Lune xvij kal. Maij [a. d. mccccxlviij] sanctissimus dominus noster ad relacionem domini cardinalis Morinensis prouidit ecclesie Scaloltensi Londensis (!) prouincie de persona domini Marcelli in theologia magistri vacanti per obitum Gosuini.

167. **Den udvalgte Biskop Marcellus af Skaalholt lover at betale Hovedafgift og de fem mindre Afgifter til Kammeret og Kollegiet.**

Obligationes 76ᵇ fol. 22ª og Obligationes 1447—53 (Arch. di stato) fol. 50ᵇ.

Rom 16. Okt. 1448.

Dicta die xvjª mensis Octobris [a. d. mccccxlviij°] reuerendus in Christo pater dominus Marcellus dei gracia electus Seuoltensis siue Scaloiensis obtulit personaliter camere apostolice et collegio dominorum cardinalium pro suo communi seruitio ratione prouisionis de ipsa ecclesia sibi factæ florenos auri de camera sexaginta ad quos dicta ecclesia taxata reperitur et quinque minuta seruitia consueta. Eorumdem autem communis et minutorum medietatem in sex menses proxime sequentes aliam vero medietatem in alias sex menses extunc immediate sequentes soluere promisit submisit renuntiauit jurauit et se obligauit in forma. Et dominus [Jacobus episcopus] Ariminensis tulit sententias in scriptis presentibus dominis N. de Valle et N. de Lejs apostolice camere clericis et me G. de Vulterris.

168. Kardinalkollegiets Kammerer bevidner, at Kollegiet paa den udvalgte Biskop Marcellus's Ansøgning bevilger ham Fritagelse for at betale Hovedafgiften og den mindre Afgift til Kollegiet, ligesom Paven havde eftergivet ham Afgifterne til Kammeret.

Obligationes (Solutiones s. collegii) 76 fol. 23ᵇ.

Rom 18. Okt. 1448.

Georgius [tit. s. Anastasie presbyter cardinalis de Flisco vulgariter nuncupatus sacri collegii dominorum cardinalium camerarius] etc^a^ quod dictum sacrum collegium precibus reuerendi in Christo patris domini Marcelli dei gracia electi Scalotensis seu Scalorensis humiliter susis [ɔ: supplicantis] benigniter inclinatum considerans ipsius ecclesie paupertatem ac virtutes et merita ipsius domini electi presentis in curia, eciam quod sanctissimus dominus noster partem eum contingentem eciam huiusmodi consideracione graciose eidem remisit, horum merito totum id et quicquid in quo ipse electus tam pro suis communi quam minuto seruicijs sub certis penis etc^a^ ac termino nondum elapso etc^a^ remisit pariter et donauit. Quod nos etc^a^ remittimus etc^a^ necnon de premissis etc^a^ absoluimus etc^a^. In quorum etc^a^. Datum Rome die decima octaua mensis Octobris anno a natiuitate domini millesimo cccc^mo^ quadragesimo octauo pontificatus domini Nicolai pape quinti anno secundo.

Gratis de mandato.

I det S. 18 nævnte Repertorium camere 1447—55 findes Optegnelser om Betalingen af de mindre Afgifter:

„Introitus sacre rec. per bancum de Medicis pro domino Silimanno per manus mei N. de Leys dicte camere clerici de mense Octobris anno u. s. [1448]“:

A domino Cornelio episcopo Schalotensi fl. j sol. xxv.

„Introitus subdiaconorum“:

A d. Cornelio ep. Schalotensi fl. j.

„Introitus vnius minuti“:

A d. Cornelio ep. Schalotensi in Noruegia fl. ij.

Efterskrift.

Allerede fra den kirkelige Oldtid var det Skik, at geistlige, som fik sin Ordination, Konfirmation eller Provision af pavelig Haand, bar frem en Gave til den pavelige Stol; i et Koncil fra 590 (Gregor den stores 1ste Aar) blev dette erkjendt for tilladeligt, og saadanne *Oblationes* eller *Benedictiones* blev naturligvis i Tidens Løb fra frivillige til regelmæssige og paabudne. Fra Laterankonciliet under Innocents III (1215) blev det paabudt, at alle Metropolitaner skulde hente sit *Pallium* (og altsaa sin Bestalling) i Rom, og i Løbet af det 13de Aarhundrede blev der fastslaaet bestemte Taxter for hvert Erkebispedømme. Betalingen herfor kaldtes — med en i Italien for slige Pengebetalinger sædvanlig Benævnelse — *servitium,* og fordi den betaltes paa en Gang for Paven og Kardinalerne, kaldes den „Fællesafgift“: *servitium commune;* den deltes nemlig i to lige Halvdele mellem Pavens Kammer *(camera apostolica)* og Kardinalkollegiet *(sacrum collegium cardinalium),* og indbetaltes til begges *Camerarii.* Men allerede i Slutningen af 13de Aarhundrede var det fastslaaet, at foruden dette «*servitium commune*» skulde der ogsaa for Udstedelsen af de derom gjældende Forpligtelser *(Obligationes)* og de efterfølgende Kvitteringer for Afdrag eller fuldstændige Indbetalinger *(Solutiones)* gives Sportler til Kammerets eller Kollegiets underordnede Betjente *(familiares* eller *officiales camere* eller *dd. cardinalium)* med en vis Procent af *servitium commune,* saaledes at af disse Sportler Kammerets Betjente fik fire Femtedele og Kardinalernes Betjente en Femtedel. Disse kaldtes da *quinque servitia minuta* eller *consueta.* Samme Dag eller kort efter Udnævnelsen udstedte Biskopen

som *electus* — personlig eller ved en Fuldmægtig (*«procurator»*) — sin Obligation om at betale sit *servitium commune* og de fem *servitia minuta* til en bestemt Termin; han bandt sig dertil med Ed under Straf af Bansættelse eller Suspension i Tilstedeværelse af enten de to *Camerarii* eller ialfald flere af Kamrets og Kollegiets Klerker. Naturligvis kunde den valgte betale det hele strax, men i Regelen fik han Udsættelse til at betale i to Terminer, som da gik fra Obligationsdagen eller nærmeste større Helligdag, oftest saa at Halvdelen skulde betales inden 6 (8) Maaneder, anden Halvpart inden andre 6 (8) Maaneder; undertiden kunde man faa Frist indtil 2 eller endog 3 Aar. Den valgte fraskrev sig enhver Ret, om han brød sine Forpligtelser, og heftede med al sin Kirkes Gods, saa at om han døde inden Fristens Udløb, førtes Forpligtelsen over paa hans Efterfølger, som maatte erkjende (*recognoscere*) sin Pligt at betale sin Forgjængers Gjæld. For den gjældbetyngede Biskop, som ikke kunde betale i rette Tid, gjaldt det inden Fristens Udløb at indfinde sig personlig eller ved *Procurator* i Rom og søge Udsættelse under Paaberaabelse af de pekuniære Vanskeligheder (*moles gravaminum*); Udsættelse blev ogsaa i Regelen bevilget og saavidt man ser uden Betaling af Renter, men selvfølgelig kostede Udsættelsen dog adskilligt, ialfald i Betaling for Udstedelse af Udsættelsesdokumenterne.

Allerede i 13de Aarhundrede havde Paverne begyndt med at forbeholde sig selv Besættelsen af ogsaa andre Embeder end Metropolitanernes. Clemens IV havde ved Bullen «*Licet ecclesiarum*» (1265) taget til sig at besætte alle de Kirker (dog undtagen Metropolitankirker), Værdigheder og Beneficier, som blev „ledige ved den hellige Stol“ d. e. under Besidderens Ophold i Rom; Bonifacius VIII († 1303) gik videre og forbeholdt sig Besættelse af Beneficier, som blev ledige indtil to Dagsreiser fra Curiens Sæde, videre de 4 orientalske Patriarkater, „saalænge de var i de Vantros eller Schismatikernes Vold“, alle Frankriges Kirker o. s. v. Clemens V (1305—14) forbeholdt sig at besætte alle Patriarkater, Metropolitan- og biskoppelige Kirker, som var „ledige ved den hellige Stol“ eller overhovedet i hans Tid blev ledige her. Hans Efterfølger Johannes den 22de (1316—34) gik endnu videre; allerede strax inddrog han under Betegnelsen „Ledighed ved den hellige Stol“ alt hvad hertil paa nogen Maade kunde regnes f. Ex. Besættelse af en valgt eller forfremmet Persons forrige Embede eller hvad der blev ledigt ved, at Paven

kasserede et Valg eller forflyttede en Biskop til et andet Sæde, eller ved frivillig Nedlæggelse (selv om denne skede ved *Procurator*); ved Bullen «*Execrabilis*» (1317) mod Besiddelse af flere Beneficier tiltog han sig Besættelsen af de derved ledigblevne Stillinger o. s. v. Disse og andre Bestemmelser bekræftedes af Benedikt XII 1335. Efterhaanden blev herved flere og flere Kirkeembeder inddragne under den pavelige Udnævnelse, og da Paverne i Avignon stadig gik videre, blev efterhaanden i 14de og 15de Aarhundrede omtrent alle Bispeembeder besatte af Paven.

Naar i det 13de Aarhundrede Nidaros Kirke maatte paatage sig «*servitium commune*», kan ikke oplyses af *Obligationes*, da disse begynder med Aar 1295. Det er muligt, at *Servitium* fra Nidaros allerede blev betalt tidligere i Aarhundredet, men ialfald synes det aabenbart, at Jorund, som fik Pallium i 1288 efter en længere Vakance og flere Sendelser til Rom, har maattet paatage sig og sin Kirke «*servitium commune*» og «*servitia minuta*». Senere end 1288 kan vi ikke sætte Bestemmelsen om, at Nidaros Kirke betalte 800 Guldgylden i Afgift. Vi tør derfor vist antage, at dengang var de faste Indtægter, Erkestolen havde, beregnet til 2400 Guldgylden; vi tør trygt forudsætte, at denne Beregning har været lav, da der aldrig blev gjort Indvendinger mod den; og sammenlignet med andre Erkestole var Vurderingen ogsaa rimelig, thi Upsala betalte 1000, Lund 4000, York og Canterbury i England, Köln og Mainz i Tyskland hver 10,000 o. s. v.

For første Halvdel af 14de Aarhundrede er *Obligationes* saavidt fuldstændige, at vistnok alle skatlagte Bispedømmer nævnes. Medens her allerede leilighedsvis findes danske og svenske Bispedømmer, hvis Afgifter dog endnu synes personlige og tilfældige, findes i den norske Provins kun Afgiften noteret for selve Erkesædet fra 1311, og for Suderøerne fra 1331.

Men efter 1350 ændres Forholdene, og flere og flere Bispestole drages ind under pavelig Udnævnelse og dermed Skatskyldighed. Vaaren 1350 var den norske Kansler Arne Aslakssøn valgt til Biskop af Stavanger; men da han var uægtefødt, maatte Valget bekræftes af Paven. Dette skede ogsaa, men inden alt var bragt iorden, døde den nyvalgte Biskop i Rom; hans Stol var altsaa bleven „ledig ved Curien“, og Pave Clemens VI havde Ret til at besætte den. Han udvalgte en Svenske, Pønitentiarius ved Pavestolen, og den nyvalgte Biskop Sigfrid (udnævnt 30te Mai 1351) maatte da udstede sin Obligation for

Stavanger endnu før Indvielsen; Stavanger blev sat til en Afgift af 250 Guldgylden.

Allerede Aaret efter lykkedes det den samme Pave ogsaa at tilvende sig Skat af Oslo. Paven havde, siger han, allerede ved en tidligere Leilighed specielt forbeholdt sig Oslo, men da Kannikerne ikke vidste om dette eller lod, som de ikke vidste noget, og valgte en Biskop (Gyrd), greb Paven ind og overførte den førnævnte Sigfrid til Oslo, — aabenbart efter dennes eget Forslag, da Oslo Bispestol var saa meget rigere; derved overtog Sigfrid ogsaa en Afgift for Oslo. Nu var imidlertid ved denne Transaktion ogsaa Stavanger Bispestol bleven „ledig ved Curien", og den følgende Pave (Innocens VI) besatte denne senere med den tilsidesatte Gyrd. Ved sin Udnævnelse maatte han overtage Afgiften ikke blot for sig, men ogsaa for sin Forgjænger, af hvem intet endnu var betalt. Oslo blev sat dobbelt saa høit som Stavanger, nemlig til 500 Guldgylden. Naturligvis har man i Rom godt kunnet beregne Bispestolens Indtægter fra Tiendeafgifterne, og naar man sammenligner med Nidaros, synes Forholdet at være rigtigt; der kan intet Hensyn være taget til, at disse Stifter netop havde gjennemgaaet den store Pest.

Endnu var foruden Erkestolen kun Oslo, Suderøerne og Stavanger skatskyldige; omtrent samtidig er dog vistnok Orknøerne sat i en Skat af 200 Gylden. Men Urban V havde kort efter sin Tiltrædelse (1362) reserveret sig Besættelsen af bl. a. Hamar og Bergen, naar de blev ledige. Da derfor Biskopen paa Hamar døde 1363—64 og Paven fik høre derom, greb han ind og udnævnte til Biskop i Hamar en dansk Munk, Magnus Slangethorp, og ham blev der paalagt Afgift. Her maa Vurderingen være skeet efter de ved de nyeste Tiendesamlinger, efter Pesten, indkomne Penge, eller ogsaa været taget Hensyn til den ved Pesten sunkne Skatteevne, thi Hamars Afgift blev sat til det lave Beløb af 66²/₃ Guldgylden. Beløbet røber sig ved sin Brøk at være en Nedsættelse til ¹/₃ af en tidligere Vurdering til 200 Gylden (eller til ²/₃ af 100).

Men underligt nok varede det en Stund, inden Bergen blev skatlagt. I 1370 var det ikke værdsat i Kammeret eller Kollegiets Bøger (No. 119), men i 1401 betalte den nysudnævnte Jakob Afgift efter en Taxt, som kanske var ansat tidligere, da den synes at være gjort efter samme System som Hamars; dette Beløb blev kun 33¹/₃ Gylden, lavest af alle norske Bispestole. Ogsaa dette maa være en

Reduktion fra en tidligere, men maaske ikke i Praxis indført Vurdering til 100 Gylden.

Ogsaa Bispestolen paa Færøerne blev kort efter skatlagt. Færøerne kan være værdsat ved Tiendeudskrivningen under Gregor XI i 1370-Aarene, thi i 1391 omtales dette Bispedømmes Taxt saaledes, at den maa være paalagt ved en tidligere Leilighed. Den var (ligesom Bergens) kun $33^1/_3$.

I 1425 udnævnte Biskop Martin V en Udlænding, Robert Ringmann, til titulær Biskop af Garde (Grønland) under Nidaros Provins, og i 1426 en Englænder John til Biskop i Hole. Disse synes at have paataget sig ganske nominelle Forpligtelser (hver 250 Gylden), thi begge betaler det følgende Aar kun 10 Gylden hver og faar Udsættelse med det øvrige. Det er sandsynligt, at disse store Taxter stammer fra en tidligere Vurdering, som ikke er traadt ud i Praxis.

Jeg skal endelig ogsaa nævne Skaalholt, fordi dette Stift sidst synes at være inddraget under *Servitium commune.* I 1426 var Paven bleven overtalt til at udnævne den tidligere afsatte Erkebiskop i Upsala Johan Gerikssøn til Biskop i Skaalholt; da blev ogsaa Skaalholt Kirke skatlagt, men Skatten var dog meget moderat (60 Gylden) og stod i et betydeligt Misforhold til Holes (250).

Den af Kardinalen Cencius Savelli (senere Pave Honorius III) i 1192 redigerede *Liber censuum* blev omkring 1200 omarbeidet til den saakaldte *Liber provincialis,* Liste over alle Kirkeprovinser i den katholske Kristenhed med de dem underlagte Diøceser. Dette var den officielle, i det apostoliske Kammer brugte Liste, som naturligvis i Tidens Løb ændredes efter den til enhver Tid givne administrative Udvikling; den kjendes nu i Afskrifter fra 13de, 14de og 15de Aarhundrede.[1] Denne *Liber provincialis* omdannedes til Brug for Kammeret allerede i 14de Aarhundrede til en alfabetisk Fortegnelse over alle Bispedømmer og Erkebispedømmer med tilføiede Taxter; en saadan omdannet officiel *tabula provincialis cum summis seruiciorum pro camera apostolica necessariorum* sees saaledes at være udskrevet

[1] Se Tangl, Die päpstlichen Kanzlei-Ordnungen von 1200—1500 (Insbr. 1894), S. 1—32.

paa Pergament for det apostoliske Kammer i 1354.[1] Denne Taxtliste er ikke bevaret i Original, men den findes i talrige Afskrifter fra 15de Aarhundrede; den er fuldstændig udgivet af Döllinger efter et Haandskrift fra c. 1460.[2] Jeg skal her meddele de Uddrag, som vedkommer den Nidarosiske Kirkeprovins efter de ældste Afskrifter, jeg har havt Adgang til, nemlig:

A. Codex Ottoboni i det vatikanske Bibliothek No. 910 fra c. 1430 („Liber provincialis cum taxa").

B. No. 1471 i Bibl. Vittor. Eman. (før citeret som *Cod. Sessorianus* 46) fra omtr. 1450—60 („Liber taxarum omnium ecclesiarum et monasteriorum diligentissime emendatus ad exemplar libri sacri collegii et camere apostolice").

C. Döllingers Udgave efter et Haandskrift i Bologna fra c. 1460.

D. No. 2017 i Bibl. Vitt. Eman. (før *Cod. Sessorianus* 585) fra 15de Aarhundrede („Taxe omnium mundi ecclesiarum").

E. Cod. Vatic. 9239 („Elenchus ecclesiarum, completus a. d. 1482").

A.

Asloensis in regno Nouiegie	fl.	v^{c}.
Bergensis in Auergnia	-	lxvi ij^{t}.
Gradensis prov. Nidrosiensis alias Gladensis	-	ccl.
Hamerensis in prov. Nidrosiensi	-	lxvi i^{t}.
Nidrosiensis	-	viij^{c}.
Marie de Holim Ordinis s. B.	-	lxxv.
Olonensis seu Olensis	-	ccl.
Orkadensis	-	cc.
Scalenensis alias Scalensis	-	lx.
Scaoltensis siue Scalorensis in Nouergia	-	lx.
Sodorensis in Scotia	-	vi^{c}lx.
Stawangrensis	-	ccl.

B.

Amarensis in Suetia prov. Nidr.	fl.	xxx$^{1}/_{3}$.
Asloensis in regno Nouergie	-	l.
Bergensis in Ouergia prov. Nidr.	-	lxvj$^{2}/_{3}$.
Hamerensis jn Nouergia prov. Nidr.	-	lxvj$^{2}/_{3}$.

[1] Ehrle, Historia bibliothecæ Romanorum pontificum 166.

[2] Beiträge zur polit., kirchl. u. Culturgeschichte der sechs letzten Jahrhunderte II, 1—296. De Dele af denne, som vedkommer de tre nordiske Kirkeprovinser, er trykte af Daae i Symbolae ad historiam ecclesiasticam provinciarum septentrionalium magni dissidii synodique Constantiensis temporibus pertinentes. Chra. 1888.

Nidrosiensis in Nouergia	fl.	$viij^c$.
Marie de Holim or. s. B.	-	lxxv.
Orkadensis	-	
Oslorensis jn Nouergia prov. Nidr.	-	v^c.
Scabiensis jn Noruega — —	-	c.
Scalocensis in Nouergia — —	-	lxxx.
Sodorensis in Nowergia — —	-	$vi^c lx$.
Stauangrensis in Nouergia	-	ccl.

C.

Amoriensis	fl.	33 I^t.
Bergensis	-	lvi II^t.
Farensis	-	xxxiij.
Gradensis prov. Nidrossensis	-	ccl.
Hamerensis in prov. Nidr.	-	lvj I^t.
Nidrosiensis	-	$viij^c$.
Mariæ de Holim ord. s. B.	-	lxxv.
Olonensis vel Olensis	-	ccl.
Ollozensis	-	v^c.
Orkadensis	-	cc.
Scaoltensis s. Scalorensis in Nouergia	-	60.
Sodorensis	-	$vi^c lx$.
Stavangrensis	-	ccl.

D.

Amerensis in Nouergia et prov. Nidr.	fl.	. . et tercium.
Archadensis in — - — —	-	xxxiij et t.
Asloensis - — - — —	-	v^c.
Bergensis - — - — —	-	xxxiij et t.
Farensis - — - — —	-	xxxiij et t.
Humarensis - — - — —	-	lxvj et terc. ij.
Nidrosiensis - — metropolis	-	$viij^c$.
Olinensis - —	-	. . . .
Osloensis - — - prov. Nidr.	-	v^c.
Pharensis - — - —	-	xxxiij et ter. j.
Scalotensis - — - —	-	. . .
Sodorensis - — - —	-	$vi^c xl$.
Stauangrensis - — - —	-	$ij^c l^{ta}$.

E.

Bergensis	fl.	lxxvj ij^t.
Gradensis prov. Nidr.	-	ccl.
Hamerensis	-	lxvj i^t.
Nidrosiensis	-	$viij^c$.
Marie de Helim ord. s. B^{ti}	-	lxxv.

Olonensis alias Olensis	fl. ccl.
Orcadensis	- cc.
Scaoltensis in Nouergia	- lx.
Sodorensis	- vi^c^lx.

Foruden aabenbare Skrivfeil og Dittografier er her som virkelige Afvigelser at mærke, at Hamar afvexlende faar en Taxt af 33 1/3 og 66 2/3, Orknøerne af 200 og 33 1/3 samt Oslo af 500 og 50. At dette kun for den enes Vedkommende er Feil, men for de to andres stammer fra den originale Taxtlistes Ændringer i Tidens Løb, vil sees i det følgende.

I. Nidaros.

For den første Erkebiskop i Nidaros, om hvem der oplyses, at han har paataget sig at betale Hovedafgift, Eiliv Arnesøn (1310—32), foreligger der kun Oplysning om hans Obligation (No. 1), der rimeligvis er udstedt samme Dag, som han fik Pallium, 13. Jan. 1311. Dog tør man vel til Oplysning om Afbetalingen medtage en Notits, som er bevaret i Biskop Jens Nilssøns korte hamarske Biskopskrønike, at Biskop Ingjald af Hamar „førde paa erchebiscop Eileffs vegne 400 florener guld for en skenck til paven a° 1312"[1]; isaafald har Erkebiskopen vel faaet Udsættelse med at betale Resten til det følgende Aar.

Den følgende Erkebiskop Paal Baardsøn (1333—46) udstedte ikke sin Obligation (No. 2) før 10. Jan. 1334, altsaa næsten to Maaneder efter Udnævnelsen (16. Nov. 1333). Hele sin Gjæld til det apostoliske Kammer tilligemed de fire mindre Afgifter har han betalt inden den fastsatte Frist af 1 1/2 Aar (No. 3 og 4); da der i Regelen betaltes de samme eller tilsvarende Afdrag til Kammeret og Kollegiet, tør man antage, at ogsaa Gjælden til Kollegiet er afgjort samtidigt.

Paa endnu mere tilfredsstillende Maade har Efterfølgeren, Arne Einarssøn (1346—49), afgjort sin Gjæld; samme Dag, som han blev indviet, betalte han hele Afgiften baade til Kammeret og til Kollegiet (No. 5 og 6).

Ogsaa den følgende Erkebiskop Olaf (1350—71) har betalt Afgifterne til Kammeret ved sin Indvielse (No. 7); at hans fire Afgifter til Kammerets Klerker er naaet saa høit som 94 fl. 3 sol., maa for-

[1] Visitatsbøgerne S. 581.

klares af, at der har været et større Antal Kardinaler tilstede, hvorom ellers intet er oplyst. Sandsynligvis har Olaf paa samme Tid opfyldt ogsaa sine Forpligtelser til Kardinalkollegiet.

For Efterfølgeren Trond Gardarson (1371—81) findes der den alenestaaende Oplysning i Indtægtsbudgettet (No. 8), at han til Kammeret har betalt lidt over 254 Gylden; det vil nedenfor sees, at han tilsammen har betalt 500 Gylden, altsaa har han vel samtidigt betalt et lignende Afdrag til Kardinalkollegiet. Men det har været hans eneste Afbetaling, og han er død betynget med Gjæld. Endnu værre staar det til med hans Efterfølger Nikolaus (1382—86); thi skjønt der intet findes fra ham i Samtiden, kan det dog vises, at Nikolaus overhovedet ingen Afgift har betalt, ikke engang til Klerkerne. Herom meddeler Erkebiskop Vinaldes Obligation (No. 9) Oplysninger, som giver et godt Indblik i de økonomiske Forhold i Diøcesen i Generationen efter den „store Mandedød". Da Vinalde tiltraadte i 1387, stod der af Tronds Gjæld 300 Gylden igjen og en forholdsvis Del af de mindre Afgifter; der skyldtes altsaa 328 fl. 2 sol.; Erkebiskop Nikolaus havde intet betalt af sin Forgjængers Gjæld, ligesaa lidt som af sin egen. Vinalde maatte altsaa overtage hans Forpligtelser, tilsammen 900 Guldgylden (800 i Hovedafgifter, 100 i de fem mindre Afgifter). For sine to Forgjængere havde saaledes Vinalde (1387—1402) at betale tilsammen 1228$^{1}/_{25}$ Guldgylden, foruden sine egne Forpligtelser, der vel beløb sig til omtr. 900 Guldgylden (No. 9). Man kunde vente, at han i sin 15—16-aarige Regjeringstid var naaet langt paa Afbetalingen; men Vinalde maa aabenbart have levet under trykkede økonomiske Vilkaar, thi ikke før end i 1390 formaar han at betale 400 Gylden (No. 10); derefter varer det til 1401, da han i Februar betaler tilsammen 200 Gylden (No. 11 og 12) og i Marts s. A. 196 Gylden (No. 13), og saa kommer tilslut i Jan. 1403 den sidste Afbetaling paa 70 Gylden (No. 14). Tilsammen har han betalt 864 Gylden, altsaa omtrent hvad han selv skyldte; men disse Summer blev saaledes fordelte, at der paa Nikolaus's Gjæld var afbetalt 338$^{1}/_{2}$ Gylden (Rest 561$^{1}/_{2}$) og paa Tronds intet, saa at der endnu ved Vinaldes Død regnedes, at der af hans egen Gjæld stod tilbage 331$^{1}/_{6}$ Gylden og desuden den mindre Afgift til Kollegiets Klerker (c. 20 Gylden).

Ogsaa Eskil (1404—28) maatte altsaa foruden sine egne Forpligtelser overtage efter sine Forgjængere c. 1240 Guldgylden Gjæld

(No. 16). Han synes allerede i de første Aar at have betalt fuldtud sin egen Gjæld; ialfald betalte han strax Halvdelen af Hovedafgiften til Kollegiet (No. 15 og 17), og i 3 paafølgende Terminer 1404—6 (No. 18, 19, 20, 21) betaler han ogsaa den anden Halvdel og den mindre Afgift, tilsammen 436 fl. 32 sol. 2 den. Fra disse Aar haves i Obligationsrækken kun Betalingerne til Kollegiet (ikke til Kammeret), men baade er det i sig selv sandsynligt, at Eskil har tilfredsstillet de to parallele Kreditorer paa samme Tid, og desuden har Eskil i sit Arkiv ladet bevare ogsaa Kvittering fra 22. Jan. 1404 for, at han allerede da betalte Halvdelen af Afgifterne til Kammeret.[1] Jeg antager derfor som givet, at han ved Udgangen af 1406 har betalt hele sin egen Gjæld. Men Forgjængernes? Da alle Obligationsbøger mangler fra Tiden 1406—18, kan vi her intet oplyse; sikkert er kun, at hans Efterfølger Aslak ikke havde nogen Gjæld at overtage for sin Formand og at der ikke fra Martin Vs Tid findes nogen Antydning til, at Eskil endnu har Gjæld til Kurien. Hans betroede Stilling som Collector tør antyde, at hans økonomiske Stilling ansaaes sikker; enten har han altsaa betalt sine Forgjængeres Gjæld, eller ogsaa er under Schismaets Forvirring al ældre Gjæld stiltiende strøget.

Efterfølgeren Aslak Bolt (1430—1450), hvis Formuesforhold vistnok har været gode, sees at have betalt kontant hele Hovedafgiften baade til Kammeret (No. 23) og til Kollegiet og ialfald den éne mindre Afgift til Kollegiets Klerker (No. 24); sandsynligvis har han ogsaa samtidig betalt Afgifterne til Klerkerne i Kammeret; tilfældigvis har vi her kun Optegnelsen fra det pavelige Indtægtsbudget, ikke Kammerets Kvitteringer, som naturligvis vilde have oplyst, om Klerkerne strax fik sine „fire mindre Afgifter“ eller om de maatte vente. Aslaks Navn forekommer ikke senere i Obligationsbøgerne.

Den efter Ledigheden i 1452 udnævnte Henrik Kalteisen (No. 25) lovede strax at betale alle de sædvanlige Afgifter (No. 26); men da han opgav sin Værdighed efter et kort Besøg i Norge, har han vistnok faaet Fritagelse for at betale, uden at dette er noteret i *Obligationes* og uden at hans Forpligtelser er gaaet over paa Efterfølgeren.

Obligationsrækken lærer os, at den i 1450 af Kapitlet valgte Erkebiskop Olaf Trondsøn, efter at være anerkjendt af Pave Calixtus III 7. Juni 1458, selv har indfundet sig hos Efterfølgeren Pius II

[1] Dipl. Norv. V, No. 433.

under hans Ophold i Perugia i Februar 1459, hvor han udstedte sin Obligation (No. 27); samtidig betalte han Halvdelen af sin Hovedafgift til Kammeret og en procentvis Del af de fire mindre Afgifter, hvorhos Resten eftergives ham efter Pavens Ordre *ob certas legitimas et racionabiles causas* (No. 28); paa lignende Maade er vel ogsaa forholdt med Afgifterne til Kollegiet, hvis Kvitteringer for disse Aar ikke er bevarede.[1]

Ogsaa om Efterfølgeren Gaute Ivarsson (1475—1510) oplyser Obligationsbøgerne hans Udnævnelsesdag (No. 29) og meddeler den sædvanlige Obligation, der er udstedt ved en Prokurator (No. 30). For Gaute findes Kvitteringer for samtidig fuld Betaling baade af Hovedafgiften til Kollegiet (No. 31)[2] og (efter Indtægtsbudgettet) af Hovedafgiften og de mindre Afgifter til Kammeret (No. 32).

For Erkebiskop Erik Walkendorf (1510—22) findes nu ingen Obligation, idet Obligationsrækkerne i det vatikanske Arkiv stanser med 1509; dog har Garampi efter en tabt Obligationsbog noteret, at Erik udstedte sin Obligation paá 800 Gylden den 14. August 1510. Og om hans Efterfølger Olaf[3] har det italienske Statsarkiv bevaret hans Obligation, udstedt af hans bekjendte Prokurator (No. 33); ligeledes findes i Indtægtsbudgettet en Notits om en samtidig Afbetaling (No. 34).[4]

Det vil sees, at Hovedafgiften for Nidaros med en enkelt Undtagelse i 1459 har holdt sig paa samme Høide ligefra 1311 til 1523.

---

1 Om Erkebiskop Olafs Dødssted findes i de to Afskrifter af No. 29 afvigende Udtalelser. Det er aabenbart, at „in curia Romana“ er det rette, thi Olaf døde i Rom, og blev begravet i S. Agostino. Indskriften paa det nu forsvundne Monument, hvor han var afbildet i Basrelief i Biskopsdragt, er efter ældre Afskrifter aftrykt hos Forcella (Iscrizioni delle chiese e d'altri edificii di Roma, Vol. V p. 15. Roma 1874):

CVI DEDERAT SACRAM MERITO NORVERGIA SEDEM
HIC TEGIT OLAVM FRIGIDVS OSSA LAPIS
Obiit ROME AN SALVTIS MCC
CCLXXV DIE XXV MEN. NOVEM.

(Efter Meddelelse fra Dr. K. H. Karlsson.) 1475 maa vel være for 1474, og i OLAVM synes der at stikke en Feil.

2 Ved en Skrivfeil er her Afgiften sat til 800 istedenfor til 400 Gylden.

3 Han blev efter Garampi udnævnt 9. Dec. 1523.

4 Ifølge Garampi havde ellers Olaf allerede 15. Dec. betalt hele sin Hovedafgift.

II. Nidarholms Kloster.

Nidarholm er det eneste norske Kloster, som opføres i de pavelige Taxtbøger. At det blev inddraget under Skatlægningen, kan forklares af, at Klostret i 1350 blev „ledigt ved Curien", da dets Abbed Olaf blev befordret til Erkebiskop i Nidaros; hans Eftermand Halvard blev da ogsaa udnævnt af Clemens VI ved Provision 1. Dec. 1350.[1] Tiendesamleren Johannes Guilaberti fik 4. Juni 1351 det Hverv at undersøge Klostrets økonomiske Stilling, fastsætte dets Afgift og modtage Obligation herfor (No. 35). Om denne Obligation, som blev udstedt 18. Aug. 1353,[2] foreligger der blandt *Obligationes* en Optegnelse af 23. Sept. 1354 (No. 36); Holms Kloster blev her sat i en Afgift af 15 Mark rent Sølv eller (da Marken regnedes til 5 Guldgylden Værdi) 75 Guldgylden foruden de sædvanlige „fem mindre Afgifter". Abbed Halvard betalte ogsaa til Kammeret i 1356 omtrent to Trediedele af Hovedafgiften (23 fl. 6 sol. 5 den.) og de fire mindre Afgifter til Kammeret (No. 37); men dette er den første og sidste Afbetaling, som kjendes fra Holms Kloster til Rom. Skjønt dette Kloster opføres i alle Exemplarer af Taxtbøgerne fra 15de Aarhundrede (se ovenfor S. 105 f), findes der i *Obligationes* intet Spor til, at nogen Afgift er betalt efter 1356. Det maa altsaa paa en eller anden Maade være lykkedes de følgende Abbeder at unddrage sig denne Afgift, eller ogsaa har de følgende Erkebiskoper formaaet at hævde sin Høihedsret over Klostret.

III. Suderøerne.

Hovedafgiften af Suderøerne var efter Taxtbøgerne 660 Guldgylden, og det samme fremgaar af Obligationerne.

Biskop Thomas, som efter den manske Krønike døde 20. Sept. 1348 efter at have været Biskop i 18 Aar[3], blev ifølge Garampi udnævnt ved Provision 10. Juni 1331 og havde allerede 7. Juni forud udstedt sin Obligation paa 660 Guldgylden (som ikke er bevaret).

---

1 Dipl. Norv. VII No. 225.

2 Notarinstrumentet herom, som er trykt Dipl. Norv. VIII No. 160, maa altsaa dateres 18. Aug. 1353.

3 Munchs Udg. af Chr. reg. Manniæ 30.

Af dette Forhold, at Obligationen er udstedt før Udnævnelsen, synes med Sikkerhed at fremgaa, at han er den første Biskop af Suderøerne, som maatte vedtage Hovedafgift. Han har været en redelig Betaler, thi han betalte allerede strax (No. 38) ved en Prokurator det første Afdrag til Kammeret paa 162 Guldgylden (istedenfor 165 + Servitia minuta) og et ligesaa stort i Marts 1333. Men begge Afdrag var (rimeligvis paa Grund af forskjellig Myntsort) lidt for smaa, og han var derfor udsat for at blive excommuniceret. Det blev han dog fritaget for, men maatte love at betale det resterende i Tide (No. 39); han blev dog ikke kvit denne Rest før end i April 1341 (No. 40). Om Gjælden til Kollegiet haves ingen Oplysning, men at han har naaet at betale den i sin Helhed, sees af, at intet gaar over paa Eftermanden.

Hans Eftermand William Russell, som blev udnævnt af Pave Clemens VI ved Provision 27. Apr. 1349, udsteder flere Uger efter Udnævnelsen sin Obligation (No. 41) og faar Betalingsterminerne sat til Pintse 1350 og Paaskedag 1351; men disse Terminer oversad han uden at betale; han blev sat i Ban og suspenderet, men fik i 1351 Udsættelse til 1. Nov. 1352 (No. 42). Dette maa have gjentaget sig ialfald én Gang til, thi ikke før end 28. Nov. 1354 gjør han sin første Indbetaling til Kammeret (No. 43), derpaa følger Resten i Juli 1356 (No. 44) og Marts 1357 (No. 45). Betalingen til Kollegiet, hvorom intet vides, er vel gaaet ligesaa langsomt; maaske skyldes denne Langsomhed som i Norge Mandedøden.

Den følgende Biskop, John Donkan, blev udnævnt af Pave Gregorius XI ved Provision 6. Nov. 1374 og udstedte sin Obligation 25. Nov. s. A. (No. 46); ifølge den følgende Obligation, udstedt til Modpaven Clemens VII, maa han i rette Tid (d. e. inden Schismaet 1378) have betalt sin Afgift til Kammeret, men ikke til Kollegiet, siden hans af Modpaven udnævnte Efterfølger maa overtage Afgiften til Kollegiet.

Den i 1387 af Modpaven udnævnte Biskop Michael (No. 47) har vel ikke opnaaet Besiddelse af Bispedømmet eller ialfald kun i kort Tid, siden der udtrykkelig gjøres en Reservation *habita possessione.*[1] Ogsaa den i 1392 af den romerske Pave udnævnte Biskop Johannes (John Sproton) maatte overtage Gjæld efter en Forgjænger eller

[1] Garampi noterer ved 2. Marts 1388, at „G. ep. Sodor. obligauit Clem. VII flor. 140."

Forgjængere (No. 48); men ogsaa her oplyses om uordnede Forhold paa Grund af Schismaet *(propter carentiam aliquorum librorum)*. Videre har jeg ikke forfulgt Forholdene i dette Bispedømme, som allerede nu kun ganske nominelt var knyttet til den nidarosiske Kirke.

IV. Stavanger.

Stavangers Afgift var 250 Gylden (125 til hver af de to Parter).

Sigfrid, som 13. Juni 1351 (No. 49) overtog Forpligtelsen til at betale i to Terminer næste Aar (Paaske og Jul), søgte efter sin Forflyttelse til Oslo i Aug. 1352 Udsættelse med første Termin til Jul (No. 50), og derpaa efter ny Ansøgning i Februar 1353 til Pintse 1354 (No. 51). Da han imidlertid havde faaet en Efterfølger i Stavanger, udnævnt 8. Jan. 1354, fik Sigfrid sine Forpligtelser skudt over paa denne. Den nye Biskop Gyrd maatte nemlig (28. Jan. 1354) ikke blot udstede Obligation for sig selv, men ogsaa overtage sin Forgjængers Gjæld (No. 52). Nu døde imidlertid Gyrd kort efter uden at have betalt noget, og hans Efterfølger Botulv, udnævnt 7. Okt. 1355, maatte da overtage Afgifter ikke blot for sig selv, men for begge sine Forgjængere (No. 53), altsaa en Hovedafgift paa 750 Gylden og femten mindre Afgifter, hvilket neppe har beløbet sig til mindre end 150 Gylden. Det var derfor ikke at undres paa, at det gik sent med Afbetalingen; først om Vaaren 1357 betaler han en Del af Sigfrids Gjæld til Kammeret og faar Udsættelse til Høsten s. A. (No. 54). Ogsaa i den følgende Tid har Botulv stræ
vet med at betale sine Forgjængeres Gjæld, men efterlod dog over Halvdelen af sin egen Gjæld til sine Efterfølgere (se nedenfor).

Om Efterfølgeren Olav haves kun en Kvittering fra 1390 paa 100 Gylden til Deling (No. 50), men han har ligesom Botulv maattet betale baade for sig og sine Forgjængere, saaat hans Gjæld til Kollegiet forblev ubetalt og af Gjælden til Kammeret ved hans Død 54 Gylden (med tilsvarende 4 mindre Afgifter) stod tilbage.

Om Biskop Haakon Ivarssøn (1400—26) flyder Efterretningerne lidt rigeligere; han maatte som nævnt overtage en stor Del af sine Forgjængeres Gjæld, vistnok omtrent 400 Guldgylden (No. 56), men betalte dog allerede ved sin Udnævnelse hele sin Afgift til Kammeret, 125 Gylden (No. 57); ligeledes betalte han i Juli 1402 en god Del af

Gjælden til Kollegiet (No. 58) og de fire mindre Afgifter til Kammeret (No. 59), tilsammen 100 Gylden. Men saa ophører, ligesom ved Erkestolen, alle Efterretninger om Afbetalinger, og man kan blot konstatere, at ingen Gjæld ved hans Resignation førtes over paa hans Efterfølger.

Biskop Audun (1426—45) overtager ved sin Udnævnelse den samme Afgift som tidligere (No. 60) og betaler samtidig et ringe Afdrag til Kammeret (No. 61); mere findes ikke noget om ham i Obligationsbøgerne, og det er ikke sandsynligt, at han betalte stort mere, idet Conciliebevægelsen og Bruddet med Paven har ophævet alle Gjældsforpligtelser. Om hans Efterfølger Gunnar (1445—53) findes ingen Obligation, da han blev udnævnt og indviet hjemme under Schismaet, og efter Forsoningen med Pavestolen har han neppe betalt noget. Derimod findes der baade en Notits om Provision (No. 62) og Obligation (No. 63) for Gunnars Efterfølger Sigurd Bjørnsson. Om dennes Efterfølger Alv („Adulfus") har vi en Optegnelse fra Indtægtsbudgettet, hvorefter han ved en Prokurator 13. Aug. 1464 betalte næsten hele Hovedafgiften til Kammeret (No. 64); om ham har tillige Garampi noteret efter tabte Obligationsbøger, at han blev udnævnt ved Provision 16. Oktober eller November 1463 og udstedte sin Obligation (paa 250 Gylden) 19. April 1464.

Om den følgende Biskop (Eiliv) finder jeg intet oplyst; derimod har atter Garampi om den sidste katholske Biskop „Oskoldus" noteret, at han blev udnævnt ved Provision 9. Mai 1513 og udstedte sin Obligation (paa samme Beløb) 16de Juni s. A.

V. Oslo.

Taxten for Oslo angives dels til 500, dels til 50; den rette Sammenhæng hermed oplyser Obligationsprotokollerne.

Den første Biskop i Oslo, som udstedte Obligation, Sigfrid (1352—59), forpligtede sig til 500 Gylden (No. 65), og om han end oversad den første Termin, Paaske 1353, betalte han dog i Aug. 1354 sin hele Hovedafgift til Kammeret sammen med de mindre Afgifter, tilsammen 287¼ Gylden (No. 66); om Gjælden til Kollegiet oplyses intet, men sikkert er det, at han inden sin Død havde betalt alt.

Ogsaa Biskop Halvard (1359—73), som havde samme Afgifter at betale (No. 67), har været en god Betaler, om det end varede nogen

Tid med Afbetalingerne. I 1362 afgjorde han største Delen af sin Gjæld til Kammeret og dets Klerke, tilsammen 250 Gylden (No. 68), og i det følgende Aar kom han med Resten, $45^{1}/_{5}$ Gylden (No. 69).

For Efterfølgeren Jon (1373—86) foreligger kun Obligationen, paa samme Beløb (No. 70); men ogsaa han sees at have betalt alt, da han ikke efterlod nogen Gjæld til sin Efterfølger.

Biskop Eystein (1386—1406) overtager samme Forpligtelser som sine Forgjængere (No. 71), og han betaler Resten af sin Gjæld til Kollegiet i 1390 (No. 72).

Mærkelig er overhovedet den prompte Betaling af Oslos Gjæld til Rom i 2den Halvdel af 14de Aarhundrede, naar sammenlignes med Nidaros og Stavanger; det synes at tyde paa, at Pestens Herjinger her ikke har været saa store og at Virkningerne af den ophørte tidligere.

Fra den følgende Biskop (Jakob Knudson, 1406—c. 1420) foreligger, som sædvanligt i denne urolige Tid, ingen Oplysninger. Derimod sees hans Efterfølger Johannes (1420—53) at have været en ordentlig, om end sen, Betaler. Han forpligter sig i Juli 1420 til samme Afgifter som før (No. 73) og betaler allerede Maaneden efter Halvdelen af Kollegiets Afgift, 125 Gylden (No. 74); han maa i 1422 søge Udsættelse for Resten (No. 75), men betaler saa i Dec. 1422 50 Gylden (No. 76) og i Juli 1423 ligeledes 50 (No. 78), og samtidig findes en Afbetaling til Kammeret paa 50 af 5. Jan. 1423 (No. 77) og saa i Sept. 1424 ved en Betaling af 25 Gylden en Kvittering for, at hans Gjæld til Kammeret er betalt (No. 79), dog med udtrykkeligt Tillæg *termino iamdudum elapso.* Aabenbart mangler der altsaa Kvitteringer for 25 Gylden til Kollegiet og 125 Gylden til Kammeret for Aarene 1420—24. Supplerer man de fundne Kvitteringer fra den ene til den anden, vil det sees, at Regnskabet stemmer [de ikke fundne sættes i Klammer].

Kammeret		Kollegiet	
[1420:	125]	1420:	125
Jan. 1423:	50	1422:	50
1423:	50	1423:	50
1424:	25	[1424:	25]
	250		250

Om de mindre Afgifter findes kun Oplysninger i den sidste Kvittering ($41^{1}/_{8}$ Gylden), saa disses fulde Beløb kan ikke sees.

Om den følgende Biskop Gunnar (1453—83) findes ikke blot en Notits om hans Provision (No. 80), men ogsaa hans Obligation, som i Modsætning til hans Forgjængeres kun lyder paa 50 Guldgylden (No. 81); i det pavelige Indtægtsbudget sees han at have betalt Kammerets Del strax (No. 82). Det siges udtrykkeligt i Obligationen, at Oslo Kirke „fandtes taxeret til 50", og dette stemmer med, at det samme Beløb (50) findes indført i en Taxtliste fra c. 1450—60 (B) ved Siden af den ældre Taxt paa 500. Der maa altsaa være foregaaet en Omtaxation i Tiden mellem 1424 og 1453, hvorved Afgiften er nedsat til $^{1}/_{10}$, uden at vi kan angive Grunden. Hvis Aarsagerne, som sandsynligt, kun har været forbigaaende (Misvæxt eller Pest?), har ialfald Virkningerne strakt sig ned i Tiden saa langt, som overhovedet Afgifter betaltes fra Oslo; thi for det samme Beløb udstedes Obligation ogsaa af de følgende Biskoper Nikolaus 1483 (No. 83, 84; Kvittering for den samtidige Betaling til Kammeret i No. 85), Herlaug 1489 (No. 86) og Andreas 1505 (No. 87), og Andreas har aabenbart været den sidste Oslobiskop, som blev provideret af Paven eller vedtog nogen Afgift til det pavelige Sæde.

VI. Hamar.

I Taxtbøgerne opføres Hamar med en Taxt dels af $33^{1}/_{3}$, dels af $66^{2}/_{3}$; men Obligationer og Kvitteringer viser i fuld Samstemmighed, at Taxten lige fra 1364 og til og med 1476 har været $66^{2}/_{3}$; det mindre Beløb synes saaledes opkommet ved en Misforstaaelse, maaske fra et udenlandsk Bispesæde med et lignende Navn.

Den første Biskop, som paatog sig Afgifter til Rom (No. 88), Magnus (1364—80), betalte sin Afgift til Kammeret fuldtud i 1371 (No. 89); han har altsaa faaet Udsættelser gjennem hele 7 Aar, aabenbart paa Grund af Pestens Eftervirkninger; men han har dog kunnet betale. Dette synes at vise, at Vurderingen af Stiftet har taget Hensyn til Forholdene efter 1350.

Om Sigurd (1382—1419) nævnes ikke et Ord i Obligationsbøgerne; da disse for Tiden 1370—90 er meget mangelfulde og først begynder at blive fuldstændigere efter 1389, tør man med Sikkerhed antage, at Sigurd har betalt sine Afgifter fuldtud før 1390.

Arnbjørn Sunnulvssøn (1420—33), hvis Obligation haves (No. 90), betalte strax hele Hovedafgiften til Kollegiet (No. 91); at han ogsaa har betalt fuldtud til Kammeret, tør sluttes af Optegnelserne om de mindre Afgifter (se under No. 90).

Hans Efterfølger Peter Bosøn, om hvem anføres baade hans Provision (No. 92) og hans Obligation (No. 94), betalte strax fuldtud baade til Kammeret (No. 93) og til Kollegiet (No. 95).

Den følgende Biskop, Gunnar, blev udnævnt og indviet hjemme under Schismaet, og har vistnok ikke betalt Afgifter i Rom. Derimod findes for Karl Sigurdssøn (1476—87) protokolleret baade hans Provision (No. 97) og Obligation (No. 98) samt Kollegiets Kvittering for, at han strax ved Indvielsen har betalt sin Hovedafgift til Kollegiet (No. 89).

Stiftets økonomiske Forhold synes efter dette at have været meget gode i det 15de Aarhundrede.

VII. Orknøerne.

Efter de fleste Taxtbøger betalte Orknøerne i Hovedafgift 200 Gylden, efter en enkelt (D) kun 33 1/8. Orknøernes Bispehistorie i 14de Aarhundrede er lidet kjendt, idet der er et aabent Hul mellem c. 1330 og 1369. Den Biskop Wilhelm, som var Biskop i 1369 og som blev dræbt 1382, har rimeligvis paataget sig Hovedafgift, og denne har sandsynligvis været 200 Gylden; thi i 1387 vedtager (No. 101) hans Efterfølger Johannes at betale 200 Gylden i Hovedafgift til Kammeret og Kollegiet i Avignon (Modpaven Clemens VII), og dette forklares ved at antage, at i Obligationsbøger i Avignon fra før Schismaets Tid Orknøerne var indført med denne Sum.

Biskop Johannes var bleven udnævnt af den romerske Pave Urban VI 10. Febr. 1384 og kort efter indviet i Rom; men der maa dog have været noget uregelmæssigt ved ham, siden han ikke fik Bullen om sin Confirmation udstedt før end af Bonifacius IX[1] 9. Nov.

[1] Reg. Lateran. 2 fol. 259. Samtidig udnævnte Modpaven Clemens VII efter Wilhelms Død Dekanen i Moray Georg til Biskop 27. Jan. 1384 (Reg. Auin. fol. 167); han fik til Livsophold beholde Dekanatet i Moray (Reg. Auin. 236 fol. 406).

1389. Sandsynligvis er Johannes — frivilligt eller tvungen af Forholdene i Skotland — gaaet over til den avignonske Pave og har udstedt sin Obligation til ham. Efter Urban VI's Død har han atter hyldet den romerske Pave, og har i 1391 ved sin Fuldmægtig, Titulærbiskopen Henrik af Garde, paataget sig Hovedafgift (No. 102); det sees, at han paatager sig en ubestemt Forpligtelse („id in quo reperitur ipsa ecclesia obligari debere"), og han har altsaa vel haabet paa en Nedsættelse i Taxten. Johannes sees kort efter at være fortrængt af den samme sin Fuldmægtig, Biskop Henrik, som 9. Marts 1394[1] lod sig forflytte til Orknøerne og fik sin Forgjænger forflyttet til Garde (ɔ: reduceret til Titulærbiskop); aabenbart har Biskop Johannes ikke opfyldt sine Forpligtelser (der findes ingen Kvitteringer fra ham), men samtidigt har Biskop Henrik forestillet Paven, at Taxten var altfor høi, og har faaet den nedsat til — $^1/_6$; han udstedte nemlig Obligation paa kun $33^1/_3$ Gylden (No. 103). Henrik døde allerede 1396 uden at have betalt noget, og den derefter ved Provision af 21. Aug. 1396 udnævnte Biskop[2] Johannes, før Munk i Colchester, fik beholde samme lave Afgift, men maatte dog overtage hele sin Formands Gjæld (No. 104). Denne Johannes betalte strax Halvdelen af sin egen Gjæld til Kollegiet (No. 105) og aabenbart ogsaa til Kammeret (hvorfor dog ingen Kvittering findes); han fik det følgende Aar Kvittering for Resten fra begge (No. 106 og 107), idet han fik Henstand med de mindre Afgifter og med Forgjængerens Gjæld.

Om denne Biskop Johannes' senere Afbetalinger og om hans nærmeste Efterfølgere nævnes intet i Obligationsbøgerne.

Efter den kirkelige Enheds Fornyelse med Martin V gribes der tilbage til de ældre Forhold, idet den nyudnævnte Biskop Thomas Tulloch maa forpligte sig til at betale den ureducerede Afgift, 200 Gylden, og da det ved en fornyet Undersøgelse paastaaes at være udfundet (hvad der vistnok er usandt), at Orknøerne tidligere var taxeret til 300 Gylden, maatte han endog forhøie sin Forpligtelse med 100 Gylden (No. 108). Biskop Thomas har dog i mange Aar unddraget sig at betale Afdrag; han sees 1433 at have betalt 50 Gylden til Kollegiet (No. 109 og 111) og 50 til Kammeret (No. 110), men

[1] Reg. Lateran. No. 34 fol. 67 (Bonif. IX 1394 anno 5 lib. 45).
[2] Reg. Lateran. No. 42 fol. 8 (Bonif. IX anno 7 lib. 62).

samtidig eftergives ham Resten; denne angives for Kollegiets Vedkommende til 55 fl. 44 sol. 3 den. (ɔ: 50 fl. til Kollegiet selv, Resten til Tjenestemændene); deraf kan sluttes, at hele Afgiften til Kollegiet er beregnet til 100 (altsaa Hovedafgiften til 200), saa at Forhøielsen i 1418 maa være stiltiende frafaldt. Dette fremgaar ogsaa af Kvitteringerne for den følgende Biskop Wilhelm; han betaler nemlig ved sin Indvielse hele Hovedafgiften baade til Kammeret (No. 113) og til Kardinalkollegiet (No. 112); i begge Tilfælde er den 100 Gylden; naar Kollegiets Kammerer kvitterer for 105 Gylden, fremhæver han udtrykkeligt, at her ogsaa den „mindre Afgift" er medtaget

Biskop Wilhelm er den sidste orknøske Biskop, som vedkommer Norges Historie; han blev i 1477 forflyttet til Moray (No. 114).

Som Resultat kan hævdes, at Orknøernes faste Afgift til Rom var kort før det store Schisma i 1378 bleven fastsat til 200 Guldgylden, under Schismaet blev den nedsat til 33⅓, men efter dette atter forhøiet til det samme Beløb, og da et Forsøg paa at udpresse yderligere 100 Guldgylden mislykkedes, blev den oprindelig fastsatte Afgift staaende.

VIII. Færøerne.

For Færøerne kjendes i Taxtlisterne kun Afgiften 33⅓, og denne maa være fastsat c. 1370—80, thi da Wicbold udnævntes ved Provision til Biskop i 1391, maatte han (No. 115) overtage ikke blot denne Afgift for sig selv, men den samme ogsaa for sin hidtil ukjendte Forgjænger Wilhelm, som altsaa intet har betalt. Den samme Afgift betales i 1421 af en Biskop, hvis Navn skrives Doymus (No. 116); men her er der dog tydeligvis en Forvexling med Bispedømmet Pharus eller Lesina i Dalmatien, hvis Afgift ellers i Taxtlisterne sættes til 66⅔.[1] Jeg har taget dette Numer med, fordi jeg ikke var sikker paa, om denne Biskop muligens alligevel hørte hjemme paa Færøerne, hvis Taxt følges; under Trykningen har jeg imidlertid faaet Oplysninger om, at baade før og efter 1421 en Johannes var uforstyrret Biskop paa Færøerne. Efter den samme Taxt (33⅓) betaler

---

[1] Efter Gams, Ser. Episcoporum S. 410 blev Dodinus el. Domnius udnævnt ved Provision af 14. Marts 1421 til Biskop i Lesina.

ogsaa i Dec. 1435 den følgende Biskop Johannes Schäfchen (No. 118), som var udnævnt ved Provision tidligere i samme Aar (No. 117). Videre nævnes intet om Færøerne i Obligationsbøgerne, og det er derfor sikkert, at Færøerne senere har vundet samme Frihed for at betale Skat til Rom, som faktisk opnaaedes for de andre norske Skatlande efter 1447 (se nedenfor).

IX. Bergen.

Bergen er senest af de norske Bispedømmer kommet ind under den romerske Skatlægning. Det sees af en Notits i en Obligationsbog (No. 119), at den i 1370 ved Provision udnævnte Biskop Benedikt fik en Erklæring for, at Bergens Kirke „ikke findes taxeret i Kammerets eller Kollegiets Bøger“ og derfor fritages for Afgifter, „dog kun for denne ene Gang“. Det er da rimeligt, at Bergen i 1372, da Benedikt efterfulgtes af Biskop Jakob, blev taxeret og inddraget under de faste Afgifter; desværre findes der i de ufuldstændige Obligationsbøger intet om denne Biskop Jakob (1372—1401), saa det ikke kan siges med Sikkerhed, om Bergen nu blev taxeret til 66²/₃, som de fleste Taxtlister opgiver, eller til 33¹/₃. Den følgende Biskop, Jakob Knudssøn, forpligtede sig i 1401 kun til 33¹/₃ (No. 120); Biskop Arne (1431) lovede kun 33¹/₃ og betalte dette strax (No. 121—24), ligesaa Biskop Thorleiv 1452 (No. 125—28). Men ved Biskop Paulo Justiniani's Provision 1457 (No. 129) sættes i hans Obligation Tallet *in blanco* (No. 130), og da er der altsaa aabenbart gjort et Forsøg paa at indføre den større Afgift; men det fremgaar dog af Kollegiets og Kammerets Kvitteringer, at Kollegiet har nøiet sig med det sædvanlige Beløb (No. 131 og 132). Ligeledes slap Biskop Finboge i 1461 med at betale det tidligere stipulerede til Kollegiet (No. 133). Men da efter Finboges Død Johannes Teiste udnævntes ved Provision 1474 (No. 134), maatte han udstede en Obligation paa 66²/₃ „*ad quos dicta ecclesia taxata reperitur*“ (No. 135); da det kom til Stykket, fik imidlertid han ogsaa Lov til at betale det sædvanlige (No. 136 og 137), og ialfald har Kardinalkollegiet for sit Vedkommende eftergivet Resten. Derved var imidlertid Forhøielsen godkjendt, og Eftermanden Andor maatte 1506 overtage det større Beløb (No. 139), og han betalte ved samme Leilighed Kammerets Halvpart (No. 138). For hans Eftermand

Olav Torkelssøn (som blev udnævnt ved Provision i Rom 6. Juli 1523) findes nu ingen Kvittering; derimod har Garampi af en nu tabt Obligationsbog noteret, at Olav betalte Afgift 13. Juli 1523 (uden at nævne Beløbet).

X. Garde paa Grønland.

Bispedømmet Garde kan lige siden 1383, da den sidste residerende Biskop døde, betragtes som titulært. Ikke destomindre opføres det i Taxtbøgerne med en Afgift paa 250 Guldgylden, hvad der maaske tør føres tilbage til den Tid, da det blev „ledigt ved Curien", idet Biskop Jon Skalle c. 1356 blev overflyttet til Hole. Efter Biskop Alv udnævnte den romerske Pave en Henrik til Biskop; han blev vistnok viet i Danmark af Erkebiskop Nikolaus Rusare, men fungerede i 1391 og 92 i Orknøerne, og det lykkedes ham endog i 1394 at fortrænge Biskopen her. Biskop Jon af Orknøerne fik nu Titelen „af Garde"; det vides dog ikke, om han brugte den. Senere nævnes en Biskop Eskil, som er død c. 1411 og efterfølges ved pavelig Provision af en Minoritermunk Jakob Petersøn Treppe. Han er død ved 1424—25.

Imidlertid har neppe nogen af disse været anerkjendt af Erkebiskopen i Nidaros; thi 25. Febr. 1401 blev aabenbart efter hans Initiativ en Minoritermunk Berthold udnævnt „til Alvs Eftermand", som det udtrykkelig staar i Provisionsbullen[1]; han levede endnu i 1420 og har vistnok til Eftermand havt en Johannes, som optræder i Kamin i Pommeren ved 1425.

Eiendommeligt nok, har der samtidig med disse ogsaa været en tredie titulær Biskop i Garde; i 1402 fik nemlig en dansk Geistlig indbildt Pavens Cancelli, at „Bispedømmet Garde" var ledigt, og Pave Bonifacius IX „forflyttede" da 23. Jan. 1402 Biskop Peter i Strengnes til Biskop i Garde for at udnævne Supplikanten til Biskop i Strengnes; men Biskop Peter protesterede, og da han tillige kunde dokumentere, at Bispedømmet ikke var ledigt, blev Udnævnelsen taget tilbage, og Biskop Peter forblev i Strengnes.

Ingen af disse mange Provisioner har efterladt sig Spor i Obligationsbøgerne; hvis der har været udstedt Obligationer, maa Gjælden

[1] Reg. Lateran. 90 fol. 267.

strax være eftergivet, saaledes som der sker i de faa bevarede Tilfælder.

I 1425 udnævnes en Udlænding, Robert Ringmann, ved Provision til Biskop i Garde „efter Jakob"; han udsteder sin Obligation for 250 Guldgylden (No. 140), men betaler kun én af de „mindre Afgifter" til Kammeret, nemlig $10^1/_2$ Gylden (No. 141); hvad der er blevet af ham senere, ved jeg ikke. Saa nævnes, at i 1432 en Biskop i Garde Gobelinus blev forflyttet til Børglum (hvor han dog snart efter døde) og at hans Eftermand ved pavelig Provision (3. Juli 1432) blev en Tysker Johannes Herler de Moys (No. 142). Denne Biskop udsteder sin Obligation paa et Beløb, som ikke kjendes fra Taxtbøgerne — fl. 66 (No. 144); men han har allerede før Udstedelsen fra Obligationen betalt Halvdelen af, hvad han skyldte til Kammeret og Kollegiet (No. 142, 143, 145). Ogsaa denne „Biskop af Garde" forsvinder efter Udnævnelsen, og i de pavelige Arkiver findes intet Spor til „Episcopi Gardenses" for lange Tider. Derimod har vi i Norge to titulære Biskoper i Garde, Gregorius ved Aar 1440—1450 og Anders Mus ved Aar 1459—1476; begge disse har vistnok været valgte i Nidaros og viede af Erkebiskopen. Rækken kan imidlertid fortsættes; thi i 1483 blev Prædikebroderen Jakob Blaa udnævnt ved Provision (No. 149) til Biskop i Garde „efter Andreas"; han udstedte allerede før Udnævnelsen en Obligation, men atter til en ny Taxt, $33^1/_3$ Guldgylden (No. 148), og til Vidnesbyrd om, at ogsaa denne Taxt kun var nominel, tilføies det udtrykkelig, at den strax blev ham eftergivet. I 1492 har Jakob Blaa resigneret, idet der var planlagt et Forsøg paa at finde Grønland igjen[1], og til at optræde som Biskop tilbød sig nu en Minoriter Mathias Knutsøn, som dog neppe kom afsted; han blev udnævnt ved pavelig Provision 26 Aug. 1492 og udstedte ogsaa en Obligation, hvori dog Beløbet sattes *in blanco* og det udtrykkelig oplyses, at Bispestolen ikke findes taxeret; Kandidaten blev denne Gang endog fritaget for de mindre Afgifter (No. 150). Hermed ophører Bispedømmet Garde at nævnes i de nuværende Obligationsrækker; men fra den sidste Titulærbiskop af Garde, Vincentius, som blev udnævnt 1519 og blev forsørget med Pensioner fra Aalborg og Ribe, fandtes der ifølge en Optegnelse af Garampi tidligere en Obligation paa 10 Guldgylden (dat. 20 Juni 1519).

---

[1] Se norsk historisk Tidsskrift 3die Række II S. 399—408.

Imidlertid maa det ikke glemmes, at det samme Bispedømme findes under et andet Navn, *Greneladiensis.* I 1433 døde en (titulær) Biskop her, som i Eugen IV's Bulle kaldes Nicolaus, men i Obligationes (No. 146) Michael[1], og til hans Eftermand udnævntes 24 Sept. 1433 ved Provision Prædikebroderen, Lektor Bartholomeus de S. Ypolito; af ham findes ikke nogen Obligation, men af Kvitteringer fra 1434 fra Kardinalkollegiet og fra Kammerklerkerne for de „mindre Afgifter“ (No. 147) sees, at hans Bispedømme dog er sat til 33$^{1}/_{3}$ Gylden og altsaa ansaaes for forskjelligt fra Garde. Dette Bispedømme forsvinder med Bartholomeus; han kom ikke til Norden, og jeg har kun fundet ham nævnt en eneste Gang, da han under Eugen IV's Ophold i Florents i Nov. 1434 blev brugt i pavelig Tjeneste.

XI. Hole.

Taxtlisterne er enige om, at Holes Taxt var 250 Guldgylden; det samme findes i Obligationerne undtagen i den fra 1425, som — vistnok ved Skrivfeil — har 240. Det er sandsynligt, at denne Taxt er vedtaget, da Biskopen af Garde (Jon Skalle) ved Pave Innocents VI omtr. 1356 blev overflyttet til Hole, og dette kan forklare, at der ogsaa for Hole blev vedtaget samme Taxt. Men denne Taxt har dog vistnok altid været nominel. Uagtet efter Biskop Jons Død 1390 hans Embede blev besat ved Provision, og Underretningen herom sendes til de pavelige Collectorer i Norge fra Kammerets og Kardinalkollegiets Kammererer (D. N. VI, No. 333), nævner disse intet om Afgifter, og sikkert er det, at ifølge Obligationsbøgerne ingen Afgift blev betalt, hverken da eller ved de nærmeste Provisioner.

Den Biskop Jon, som blev udnævnt ved Provision 1426, udstedte vistnok Obligation paa 250 Gylden (No. 151); men han betalte samtidigt kun én af de mindre Afgifter til Kammeret (No. 152), og da han i 1435 overflyttedes til Skaalholt, var der hverken Tale om ældre Gjeld eller om, at denne overførtes paa Efterfølgeren (No. 153).

Den nyudnævnte Biskop Jon (John Bloxwich) overtager lignende Forpligtelser (No. 154), og denne Gang synes det at have været

1 Dette er ikke Læsefeil af mig, thi saa læste allerede Garampi.

fuldt Alvor, thi Bullen blev deponeret som Pant hos Medicierne i Firenze for at leveres tilbage inden et Aar, om Betalingen ikke skede. Naturligvis var man dog ikke gaaet saa strængt tilværks; men af den engelske Konges Brev af 8 Nov. 1438 sees dog, at Bullen da var deponeret i London (hos Mediciernes Agenter der), og at Beløbet skulde inddrives i Jan. 1439 eller ogsaa Bullen sendes tilbage til Rom.[1] Enden paa Kravene synes at være blevet, at Biskop Jon nedlagde sin Bispeværdighed i Pavens Hænder, og denne udnævnte da den 20. Juni 1441 en ny Biskop, Broder Robert Wodburn (No. 155), som da ligeledes forpligtede sig til den store Hovedafgift (No. 156). Han betalte virkelig efter faa Dages Forløb 40 Gylden til Kardinalkollegiet og 50 til Kammeret (No. 157—58); men det har dog vist været for at faa Biskopstitelen, thi paa denne Tid var enhver Forbindelse mellem den norske Kirke og Paven afbrudt, og dette Forhold varede vistnok til Pave Eugen IV's Død i 1447; allerede før 1441 havde Erkebiskopen i Nidaros indviet en ny Biskop i Hole (Gotskalk Kønikssøn), og denne var i ubestridt Besiddelse af Stiftet, da Forbindelsen med Rom atter knyttedes.

Disse er de eneste Biskoper i Hole, for hvem „*commune servitium*“ omtales; som det sees, har egentlig denne Afgift aldrig været betalt, og saaledes har Hole i Virkeligheden aldrig været skatlagt til Rom. Efter 1440 blev indtil Reformationen Biskoperne i Hole indviede i Norge.

XII. Skaalholt.

Skaalholt maa være sat i Skat i en meget senere Tid end Hole, siden Taxten for Skaalholt kun er 60 Gylden. Det viser sig ogsaa af Obligationsbøgerne. Uagtet allerede Michael (1384) blev udnævnt ved pavelig Provision, findes der intet Spor til nogen Obligation eller Afgifter fra ham eller hans Efterfølger. I Martin V's Tid (1426) siges det vistnok, at Skaalholt Kirke da „fandtes taxeret til 60 Gylden“, og hvis der skal lægges Vægt paa dette, maa Taxeringen være foregaaet enten i 1400 (Jon) eller i 1414 (Arne). Den første Biskop, som findes i Obligationsbøgerne, er Johannes Gerikssøn, udnævnt ved pavelig

1 Dipl. Isl. IV no. 621.

Provision 6. Marts 1426 (No. 159); en Prest fra Osnabrück udstedte i 1427 Obligation paa hans Vegne (No. 160) og betalte strax Kammerets Del af Hovedafgiften (No. 161); to Aar efter fløld ogsaa Kollegiets Afgifter ind i dettes Kasse (No. 162—63).

Biskop Johannes blev som bekjendt dræbt af Islændingerne i 1433, og — hvad der hidtil har været ubekjendt — Paven lod da 5 Jan. 1435 Biskopen i Hole Johannes overflytte til Skaalholt (No. 153); den nye Biskop udstedte allerede samme Aar ved en Agent Obligation for Skaalholt paa samme Beløb, som Forgjængeren havde gjort (No. 164), og han betalte ialfald Hovedafgiften til Kardinalkollegiet (No. 165). Om han har betalt mere, kan være tvilsomt nok; thi da han i 1436 var vendt hjem til sin Stol, kom han snart i store Vanskeligheder; omtrent ved samme Tid var nemlig Kong Eriks Kapellan, Nederlænderen Gozwin Comhaer, bleven indviet enten i Danmark eller Norge til Biskop i Skaalholt og var allerede Midsommer 1437 i fuld Besiddelse af Stiftet, medens han samtidig ogsaa administrerede Hole.[1] Den fortrængte Biskop klagede til Paven, og denne overdrog (23. Dec. 1438) til Biskoperne i Færøerne (!), Orknøerne (!) og Hole at dømme i Sagen mellem de to Konkurrenter, — en Befaling, som naturligvis ikke udførtes eller paa Grund af de lokale Forhold kunde udføres. Sikkert er det, at Gozwin under Schismaet forblev i rolig Besiddelse af Stiftet, forlod Island i 1445 og døde i Holland 1447.[2]

Den følgende Biskop, mag. Marcellus, blev udnævnt ved pavelig Provision 15 Apr. 1448 (No. 166) og udstedte i Oktober s. A. sin Obligation (No. 167); men denne blev ganske nominel, da han allerede to Dage efter blev fuldstændig fritaget for alle Afgifter (no. 168). Biskop Marcellus kom som bekjendt aldrig til sit Stift, og han blev den sidste Skaalholtsbiskop, som betalte Afgifter til Rom; de følgende Biskoper indtil Reformationen blev konfirmerede af Erkebiskopen i Nidaros og indviede i Norge, saa at i Virkeligheden Johan Gerikssøn og delvis hans Eftermand Johannes synes at have været de eneste Biskoper i Skaalholt, som betalte Hovedafgifter til Rom.

1 Dipl. Isl. III no. 609.
2 Dipl. Isl. III no. 723.

Personnavne i de latinske Texter.

(Abbreviaturer: arch. = archiepiscopus, cam. = cameræ, camer. = camerarius, canon. = canonicus, cl. = clericus, coll. = collegii, ep. = episcopus, merc. = mercator, thesaur. = thesaurarius.)

BEMERKUNGEN
ZU DEN
VENETISCHEN INSCHRIFTEN

VON ALF TORP

BEMERKUNGEN
ZU DEN
VENETISCHEN INSCHRIFTEN

VON ALF TORP

ZONASTO.

Die venetischen Inschriften enthalten fast alle als Verbum *zoto* oder *zonasto,* wie es scheint mit der gleichen Bedeutung, etwa „dedit". *zoto* wird von Pauli (Altitalische Forsch. 3. 250) als eine dem griech. ἔδοτο entsprechende Aor.-Form der Wurzel *dō* „geben" erklärt. *zonasto* fasst Pauli als einen *s*-Aor. Med. eines Verbalstammes **dōnā-,* = lat. *donare.* An und für sich ist diese Erklärung sehr ansprechend. Das Nebeneinandergehen dieser Verben wäre mit dem synonymen Gebrauch von *dare* und *donare* im Lat. zu vergleichen, wenn freilich auch *donare* in lat. Inschriften keineswegs in dem Masse gebraucht wird wie *zonasto* in den venet. Aber es wird nicht überall *zonasto* geschrieben, und diese verschiedenen Schreibungen machen bei der Erklärung Paulis Schwierigkeit. Ich sehe von den Schreibungen *tonasto* (Este) No. 30, 36, *lonasto* (Vicenza) No. 267 und *ronasto* (Gurina) No. 288 hinweg; denn hier können, wie Pauli meint, die Zeichen, die als *t, l* und *r* gelesen werden, ungenaue oder unvollkommene Formen des *z* sein (*t* = X statt X̦, *l* = Ꭲ statt Ɪ, und *r* = ℑ vielleicht nur eine andere Form des ⌶); auch *onasto* (Este) No. 201 und 202, beide Male nach vorhergehendem *s,* lässt sich leicht erklären; denn hier kann das Fehlen des *z* durch den

vorhergehenden Sibilanten verursacht sein. Auch No. 205 (Este) steht *onasto,* aber hier ist vor demselben ein Stück abgebrochen.

Bedenklicher aber ist die Form *nasto* die zweimal vorkommt, No. 11 und 25 (Este). Diese kann schwerlich auf verkürzte Schreibung beruhen; denn bei Verkürzung fällt doch sonst nicht die erste Silbe des Wortes weg; dass die Silbe *zo-* einfach aus Fahrlässigkeit vergessen sein sollte, ist auch weniger wahrscheinlich, besonders da die Schreibung zweimal vorkommt. Wo findet sich z. B. in lat. Inschriften *navit* statt *donavit?* Ich finde es daher notwendig *nasto* als die eigentliche Verbalform aufzufassen. Diese könnte allein oder mit Präp. zusammengesetzt vorkommen. *zo-* statt **do-* ist gleich altir. *do* „zu, ad." *nasto* muss so viel als „tulit" bedeuten. Wenn *ks* im Venet. zu *s* wurde (das wissen wir noch nicht),[1] so könnte *nasto* vielleicht aus **naksto* hervorgegangen und ein *s*-Aor. der Wurzel *(e)neç* gr. ἐνεγκεῖν „bringen" sein, vgl. altir. *do-ind-nacht* „tribuit".

Derselbe *s*-Aor. wäre vielleicht in der gall. Inschrift Ornavasso 16 (Bianchetti I sepolcreti di Ornavasso) anzunehmen. Die Inschrift steht auf einer Urne: *latumarui sapsutaipe vinom našom.* Die zwei letzten Worte erklärt Lattes (Atti d. Acc. d. Sc. di Torino XXXI, p. 102 f.) als „vino di Nasso, vinum Naxium", die zwei ersten als „dem Latumaros Sapsutaipes' Sohn". Ich halte *sapsutaipe* für einen Dat. Fem. + *pe* = lat. *que* und übersetze also „dem Latumaros und der Sapsuta" (seiner Frau?) . *našom* mag thematischer *s*-Aor. 1 Pers. Sing. der erwähnten Wurzel *eneç* sein also „ich (d. i. die Urne) brachte". *ks* wurde im Kelt. regelrecht *ss,* vgl. ir. *dess* = **deksios.*

zoto mag, wie Pauli meint = gr. ἔδοτο sein. Indessen wäre wohl auch eine andere Erklärung möglich. Die Form könnte in *zo-to* zerlegt werden. *zo* wäre dieselbe Präp. **do,* die wir in *zonasto* gefunden haben, *-to* könnte aus *-tto,* ursprünglicher *d-to* entstanden sein. **d-to* wäre die mediale Aor.-Form schwächster Ablautsstufe, vgl. skr. Impf. *a-(da)t-ta.* Zu vergleichen wäre vielleicht auch altir. *do-rat* dedit = **do-(p)ro-t-to.* *zoto* also „gab dar".

---

1 Gegen den angenommenen Übergang könnte *vhaxsϑo* in einer padovan. Inschrift, das (wenn richtig gelesen) wie eine Verbalform, sigmatischer Aor., aussieht, sprechen. Die Inschrift soll nach der Veröffentlichung Cardenons in Rassegna Padovana 1891, p. 183 (ich habe diese Veröffentlichung nicht gesehen) so lauten: *voϑokluoiiari . s . vhaχsϑo.* Indessen ist sie wohl kaum richtig gelesen, da ϑ in venet. Inschriften sonst nicht vorzukommen scheint. *Mit vhaχsϑo* vergl. Padua No. 266 *heva . so . ś . evourlhvaχ.*

REHTIAH.

In einer Reihe von Inschriften aus Este kommt das Wort *rehtiah* (einmal *retiah* geschrieben, No. 199) vor, einmal auch *rehtian* No. 26, einmal *rehtii,* No. 35 b. Vielleicht findet sich das Wort auch No. 278 *vḷ..o..|..reti* (Würmlach). Dazu findet sich auch ein deutlich damit zusammenhängender Name *rehtevioh* (Gen.) No. 265 (Padua). Pauli (a. O. 257) sieht darin den Namen einer Göttin *rehtia* aus **rektia,* welcher Name mit dem lat. *rectus* zusammenhänge. *Rehtia* wäre also eine Göttin des Rechtes, mit der griech. θέμις oder Δίκη zu vergleichen. Lattes. (Rendiconti d. Acc. dei Lincei. Ser V. Vol II, p. 1020) betrachtet das *h* in *reht-* als quantitätsbezeichnend und sieht in **rētia* eine Raetia, „die raetische Göttin".

In den meisten Inschriften kommt *rehtiah* allein vor, in 5 geht das Wort (oder die Worte?) *śahnateh* voraus; in einer (No. 207), die nur *śahna* . . . hat, kann *rehtiah* gefolgt haben, eine (No. 22) hat *śahnśśeh* statt *śahnateh.* Dieses *śahnateh* wird von Pauli und Lattes als ein Attribut zu *rehtiah* aufgefasst, ebenso das einmal nach *śahnateh rehtiah* stehende *porah,* No. 21. *meχo zonasto śah | natehrehtiah poraḥ | .e.χetoṛe.r.iimohkelo |.u.zeroφo.s.tttttttt.* Pauli übersetzt *porah* mit „optimae" und vergleicht es mit skr. *pára-s,* „der äusserste, trefflichste, beste", Lattes (a. O. 261) hält es für identisch mit lat. *pura.*

Ich bezweifle, dass *rehtiah* überhaupt eine Göttin bezeichnet. Mir scheint das Wort eher ein Appellativum. Für diese Auffassung sprechen, wie mir scheint, die Inschriften No. 33 und 34 (Este).

Zuerst hebe ich hervor, dass nicht alle mit Inschriften bezeichneten Gegenstände Gottheiten geweiht zu sein scheinen. So scheint auf einem Bronzenagel No. 307 (Este) die Inschrift denselben als eine Gabe von einem Weibe zu einem anderen zu bezeichnen: *meχo zonastover.kon. zar.nanerikạhn.* Hier fasst Pauli *hn* als Zierrat, aber kaum richtig. Lattes sieht in *nerikahn* die Acc.-Form, in welcher die Quantität ungewöhnlicherweise durch *h* bezeichnet sei, sonst ist die Endung *-an.* Nach Lattes steht hier die beschenkte Person im Acc. Mir ist es wahrscheinlicher *nerikah* als den gewöhnlichen Gen. des Beschenkten zu fassen, also „mich gab Verkonzarna der Nerika". Freilich bleibt dies, wenn auch wahrscheinlich, jedoch unsicher, bis das schliessende *n* erklärt ist. Ich halte es für ein verkürztes Wort.

Auch in der Inschrift No. 18 (Este) (Bronzeplatte) scheint die Gabe als einem Menschen dargebracht bezeichnet zu sein. Pauli liest:

[m]eχo lemetor virateres zo | . n . a . s . to φohiio . s . | . . . iivo . l . tiiomnoh, und übersetzt: „me Lemetor Virateri (deo sive deae) dedit Boius... Voltiomni (filius)“.

Nach der von Pauli gegebenen Kopie zu urteilen, scheint es mir möglich die Zeichen, die Pauli als *virateres* liest, auch *vhrateres* zu lesen. Statt des dubiosen *virateres,* das als Bezeichnung einer Gottheit mir jedenfalls kein rechtes Zutrauen einflösst, erhielten wir das venet. Wort für Bruder, im Gen. gesetzt: *vhrateres* = *frateres,* lat. *fratris.* Die idg. Endung der Kons. Stämme *-es* wird im Venet., wie es scheint, gewöhnlich durch Synkope zu *-s (ariiuns)* einmal findet sich auch *-is (vennonis).* In *vhrateres* wäre also die Endung besser bewahrt: *-es* neben *-s,* wie im Nom. der *io*-Stämme *-es* und *-s: vantes* und *vants.* Statt *φohiios* scheint es mir möglich *φohiioh* zu lesen, das letzte Zeichen ꓘ| ist jedenfalls keineswegs die gewöhnliche Form des *s;* ich glaube es als ein misratenes *h* deuten zu können, der mittlere Strich ist etwas uneben geworden. Ich übersetze also: „Mich gab Lemetor dem Bruder Boius . . . . . der (oder dem) Sohn des Voltiomnos.“

Nach diesen Bemerkungen gehe ich zu den Inschriften 33 und 34 über.

33. *vho . u . χo . n . tahvho . u . χo. . n . tna . zona . s . to rehtiah*

34. *vhuχiavhremah . s . tnahzoto | rehtiah*

In den zwei ersten Worten beider Inschriften scheint es notwendig einen Dat. und Nom. (33) und einen Nom. und Dat. (34) zu sehen. Pauli sagt freilich „*h* zu tilgen“ — bei *vhouχontah* (33) und *vhremahstnah* (34) — und übersetzt: „Fugonta Fugontina dedit Rectiae“ und: „Fugia Fremaxtina dedit Rectiae“. Aber solange unsere Kenntnis des Venet. so unbedeutend ist, wie sie noch ist, scheint es mir zu kühn in den wenigen Inschriften gar Textänderungen vornehmen zu wollen. Das *h* steht nun einmal in beiden Inschriften, und wenn wir, was dazwischen steht, zu deuten versuchen wollen, bleibt uns wohl nichts übrig als die beiden auf *-ah* endenden Worte als Gen. zu nehmen, zur Bezeichnung der Personen, denen die Gabe geschenkt wird. Also: „Der Fugonta gab Fugontna —“ und „Fugia gab der Fremahstna —“. Fugontna und Fremahstna scheinen zwar Familiennamen und keine Vornamen zu sein, und man könnte einwenden, dass auch ein Vorname zu erwarten wäre, wie nach der Übersetzung Pauli's beide Inschriften einen Vornamen und einen Familiennamen haben, aber auch sonst

finden wir Weiber nur mit dem Familiennamen bezeichnet, so No. 29 *vhuχsiia,* No. 232 *vhremahstna,* No. 234 *akutnah,* No. 244 *vhugontnah* u. s. w.

Wenn also meine Auffassung der Inschriften No. 33 und 34 richtig ist, kann *rehtiah* keine Göttin bezeichnen.

In den Inschriften von der Form *meχo zonasto rehtiah* N. N. (Subj.) wäre die Person oder Gottheit, welcher die Gabe geweiht ist, nicht genannt. So ist auch in No. 38 *nerikazsiakna* ɔ: *nerika z(onasto* oder *-oto)* „Nerica Siacna dedit" keine solche Person erwähnt.

In den Inschriften der Form *zonasto śahnateh rehtiah* müsste *śahnateh* die Bezeichnung der beschenkten Person, wohl einer Gottheit, sein. Der Name erinnert unwillkürlich an das lat. sanare. Diese Gottheit könnte somit vielleicht eine Gottheit der Heilung sein. Der Nom. müsste *śahnat(e)s* lauten, und das Wort ein *io*-Stamm sein, also ursprünglicher Stamm **sānātio.* Mit dieser Endung *-*ates* vgl. die ähnlichen der venet. Götternamen *Sedatus, Trunositus* in lat.-venet. Inschriften.

Die Auffassung Pauli's, das Wort sei ein Epitheton zu Rehtia, dürfte vielleicht auch in formeller Beziehung nicht zulässig sein. Es ist mir zweifelhaft, ob wir im Venet. eine feminine *e*-Flexion aufstellen können. Das von Pauli ausser dem genannten *śahnateh* hieher gezogene ist alles ganz unsicher: *tineh mesneh* 272 b ist von Pauli ganz willkürlich als Gen. eines weiblichen *tine mesne* genommen; es kann ebenso gut Gen. eines masc. *tines mesnes* sein. *kantah vhouχonteh vhl* No. 231 übersetzt Pauli so: „Cantae Fugontae (sepulcrum)". Ebenso gut lässt die Inschrift sich so übersetzen: „der Kanta des Fugontes Tochter (Grab)"; *vhouχonteh* wäre der Gen. zu einem Nom. *vhouχont(e)s* wie *vant(e)s,* Gen. *vanteh; iiuvant(e)s,* Gen. *iiuvanteh.* No. 273, *kele katarko lassiko | karo . s,* übersetzt Pauli: „Cela Catarico Lassico Carus (filio)". *kele* sollte also der Nom. eines weiblichen Namens sein. Aber das ist ganz willkürlich; auch andere Deutungen sind möglich. In No. 277 deutet Pauli *votte* als „Votta". Ganz unsicher, weil vor und hinter dem Worte etwas fehlt. Übrig bleibt *vehne . s . kre . v . iniaios . te . s* No. 274 (Cadore). Pauli: „Vehne Skrevinia Ostis (filia) sc. hic cubat". Indessen steht deutlich *vehneskreviniai,* und das Ganze scheint mir daher besser so zu lesen und deuten: *vehnes kreviniai ostes.* „Vehnes (Subj.) (setzte (oder gab) das Denkmal) der Krevinia, der Tochter Ostis," eine Konstruktion wie in No. 253

turcna vasseno. „Turcna Vasseno (Dat.) (dedit)" (so nach Pauli). Ein Name Krevinia hat ebenso viel für sich wie Skrevinia (Scrinius in ven. - lat. Inschriften womit Pauli sein Skrevinia zusammenstellt, liegt doch nicht allzu nahe).

Wenn *rehtiah* also keine Göttin bezeichnet, so muss es in Verbindung mit dem immer daneben vorkommenden *zonasto* oder *zoto* eine Dedikationsformel ausmachen, dem lat. *dono dedit* entsprechend. Zwar könnte der Gen. auffallend sein, aber wir kennen weder den Gebrauch noch die Bildung des venet. Gen. Abweichend vom gewöhnlichen ist ja auch der Gebrauch des Gen. zur Bezeichnung der beschenkten Person. Wenn die Formen auf *-ah -oh* ursprünglich wirkliche Gen. und nicht Dat. sind, könnte *zoto rehtiah* ungefähr so aufzufassen sein: „Gab (dies als einen Gegenstand) der Darbringung". Rücksichtlich der Etymologie, könnte *rehtia,* wenn *eh* das lange *ē* bezeichnet, mit skr. *rāti* fem. „Gabe Opfergabe", *rāti* Adj., „bereitwillig zum Geben bereit", zu verbinden sein. Verwandt ist auch altir. *rath.* „Gnade, Gunst". Der damit in Verbindung stehende Name *rehtevios* schliesst nicht diese Erklärung aus. Personennamen werden doch nicht ausschliesslich aus Götternamen gebildet, vgl. damit lat. *Gratianus* aus *gratia.*

Einmal steht nach *śahnateh rehtiah* auch *porah,* No. 21 (Este) (Bronzenagel): *meχo zonasto śah | nateh rehtiiah porah | . e . χetore . r . iimohkelo | . u . zeroφo . s . tttttttt.* Pauli deutet das Wort wie gesagt als: „optimae". Nach Pauli ist also die Rehtiah mit einem Adj. vorn und einem hinten ausgestattet, jedenfalls keine gewöhnliche Wortstellung. Ich nehme auch *porah* als einen Dedikationsausdruck. Ich vermute ein Subst. **porā* Fem. „Gabe", mit der Wurzel verwandt, die im griech. πορεῖν auftritt. *rehtiah* steht dann appositiv oder vielleicht adjectivisch neben diesem (vgl. skr. *rāti* Adj.). *kelo* nehme ich als Beinamen des Eχetor. In dem schliessenden *u zeroφos* sieht Pauli eine Präp. *u* mit Regenz *(zeroφos* ist Dat. Plur., die Endung = lat. *-bus).* Vielleicht bedeutet der Ausdruck „aus Gebühr." *u* könnte mit altir *ua, ó,* „ab", altsl. *u* „weg" und *zeroφos* aus **derobos* mit altir *dír* „gebührend schuldig", *díre* f. „Gebühr, Busse" (Grf. *dēro-)* zusammenzustellen sein. Mit *dír* vergleicht Bezzenberger lit. *man pridera* „mich gebührt", nsl. *dera* „Lohn".

Also: „mich brachte Eχetor Eriimos' Sohn Kelo dem Sahnates zur bereiten Gabe dar aus Schuldigkeit".

Dasselbe *porah* finde ich in einer anderen Inschrift, No. 8 (Este), *meχo zona . s . to . e . φ . vhaφaht ŝap | orah . o . p . a | aoφos.*

Pauli teilt: *meχo zonasto eφ vhaφ ahtŝ ap oraho pa aoφos* und übersetzt: „me dedit Eb(urus?) Fab(ius?) Actis (filius) ab Oraho (Präp.) *-bus.*" Pauli gewinnt hier also zwei Präp. *ap* = ab und *pa,* von welchen die letztere sehr geringe Wahrscheinlichkeit hat. Seine Lesung *oraho* könnte durch *orahos,* das er in einer Inschrift, No. 284 (Wurmlach), liest, eine Stütze finden. Mir scheint jedoch die folgende Teilung wahrscheinlicher:

meχo zonasto *εφ* (Dat.) *vhaφ* (Dat.) *ahtŝa porah op aaoφos.*

„Mich gab Ahtsa dem Eb(uros?) Fab(ios) zur Gabe wegen . . . . ." Wir haben also hier die auch sonst vorkommende Präp. *op* (in der von mir früher (Indg. Forsch. V. p. 200) erklärten Formel *op voltioi venoi).*

ahtŝa hat das häufige Suffix *ŝa (iiuvantŝa, -renioŝa, vhuχsiia).*

Das doppelte *aa* in *aaoφos* bleibt zwar bedenklich, aber kaum für die Deutung absolut hinderlich. Das erste *a* wäre vielleicht eine der Präp. beigefügte Partikel, oder sonst ein uns undeutbares Wörtchen. *aoφos* Dat. Plur. wie *zeroφos,* ursprünglich **auφos* <**avəbhos,* ist vielleicht mit gall. *avi-* „hold freundlich" cymr. *ewyll* „voluntas", lat. *avere,* zusammenzustellen. *op (a) aoφos* „wegen guten Willens" wäre also mit *op voltioi venoi* ungefähr gleichbedeutend.

Wenn *rehtiah* „Gabe" bedeutet, wird der Acc. in 26 klar genug: *ka . n . tarumannazona . s . torehtia . n* „Kanta Rumanna adtulit donum".

Ich bestreite übrigens nicht die von Pauli behauptete Möglichkeit, dass ein Verbum mit der Bedeutung „geben", so wie das lat. *donare* den Acc. der Person zu sich nehmen könne in der Bedeutung „jemanden beschenken", wenn auch dies weniger wahrscheinlich wird, falls *zonasto* wie ich glaube, „obtulit" oder „attulit" bedeutet. Aber schwieriger zu verteidigen wird Paulis Auffassung in der Inschrift No. 291 (Garina) (Bronzeplatte) *venn . natola . | r . maχetlon.* Pauli liest *venna tolar* (oder *tola r.) maχetlon* und übersetzt „Venna donat(?) Magetulum". Pauli findet hier ein Verb. *tola* oder *tolar* „donat" auch mit dem Acc. der Person verbunden. Ein solches Verbum hat wenig zuverlässiges an sich.

Nicht sehr wahrscheinlich ist die andere von Pauli angenommene Möglichkeit, es können einige Striche bei den Zeichen fehlen und

statt *tola* (/Λ1OX) *ẓoṇa* (/Λ1OX) und dieses als *ẓoṇa[sto]* zu lesen sein, indem ein Stück abgebrochen sein könne. *maχetlon* hält Pauli für einen gallischen Namen, vgl. *magetobriga.*

Vielleicht ist zu lesen *Vennatola r.* (aus *rehtiah* oder ähnl. verkürzt) *maχetlon,* „Vennatola dono (dat) ‚maχetlon'". *maχetlon* könnte Bezeichnung des geweihten Gegenstandes (der Bronzeplatte) sein und „Kunstwerk" oder ähnl. bedeuten. Vielleicht wäre das Wort mit der griech. Wurzel μᾱχ-(μηχάνη) verwandt. In gleicher Weise ist, wie Pauli gesehen hat, in den Inschriften No. 31 u. 32 (Este) *azan* Bezeichnung des Gegenstandes (clavus) und ebenso scheint in 201 *mlụa* den gegebenen Gegenstand (kleine Säule aus pietra di Nanto) zu bezeichnen.

Eine andere Erklärung des *maχetlon* hat mir Bugge mündlich mitgeteilt. Gegen die Erklärung als „Kunstwerk" streitet nach seiner Meinung das Suffix. Bugge vermutet, dass das Wort „donum quo aliquis (quo deus) mactatur" bedeute, und vergleicht altir. *do-for-magar* „augetur".

Wenn *rehtiah* „Gabe" bedeutet, so könnte damit das Verbum *reṣt* (3 P. Sing. Aor.) in No. 1 (Este) zu verbinden sein. *arates reś* | *t̆škoaoḥ* „Arates dedit . . . ."

EKUPEOARIS.

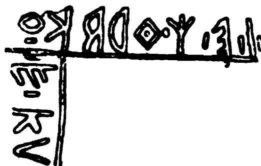
Zwei Grabinschriften aus Padua, No. 259 und 261 enthalten das Wort *ekupeoaris.*

No. 259: *aletehvehχnoh* | *karaumniioh* | *ekupeoari . s . e . χo.*

No. 261: *puponehe . χ . orako* | *he . kupeoari . s .*

Ich glaube dass *rakoh* und nicht, wie Pauli will, *rako* zu lesen ist.

Wie das Ende des einen unter den Buchstaben gezogenen Striches den Stab des *k* bildet, so muss wohl das Ende des anderen, den ersten kreuzenden Striches, den mittleren Stab des *h* bilden können:

Pauli nimmt für *ekupeoaris* die Bedeutung „Grab, Grabmal" an. Das Wort wäre mit *urkvi* in einer Inschrift aus Este, No. 250, synonym:
ẹ . χ . ȯ . urkvi . e . χe | toriȯha . k . ti . ioh.
„ego (sum) sepulcrum Egetorii Acutii".

Die „langatmige Form", wie sie Pauli nennt, trägt an sich eigentlich nicht einen sehr bestimmten Schein solcher Bedeutung. Dass ein Wort für „Grab" nicht notwendig gefordert wird, sehen wir aus zahlreichen, sowohl venet. als etrusk. und lat. Inschriften z. B. No. 230 (Este)
va . n . tehvho . u . χo . n . ti . oh . e . χo:
„Ich bin des Vantes Vhouχontios' (Grab)".

So mag die Bezeichnung auch hier fehlen. Beide Steinplatten, auf welchen diese Inschriften eingehaut sind, sind mit Abbildungen geschmückt, die erste mit dem Bildnis eines Kriegers und seines Wagenlenkers auf dem Streitwagen, die zweite mit zwei Figuren zu Fuss.

Ich sehe in *ekupeoaris* einen Titel, Gen. sing. eines kons. oder *i*-Stammes. Diese *i*-Stämme haben wohl sonst (wir haben aber nur wenige Beispiele) die Gen.-Endung *-es,* aber wenn *katuś* (No. 1), wie Pauli annimmt, Gen. eines *u*-Stammes ist, welcher Gen. sonst auf *-os* endigt *(vesos),* würde die Doppelheit der Endungen *-is* und *-es* bei den *i*-Stämmen mit derselben der Endungen *-us* und *os-* der *u*-Stämme parallel sein. Für die konsonantischen Stämme ist die Endung *-is* sicher *(vennonis).*

Das Wort ist zusammengesezt. Das erste Glied *eku* deute ich als indg. *eçvo; eku* ist wohl aus *ekv-* entstanden, indem der Kompositionsvokal schwand.

Das zweite Glied *peoaris* ist indessen schwer zu deuten. In der ersten Inschrift steht [illegible], in der zweiten [illegible]; ⟐ und ◇ sind beide sonst Zeichen für *o.* Sollte indessen das ⟐ in Padua auch ϑ bezeichen können (das ◇ der zweiten Inschrift müsste dann ungenau geschrieben sein statt ⟐)? Deecke (Gött. gel. Anzeig. 1886, 54) liest *peϑaris.* Pauli bestreitet völlig das Vorkommen des ϑ in den venet. Inschriften. Aber es wäre doch möglich, das es in der paduanischen Dialect vorkäme (siehe die Anmerkung S. 4). Ich wäre geneigt den Stamm *peϑari-* als aus *petri-* entstanden anzusehen; vielleicht hat das *r* die Aspiration des *t* hervorgerufen; das *a* wäre ein später aufgekommener Svarabhaktivokal, wie solche im Osk. häufig sind. **petri-* wäre eine Bildung wie lat. *ac-ri, voluc-ri.* Am nächsten

zu vergleichen ist skr. *patará-* und *patáru-* „fliegend, flüchtig". Das Ganze wäre also „rossefliegend", eine poetische Bezeichnung des „Reiters" oder „Wagenstreiters".

Es sei aber mit dem zweiten Glied, wie ihm wolle, das erste halte ich jedenfalls für richtig erklärt; und wir haben dann in *eku* einen neuen Beweis, ausser den übrigen *(eχo, vescleves)*, für die Zugehörigkeit des Venet. zu den *centum*-Sprachen. Das in No. 261 vor *ekupeoaris* stehende *rakoh* halte ich auch für einen Titel. Das Wort könnte vielleicht mit idg. *rēq, rāq* „ordnen", got-*garêhsni-* „Bestimmung", altn. *rǫgn* n. Pl. „die waltenden Mächte" zusammengehören und „Ordner" d. i. „Fürst, Häuptling" bedeuten.

Ich übersetzte also:

No. 259. „Des Aletes Vehχnos, des Sohnes Karanmnios', des Wagenstreiters (Grab bin) ich."

No. 261. „Des Pupones (Grab bin) ich, des Fürsten(?), des Wagenstreiters."

ATRAEST.

Ein Grabstein aus Vicenza, No. 267, hat die Inschrift:

.o.s.t..s.katus.iahiio.s.zona.s.to.a.tra.e..s.t.e.r.mon. io.s.lehvo.s.

Pauli sieht in *atraest* ein Verb mit der Bedeutung „fecit" oder ähnl. und übersetzt:

„Ostis Catusia(v)ius dedit, fecit(?) Ermonius Leivus."

Mir scheint es wenig glaublich, dass sich nicht der Name des Toten auf dem Steine finden sollte. Diesen Namen sehe ich in *Ermonios Lehvos;* das *atraest* muss dann eine Bezeichnung für „ruhen" oder ähnl. enthalten. Dass in *atraest ae* einen Diphthong sein sollte, kommt mir nicht wahrscheinlich vor. Das *ae* müsste wohl dann aus *ai* hervorgegangen sein, aber der Diphthong *ai* scheint, soweit wir jetzt urteilen können, im Venet. erhalten.

atra est muss dann wohl zwei Worte sein. *est* ist wohl gleich lat. *est* „ist". Das auslautende *-i* in der idg. Endung *-*ti* ging also im Venet. wie im Ital. verloren.

atra halte ich für ein Adverb mit der Bedeutung „drinnen". Also: „drinnen (unter dem Steine) ist (d. i. liegt) Ermonios Lehvos".

In *atra* halte ich das erte *a* für aus *n̥* entstanden. Freilich könnte es in Betracht der Namen *iiuvantes* und *vantes,* die wie Participialbildungen aussehen, so scheinen, als ob im Venet. *n̥* zu *an* würde. Aber auch im Griech. findet sich ja αν neben α, aus *n̥* entstanden, wie im 3 Plur. διδόᾱσι λελόχασι aus -αντι. Diese Doppelheit hat wohl auf verschiedenem Accent beruht. *atra* also aus *n̥tra.* Das Suff. *-tra* (ob alter Instrum. oder Abl. oder ein anderer Kasus, wissen wir nicht) wie im Lat. *extra, intra.*

Vgl. das verwandte, auf anderer Ablautsstufe stehende, altsl. *ątrĭ,* ἔσω, ἔνδον, ἔνδοθεν, z. B. *jegda ątrĭ bądemŭ.*

Ein anderes Beispiel für venet. *a* aus *n̥* enthält vielleicht *azan,* das in zwei Inschriften aus Este, No. 31 und 32, vorkommt, und, wie Pauli gesehen hat, gewiss Bezeichnung des geweihten Gegenstandes, eines Nagels, sein muss. Dass es, wie Pauli meint, mit lit. *adatà,* Nadel, verwandt sein sollte, glaube ich indessen nicht recht. Nadel ist doch etwas wesentlich anderes als „Nagel". Vielleicht ist *aza* aus **ada* mit altir. *ind* M.(?) „Ende, Spitze, Haupt", *rind* M. (aus *ro-ind)* „Spitze, cacumen, cuspis" verwandt. *ind* aus *endi* (Stokes in Ficks vergl. Wörterb. [4] I p. 33). Stokes vergleicht got. *andeis* aus **andhi̥o*-(?)

HOOS.

Ein Grabstein aus Padua (No. 262), an der rechten Seite abgebrochen, enthält die Inschrift:

hoo . s . χ en . oeḥ |
molo . n. . ẹ . . ṇ . n . . . |
oo . s . ve . n . noni - s |
vhremah . s.

Der Stein enthält offenbar die Namen zweier Männer. Da die rechte Seite abgebrochen ist, mag etwas an dem Ende der Zeilen fehlen. Die Deutung wird somit unsicher. So viel scheint mir erstens evident, das *hoos* der ersten Zeile dasselbe Wort ist wie *oos* der dritten Zeile. Entweder steht dieses für *[h]oos* indem ein *h* am Ende der zweiten Zeile gestanden haben kann, oder, was mir wahrscheinlicher dünkt, *hoos* ist falsch geschrieben, statt *oos. h* kann im Venet. nicht aus *s* entstanden sein, denn intervokalisches *s* bleibt, wie aus

vesoś (Gen. eines Stammes *vesu*-, auch im illyr. *vescleves* bewahrt, skr. *vasu*-) hervorgeht. Intervokalisches und anlautendes *s* unterliegen sonst derselben Behandlung. Bleibt intervokalisches *s* erhalten, so dürfen wir schliessen, dass es ebenso mit dem anlautenden der Fall war. Ist *h* nicht aus *s* hervorgegangen, so weiss ich sonst keinen Laut, dem es im Venet. entsprechen könnte, und es bleibt somit nur die Annahme, dass dasselbe nichts bedeutet.

Der letzte Name *vhremahs* steht im Nom., und es ist mir daher sehr wahrscheinlich, dass auch der erste im Nom., und nicht wie Pauli annimmt, im Acc. stehe. Denn da dasselbe Wort *(h)oos* am Anfang der Zeilen 1 und 3 steht, scheint die Inschrift in zwei Hälften zu zerfallen, jede aus 2 Zeilen bestehend; in jeder steht nach *(h)oos* ein Gen. — *molo . n . e n . - n .* muss somit einen Nominativ enthalten, *molo?* oder *molon?* Derselbe Name kommt in No. 201 (kleine Säule aus pietra di Nanto) vor . Auch hier können wir nicht wissen, ob *molo* oder *molon* zu lesen ist.

Die Inschrift lautet:

molon . . . . . . t . n . o | sona . . . . reh . t . | iahmlua.

Pauli: Molo N.... tinus dedit Rectiæ..." aber auch „Molon.... inus" ist möglich. Wenn *molon* zu lesen ist, so muss wohl diese Bildung eine participale sein, Stamm *molont-*.

Die vor beiden Nom. stehenden Gen. *χenoeh..* und *vennonis* enthalten die Namen der Väter. Die nach *molo(n)* stehenden Zeichen bilden wohl einen unvollständigen Zunamen des Molo(n).

(h)oos fasse ich als ein Pron. dem. im Nom. Sing. Masc. *oos* statt **ovos*. Inneres *v* scheint öfter herausgefallen zu sein, besonders könnte dies, wenn das *v* einen *u*-ähnlichen Klang hatte, leicht vor *o* stattfinden. Solche Behandlung des inlautenden *v* nimmt auch Pauli an: *siakna* = *Sivacina, oihavos* = *Oviavus* etc. Mit *oos* aus **ovos* vergleiche ich altsl. *ovŭ* „hic", *ovŭ-ovŭ* ὁ μὲν-ὁ δέ. Eben diese Bedeutung nehme ich hier für das doppelte *(h)oos (h)oos* an. „ὁ μὲν (der eine der beiden hier liegenden) (ist) des Chenoes (Sohn) Molo(n)...... ὁ δὲ (der andere) (ist) des Venno's Sohn Vhremahs."

Dasselbe Pron. kommt vielleicht in einer anderen Grabschrift vor, No. 264 (Padua):

h o . s . oihavo . s . oo . u . peio.

hos mag für *hoos* falsch geschrieben sein: also „dieser (ist) Oihavos“, *oo* muss Neutr. sein, idg. **ovod*, altslav. *ovo*; *u* ist die früher besprochene Präp. mit der Bedeutung „von, aus“, *peio* mag Dat. eines Adj. **peios* = lat. *pius* sein, und die drei Worte bedeuten: „dieses (näml. Grabmal) (ist gesetzt) von einem Frommen“, d. h. einem kindliche oder verwandtschaftliche Liebe hegenden, so wie lat. *pius* besonders von diesem Gefühl gebraucht wird.

Es könnte auch die Frage sein, ob dasselbe *oo* sich nicht auch 257 (Padua) finde. Die Inschrift lautet:

e . n . oo . l . lo . u . ki | oe . r . mo . n.

Pauli ergänzt *e . r . mo . n . (is)* und übersetzt: „Enno (Nom.) Ollo (Dat.) Uccio (Dat.) Ermonis (filio) (sc. dedit)“.

Das mag richtig sein. Indessen könnte wohl auch sonst auf verschiedene Weise geteilt werden. Die folgende Erklärung halte ich nicht für sehr wahrscheinlich, gebe sie jedoch als eine Möglichkeit. *en oo* „in diesem (Grab)“ — *oo* ist Dat., *l* verkürzt für **leχos* oder ein ähnliches Wort für Totenlager. Dieselbe Verkürzung mag No. 265 (Padua) angenommen werden: *[e]χo rehteviioh l o . r* X X „ich bin des Rehtevios' *l* . d . i . Totenlager viginti annorum“.

In 257 scheint *loukio* Dat. zu sein, also: „in diesem (Grab) (ist) Totenlager für den Loukios, Ermons Sohn.“

Das venet. Wort für Tochter sehe ich in No. 231, Este (Ossuarium mit unter dem Halse eingeritzten Buchstaben).

ka . n .
ka . n . tahvhouχo . u . tehvhl.

Das schliessende *vhl*, von Pauli als Zierat gefasst, scheint mir durch verkürzte Schreibung für **vhilia* zu stehen. Da das Messap. sicher *bilia* als Wort für Tochter hat, so können wir wohl, wenn auch Venet. und Messap. nicht so eng verwandt sind, wie ich früher angenommen habe, im Venet. ein entsprechendes Wort erwarten. Und dem messap. *bilia* würde ein venet. **vhilia* (aus **bhilia*) genau entsprechen. Das Wort wäre somit dem Lat., Venet. und Messap. gemein.

Bei dem geringen Material, das uns die venet. Inschriften bieten, kann nur weniges durch Kombination ermittelt werden. Das von mir in diesen Zeilen Gebotene wird somit natürlich wesentlich

nur Vermutungen bleiben, die vielleicht auch manchmal ziemlich gewagt scheinen mögen; nichts kann als sicher oder erwiesen gelten. Besonderes Gewicht lege ich indessen auf die von mir hervorgezogenen Berührungen mit dem keltischen Sprachschatz. Das Venetische gehört unzweifelhaft zu den *centum*-Sprachen, und bei der geographischen Lage ist eine Zwischenstellung zwischen Lateinisch und Keltisch von vornherein wahrscheinlich.

TORSVISEN

I SIN NORSKE FORM

UDGIVET

MED EN AFHANDLING OM DENS OPRINDELSE OG FORHOLD
TIL DE ANDRE NORDISKE FORMER

AF SOPHUS BUGGE OG MOLTKE MOE

TORSVISEN
I SIN NORSKE FORM

UDGIVET

MED EN AFHANDLING OM DENS OPRINDELSE OG FORHOLD TIL DE ANDRE NORDISKE FORMER

AF SOPHUS BUGGE OG MOLTKE MOE

I.

Fra Sverige og Danmark kjendes en kjæmpevise, som fortæller, at Tor mistede sin hammer og fik den igjen ved at lade sig — eller sin „gamle fader" — klæde som brud og føre til troldkongen (svensk trolletram, dansk tossegreven), som havde taget den; med hammeren slog så Tor alle troldene ihjel.

Man har længe vidst, at denne vise også har været sungen i Norge. Peder Syv, hvis „200 Viser om Konger Kemper oc Andre" udkom i Kjøbenhavn 1695, har s. 454 i „Fierde Part" som nr. X meddelt første vers af „Tore Kals Vise", „en Nordsk Vise bestaaende af tive Sangvers tilsammen", med den bemærkning, at „der er lidet forskel mellem" den og den danske. Desuden anfører Syv af denne norske vise nogle navne.

Ved nytårstid 1876 sendte student Nils Brandt[1] på Løken i Vestre Slidre i Valdres til Moltke Moe en del gamle optegnelser, brevskaber og visefugger fra sin hjembygd. Det meste var fundet på gården Kvåle i Vestre Slidre. Mellem disse papirer var et lidet håndskrevet

[1] Nu sogneprest til Nesseby ved Varangerfjorden.

oktavhefte, som består af 6 blade. Deraf optages de 4 sidste af en i sproglig henseende fordærvet variant til visen „Rabnabrudlaup“ (Landstad nr. 83). Den bærer navnet „Krage Lunden i Skougen“ og stemmer, når rækkefølgen af to tre vers undtages, overens med den første af de to hos Landstad udgivne texter.

Håndskriftets hele første blad og to tredjedele af næste side optages af en optegnelse af den Tore Kalls vise, hvoraf Syv har udgivet første vers. Resten af tredje side, hvor der er rum til to vers, samt hele den følgende side, som har rum til 6 vers, er ubeskrevne. Det ser ud til, at afskriveren ikke er bleven færdig med sin afskrift og derfor har sikret sig plads til visen, som efter hans beregning altså synes at have indeholdt mindst 20 vers, snarere mere.

Visen, som er skreven med en hånd fra c. 1750, har i håndskriftet overskriften „Thore Kals viise saasom den qvædes af Ole Grønset“. Det Grønset, som her må menes, er en gårdpart i Gol i Hallingdal (brugs-nr. 24 under gård-nr. 25, Golberg, i matrikelen af 1886).

Denne Ole Grønset synes at have levet ved midten og i anden halvdel af 18de århundred, og han skal paa sine gamle dage være flyttet til Valdres[1]).

I det følgende meddeles et nøiagtigt aftryk af denne norske optegnelse af Torsvisen. Da originalen for tiden ikke står til vor tjeneste — den befinder sig mellem Ivar Aasens efterladte papirer —, lægges herved en afskrift af Moltke Moe fra 1894 (a) til grund. Derefter meddeles et par afvigende læsninger i en ældre afskrift af Sophus Bugge (b), sammenlignet med læsningen af disse steder i en ældre afskrift af M. M. (c).

---

1 Dette blev i juli 1894 meddelt Moltke Moe af Ola Mykleset i Gol (som den gang var nogle og seksti år gammel). Han havde hørt, at Ola Grønset skulde have været en „stor diktmakare“. Hans søn Knut var den sidste af ætten, som eiede Grønset i Gol. Efter ham blev gården kjøbt af en anden mand, som var bedstefar til en i 1894 c. 50 år gammel mand. Herefter synes det troligt, at Ole Grønset har levet omkring midten af forrige århundred.

Thore Kals viise saasom den qvædes af Ole Grønset.

1. Thorekal kom af Skogie heim,
Trætte var han og mode
Tiuvan har støle bort hameran hans
Han vidste ikkie qveim dæ giorde.
Thorekal tomme naa Foelan sin med toumer.

2. Laakien han tog aad Vingien sin
og nære fløi han sin Sprængie
Ganger han sig uti Gremeli-gaal
Slo Gremmil og rørte udi elle etz:

3. Hvor er det tidst udj Aasgaalen
Og Trolle er ute om qvellaa,
Laupan kjem du med slig fjel,
Som du var jaga med stongaa etz:

4. Det er nu saa tidst udj Aasgaalen
og ond og ingen gode,
Thorekal haver sin Hammar mist
Han vedst ikkie qvem det giorde. etz:

5. Til svara Grimme Jutulin,
Og heima uti sino Vælle
Eg haver nu has Hammar tikie
Eg dølge ikie honno et orle etz:

6. Intie faar han aad hammaren sin
Intie mindre han saa de
Mindre han fløtte og føre her Heim
Den yngste Søstra han aatte. etz.

7. Laakien han tok aad Vingien sin
og nære fløy han sin Sprængie
Der kom han sæg aad Aasgaalen
For han Thorekal ganger aad Sængie.

8. Og Grimmen haver has Hammar tikie
og dolge ikie hannaa et Oele
Otte Alen og Nide Favne,
AEg grave ham ner i Jole. —

9. Det var Fruerne Vellebore
Hun varte saa ilde med Oele
Hun drev bloet af aa len sin
Hun svartna ret som ai Joele.

10. Den tok nu dera Væskara Bruur
og hende Haaret børsta,
Saa snara daa vara de Brur pigo
De klæde paa Brura forsta.

11. Og ind kom Grimme Jutulen
og saae paa Dalborrig skara
Hente me hid mine bæsta klæaa
og lata mæg fagran Dala.

12. Og Oxe kroppen saa aad hun op
og trou punds Kjele med Kaala
alle de Brød som baka var
Og 15ta Skiæppe med saæ. etz.

13. Og Femta Spekie laxa aad hun op
og nokle andre smaa fiskia
Dette var Brura hendes bæste spise
Hun kiempia edie drikke. etz.

14. Æg giøres nu baade skak og skolv
Æg gid entie driki af haanna
Du give mig nu drik af Bolstampaa
og fore saa Edh med staanga.

15. Til svara Grimme Jutulen,
og heime uti sine Vella
og aldre har seet nokor Væslare brud
Har æte Mejer om qvælla. etz.

Vers 2 linje 1 aad a; aat bc.
V. 8 l. 4 Æg a; Og b; Æg rettet til Og c.
V. 14 l. 2 entie a; intie bc.
V. 14 l. 2 drik' a; drik' c; drik b.

Herefter aftrykkes texten hos Syv[1]:

Tore Kals Vise.

Torekal kom af Skogie heim / Trætte var han og mode / Tiuvan har stole bort hammeren hans / Han viste eike hvem det gjorde. Torekal tøm maa føelen sin med toumaa o. s. f. o. s. f.

I sin „Forklaring“ giver Syv følgende oplysninger om navneformer i den norske vise.

„Torekal er Tord af Asgaarden eller Asgaalen, som den Nordske [Vise] kalder den“ . . . „Lokke kaldes Lejemand i den Danske, men Lagenson i den Nordske“ . . . "Tosse-greven kaldes i den Nordske Vise Jotulen ɔ: Jette, Troldkempe“.

Vi holder det for utvivlsomt, at den fra Valdres indkomne optegnelse af Torsvisen (som vi kalder Norsk A) ikke er nedskreven umiddelbart efter Ole Grønsets sang eller mundtlige meddelelse, men at den er en afskrift af en tidligere skriftlig optegnelse. Mange feil i A kan kun forklares som læsefeil, ikke som hørefeil eller som anden forvanskning ved første optegnelse af en mundtlig meddelt vise. Således orle 5,4 snarere læsefeil for oele (som i 9,2) end et forsøg på at betegne det tykke *l* ved rl. Den 10,1 for Dei eller Dai. Væskara 10,1 for Væslara. trou 12,2 for tvou. saæ 12,4 for saae. kiempia edie 13,4 for lengta edte (d. e. ette); her er *k* læst feil for *l*, ligesom i 10,1. Edh 14,4 snarest feillæst for hidh. og 15,3 for æg. Også Slo 2,4 for Sto og fjel 3,3 sandsynlig for fjet (se i det følgende) er vel snarere læsefeil end skrivfeil.

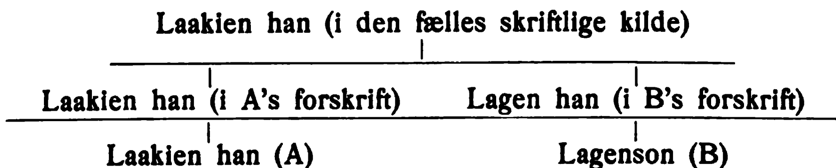
[1] Hr. Johannes Skar har i 1881 optegnet første vers af Torekallsvisen i Valle i Sætersdalen:

„Olav'e kom seg av skoginne heim,
trætt'e va han å modig;
tjuann ha stole burt hamaren hans,
han visste inkji kvæ de gjori“.

Hr. Skar oplyser, at den gamle meddeler som barn havde lært verset af sin bedstemoder, der omkring 1748 blev gift fra gården Bergsland i Fyresdal til Tveitebø i Valle; mere end dette ene vers havde meddeleren aldrig hørt. Verset stammer utvivlsomt fra Peder Syvs visebog, som just i Telemarken var meget udbredt.

Den optegnelse af Torsvisen, som Syv har eiet (B), har været meget nær beslægtet med A. B har sikkert været østlandsk og efter al sandsynlighed fra Hallingdal.[1] Hertil passer dativformen Skogie; formen i Valdres er skoge.

Vi mener endogså, at der er overveiende sandsynlighed for, at A og B middelbart går tilbage til samme forskrift eller skriftlige kilde. Herfor taler følgende: 1) Både A og B har i overskriften Tors navn skrevet som to ord Thore Kals A, Tore Kals B, men i første vers som ét ord Thorekal A, Torekal B. 2) Både A og B har formen Tiuvan, uagtet denne Form afviger fra udtalen i Hallingdal. 3) Både A og B har formen mode, som ikke bruges i Hallingdal. 4) Både A og B har i følgende former indflydelse fra skriftsproget: af; Trætte med æ; har; giorde A, gjorde B med rd; med. Overensstemmelsen ved rd i giorde (gjorde) taler så meget mere for fælles skriftlig kilde, fordi både A og B har l i Aasgaalen A, Asgaalen B, som rigtignok er et egennavn. 5) Syv siger: „Lokke kaldes . . . Lagenson i den Nordske". Dette Lagenson findes ikke i A, som derimod i v. 2 l. 1 og v. 7 l. 1 har Laakien han. Her er *h* i A skrevet med lang nedadgående streg, så at bogstaven har stor lighed med en lang ſ. Og hvad vokalen i sidste led angår, så har A i 10,3 vara, som synes at være læsefeil for voro. Vi tror derfor, at Lagenson i B er opstået ved læsefeil af Lagen han i forskriften. Forholdet mellem A og B tænker S. B. sig paa følgende måde:

Den oprindelige optegnelse havde Formen Laakien. Denne blev i B's forskrift forandret til Lagen ved indflydelse fra dansk skriftsprog, mulig i lighed med at man skrev Hagen, medens man på Norsk udtalte Håkon eller Håken, eller med dansk lav = norsk låg. På lignende måde har B eller B's forskrift forandret dialekt-

[1] Vi kan ikke oplyse, fra hvem Syv har fået Torsvisen. En anden norsk vise, som havde omkvædet „Hemming den unge han kunde på skier rende", fik han sendt fra Torfæus (Fr. Winkel Horn „Peder Syv" s. 27).

formen qveim, som A har, til skriftsprogsformen hvem. Flere forskjelligheder mellem A og B skyldes sandsynlig trykfeil hos Syv; således eike B, ikkie A; tøm maa B (for tømme naa), tome naa A.

A findes i et håndskrift, som er kommet frem i Valdres, men henviser ved sin sprogform til Hallingdal. A's overskrift er „Thore Kals viise saasom den qvædes af Ole Grønset", og denne Ole Grønset vides at have flyttet over fra Hallingdal til Valdres. Når man forbinder disse kjendsgjærninger, er der al grund til at antage, at A er afskrevet efter en optegnelse af Torekalls vise, som var i Ole Grønsets eie, og at denne pleiede at synge visen i væsentlig overensstemmelse med den optegnelse, som vi har for os i A. En mand i Valdres, som har hørt ham synge visen og som har fået lånt hans håndskrift af den til afskrift, har da i overskriften tilføiet „saasom den qvædes af Ole Grønset".

Den sprogform, hvori Torsvisen er nedskreven i A, er ingenlunde i alle enkeltheder ensartet eller følgerigtig. Mange ordformer i A må, som allerede nævnt, være fremkomne derved, at nedskriveren af denne eller af en tidligere afskrift har læst feil i det håndskrift, efter hvilket han har afskrevet visen.

Forskriften for A må, som foran nævnt, formodes at være kommen fra Gol i Hallingdal. Den skrevne form i A bærer også ved flere ord og ordformer vidne om, at den forudsætter, skjønt ikke umiddelbart, en mundtlig meddelelse af visen overveiende på Hallingmål, snart overensstemmende med det nuværende Gols mål, snart med andre af bygdemålene i øvre Hallingdal.[1]

Men den mand, som først har optegnet visen, har i mange tilfælde forandret de for bygdemålet eiendommelige former, som han havde hørt udtalt i visen, idet han istedenfor disse har indsat former, som stemmer overens med eller er læmpede efter det danske skriftsprog. Således f. ex. Trætte 1,2 for troytte; fløi 2,2, fløy 7,2

[1] Således Skogie 1,1. støle 1,3. qveim 1,4. Sprængie 2,2 og 7,2. tidst 3,1. fjel 3,3, feillæst for fjet. has og tikie 5,3 og 8,1. honno 5,4. ai 9,4. trou 12,2, feillæst for tvou. laxa 13,1; og flere. — Brur pigo 10,3 heder nu i Hallingdal *brurepiku*, og endelsens *-o* er derfor mulig sat ind af afskriveren i Valdres.

Om sprogformer i Hallingdal har kirkesanger H. A. Berg i Gol og sorenskriver Skattebøl med stor velvilje givet os værdifulde oplysninger, for hvilke vi også her bringer dem vor bedste tak.

for floug; drev 9,3 for dreiv eller draiv; former med *d* for *t* (udj, aad, hid), med *g* for *k* (tog, pigo); Hvor, Favne, ilde osv.

Fremdeles har A nogle dialektformer, som ikke bruges i Hallingdal, særlig ikke i Gol, men som er almindelige på Østlandet. Således bl. a. -*a* som den bestemte artikel ved stærke hunkjønsord (Søstra 6,4; Brura 10,4), men i Hallingdal -*e*. ner 8,4, men i Hallingdal *ne*. Kjele 12,2 men i Gol *kjel* (i Hallingdal også *kjetil*). Disse former har neppe tilhørt visen således, som den blev sungen, men er sandsynlig indførte af visens første optegner, som efter sprogformen i A snarest synes at have været en i Hallingdal bosat dansk embedsmand, som havde færdes paa Østlandet.[1]

Senere skal vi omtale, at også nogle vestlandske sprogeiendommeligheder, som det synes, findes i visen.

Herefter meddeler vi til de enkelte vers af A en kommentar, som nærmest skal belyse den nedskrevne form af visen, navnlig de forandringer, som vers og ordformer har undergået derved, at den sungne vise blev nedskreven. Vi gjæmmer til en anden kommentar de bemærkninger, som skal oplyse de i den sungne vise brugte poetiske udtryk.

Vers 1. Her har snart A, snart B bevaret det oprindeligere. I følgende tilfælde har A det rigtigere: støle 1, 3 A, stole B. ikkie qveim 1, 4 A, eike hvem B. I omkvædet tom̄e naa A, tøm maa B, af tømme naa. Men toumaa i B er rigtigere end toumer i A.

1, 3. Tiuvan A og B. Ordets endelse udtales nu i Hallingdal -*dn*. — hammeran A, hammeren B; nu i Hallingdal *hamarn*. I Gol siges nu *støle*, men i Ål *ståle*.

1, 4. qveim A; hvem B. Dette ord heder nu i Gol *kœm*, i Ål *keim* og hos de gamle *kveim*, i Hemsedal *kœm* og hos de gamle *kvœm*.

[1] Professor dr. L. Daae har paa spørgsmål, om han kunde påvise nogen dansk mand, som kunde formodes at have optegnet Torekallsvisen i Hallingdal, velvillig givet følgende oplysninger: „En i Literaturen ikke umærkelig Mand er Johannes Sylvius † 1637, født i Haderslev, siden først i flere Aar Hospitalspræst i Oslo, derpaa Sognepræst til Nes i Hallingdal. Jeg beder bemærket, at Gol dengang ikke var særeget Sognekald, men Annex til Nes. Hans Forfatterskab er efter Tidens Leilighed ikke ganske ringe, og at han har oversat Musæi Hero et Leander paa Dansk, vidner om Sands for romantisk Poesi. At han efter Curtius har leveret en Folkebog om Alexander Magnus (Nyerups Morskabslæsning S. 40—43), peger i samme Retning.“

Omkvæd: tom̄e naa A, tøm maa B, feil for tømme naa.

2, 1. Vingien A; i Hallingdal nu *vængen,* i nomin.

2, 4. Slo A, feil for Sto.

2, 1-4. L. 1-2 har oprindelig hørt til et andet vers end l. 3-4; det ord, som har dannet rim med Sprængie 2, 2, er tabt i A. (I den restituerede Norske text og i anden kommentar skal meddeles forsøg på at bestemme, hvorledes det vers, hvortil 2, 1-2 har hørt, tidligere har lydt). Derimod har 2, 3-4 tidligere dannet et vers med 3, 1-2 (dog således, at 3, 2 tidligere havde en rigtigere form end i A).

2, 3. Ganger. I Hallingdal siger man nu *går.*

3, 1. Hvor er det tidst A. I Hallingdal nu *ko* (eller *kå) æ tiss* (så i Gol; i Hemsedal *tiss* og undertiden *tist).* At Hvor ogsaa findes i Dansk A 5 „Hvor stander landen i Hafsgård", er vel en tilfældig overensstemmelse.

3, 2. og i A er her upassende. Mulig har optegneren hørt *å,* som kunde været forvansket af *nå* eller *då.* — Trolle i A synes at være feilagtigt for Laakien, se „Paralleler" og anden kommentar i det følgende. — qvellaa, dat. plur. I Hallingdal er dativendelsen i flertal -*o,* og der udtaler man i dette og ensartede ord *ld,* ikke *ll,* i indlyd. Det oprindeligere rimord har vistnok været *kvelde;* se „Paralleler".

3, 3. fjel A, sandsynlig skriv- eller læsefeil for fjet; se anden kommentar.

3, 4. med stongaa A. I Hallingdal nu *støng* „stang", plur. *stænga (mæ stænga),* dat. pl. bestemt *stængo.*

3, 3-4. De to linjer, som tidligere har dannet et fuldstændigt vers med disse, er tabte. Se formodninger om dem i anden kommentar.

4, 4. vedst, d. e. vidste.

5, 1. Jutulin i 11, 1 A og Jutulen 15, 1 A; Jotulen B. I Gol, Hemsedal, Hol nu *jutul'n.* Hvorledes *o* i Jotulen B skal forklares, er usikkert.

5, 1-2 synes her at være feilagtig kommet ind fra 15, 1-2.

5, 4. Eg dølge A. I Hallingdal nu *e døl.*

orle A, snarest læsefeil for *oele,* som A har i 8, 2. Se til dette sted mere om ordformen.

5, 3-4 har tidligere dannet første halvdel af et vers, hvis anden halvdel har været 8, 3-4.

6, 1. aad har vistnok været sunget *att,* d. e. igjen.

6, 2. mindre A. Dette synes feilagtig at være kommet ind fra l. 3 og at have fortrængt *meir.* — saa de A (er d her at forklare som i Nide 8, 3?), forvansket af siaa *(sjå).*

6, 3. fløtte. I Gol, Hemsedal, Ål præs. nu *fløtt.*

6, 4. aatte må tidligere have været sunget *å,* d. e. eier; jfr. Dansk 8, 4.

7, 4. I Gol og Nes siger man nu *førr,* i Ål *forr* (åbent *o).*

8. På formen af dette vers har v. 5 l. 3-4 fået en uberettiget indflydelse. I l. 1 skulde det hede „din Hammar".

8, 2. hañaa A, rettere honnaa. — Oele A her og 9, 2, orle 5, 4 har et uoprindeligt *e* i endelsen, ligesom Jole 8, 4, Joele 9, 4. Mulig er *-e* ved disse ord i slutningen af verslinjen blevet af den syngende tilføiet for sangens skyld. Dog lader denne forklaring sig ikke anvende paa Varte 9, 2.

8, 1. Og er her og i flere andre vers det *å*, hvormed visekvædere endnu ynder at begynde verslinjerne og som ikke har nogen sproglig betydning.

8, 3. Nide A, betegner sandsynlig udtalen *nie*, d. e. ni. Skrivemåden er vel at forklare deraf, at man ellers skrev *d* mellem to vokaler, hvor det ikke udtaltes i Norsk, f. Ex. Side, udtalt *sie*. Nide betegner neppe udtalen *nitti*. Derimod taler *e* i endelsen og *níu* på det tilsvarende sted i de islandske rimer; se i det følgende.

8, 4. Foran grave er har sandsynlig glemt. — ner; i Hallingdal nu *ne*.

9, 1. Om Fruerne Vellebore se afsnittet om visens navne.

9, 2. Varte A, udtalt *vart*.

9, 3. af aa len sin A meningsløst og forvansket. Vi tror, at det er opstået ved hørefeil og at det ialfald skulde have været skrevet: af vaalen sin; se herom anden kommentar. Ligesom dativform her ikke er skreven efter af, saaledes ved aad Vingien sin 2, 2 ikke efter aad. Rettere skulde det hede: *av våle sin*. Andre formodninger om den rette og oprindelige text, som vi har overveiet, har vi nu opgivet. (Udtrykket af aa len sin er således vistnok ikke forvansket af af kaar en fing, jfr. Svensk 8: af hvar finger. Heller ikke tør man i aa len søge en forvanskning af et substantiv, som skulde være afledet af *fålen* „forskrækket", hos Ross. „aa len sin" er ikke forvansket af aaleten sin (sit ansigt), jfr. *yfirlit þinn*, Ísl. Fornkv. nr. 13 A v. 9, 10; eller af *öllum (ollum) fing*, eller af *naglen sin*; „aa len" er vistnok heller ikke at forklare af *ol*, oldn. *ál* „rem", eller af *uvle* i Hallingd. „håndled").

10, 1. Den A, feilagtigt for udtalens *dei* eller *dai*. — tok nu; der har vel været sunget *toko*. — dera A. „deres" heder nu i Gol og Hemsedal *deiris*, i Hol *daires*, måske ogsaa *daire*. Fra Torpe i Ål er meddelt *haugjin deira*, fra Ål *brøradn deire*. — Væskara A; rigtig skrevet Væslare i 15, 3. — Bruur A her. Derimod brud 15, 3, hvilket er en form, som er lånt fra skriftsproget. Jfr. Brura A i 10, 4 og 13, 3, Brur pigo 10, 3. „Bruden" heder nu efter kirkesanger Berg i Gol *brure*, i Hemsedal *brue*, i Hol *brue*, sjælden *brure*.[1]

10, 2. børsta A, for børste, udtalt *byste*. A har oftere ordfor-

[1] Nielsen Søgnir s. 47 har fra Hallingdal *Bruraferd*, men sprogprøven fra Ål i Saml. t. d. norske Folks Spr. og Hist. V, 363 *Brue* (bruden).

mer med endelsen -a, hvor udtalen må antages at have havt former med en anden vokal, navnlig *e*, i endelsen. Således Væskara 10, 1 (men 15, 3 rigtig Væslare). vara 10, 3 for voro. bæsta 11, 3 for bæste. Kaala 12, 2. haanna 14, 2 for haannaa. staanga 14, 4. Vella 15, 2, men rigtig Vælle 5, 2. qvælla 15, 4, men rettere qvellaa 3, 2. Formen heima i 5, 2 er vel også at nævne her, da der er skrevet heime i 15, 2. Dette viser, at visen er nedskreven af en mand, som ikke sikkert kjendte Hallingmålets former.

10, 3. vara A, vistnok feil for voro.

10, 4. forsta A, feil for førsta, nu udtalt *fyste* i Hallingdal.

11, 2. Valborrig; se afsnittet om visens navne.

11, 3. klæaa A; i Hallingdal nu *klæu*. En dativform paa -aa synes her ikke at passe. Eller skulde det hede: taa (d. e. af) mine bæsta klæaa?

11, 4. lata A. Jfr. hava de Nielsen Søgnir s. 69; hava 'ki folki; me vilja Nielsen s. 72; dei kunna Aasen Prøver s. 60. Flertal i verberne bruges endnu almindelig i hele Hallingdal.

Vala A, d. e. blive. Ordet bruges nu ikke i Hallingdal. I Sætersdal forekommer *vara* = oldn. *verða*; i Indherred præs. *val*. I Nes, Hallingdal, siger man *vara* for „være"; ligeså bl. a. i Søndhordland.

12, 2. trou feillæst for tvou, hvilken form bruges i Hallingdal. — Kjele med Kaala A, sandsynlig udtalt *kjel mæ kåle*. I Hallingdal siger man nu: *mæ kål*.

12, 4. Skiæppe A, har i udtalen havt endelsen *-u*. — saæ A, udtalt *såe*.

13, 1. I Hallingdal siger man nu *femtan spikjilaksa*.

13, 2. fiskia A; i Hallingdal nu *fiska*. Med formen fiskia kan sammenlignes *fiskie* i en optegnelse fra Lister og Mandals amt (Arkiv f. n. filol. X, 97).

13, 4. Hun kiempia edie A, forvansket af Før (eller For) hun lengta edte (d. e. *ette*); se Dansk A v. 16, 4 og „Paralleler" i det følgende til dette sted.

14, 1. giøres A, som skulde betyde „bliver", synes her ikke at kunne være rigtigt, da skak her ikke kan forståes som „skakk, skjæv", og da et adjektiv skak med betydning „skjælvende" er ubekjendt (medens et adjektiv *skjølv* „skjælvende" bruges i Hallingdal). Derfor synes „Æg giøres nu baade skak og skolv" i A at være forvansket af „Æg giøre nu baade skak og skjølv", d. e. jeg gjør nu både ryster og skjælver. I Gol og Hemsedal siger man nu *ristas å skjølv*, i Hol *riste å skjølv*. Præsens *skak* bruges nu ikke i Hallingdal i denne forbindelse, heller ikke *skjek*. Verbet *skaka*, som i Hallingdal ikke skal bruges i præsens, har andensteds præs. *skjæk* eller *skaker* (énstav. betoning).

14, 2. drik[1], d. e. *drekk'* infin. — haanna A, feil for haannaa dat. pl. „horn". I Gol siger man *hødno,* i Ål *hådno.*

14, 4. fore A, d. e. føre. — Edh A, sandsynlig forvansket af hidh d. e. *hit.* — staanga, feil for staangaa.

15, 2. Vella A; rettere Vælle i 5, 2.

15, 3. og A, læsefeil for æg. — aldre A; i Gol, Hemsedal og Hol nu *alder.*

II.

Torsvisen kjendes, som ovenfor nævnt, også fra Danmark (Sv. Grundtvig Danm. gamle Folkeviser I nr. 1). Først af to håndskrifter fra anden halvdel af 16de århundred (A a og A b). Dernæst fra Vedels visebog (B). Endelig har skolelærer E. T. Kristensen hørt denne vise i årene 1869—1874 sungen, i en af Vedels visebog uafhængig form, af tre forskjellige personer i Hammerum herred i Ringkjøbing amt i Jylland, hvorefter C er trykt i Danm. gl. Folkev. IV s. 480—482. C a tidligere trykt i E. T. Kristensen Jyske Folkeminder I (1871) nr. 35. En variant til første vers i Jyske Folkeminder XI (1891) s. 1. Den nyjyske form godtgjør, tværtimod Grundtvigs mening, at Vedel har kjendt en anden traditionel form af visen end den, som foreligger i A a og A b.

På Svensk er Torsvisen trykt i Arwidssons Svenska fornsånger I nr. 1 s. 3—9 efter to indbyrdes nær beslægtede optegnelser. Den ene af disse (Q M) er ifølge R. Bergström fra anden halvdel af 17de årh.[1]

For at oplyse forholdet mellem de forskjellige nordiske former af visen aftrykker vi herefter en rettet text af den norske vise ved siden af den svenske, den gammeldanske og den nyjyske vise. Når vi siden citerer den norske vise, menes altid, når ikke det modsatte udtrykkelig siges, denne rettede text, ikke aftrykket af A.

Den rettede text af den norske vise skal ikke være et forsøg

---

[1] R. Bergström har meddelt S. B., at det ved en vise i samme håndskrift Q M (Arwidsson I nr. 8) er antegnet: „Hörer till S. Erich Sparmans bref af den 4 Martij 1679". Denne Erich Sparman var mulig Uplænding; thi Johannes Erici Sparrman (navnet skrevet med r r), Fjerdhundrensis (1624—90), var præst i Tuna og Staby, Upland. Mulig kunde derfor Torsvisen, efter R. B., være optegnet i Upland. Den svenske vises historie synes dog, som vi i det følgende skal søge at vise, snarere at tale for, at den har været kjendt i det vestlige Sverige.

på at restituere visen i sin ældste form, men er kun et forsøg på at restituere den form, hvori visen blev sungen i Hallingdal. I denne text er de sprogformer, som nu bruges i Gol, ikke blevne gjennemførte, når optegnelsen gav anledning til at formode, at derfra afvigende sprogformer blev brugte i visen, således som den blev sungen.[1]

[1] Herved kan følgende mærkes. Vi skriver skogje, Låkjen, intje o. s. v. med -e ligesom A og B, uagtet man i Hallingdal efter palatalt *g* og *k* oftest hører *-i*. Skrivemåden i tidligere trykte sprogprøver vakler her. A har én gang ai (Aftryk 9, 4), men ellers ei og ej. Vi skriver ei med Aasen Prøver s. 59 f. A har i dat. pl. qvellaa, Bolstampaa, stongaa med aa og haanna, staanga med -a. Vi har beholdt -å, som S. B. har hørt i Hemsedal. Ellers har dat. pl. i Hallingmålet (også i Hemsedal) endelsen *-o*. Hvor nogle dialekter af Hallingmålet i første stavelse har *ø* = oldn. *o* eller *ǫ*, har A støle (B stole), men med o: Foelan (B føelen), Trolle, stongaa, Vellebore, Valborrig, dog haanna, staanga. Vi har skrevet støli, men ellers o. I Gol siger man *støle*, *støng*. I Hol efter Saml. t. d. n. F. Spr. og Hist. V, 360 *vøre*, *hønde*, *søng*, men i Ål *våre*, *hånde*, *sång*.

For Klæaa i A Aftryk 11, 3, hvor dativ ikke synes at have nogen anvendelse, har vi indsat klæu, som er Hallingformen for „klæder".

Hvor A og B har af, er trykt av. Hallingmålet har som præpos. i regelen *tå*, som adv. tildels *åv*, derhos for „udaf" *or*, *utor*. For For (Aftryk 7, 4) har vi skrevet førr, uagtet man i Ål og hos Asbjørnsen i „En Halling med kvannerod" har forr. For ganger i A har vi trykt gjæng, uagtet den sædvanlige form i Hallingdal er *går*.

I første vers har vi trykt tju·van, ikke *tjuvadn*, fordi hint kan være bevaret fra målet i en bygd, fra hvilken visen er bleven overført til Hallingdal.

Vi trykker eg, meg, seg med g, hvor A har Eg og Æg, mæg, sæg eller mig, sig; hallingmålets former er *e*, *me*, *se*. — Vi beholder i dativ me 14, 3 og indsætter derefter de 9, 2 og me 17, 3.

Norsk.	Svensk.
1. Torekall kom av skogje heim, trøytte va han å moe; tjuvan ha støle burt hamarn hass, han viste 'kje, kveim dæ gjole. Torekall tøyme no folen sin mæ toumå.	1. Torkar sitter i sina säte, rimmar af sin färd: „Trolltram har min guldhammar stulit, det var en usel färd". Torer tämjer fålen sin i tömme.
	2. „Hör du Locke Lewe legodrängen min, du skall flyga all land omkring och leta upp hammaren min".
2. Låkjen han tok åt vængje sin, nære floug han sin spræengje; kom han seg åt Gremmeligål, [førr Gremmil gjæng åt sængje].	3. Det var Locke Lewe han låtte sig göra guldvingar; flyger han i Trolltrams gård, Trolltram stod och smidde.
3. [Då han kom seg åt Gremmeligål,] sto Gremmil å rørde uti elle: „Ko æ tist uti Åsgåle, [no Låkjen] æ ute um kvelle?	
4. Ko æ tist uti Åsgåle [å uti dine londå]? loupand kjem du mæ slik fjett, som du va jaga mæ stongå".	
5. „Dæ æ no so tist uti Åsgåle, vond' å ingjen goe: Torekall ha sin hamar mist, han viste 'kje, kveim dæ gjole".	

Dansk A.	Dansk C.
1. Det var Tord af Hafsgård rider over de grönne enge, tabte han sin hammer af guld, og borte var han længe. Så vinder man sverken.	1. Det var Tor å Hågensgård og han red over de eng', der kast' han hen hans hammer af guld, og henn' var den så læng'! I år så vinder man Sverrig.
2. Det var Tord af Hafsgård taler til broder sin: „Du skalt fare til Nørrefjeld og lyse efter hammer min".	
3. Det var Lokke Leimand, satte sig i fjæderham, så fløi han til Nørrefjeld alt over det salte vand.	2. Det var Lokki Læjermand satt' sig i fjæderham, så seiled han til Norgefjeld over søer og salten vand.
4. Midt udi den gård der aksled han sit skind, så ganger han i stuen alt for den tossegreve ind.	3. Det var Lokki Læjermand han styred hans snejke for land, og det var den gode tossegrev' spasered sig nede ved strand.
5. „Vær velkommen, Lokke Leimand, du vær velkommen her! hvor stander landen i Hafsgård og hvor stander landen der?"	4. „Velkommen, Lokki Læjermand, og vær velkommen her! hvor lever Tor å Hågensgård? hvordan står landet der?"
6. „Vel stander landen i Hafsgård og vel stander landen der; Tord han haver sin hammer mist, fordi er jeg kommen her."	5. „Vel lever Tor å Hågensgård, vel står landet der; men han har kast hen hans hammer af guld, derfor så kommer jeg her."

Norsk.	Svensk.
	4. „Hör du gamle Trolletram, hvad jag säger dig: har du Torkars hammar tagit, dölj det intet för mig.“
6. „Eg ha no hass hamar tikje, eg døl ikje hono eit ol: [åtte alni å nie fabna eg ha grave han ne i jol.]	5. „Torkars hammar har jag tagit, jag döljer honom ej ett ord; femton famnar och fyratio ligger han under jord.
7. Intje fær han att hamarn sin, intje meir han sjå, minder han fløt å føre her heim den yngste systre, han å.“	6. Säg nu Torkar svar igen: han skall alldrig hammarn få, förr än jag får jungfru Frojenborg den väna Solentå.“
8. Låkjen han tok åt vængje sin, nære floug han sin sprængje; kom han seg åt Åsgåle, førr Torekall gjæng åt sængje.	
9. „Grimmen ha din hamar tikje, han døl ikje de eit ol: åtte alni å nie fabna han [ha] grave han ne i jol.	

Dansk A.	Dansk C.
7. „Ikke fanger Tord sin hammer igjen, dig siger jeg disse ord: femten favne og fyrretyve der ligger han graven i jord.	6. „Jer hammer den er funden, den kan I ikke få, for den ligger falden fire og fyrretyv' favn' i jord.
8. Ikke fanger Tord sin hammer igjen, dig siger jeg talen så, med mindre I giver mig Freiensborg med alt det gods, I å."	7. Jer hammer den er funden, den kan I ikke vind', før end vi får jer søster, en speil for alle kvind'."
9. Det var Lokke Leimand satte sig i fjæderham, så fløi han tilbage igjen alt over det salte vand.	8. Det var Lokki Læjermand satt' sig i fjæderham, så seiled han tilbag' igjen over søer og salte vand.
10. Midt udi den gård der aksled han sit skind, så ganger han i stuen alt for sin broder ind.	9. Det var Lokki Læjermand han styred hans snejke for land, og det var Tor å Hågensgård spasered sig nede ved strand.
	10. „Vor hammer den er funden, den kan vi ikke få, for den ligger falden fire og fyrretyv' favn' i jord.

Norsk.	Svensk.
10. [Intje fær du att hamarn din, intje meir han sjå, minder du fløt å føre der heim den yngste systre, du å."]	7. „Trolltram sänder dig svar igen: du kan ej hammaren få, förr än han får jungfru Frojen- borg den väna Solentå."
11. Dæ va fruenne vælbore ho vart so ille mæ ol, ho dreiv bloe av våle sin, ho svartna rett som ei jol.	8. Det var väna Frojenborg hon blef så illa vid, det sprack af hvar finger blo- den ut och rann på jorden ned.
12. [„No vilja me taka 'n Torekall, væl vilja me byste hass hår, klæe på hono bruréklæu å føre 'n åt Gremmeligål."]	9. „Hör du käre syster min, hvad jag säger dig: hur mycket guld ger du mig, att jag blir brud för dig?"
13. Dei toko deire veslare brur å henne håre byste, so snare då voro dei brurpiku, dei klædde på brure fyste.	10. Det var Torkar sjelfver han låter bröllopskläder skära, reser så till Trolltrams gård, der brud han skulle vara.
14. Inn kom grimme jutulen å şåg på Valborg-skara: „Hente me hit mine beste klæu å lata meg fagran vala."	

Dansk A.	Dansk C.
11. „Ikke fanger du din hammer igjen, dig siger jeg talen så, med mindre vi giver ham Freiensborg med alt det gods, vi å.“	11. Vor hammer den er funden, den kan vi ikke vind’, før end de får vor søster, en speil for alle kvind’.“
12. Dertil da svared den stolte jomfru, paa bænken som hun sad: „Giver mig heller en kristen mand end delig en trold så led!“	
13. „Da vil vi tage vor gamle fader, ganske vel vil vi børste hans hår, føre vi hannem til Nørrefjeld for [en så væn en mår].“	12. Op stod djer gammel oldefå’r, var smal i middi som rør: „Og jeg vil vær’ den unge brud, om I mig did vil før’.“
14. Førte de den unge brud, førte hende i bryllupsgård; det vil jeg for sandingen sige, der var ikke guld for legerne spart.	13. Så tog de djer gammel oldefå’r, ragt’ af ham skjæg og hår, så før’ de ham til Norgefjeld for en så væn en mår.
	14. Så blev der silke og hvide sindal alt på den sorte jord bred, og så blev den goden unge brud med ære på slotten op led.

Norsk.	Svensk.
15. Uksekroppen so åt ho upp å tvou punds kjel mæ kåle, alle dei brø, som baka va, femta skjeppu mæ såe.	
16. Femta spekjelaksa åt ho upp å nokle are små fiska; detta va brure henna beste spise, førr ho længta ette drikke.	
17. „Eg gjere no både skak å skjølv, eg gjit intje drikk' av honnå: du gjeve me no drikk' av bollstompå, å føre so hit mæ stongå."	11. „Hör du gamle Trolletram: om her skall bröllop stå, så kasta de små bägare bort, bär in med ämbar och så."
18. Te svara grimme jutulen heime uti sino velle: „Eg alder ha sett nokor veslare brur, ha ete meir um kvelle."	12. Det var gamle Trolletram han var henne intet huld: „Här må vara en fanners brud, som ej kan blifva full".

Dansk A.	Dansk C.
	15. „Velkommen Lokki Læjermand, velkommen til vor gård, både først og sidst den unge brud, som er så væn en mår!“
15. Så toge de den unge brud, satte hende på brudebænk; for da gik den tossegreve, han lyste for hende at skjænk’.	16. Ja tolv så vare de kæmper de monne bruden bænke, og tolv så vare de kæmper begyndte for bruden at skjænke.
16. En oksekrop så åd hun op, vel femten svinefløkke, syv hundred brød hendes vorde var, så lyste bruden at drikke.	17. Syv øksenkropp’ dem åd hun op og nogle fede får, [dertil] syv svineflykker, hun var så væn en mår.
17. En oksekrop så åd hun op, vel femten svinefløkke, tolv tønder øl så drak hun ud, før hun kunde tørsten sløkke.	18. Ja det var goden unge brud og hun tog til at drikk’, så drak hun ud en ankerboll’, så tog hun til at hikk’.
18. Tossegreven ganger ad stuegulv, han monne sig så ilde kjære: „Hveden så er den unge brud, hun vil så meget æde?“	19. Ind så kom den tossegrev’, han skint’ så rød af guld: „Hikken underlig brud må du vist være, men du kan ett’ blyv’ fuld.“

Norsk.	Svensk.
	13. Svarade Locke Lewe, han mente vinna pris: „Hon har ej ätit i fjorton dagar, så har hon längtat hit.“
	14. Det var gamle Trolletram han gladdes vid det ord; snart kom Torkars hammar fram och lades på brudebord.
	15. Femton voro de små trollen som buro den hammarn in, bruden tar honom med ena hand och sticker under sitt skinn.
	16. Så snart hon den hammarn fick, börjar hon gå omkring, femton troll och fyratio lägger hon i en ring.
Torekall tøyme no folen sin mæ toumå.	Torer tämjer fålen sin i tömme.

Dansk A.	Dansk C.
19. Svarede Lokke Leimand, han smiler under skind: „I otte dage haver hun ikke ædet, så haver hun stundet hjem til din.“	20. „Eder a lidt å eder a møj', ålder fór a nok, før a fór edt mi brujgrød, der er lavet i en syvtønd-pott.
	21. Eder a lidt å eder a møj', ålder blyvver a mæt, før a fór mi bro'ers hammer å séj, som så læng' har været forgjæt.“
20. Otte var de kjæmper som hammeren bar ind på træ; det vil jeg for sandingen sige, de lagde hannem over brudens knæ.	22. Tolv så vare de kæmper den hammer kast' op af jord, men atten så vare de kæmper den hammer bar ind på bord.
21. Det var da den unge brud tog hammeren i sin hånd; det vil jeg for sandingen sige, hun slynged ham som en vånd.	23. Atten så vare de kæmper den hammer bar ind paa bord, men det var goden unge brud tog den i fingre to.
22. Nu slog hun tossegreven ihjel den lede trold og lange, så slog hun ihjel de andre små trolde, at bryllupped måtte af gange.	24. Ja det var goden unge brud og hun tog til at hvipp', så slog hun alle de kæmper ihjel med hendes snæretipp'.
23. Det var Lokke Leimand monne sig så vel om tænke: „Nu vil vi fare hjem til vor egne land, skåne vor fader en enke.“ Så vinder man sverken.	25. Og det var goden unge brud hun sprang så let over bord, atten fag hus hun med sig tog, så lakked hun hjem til Tor. I år så vinder man Sverrig.

D 5 2 b

Nogle varianter til den svenske text.

1, 2. om sin werldh QM.
1, 3. Overalt „Trolletram“ QM. — hans hammar QM.
2, 1. Overalt „Loye“ for „Lewe“ QM.
2, 3. all land QM.; alt landet OM.
5, 2. döljern icke et tahl QM.
5, 4. uthi graaf QM.
6, 3. Floyenborg QM.
8, 2. dervidh OM. — 3-4. At sprack af hvarje finger och OM.
10, 1. låter OM.
10, 4. som brude skulle vara OM.; där han skulle brud vara QM.

Nogle varianter til den gammeldanske text.

A b har overhoved visen i en oprindeligere form end A a og burde oftere have været fulgt af Sv. Grundtvig. — Nogle varianter af navne omtales først i det følgende. A b har for Tord én gang Thor.

Omkvæd: Sverigh A a.
2, 3. Norigeffell A b.
3, 1. liden Lokke A a overalt for: Lokke Leimand.
3, 2. for [y] syn feidiir ham A b her, men ikke i 9, 2.
4, 1. borge gardt A b, men: garren 10, 1.
13, 4. For en saa stolt (For en skiøn A b) jomfru A a b; rettet efter den nyjyske text.
16, 2 og 17, 2. XXX A a.
16, 3. hinders renthe A a; hende vanthe A b. „vanthe“ er forvansket af „varthe“ af varth, måltid = oldn. *verðr*.
18, 3. huen A b, huem A a; Hveden Sv. Grundtvig.
19, 2. skarlagenskind A a.
19, 3. VIII A b; VII A a.
21, 3. sanden A b.
22, 4. at brølupit motthe aff gange A b; at brøllupen monne hun gang A a.

Nogle varianter til den nyjyske text.

Omkvædet: iår C a b; ihvor C c (dette er vel oprindeligere).
1, 3. der tabt' han hans C c.
2, 4 og 8, 4. alt over den salte vand C b c.
5, 1 og 2. Ja vel A a. — 2. han sidder hjemm' med ær' C c. — 3. ifjor tabt han hans C c; men vi har kast' hen vor C a.

12, 2. de tjente ham for ør' C a (ør' d. e. øre, penge, eller forvansket af herre. Sv. Gg.).
18, 3. ankerball' C a.
19, 3. hvad for en art mon hun er kommen af C a.
22, 3. og tolv C a.
23 kun i C a, som i l. 1 har „Ja tolv."

Forklarende anmærkninger til visetexterne.

De i visen forekommende navne og omkvæd forklares ikke her, men først senere. Det samme gjælder flere andre udtryk.

Norsk 2,2. nære floug han sin spræengje, d. e. han fløi så hurtig, at han næsten blev sprængt (spræengje dativ af spræng, styret af nære). I Hallingdal siges: *han floug på berre sprœngen,* d. e. af alle kræfter. Da udtrykket i denne linje har paralleler i islandske viser, da spræengje kunde danne rim med væengje og da Svensk 3,2 har rimordet guldvingar, er det muligt, at man i visen engang har sunget omtrent således:

Dæ var Låkje [Løje]
tok åt sinom væengje,
floug han seg [so høgt i sky?],
nære floug han sin spræengje.

Norsk 3,2. Naar det om Gremmil heder, at han stod og „rørde uti elle„, så kan dette ikke forståes, som når det om en troldkvinde, der sidder inde ved ilden, heder, at „ho rota mæ nasann i elle" eller lign. Det er neppe heller for at varme sig, at jutulen her, som Rosmer i en dansk vise, rører i ilden. Det er fra først af snarest for at smede, at troldet her står og rører i ilden, ligesom helten i den sene og halvt litterære vise om Sjugul å trollbrura rager i brandene, da han vil beslå sin klubbe med jærn. Se „Paralleler" til dette vers. Den norske vises udtryk har da omtrent samme mening som den svenske vises „Trolltram stod och smidde", hvilket udtryk her i visen kanhænde er oprindeligere. Denne forestilling om troldkongen, at han var beskjæftiget med at smede, da Loke kom til ham, kan tildels have udviklet sig af den fremstilling i Þrymskv., at Trym „snoede guldbånd til sine hunde". Dog kunde det måske være muligt, at forestillingen om troldet, som står og smeder og derunder rører

i ilden, også er påvirket af fortællingen om jætten Geirrød, som med en tang kastede en gloende jærnklump mod Tor.

Norsk 3,3. Ko æ tist (= tiss, tids), d. e. hvad er på færde.

Norsk 4,2. Dannet af os efter Dansk A 5,4. Det synes mindre rimeligt, at anden, i optegnelsen tabte linje har havt omtrent følgende form: „eg ha deg 'kje sett for lange". Med „uti disse londå" jfr. også Oddrún, v. 4. Udtrykket kan ikke nu bruges i Hallingdal (det heder *uti dine lønd,* men vel *i hine løndo).*

Norsk 4,3. Man må vel tænke sig, at Låkjen først flyver til troldlandet og derpå, da han er kommen did, løber. — fjett d. e. hastighed. I Hol i Hallingdal siger man efter Åsen og efter kirkesanger Berg *få fjett* „blive bortjaget, blive nødt til at pakke sig". I samme betydning har Åsen fra Voss *få fjøtt* fra andre steder *flyt* (åbent y) eller *flytt* (masc., afledet af *flytja).* Er i visen det oprindelige udtryk *flytt (afledet af Oldn. *fljótr)*? eller fikt? (Håndskriftets fjel tør neppe sammenstilles med *koma med felde* „komme for alvor, med klem, heftigt, voldsomt" fra Søndmør og fl. st. hos Åsen; thi dette, som vel egentlig betyder „med fart", indeholder, som det synes, samme ord som *vera å felde* være på færde, i Sogn, = angelsaks. *on færelde.* Ved sammenstillingen med *felde* vilde j i fjel ikke forklares).

Norsk 5,1-2. Ordene vond' å ingjen goe forudsætter istedenfor ordene dæ æ no so tist i l. 1 i en ældre form af visen: dæ (eller: dei) æ no tiende (d. e. *það er nú tíðenda* eller *þau eru nú tíðendin).* Dette støttes derved, at der i en islandsk vise på spørgsmålet *hvað er nú títt—?* svares *þau eru nú tíðindin;* se „Paralleler". — Ordene i Norsk 5,2 slutter sig til *ilt* Þrymskv. 7, medens Vel i Dansk A 6,1-2 er overført fra en anden vise; jfr. „Paralleler" til det danske vers.

Norsk 5,4. Låkjen siger viste (ikke veit) med tanken på det forhold, som var tilstede, før han fløi fra Åsgålen.

Norsk 6,2. eg døl ikkje hono eit ol, Svensk 5 „jag döljer honom ej ett ord," d. e. jeg siger ham (Torekall) ikke et eneste benegtende ord. hono, honom kan ikke forståes om hammeren; skulde den sættes som objekt for verbet „dølger", vilde det nu i Hallingdal hede: *e døl'n ikkje mæ eit ol.*

Norsk 6,3. Den besynderlige målsbestemmelse åtte alni å nie fabna, om hvis oprindelse skal tales i det følgende, er vel af visedigteren ment så, at hammeren efter jutulens fremstilling først blev gravet „8 alen" ned, men da dette ikke forslog, endnu „9 favne"

(i hvilket udtryk både tallet og målsbestemmelsen er større end i „8 alen"). Se for resten „Paralleler."

Norsk 7,3. minder „med mindre, hvis ikke"; bruges endnu i Hallingdal.

Norsk 9,2. de „dig" dativ = Oldn. *þér*.

Norsk 10. Mod den forsøgte restitution taler neppe den yngre sprogform: du å. Smlgn. 7.

Norsk 11,1. Om fruenne vælbore se i det følgende ved behandlingen af visens navne.

Norsk 11,2. ho vart so ille mæ ol, d. e. hun blev så harmfuld ved dette ord. Det ældre udtryk har været: ve or. Oldn. *verða við,* Nynorsk *verda (verta) ved,* „blive til mode," *verta illa (illt, dått) ved,* ligeså Færøsk *verða við, verða illa (dátt) við.* Jfr. Svensk 8,2 og varianten dertil.

Norsk 11,3. ho dreiv bloe. Et ældre udtryk har været: henne dreiv bloe; jfr. „Paralleler" til dette sted. Også i Oldnorsk heder det *blóð drífr* „blod stænkes". ho dreiv (ældre: henne dreiv) bloe av våle sin, d. e. blodet for bort fra hendes ansigt. vål af ældre **vǫrðr*, samme ord som *völ* m. „art, skik, egenskab (omtrent som *lag)*" fra Hallingdal hos Åsen, „udseende, mine, et vist udtryk i ansigtet" fra Smålenene og Østerdalen hos Åsen, efter Ross i søndre Smålen. mulig *vål; vor* (lukket *o)* m. „naturligt udseende, ydre væsen, ansigtstræk" fra Helgeland, hvoraf *vorlit* „naturlig hudfarve i ansigtet (i modsætning til en tilfældig rødme eller bleghed)" fra Søndmør hos Åsen. Denne sidste anvendelse stemmer navnlig overens med ordets brug i Torsvisen. I det ældre udtryk *henne dreiv bloe av våle sin* henviste *sin,* som ofte i Oldnorsk, til en dativ. Dette fandt man vistnok siden påfaldende, og derfor er det vel, at man har indsat ho for henne.

Norsk 11, 4. I udtrykkene „ho svartna som ei jol", fær. oftest „sortnaði sum ein mold" o. s. v. (se „Paralleler") er den ubestemte artikel kommen ind ved analogi fra beslægtede udtryk. Fra at sige „glima som ein logje" er man gået over til at sige „glima som ei sol," „glima som ei morgosol."

Norsk 12. Den forsøgte restitution synes mulig, uagtet det ord, som danner rim med hår, er gål. Se om denne form ved behandlingen af visens navne.

Norsk 13, 1. veslare, d. e. lille; et skjæmtende udtryk; jfr. „den unge brud" i Dansk A 15. veslare er egentlig dativ sing. fem. (for

ældre *vesalli),* men er her overført til akkusativs forhold, ligesom dativendelsen *-om* i nynorske bygdemål også kan bruges udenfor dativs forhold; jfr. tillige fruenne i 11, 1. Dativendelsen *-are* findes ellers i nynorske bygdemål i enkelte faste udtryk, f. ex. *som vind i varmare* (også *varmre) sol,* i Hardanger (Åsen Gramm. s. 173 f.). Også i gamle telemarkske viser, f. ex. *mæ kvitare hand; på grønare jor,* osv. I Færøsk findes i dat. sg. fem. endelsen *-ari,* f. ex. *stəurari.*

Norsk 13, 4. fyste adverbium, se *fyrsta* hos Åsen og Ross. Formen *fyste* bruges i Hallingdal. Her vel i betydning „med det første": „den første forberedelse til brylluppet, som blev gjort, var den, at de klædte på bruden."

Mellem Norsk 13 og 14 har den norske vise engang havt et vers om brudens færd til brudgommens gård.

Norsk 14, 2. å såg på Valborg-skara, d. e. da han havde fået øie på brudeskaren. skara cas. obl. af *skare* masc. Om Valborg se visens navne. Sammenlign med dette vers i den norske vise olddigtets v. 22, hvor Trym, da han ser brudetoget, byder jætterne at stase op i hans hal.

Norsk 14, 3. me „mig" dativ (= Oldn. *mér);* adskilles her i håndskriftet fra objektsformen (som der skrives mæg), ligesom i Sætersdalen og i gamle telemarkske viser; se Bugge Gamle norske Folkeviser s. X.

Norsk 14, 4. fagran accus. sg. masc. Formen på *-an* af adjektiver har også holdt sig (tildels med uoprindelig anvendelse) i telemarkske viser; se Åsen Gramm. s. 174 og Bugge Gamle norske Folkeviser s. X. Ligeledes i andre bygdemål i flere faste udtryk, se Åsen Gramm. s. 173; *te rettan dugur* i Vang Valdres (Vang Gamla Reglo å Rispo s. 47).

Norsk 14, 4. vala, d. e. blive. Dette verbum bruges nu ikke i Hallingdal. Måske er derfor det rette *vara* d. e. være, som bruges i Nes og Tørpo, og måske i Gol; blandt andre steder også i Bagn i Valdres.

Norsk 15, 1. ho henviser til et substantiv, som har betegnet „den lille brud" i et tabt forudgående vers, der sandsynlig omtrent har svaret til Dansk A 15.

Norsk 15, 2. tvou punds kjel mæ kåle (dativ), d. e. så meget kjødsuppe med kålrod, som gik i en to punds kjedel. kål er her brugt i den hos Åsen og Ross som 2) fra Gudbrandsdalen og flere steder opførte betydning „kjødsuppe, såd (sædvanlig med kålrod)". Således bruges ordet også i Hallingdal, ialfald i den nedre dal. tvou neutr. pl. Sorenskriver Skattebøl foreslår: mæ kål i.

Norsk 15,4. femta skjeppu mæ såe, d. e. til disse brød var der medgået 15 skjæpper korn. såe dativ af *så* neutr., Oldn. *sáð*, n. „udsæd, korn“ (ikke af *soð* suppe). Det logiske forhold mellem „alle de brød, som var bagte,“ og „15 skjæpper korn“ er ikke betegnet i udtrykket. Det synes mindre rimeligt, at Og, som optegnelsen har i begyndelsen af 15, 4, skulde være forvansket af *tå* (d. e. af). Og ikke rimeligt synes det, at meningen skulde være den, at han først åd op alle de brød, som var bagte, og derpå desuden så meget korn, ubagt og råt, at det udgjorde 15 skjæpper.

Norsk 16, 1. spekje-, som ikke findes i olddigtet, er senere tillæg. At det tidligere manglede i visen, bevidnes af det i „Paralleler“ anførte vers af det færøske Gongu-Rólvs kvæði. I Hallingdal kjendte man bedst spegelaks og „saltet laks,“ som før i tiden i store mængder førtes op fra Lærdal om vinteren.

Norsk 16, 2. å nokle are små fiska, d. e. og desuden nogle små fiske. På samme måde bruges *ok aðrir* i Oldnorsk, se Fritzners ordbog[2] I s. 58.

Norsk 16, 3. henna „hendes“ er formen i Ål (Saml. t. d. n. F. Spr. og Hist. V, 364, Nielsen Søgnir 20, 38, 40 osv.); for Gol er meddelt både *henna* og *henne,* gjerne forkortet til *henn': far henn';* for Tørpo opgives *henne.* — spise her brugt som Oldn. *spiz*, *spís* neutr. „velsmagende spise“; jfr. *með hinum beztum spízum,* Maríu saga s. 883. Meningen synes at være: alle disse retter åd bruden op med så stor madlyst, at de smagte hende som de bedste lækrerier.

Norsk 17,1. D.e. „Jeg gjør både ryster og skjælver.“ Bruden skjælver vel, skal man tro, fordi hun endnu ikke har drukket sig varme og kraft til.

Norsk 17, 2. gjit d. e. kan. I denne betydning bruges ordet nu ikke i Hallingdal. — honnå, d. e. horn (sædvanlige mindre drikkekar).

Norsk 17, 3. bollstompå dat. plur. Ordets sidste led er *stamp* m., „en balje, et åbent kar, noget ligt en halvdel af en tønde.“ Ordets første led er sandsynlig *bolle.* Herfor taler fær. *bollaskál* i det i „Paralleler“ anførte vers. Herfor taler også ankerboll' i nyjysk C b c 18, 3 (forvansket til ankerball' i C a, jfr. Hancke-ballie i Dansk B 17, 3). av bollstompå d. e. af boller, der er så store som stamper og har hanker som disse; af stamper, der bruges som boller. En kollega har foreslået at forstå optegnelsens Bolstompå som stamper,der er gjorte af træbuller; men på grund af det færøske og det danske udtryk kan denne forståelse neppe være den oprindelige.

Norsk 17, 4. føre — hit. Udtrykket „bär in“ i Svensk 11, 4 er vel oprindeligere. mæ stongå, d. e. med stænger, som stikkes gjennem stampernes øren for at bære dem.

Norsk 18, 2. heime uti sino velle, d. e. hjemme i sin gård, hvor han var herre og husbond. Dette fremhæves vel for derved at antyde, at han som rig husbond havde været tilstede ved mangt et gjæstebud. — sino dat. sg. neutr.

Svensk 1, 2. rimmar af, beretter om. Så bruges *rima* i svenske dialekter.

Svensk 1, 3 har uoprindelig form, thi Torkar kan endnu ikke sikkert vide, hvem der har stjålet hans hammer.

Svensk 1, 2-4. Det ældre rim har vel været färd ∾ gärd; jfr. „Paralleler“.

Svensk 3. L. 1-2 og 3-4 har oprindelig hørt til to forskjellige vers. Det lader sig neppe med sikkerhed bestemme, hvilket ord der har dannet rim med smidde. Kanske:

flög han sig så vida.

Formen lätte også ellers i svenske viser: Arw. II 135 A v. 9; nr. 137 v. 4; I nr. 25 A v. 19.

Svensk 6, 4 og 7, 4. den väna Solentå. Dette udtryk er kommet ind fra Genselins vise; se herom mere i det følgende. I den kaldes bruden *Salenta* hos Arw. I nr. 6 v. 16, i Danm. gl. Folkev. nr. 16 A *Solentå,* nr. 16 B *Solenta,* 16 C v. 16 *Salentare,* rettere *Solentår,* i rim med *mår,* færøsk *Sólita, Sólinita* DgF IV, 738—741). Om navnets oprindelse se DgF IV, 623 a og i det følgende. Navnet er også gået over i andre folkedigtninger: Norsk „jamfrju *Solntår*“ (Andres Vang Reglo å Rispo s. 59); *Salento, Sallento* og *Sølento* i et norsk eventyr (svarende til *Ísól bjarta* i det islandske eventyr hos Árnason Þjóðsögur II, 315 ff.).

Svensk 8, 3. Det træk, at kvinden blev så forfærdet eller harmfuld, at blodet sprang af hver finger, kan sammenstilles med følgende træk i Ragnar Lodbroks saga (Fornald. sög. I, 285): Da Hvitserk fik høre om sin faders lidelser og død i ormegården, sad han ved bretspil og holdt i hånden en brikke, som han havde slået; han krystede da denne så fast, at blod sprang frem fra hver negl. Også i andre sagaer forekommer lignende træk, således i Partalopa saga (se Cederschiöld Fornsög. Sudrlanða s. XXVII): *féll opt í óvit, ok þegar er hon vitkaðiz, þá sprakk blóð.*

Dansk A 14, 4. „der var ikke guld for legerne spart.“ Se A. Olrik i Mindre Afhandl. udg. af det philol.-hist. Samf. (Kjøb. 1887), s. 79; Steenstrup Vore Folkeviser s. 62.

Dansk A 16, 3. vorde, d. e. måltid, af Gammeldansk *vorth, varth,* Oldn. *verðr;* jfr. Dansk *davre* af *dagvorth, nadre* af *natvorth.*

Dansk A 20. Steenstrup s. 62 f. formoder efter Dansk C 22, 23, at l. 1 tidligere har havt Tolv så for Otte og at l. 3 har lydt: atten vare de kjæmper.

Dansk A 22, 4. at brylluppet måtte af gange, d. e. så at bryllupsfesten måtte høre op; jfr. Oldn. *ganga af* høre op.

Dansk A 23, 4. skåne vor fader en enke, d. e. behandle „vor fader“, som nu er enke, med hensynsfuldhed.

Dansk C 2, 3, 8, 9. „Fjæderham“ er her misforstået som et fartøi.

Dansk C 6, 3 og 10, 3. Udtrykket „falden“ er brugt i overensstemmelse med den fremstilling i Cab, at Tor har kastet bort sin hammer, medens han red, og at den er bleven funden dybt nede i jorden af tossegreven. Det bør derfor ikke med Sv. Grundtvig forandres til „fulde“. Hin f emstilling kommer vel ikke af misforståelse af et nyislandsk udtryk om hammeren *falinn* (= Oldn. *fólginn,* d. e. skjult)?

Dansk C 14, 15 har sit tilsvarende i mange danske viser og kan være overført fra en af dem.

Dansk C 18, 3. så drak hun ud en ankerboll' (ankerball' C a). Hvor Dansk A 17, 3 har: „tolv tønder øl så drak hun ud“, har Vedel (Dansk B) 17, 3: „End drack hun vd den Hancke ballie“. Den nyjyske vises udtryk ankerball' eller ankerboll' viser, sammenlignet med norsk bollstompå, fær. *bollaskál,* at verset ikke er lavet af Vedel, men at det er hentet fra en traditionel viseform. Istedenfor Dansk A 17, 4: „før hun kunde tørsten sløkke“ har Vedel 17, 4 „saa tog hun til at hikke“. Ligeså Dansk C 18, 4. Udtrykket hikke forekommer ligeledes i den danske Genselinvise B v. 23, 4, C b 26, 4 og i den norske Genselinvise 25. Også dette vers hos Vedel er traditionelt.

Dansk C 24, 2. hvipp' d. e. hoppe omkring. — 4. snæretipp' for snøretippe; jfr. den danske Genselinvise A 30.

Paralleler fra andre nordiske viser.[1]

Norsk og svensk omkvæd. Jfr. Islandsk i omkvæd: *Riddarinn keyrir folann sinn með vendi* (Isl. Fornkv. I, nr. 1, s. 7; Antiqv. Tidskr. 1849—51, s. 21). I vise: *þeir temja sinn fola með vendi* (Isl. Fornkv. I nr. 22 A 4 l. 2, B 1 l. 2). Færøsk i omkvæd: *so temji eg mín gangara góð og lati* (l. hann) *renna* (Hammershaimb Fær. Kv. II nr. 1). Jfr. Vigfusson nr. 9 (Corpus poet. bor. II s. 392); J. Blochs utrykte „Oversigt over Færøske stev“ nr. 50 (Corpus carm. Fær. XVI, bilag I); Winthers utrykte „Omkvæder“ nr. 5 *(so teymi eg* osv.); Lyngbye „Omqvæder“ nr. 6 (Fær. Qv. s. 554); Blochs utrykte „Oversigt“ nr. 61 (i var. til Lyngbye Omqv. nr. 4): *teymar frítt.*

Norsk 1, 1-2. Færøsk: *Ólavur kemur af skógvi heim — bæði troyttur og móður* (Fær. Kv. II nr. 18 v. 32 og 33).

Norsk. 1, 1: *kom av skogje heim.* Jfr. Norsk: *rei . . . av øyeskogjen heim* (Bugge Gamle norske Folkeviser nr. 4 v. 29). Færøsk: *Kvörfinn kemur af skógvi heim* (Dvörgamoy V v. 74, i Fær. Kv. I); *hann kom ikki af skógi heim* (Högni v. 236, i Fær. Kv. I); *Haki kemur (kom) af skógvi brátt* (Gests ríma v. 4 og 6, Fær. Kv. I); *risin kemur af skóginum heim* (Fær. Anthol. I nr. 8 v. 36 og 46); *Ívint reið af skógnum heim* (Ívint Herintsson A III: Ívint sterki, v. 72); Dvörgamoy II v. 6 (Fær. Kv. I); *hann heim af skógi fer* (Dvörgamoy V v. 23, Fær. Kv. I). Islandsk: *Eilífur kom af skógi fram* (Isl. Fornkv. I nr. 14 v. 39). Til dette udtryk «*koma (ríða, fara) af skógi heim (fram)*»[2] svarer en række andre episke udtryk: «*ríða (fara, ganga) á skógvin burt*», «*vera á skógvi burtur*», o. lign. Se f. eks. Norsk: Bugge nr. 4 v. 23; nr. 6 v. 6; nr. 16 v. 6; Færøsk: Dvörgamoy II v. 32 og 50; III v. 89; V v. 66—67; Ragnars táttur v. 5; Högni v. 163, 225 og 245; Brinhild v. 125 (alle i Fær. Kv. I); Fær. Anthologi I nr. 1 v. 1; nr. 8 v. 31, 34, 39; nr. 15 v. 12 og 13; Ívint Herintsson A III: Ívint sterki, v. 3—6 og 34; A IV: Galians táttur fyrri, v. 29. Islandsk: Isl. Fornkv. I nr. 14 v. 31 og 38.

Norsk 1, 2: *trøytte va han å moe.* Jfr. Norsk: *trøytte mennar å moe* (Landstad nr. 14 v. 10); *trøytt å mo* Landstad nr. 6 A v. 25; nr. 12 v. 27); *trøytt å mø* (i en vise fra Valdres om Torø liti v. 13 og 14, Lindemann i N. Univ.- og Skoleannaler 2 R. V); *me blei både trøytte å mo* (i et vers fra Tuddal, Bugges utrykte samlinger, i, 218); *ho kom ti himerik trøytt å mo* (i en var. fra Mo i Telemarken til Bugge nr. 13, i Moes utrykte saml.). Færøsk: *bæði troyttur og móður* (Ívint Herintsson A III: Ívint sterki, v. 16; Olrik Danske

[1] Vi giver ingen udtømmende parallelsamling, kun hvad vi mere tilfældig har optegnet. Til de svenske og danske viseformers udtryk giver vi med vilje kun spredte paralleler.

[2] Smlgn. *heim frá sjónum ganga* (Isl. Fornkv. I nr. 23 v. 20).

Ridderviser nr. 349 C v. 15); *bæði troyttir og móðir* (Dvörgamoy V v. 25, Fær. Kv. I); *tú sig, tú ert so troyttur — tú sig, tú ert so móður* (Dvörgamoy I v. 36, Fær. Kv. I). Svensk: *trötter — mod* (Arwidsson I nr. 32 v. 22; II nr. 139 v. 16; II nr. 75 A v. 10, E v. 11); *hvarken trött eller modh* (Arw. II nr. 75 D v. 18); *så modigh och trött* (Arw. I nr. 20 v. 29); jfr. *tröt aff färdan möödh* (Hyltén-Cavallius och Stephens Sveriges Hist. o. Polit. Visor nr. 3 A v. 31); Gammelsvensk: *thröt ok modh* (Söderwalls ordbog). Dansk: *både træt og mod* (DgF I nr. 5 B v. 31; II nr. 82 A v. 33; IV nr. 190 v. 14). Islandsk: *þreytt af móð* (Isl. Fornkv. II nr. 47 v. 7); i Isl. Fornkv. oftere: *móður (hljóður og móður)*, ligeså oftere i norske viser *mo* alene.

Med hensyn til ordstillingen „trøytte va han å moe" må bemærkes, at to adjektiver ofte i folkeviserne er kopulerede så, at det andet står i verslinjens slutning, og det styrende ord får plads mellem begge. Jfr. Norsk: *fræge drengjir å frie* (Landst. nr. 1 v. 2); *gamle mennar å unge* (Landst. nr. 7 A v. 12); *trøytte mennar å såre* (Landst. nr. 29 v. 27); *mæ brotne salar å tome* (Landst. nr. 29 v. 28; nr. 30 v. 26). Færøsk: *ríkir menn og reystir* (Fær. Kv. II nr. 1 v. 32 og 62; Antiqv. Tidskr. 1849-51, s. 62); *breiða borg og langa* (Fær. Anth. nr. 1 v. 15); *við reyðar kinnar og bleikar* (Ívint Herintsson A IV: Galians táttur fyrri, v. 53). Islandsk: *brattar brekkur og breiðar* (Isl. Fornkv. I nr. 15 B v. 4); *brattar götur og breiðar* (ssteds D v. 3); *langar g. og breiðar* (E v. 4). Dansk: *den lede trold og lange* (Dansk Torsvise A v. 22); *stuore kemper och wreedde* (DgF I nr. 17 A v. 12); osv. Således også i Oldnorsk: *Svá segia gamlir menn ok sannorðir* (Heil.manna sögur I s. 703); *mildr Guð ok miskunnsamr* (Norges g.le Love I s. 460); *góðr maðr eða helgi* (Leifar 7); *góðr maðr ok rettlátr* (Leifar 16).

Norsk 2, 1: *tok åt vængje sin.* Jfr. dansk: *och sluo hand vd syn wynge* (DgF II nr. 33 A v. 23).

Norsk 2, 2: *nære floug han sin sprængje.* Jfr. Norsk: *eg vi'kji springe min blodig spreng'e* (i stev fra Sætersdalen; smlgn. Ross's ordbog). Islandsk: *búið var við spreng* (Isl. Fornkv. II nr. 48 B v. 13); *lá við spreng* (II nr. 44 A v. 17). Smlgn. Oldnorsk: *honum hélt við spreng* (Sörla s. sterka, k. 2), *vinna til sprengs* (Fritzners ordbog[2]).

Norsk 2, 4: *førr Gremmil gjæng åt sængje.* Jfr. Norsk: Norsk Torsvise 8, 4; *nær me okkon at sengji skal gange* (Landst. nr. 31 v. 13); *nær me sille at sengji* (Landst. nr. 57 A v. 42). Færøsk: *gekk til seingina* (Brinhild v. 172, Fær. Kv. I; „gå i seng" heder nu på Færøerne: fara niður, se J. Jakobsens ordsamling i Fær. Anth. II s. v. fara). Islandsk: *þegar villt til sængur gá* (Isl. Fornkv. I nr. 31 A—B v. 25); *eg skal mig til sængur gå* (ssteds C v. 25); *við skulum til sængur gá* (E v. 16); *til sængrinnar gá* (Isl. Fornkv. II nr. 48 A v. 17); *til sængur gá* (ssteds E v. 8; II nr. 62 A v. 41)). Svensk:

dhe ginge sigh till sänge (Arw. I nr. 30 A v. 27); *wille åth sängen gå* (ssteds I nr. 24 v. 10); *skulle gå till säng* (I nr. 33 A v. 24; nr. 37 v. 6 og 7); *lyste . . . åt sängen gå* (I nr. 40 v. 12). Dansk: *gack thil seng* (DgF I nr. 4 B v. 32; jfr. med en anden betydning: gick sig thill senge, v. 16 og C v. 20); *huer skulde gå til seng* (DgF I nr. 20 D v. 19); *löstett . . . til senge att gange* (ssteds E v. 17); *tilsenge gå* (DgF II nr. 47 A v. 43); jfr. *lyster at sove gange* (eller *gå)* (DgF I nr. 9 A v. 7-8; B v. 5-6; C v. 7-8; D v. 6-7; E v. 7-8; F v. 7; G v. 10-11; II nr. 75 D v. 30); osv.

N o r s k 3, 2: *sto Gremmil å rørde uti elle.* Udtryk som „røre, kare, rode, rage (ell. lign.) i ilden“ bruges i folkeviserne oftest om troldkvinder, som sidder inde ved arnen og karer i ilden m e d s i n l a n g e n æ s e[1]. Således Norsk: *der site den gamle gyvremori — å rotar mæ nasann i elli,* i rim med *kvelli* (Landst. nr. 2 v. 12 og 13); med samme rim: *ho grov mæ si' nasar i elli* (optegnelse af samme vise i Moes saml.); *karar mæ nasann i elli* (Landst. nr. 3 v. 1, i rim med *kvelli*); *raka sina nasar i elden* (Jørgen Moe Skrifter II s. 171 fra Hardanger = Landst. nr. 3; i rim med *kvelden)*; *kared varmen med næserne sine* (J. Moe II s. 175 fra Romerike = Landst. nr. 3); *kara i elde mæ naso* (Lindemann, optegnelse af samme vise fra Valdres v. 3, N. Univ.- og Skoleannaler 2 R. V); *snorta mæ nasann i ello* (Bugge nr. 2 A v. 2 og 3; B v. 1; rimer med *kvello); rørte med nasænn i bråndo* (variant til samme vise fra Sellgjord i Moes saml.). I optegnelser af Landst. nr. 2 heder det også: *ho rakar sinom elli; rister ho snortar av elli; skara ho sinom elli; kara varmen av elli* (Bugges saml.; alle i rim med *kvelli)* o. s. v.; — i en optegnelse af Landst. nr. 1 (fra Sellgjord i Moes saml.): *rørte i sine bråndo.* Færøsk: *raka í brondum reyðum* (Fær. Kv. II nr. 5 [= Landst. nr. 2] A v. 12); *hon rakar í brandi*

[1] Trold, og navnlig troldkvinder, tillægges vældige og uformelige næser: non mehercule incomptiorem naribus familiam pervidisse commemini (Torkil Adelfars ord om troldene, Saxo I, 1 s. 430 f.); svá er ok nefit á þér (d. e. troldkvinden Gríð) mikit, at ek hefi eigi sét meira skrípi en þú ert (Illuga s. Gríðarfóstra kap. 4); þær (d. e. to unge troldpiger) voru næsta ófrýnlegar, nefsíðar (þáttr af Jökli Búasyni kap. 1, i Islendinga sög. II); saxit kom á nef jötuns ok tók af nefit, ok var þat svá mikit stykki at þat var nóg klyf (Egils s. ok Ásmundar kap. 15); jfr. Cederschiöld Fornsög. Suðrl. s. XXIII, samt troldnavnet *Járnnef* og troldkvindenavnene *Nefja, Hornnefja, Skinnefja, Arinnefja, Skellinnefja.* Den samme forestilling gjenfindes i folkeviser og eventyr; f. ex. nasann hev du som nautefjosi (Landst. nr. 2 v. 18 og 19; nr. 9 v. 24; nr. 50 v. 8; jfr. s. 411); nasarnar eru sum neystadyr (Fær. Kv. II nr. 6 v. 39; Fær. Anth. nr. 8 v. 21; nr. 14 v. 70); nasar hans eru langar (Fær. Kv. II nr. 15 v. 19; samme viseA v. 24, i DgF IV s. 880); tin näsa är tre alnar långh (Arw. I nr. 7 A v. 17); en krokot näsa, är alne lång (B v. 7); kjærringen havde en næse så lang, at hun sad ved peisen og b r u g t e d e n t i l g l o r a g e (Asbjørnsen og Moe, Norske Folkeeventyr[5] s. 125, nr. 27); osv.

(samme vise B v. 12 og 13, Corpus carm. Fær. III). Svensk: *rörde medh näsan j brande* (Arw. I nr. 13 v. 7; *i brände,* s. 423). Dansk: *rører fast y dy braande* (DgF II nr. 44 [= Landst. nr. 2] A v. 8); *her ganger du din liede wiiff — med nyssenn ret i brandt* (ssteds C v. 7); *en slemer niese ieg aldrig saa — end du roeder med i brande* (E v. 20 og 24, ssteds IV s. 821). Om mandlige trold i fortællingen om Torkil Adelfar: *ingressus duos eximiæ granditatis aquilos conspicatur corneis naribus contracta, quæ fors obtulerat, igni nutrimenta præstantes* (Saxo ed. Müller I, 1 s. 430); disse trold kaldes senere i fortællingen *gigantes.*

Udtrykket „røre (eller lign.) i ilden“ bruges imidlertid i viserne ikke udelukkende om troldkvinder, som karer varmen med næsen. Det forekommer også om mandlige trold i en mere almen anvendelse, uden at der er tale om næsen. Betydningen er da den samme som den, hvori vore bønder endnu bruger „kara, raka, skara elden“, d. v. s.: rage gløderne sammen, enten for at få ilden til at blusse op, eller for at bevare den over natten.[1] Med sidste betydning anvendes udtrykket næsten som en formel, enstydigt med at være færdig med sit dagverk, færdig til at gå til sengs: „eg hae skara elden“. Og på denne måde synes vendingen *sto Gremmil å rørde uti elle* i senere tid at være opfattet her i vor norske vise: han stod færdig til at lægge sig. Denne opfatning synes fremkaldt ved den regelmæssige brug, der i viserne gjøres af korresponderende parallelisme mellem to nær beslægtede fortællingsled, eller to momenter i samme fortællingsled. Det er en eiendommelighed ved visedigtningens teknik, at sådanne altid pleier at svare til hinanden både i indhold og udtryk, om der end bør finde en let variation sted i udtrykket. Just i dette træk af Torsvisen møder vi denne parallelisme i Dansk A (v. 3 og 4 = 9 og 10) og C (v. 2 og 3 i forhold til 8 og 9; og her er korrespondensen mellem v. 3 og 9 ikke oprindelig). Andre ligeartede korrespondenser forekommer, som det vil sees, i alle formninger af vor vise.

---

[1] I en „varmebøn“ fra Valdres (Hallv. Bergh Folke-Eventyr og Sagn fra Valders 1879, s. 71) heder det:

I kveld vil e elden raka,
imorgo vil e han levande taka.
Hjælpe me Gu' å Sante-Knut,
at alder min verme slokna ut!

En lignende „karebøn“ brugtes af sæterjenterne i Nedre Telemarken (Moes saml.):

Sette eg meg på helle,
kårår min varme så seint om kvelle:
så sandt som eg æ møy,
så ska 'kje min varme døy!

Den blev læst om aftenen, mens man ragede ilden sammen, før man skulde lægge sig.

Udtrykket *Gremmil rørde uti elle* synes i overensstemmelse hermed og med det citerede norske bondeudtryk at være forstået som en enstydig parallel til *Torekall gjæng åt sængje* (v. 8 l. 4). Dette kan imidlertid neppe have været den oprindelige betydning; isåfald vilde det være påfaldende, at den samme mening på disse to steder udtaltes i så forskjellige ordlag. Oprindelig tør man derfor, som nævnt s. 27, have tænkt sig Gremmil stående ude og smede, således som det udtrykkelig siges om Trolltram i Svensk v. 3. Med denne betydning bruges udtrykket, let afændret, i visen om Sjugul, som skal jærnsko sin klubbe (variant fra Nordmarken til Landst. nr. 50 v. 5):

Sjugul han tok seg atten pund jønn,
begynte i branna å rake;

eller som det heder i Klüwers optegnelse fra Hallingdal, der er aftrykt af Landst. (v. 5):

å sett' seg i brand te å kara.[1]

Når Gremmil her står og „rører i elle“, synes det altså fra først af at have været for at få ilden til at flamme op, så at jærnet kunde glødes. En lignende betydning har vort udtryk i den danske vise om Rosmer havmand (DgF II nr. 41 A v. 11):

Rossmer kom aff marckenn hiem,
hand rørde y di brande:

nemlig for at få et blussende bål at varme sig ved. Jfr. Fær. Kv. II nr. 16 A v. 60 og 68. Karingen sker sikkert ikke i noget af disse tilfælde med næsen; den ovenfor nævnte fortælling hos Saxo er det eneste sted, hvor en sådan skik tillægges mandlige trold.

For øvrigt fremstilles riser og trold, der efter folketroen ikke tåler dagens lys, ofte i sagaer og folkesagn som siddende ved et flammende bål; bålet hører som en naturlig staffage med til jættelivet: *þar sátu tröll við eld* (Ketils s. hængs kap. 2); *þar sá hann brenna bjartan eld, ok sátu tvau tröll við eldinn* (Gríms s. loðinkinna kap. 1; Hálfd. s. Brönufóstra k. 4). Denne fremstilling er også almindelig i folkeviserne. Således f. ex. Færøsk: *stór sat kona við eld* (Fær. Kv. II nr. 16 A v. 49); *givurin sat við brandar* (Ívint Herintsson A III: Ívint sterki, v. 69); *vigin er tann grimma givur — har hon sat við brandar* (ssteds v. 77); *gýgurin stigur frá árini upp* (optegnelse B v. 39 i DgF IV s. 884 af Fær. Kv. II nr. 15); *svaraði tann hin grima givur — hon reistist upp frá eldi* (Fær. Kv. II nr. 5 A v. 13). Norsk: *de va gamle gyvremori — då reis ho upp frå elli* (optegnelse af Landst. nr. 2 fra

1 *hæra* er rettelse af Landstad, for *kara.*

Mo i Telemarken, i Bugges saml.); jfr. Landst. nr. 5 v. 4-5, og et par variantvers hertil optegnede af Aug. Schneider i Sætersdalen:

Eg va meg unde troddefjøddå,
der såg eg den ellen rjuke (brenne):
„Ja antell d'æ trodd hell kristi fokk,
so ska eg innunde smjuge (renne)!"

Norsk 3, 3: *ko æ tist uti Åsgåle.* Jfr. Færøsk: *hvat er títt á Bjarmalondum* (Fær. Kv. II nr. 6 v. 19 og 20). Oldislandsk: *hvat er tíðinda* (Lilja v. 62). Islandsk: *hvað er nú títt — á þingum þín* (Isl. Fornkv. II nr. 42 A v. 2); *hvað er nú títt í ríkjum mín* (ssteds II nr. 52 C v. 12); *hversu má (livir) fólk í ríkjum mín* (ssteds I nr. 12 v. 10; II nr. 52 A v. 15, B v. 15, D v. 5, E v. 8; DgF. I nr. 13 D v. 13 og 14, F. v. 10). Norsk: *víste du Strangje, koss heima va tiss* (optegnelse fra Fjotland af Landst. nr. 61, efter en håndskreven visebog fra begyndelsen af dette årh.); *hot tiend va der på tingji idag* (Bugge nr. 16 v. 3); *hot tiend fører du frå moeri di* (optegnelser af Bugge nr. 13, i Bugges og Moes saml., se Bugge i Barfods Folke I s. 362); *hossi stende de te i Julland* (Landst. nr. 12 v. 35); *hoss stende dæ te uti kongsgaren* (Landst. nr. 28 C v. 6 og 8; jfr. A v. 6 og 7, B v. 7); *hossi liva dei i Serklandsrikji — å hossi liver fair ti meg* (Landst. nr. 17 A v. 22, B v. 43). Svensk: *huad är tijdt j kongens gårdh* (Arw. I nr. 30 A v. 8); *hvadh tidtt är spordtt på tingenenn dinn* (Arw. II Tillägg s. 448 v. 5); *hvad är nu på tinget tijdt* (I nr. 48 v. 2); *hvadh är tijdast från tinget hem* (I nr. 39 v. 2); *hvadh var för tijende på tinget i går* (I nr. 15 v. 11). Dansk: *huad da waar der tiding — idag til wor ting* (DgF III nr. 108 A v. 3); *og hvad da var de tidender i dag — oppaa vort herretz-ting* (ssteds C v. 3; tilsvarende B, D, E v. 3).

Åsgål. Navnet er også bevaret i den norske vise om Sigur svein (Landst. nr. 9 v. 53): *så ri eg mæ deg te Åsgår idag,* og i et par færøske, Corp. carm. Fær. nr. 79 og Dvörgamoy III v. 21: *teir ríða sar nú í Ásgarðar;* Dvörgamoy IV v. 1: *kvittaðu norður í Ásgarðar.*

Norsk 3, 4: *no [Låkjen] æ ute um kvelle.* Jfr. Færøsk: hvaðan er hetta kögulsbarn — *her er komið á kveldi* (Fær. Kv. II nr. 5 A v. 13; i rim med *eldi).* Norsk: kor vil du av du ussel dreng — *du kjeme so seint um kvellen* (Bugge nr. 2 A v. 3 = Landst. nr. 3; i rim med *ellen);* hor vi' du av du hitteson — *mæ du kjæme så seint um kvello* (variant fra Sellgjord til Landst. nr. 3, Moes saml.); hor skå du av du kjekkjubån — *[som kjæme] so seint um kvello* (var. fra Sellgjord til Landst. nr. 1, Moes saml.); å kva slag æ datta for ein horeson — *som kjeme so seint um kvelden* (Jørgen Moe Skr. II s. 171 = Landst. nr. 3; i rim med *elden); han reiste i bergjo så seint um kvello* (Bugge nr. 2 B v. 1 = Landst. nr. 3; i rim med *ello); kjeme så seint um*

kvelli (Landst. nr. 2 v. 12 og 13; i rim med *elli);* vil du låne meg hus i nott — *så seint um joleftans kvelli* (Landst. nr. 3 v. 1 og 2; i rim med *elli); kom så seint um kveldi* (Landst. nr. 4 B v. 1). Jfr. Svensk (Arw. I nr. 13 v. 9):

> Hvadan ästu kakebarn,
> *mädan tu kommer så seerla?*
> Antingen vill tu elden tigga
> *eller herberg om qvälle.*

eldi i rim med *kveldi* i Isl. Fornkv. II nr. 62 C v. 44; I nr. 21 A v. 4, B v. 5 *(eld ∾ kveld).*

Norsk 4, 2: *[å uti dine londå].* Jfr. Norsk: *hoss stend dæ ti i Serklands londi* (var. fra Mo i Telem. til Landst. nr. 17, Moes saml.).

Norsk 4, 3: *loupand kjem du.* Jfr. Islandsk: *hann kom ríðandi* (Isl. Fornkv. I nr. 25 v. 4); *kom gángandi* (I nr. 30 B v. 33). Norsk: *han kjem laupand* (Landst. s. 399 stev 5); osv. Smlgn. også udtryk som *han kom seg riand i går,* i en flerhed af viser.

Norsk 4, 4: *som du va jaga mæ stongå.* Jfr. Færøsk: *sum tröll hövdu jagað teg* (Fær. Kv. II nr. 3 v. 25; Ant. Tidskr. 1849-51 s. 71 v. 74). Betyder „jaget med stænger" det samme som „jaget af trolde"? Troldene optræder i viser og eventyr bevæbnede med jærnstænger: *tröllini . . . búgvast út við stong* (optegnelse B v. 43 af Fær. Kv. II nr. 15, i DgF IV s. 884); *við stongum* (optegnelse A v. 54, ssteds s. 882); *vi stórum jarnstongum* (optegnelse A v. 55, B v. 47, C v. 45, D v. 39, og Fær. Kv. II nr. 15 v. 58); *jarnstong* og *stong* (Risin af Leittrabergi v. 13-15, Fær. Kv. I); *stålstang, stang* (DgF I nr. 7 A v. 21, B v. 24, C v. 18; Arw. I nr. 3 A v. 18 og 19, B v. 14); se også Jørgen Moe Skr. II s. 54, ligesom billedlige troldfremstillinger fra middelalderen, f. ex. maleriet i Floda kirke i Södermanland (L. Daae Norges Helgener, planche 2 b).

Norsk 5, 1-2. Jfr. Dansk (DgF II nr. 108 D v. 4): *Wel da var der thidende y dag — dog di var icke guode.*

Norsk 5, 1: *dæ æ no så tist uti Åsgåle.* Jfr. Islandsk: *þau hef eg tíðindin* (Isl. Fornkv. II nr. 42 A v. 3, hvor spørgsmålet har *títt); þau eru nú tíðindin mest* (ssteds II nr. 52 C v. 13, hvor der har været spurgt med *títt).* Svensk: *och thet var titt opå tinget i går* (Arw. I nr. 15 v. 12, hvor der spørges med *tiende); däth är tijdast* (ssteds I nr. 48 v. 3; spørgsmålet: *titt); däth [är] tijdast och däth är mäst* (I nr. 39 v. 3; i spørgsmålet *tidast).* Dansk: *thett thaa waar der thiding* (DgF II nr. 108 A v. 4; i spørgsmålet *tiding); det saa var de tidender* (ssteds C v. 4; spørgsmålet: *tidender);* jfr. ssteds B v. 4, D v. 4.

Norsk 5, 2: *vond' å ingjen goe.* Jfr. Norsk: de va draumen Aslak droymdi — *han va vond å alli go* (vers fra Sætersdalen optegnet af Johs. Skar).

Norsk 6, 3: *åtte alni å nie fabna.* Jfr. Færøsk: *orrustur . . . tríggjar og har til átta* (DgF IV s. 701 v. 52; jfr. v. 51: *tríggjar og har til eina).* Norsk: *nie land å kjuge* (DgF IV s. 733 v. 15); *tie troddi tyttuge,* d. e. *tie trodd å tyttuge* (Bugge nr. 8 v. 32) = Oldn. *tíu tröll ok tuttugu.* Dansk: *femten favne og fyrretyve* (Dansk Torsvise A v. 17). Svensk: *femton famnar och fyratio* (Sv. Torsvise v. 5); *femton troll och fyratio* (v. 16). Smlgn. Oldnorsk: *á tuttughta åre ok tíunda* (Dipl. Norv. III 1 nr. 264).

Norsk 7, 3-4. Jfr. Svensk (Arw. I nr. 4 A v. 15; jfr. B v. 25 og 28):

Och *intett får du* Skymlingen i dagh,
medh minder du setter migh i pant
alla dina borgar uppå Bortingens landh
och *din yngsta syster* till min handh.

Dansk: Tilsvarende vers i DgF I nr. 7 A v. 65, D v. 10, E v. 18, H v. 42 (se oversigten i DgF IV s. 663 f.):

Du *faar icke* af Skienning,
for-vddenn thu seetter meg pantt:
dyn yngeste søster, den speeddell klaar,
VII slott y Biertings-land (D v. 10).

Norsk 7, 3: *minder han fløt å føre her heim.* Jfr. Færøsk: *kongur flutti moynna heim* (Dvörgamoy II v. 2). Islandsk: *var heim til Salanda flutt* (Isl. Fornkv. I nr. 24 D v. 4, A v. 4). Norsk: *kungen fester han Sigaros — å flyt hæna heim unde borg (unde haddi, unde lie)* (Bugge nr. 7 A, B, C v. 1); *tak 'a liti Kjersti å flyt hæna heim* (Landst. nr. 42 v. 12); i en optegnelse af Landst. nr. 33 fra Mo i Telemarken (i Moes saml.) heder det v. 11-12:

„Vælkomen Riboll, eg talar ti deg,
å så dæ vivi, du flyte mæ deg."

*„Dæ æ mi yngste syster,
eg flyt hæna heim oto klöstri.*"

Norsk 7, 4: *den yngste systre, han å.* „Yngste søster" er et almindeligt episk udtryk i viserne (f. ex. Ant. Tidskr. 1849—51 s. 95 v. 14; Isl. Fornkv. I nr. 24 B v. 18, C v. 13; II nr. 45 A, B, C, D v. 2; II nr. 46 v. 1; Landst. nr. 23 v. 31), ligesom „yngste broder" (Landst. nr. 23 v. 24-26; nr. 33 v. 36; s. 842 v. 22, var. til nr. 28; Arw. II nr. 107 v. 11; nr. 126 v. 11; Olrik Danske Ridderviser I nr. 332 L v. 51), „yngste søstersøn" (Arw. I nr. 32 v. 17 og 19), „yngste søn" (Fær. Anth. I nr. 15 v. 14; Isl. Fornkv. II nr. 62 A v. 26; Arw. II nr. 167 v. 22; Afzelius-Bergström I nr. 76 v. 2), „yngste datter" (Bugge nr. 7 A v. 30), o. lign. Også Skotsk: *your youngest sister* (Child English and Scottish Pop. Ballads I nr. 5 D v. 3 og 38, F v. 1 og 6, H v. 5; nr. 7 B v. 2). Smlgn. folkeeventyrenes opfatning af den yngste.

Norsk 11, 1: *dæ va fruenne vælbore.* Jfr. Islandsk: *velborin mey* (Isl. Fkv. II nr. 62 A, B, C v. 1; Ant. Tidskr. 1849-51 s. 251). Færøsk: *vælborið vív, vælborið sprund* (Ragnarlikkja v. 6 og 7, i Fær. Kv. I). — „Vælboren“ bruges også oftere som mandligt epitheton. Jfr. Islandsk: *velborinn sveinn* (Isl. Fkv. II nr. 38 A v. 12, 20, 22; F v. 6, 10, 18; G v. 6, 14); *velborinn mann* (I nr. 7 A v. 25; nr. 8 v. 23 og 24). Færøsk: *vælbornir menn* (Fær. Kv. II nr. 2 v. 1 i omkvæde). Shetlandsk: *vel burne „mun“* = Oldn. *velbornir menn* (Hildinavisen v. 19, i Saml. t. d. n. F. Spr. o. Hist. VI s. 123). Norsk: *vælborin mann* (Bugge nr. 12 B v. 1).

Norsk 11, 2: *ho vart so ille mæ ol.* Jfr. Norsk: *han vart så ille ve or* (Landst. nr. 29 v. 19; nr. 61 v. 6); *blei så ille ve or* (Bugge nr. 19 v. 28); *blei så ille ivi or* (Bugge nr. 5 v. 40 = Landst. nr. 18 v. 39), og således oftere. Smlgn. den svenske version af vor vise v. 8, 2.

Norsk 11, 3: *ho dreiv bloe av våle sin.* Jfr. Færøsk: *viða dreiv tá blóðið — út um hans nagla-røtur* (Bænadits kvæði v. 34, i Corp. carm. Fær. XIII nr. 121); *blóðið dreiv í barmin niður* (Fær. Anth. I nr. 14 v. 7); *blóðið dreiv í ský* (Risin í Holmgörðum v. 44, i Fær. Kv. I). Svensk: Svensk Torsvise 8, 3 og „Forklarende anmærkninger“ dertil, s. 32.

Norsk 11, 4: *ho svartna rett som ei jol.* Jfr. Færøsk: *sortnaði sum ein jörð* (Sigmundar kvæði v. 31, i Ant. Tidskr. 1849—51 s. 81); på Færøerne heder det oftere: *sortnaði sum ein mold* (Fær Anth. I nr. 16 v. 11; Útvalg II s. 7: Ríki Álvur v. 33 [Corp. carm. Fær. IV nr. 32]; Asmundur skeinkjari A v. 17 [Corp. carm. Fær. IV nr. 37]; Ívint Herintsson A IV: Galians táttur fyrri v. 52 [Corp. carm. Fær. XII, nr. 108]). Norsk: *svartna som ei jor* (Landst. nr. 18 v. 39 = Bugge nr. 5 v. 40); *svartna som jor* (Bugge nr. 15 v. 10; Landst. nr. 61 v. 6); *han bleikna som bast — å svartna som jor* (Landst. nr. 6 B v. 21). Svensk: *han suartnade som en jord* (Afzelius-Bergström I nr. 84 III v. 28; Arw. II nr. 71 v. 10); *han satt der svart som jord* (Afzelius Sagohäfder V s. 128), *han svartnade i synen som en jord* (E. Lagus Nyländska Folkvisor I nr. 38 B v. 14). Dansk: *sortned som en jord* (DgF III nr. 149 A v. 8 og 12; III nr. 161 B v. 10); DgF III nr. 127 A v. 55:

Kongen han rødner som it blod,
dronningen *sortnet som en iord;*

i samme vise B v. 45:

Kongen han rødmede som et blod,
dronning Sophie *sortnede som jord.*

Med hensyn til den ubestemte artikel i „som ei jol“, „sum ein mold“, „som et (en) blod“ se foran under „Forklarende anmærkninger“. Jfr. Norsk: *som ei sol* (Landst. nr. 53 v. 8); *glima som (liksom) ei*

morgosol (Landst. nr. 73 v. 3, 18, 29); Svensk: *blänkte som en sol* (Afzelius-Bergström I nr. 16 B v. 3); ganske på samme måde som Norsk: *glima som ein logje* (Bugge i Folke I s. 364 v. 8); Dansk: *skinde som en lue* (DgF III nr. 166 v. 21). Dog forekommer også de oprindeligere udtryk, uden artikelen, f. ex.: *glimar som morgosol* (Bugge nr. 22 v. 25 og 26), ligesom altid: *glima som gull* (Bugge nr. 7 A v. 4).

„Svartne som (ei) jor", sortna sum ein mold" er tegn på forfærdelse, ligesom Oldislandsk „*sortna sem kol*" (Cederschiöld Fornsög. Suðrlanda s. 220[6]). Jfr. „rødme som (et) blod", der betegner vrede eller glæde. Om vrede f. ex.: Færøsk *hon rodnar ratt sum blóð* (Högni v. 96, i Fær. Kv. I); Dansk: *kongen han rødner som it blod* (DgF III nr. 127 A v. 55, B v. 45); *höstruen bleff röd alt som en blod* (DgF II nr. 52 A v. 9; A c v. 10: *rød som blod); —* om glæde bruges udtrykket (DgF II nr. 70 D v. 29):

> Ind da kom dend liden smaa-dreng,
> *rødnist som en blod:*
> kongen slog hannom till rider,
> gaff ham det grøne iord.

Om kjærlighed, Islandsk: *roðna tók hún Regisa, raud sem blóð* (Isl. Fornkv. I nr. 8 v. 4).

„Svart som jor (mold)" betegner styghed eller falmning. Jfr. Islandsk (Isl. Fkv. I nr. 13 A v. 2):

> Sú en ýngri var svo skær á hold,
> en hin eldri var *svört sem mold.*

Norsk: *den eldste gjekk etti så svart som jor* (var. til Landst. nr. 53 v. 8, Moes saml.); et gammelt stev (Landst. s. 396 stev 8):

> Ifjor då eg fór heimante,
> va eg rauleitt som soli;
> men no heve sorgji tvinga meg,
> *no æ eg svarte som jori.*

Dansk: *den ældste hun var saa sort som jord* (DgF II nr. 95 A v. 2; F v. 2; III s. 876 H v. 2); *saa sort som jorden* (ssteds III s. 876 I v. 2); *som den sorteste jord* (II nr. 95 G v. 2); *bleff saa sort som iordt* (DgF II nr. 39 B v. 23; v. 24: *som en iord).* Svensk: *den äldsta var svart som den svarta jord* (Afzelius-Bergström I nr. 16 A v. 2); *svart som Guds heliga (!) jord* (ssteds B. v. 3). Det samme udtryk findes også i Oldnorsk: *hví ertú svá bleikr en stundum svartr sem jörð* (Flateyjarbók I s. 237; Håkon jarls ord til trællen Kark). — Modsætningen til „svart som jor (mold)" er Fær. „fríð sum sól", Dansk og Svensk „hvid (klar) som sol", Islandsk „rauð sem logi", „rauð sem rós", „fögur sem logi" o. lign., til betegnelse af skjønhed; Dansk „som melk og blod" (DgF II nr. 95 G. v. 2) og Norsk „rauleitt som soli" fremhæver mere sundhed i modsætning til falmning.

Norsk 13, 1: *dei toko deire veslare brur*. Jfr. Færøsk: *vesælur vættur* (Fær. Kv. II nr. 16 A v. 50); *tú vesala vætti* (Ívint Herintsson II: Kvikilsbragd A v. 21); *tú vesal vættur* (Kvikilsbragd B v. 10). Dansk: *thu selliige dreng* (DgF II nr. 41 B v. 6, jfr. ssteds s. 80 nederst; jfr. også Norsk: *du ussel dreng*. Bugge nr. 2 A v. 3[1]), og tilsvarende andensteds.

Norsk 13, 2: *å henne håre byste*. Jfr. Svensk (Arw. II nr. 100 v. 6):

Wähn Sigrid sitter j loffte
och borstar där sit håår,
fåhr se sine brudmän
på gården der de gå.

Dansk: *der staar tho møer och bøster hindis haar* (DgF III nr. 121 A v. 2); *stannder op, iomfruer thou, i børster hinders faffre haar* (III nr. 148 A v. 21); oc Otte da vaare de Misenske Fruer — *hendis Haar baade børste oc flette* (III nr. 166 D v. 20; E. v. 44).

Norsk 14, 1. *Inn kom grimme jutulen*. Jfr. de færøske viseudtryk *grimmur risi* (Risin af Leittrabergi v. 27, i Fær. Kv. I); *grimmi risi* (Dvörgamoy III v. 61 og 78); *hin grimma gýgja* (DgF IV s. 888 v. 33); *tann hin grimma gýgur* (Corp. carm. Fær. III nr. 18 B v. 12 og 13); *tann grimma gívur* (Ívint Herintsson A III: Ívint sterki v. 63, 70, 77).

Norsk 14, 2: *såg på Valborg-skara*. „Skare" bruges i viserne især i betydningen „følge": *est du nu kommen y linnde-vorum (linnde-vormenns) skare*, d. e. i lindormens følge (DgF II nr. 65 A v. 10 og 11). Hyppigst om ordnede skarer. Således om en brudeskare (norsk: brudferd, brudfylgje, brudlid osv.), navnlig i danske og svenske viser. Jfr. Svensk: *håller . . . med hela sin brudeskara* (Arw. II nr. 170 v. 6; i rim med *vara)*. Dansk: *saa sandelig skaall ieg hynder følge — vdj hyndis brude-skaarre* (DgF III nr. 140 A v, 15; rimord med *fare); ieg seer saa faur en brude-skare* (III nr. 143 A v. 22; rimord); *med sin (hele, store) brudeskare* (II nr. 47 D v. 23 og 25; E v. 13; F v. 11; III nr. 140 B v. 20); *da kom den brud med brudeskar* (II nr. 47 B v. 20). Dernæst om en høitstillet kvinde og hendes møer. Jfr. Færøsk: *setti hana í moyja skara* (Dvörgamoy II v. 60, i Fær. Kv. I). Islandsk: *út gengu þær klausturmeyjar — saman í einum skara* (Isl. Fkv. II nr. 40 v. 5; rimord). Norsk: *hot æ dæ fe ein møyskara — som etter deg mone fara* (variant fra Sellgjord til Landst. nr. 3, i Moes saml.); *fram kom Serklands dronningen — de fygde så herlig en skare* (var. til Landst. nr. 60, meddelt af Bugge DgF III s. 793 v. 35; rimord). Dansk: *den Jomfruskare bliffuer eder icke god* (DgF III nr. 143 v. 23). Smlgn. Oldislandsk: *þar settist konungsdóttir með mikinn*

[1] Smlgn. *usseleg kjellarmann* (Landst. nr. 17 B var. til v. 77, jfr. v. 77 og A v. 18 og 45).

skara hinna fríðustu meyja (Sörla s. sterka kap. 1). Endvidere bruges skare om en stridsmagt. Jfr. Færøsk: *hann ræður ivir valdum skara* (Dvörgamoy III v. 86; rimord); *ein so fagran skara* (Fær. Kv. II nr. 17 v. 90; rimord). Dansk: *dy danske . . . waar attenn thusinn y skare* (DgF III nr. 159 A v. 26; rimord); *di red dennem thil Frøsløff-gaard — di war saa faffuer en skare* (III nr. 167 B v. 19; rimord); *saa wonde di op deris silche-seyel — di waare saa faffuer en skare* (III nr. 166 E v. 14; rimord); *den vnge Koning met Riddere Skare* (D v. 39)[1].

Norsk 15 og 16; Dansk A 16 og 17; Dansk C 17, 18 og 20. Jfr. Færøsk Gongu-Rólvs kvæði A v. 122 (Fær. Kv. II nr. 16):

Teir bóru honum framm oxalær,
flykkini tvey af svíni,
tunnu breyð og laxir sjey
og bollaskál af víni.

Dansk Genselins vise (DgF I nr. 16 A v. 21 og 22):

21, 3-4. *thou øxenn-krop dem oed hun op,*
dy smaagitt hynd alderbest.

22. *Feem thøndder øll denom drack hun vd*
tiell thett møggell kaast;
saa kraffuett hun hynder brude-grød,
waar red y en syuff-thønde-paatte.

B v. 22-24 og 27:

22, 3-4. *hun oodt op IV tønder grød,*
de smager hind all-best.

23. *Vell VI øxen-krop ood hun op*
oc XV snine-flycke;
VII tønder øll drack hun der-till,
saa tog hun til at hicke.

24, 1-2. *Der hun haffde ædit saa megen grødt*
oc XV fæde suine — —

27. *Vel XV øxen-krope ood hun op*
oc XVIII suyne-flycke;
II lest øll drack hun dertil,
førr hun kunde tørsten slycke.

C v. 22-24:

22, 3-4. *hun od aff de brude-grød*
flere end femten læster.

---

[1] Derimod Fær. *dreingir reika í skara* (Fær. Anth. I nr. 17 v. 55 og 72) d. e. vanker om i flokkevis, hobevis.

23, 1-2. *Hun od op femten oxe-kròp*
oc XV fede suin — —

24. *Hun drach vel femten lester øll*
til St. Mortens minde:
sex oc fem oc trøser nii,
alle af it sinde[1].

Norsk Genselinvise (Bugge i DgF IV s. 733):

22. *Ho åt upp tolv oksekroppar*
å femten svineflikkji;
de gjore den gamle Grenjehetta,
fyrr ho ville have drikke.

23, 1-2. *Ho drakk upp tolv læstir øl,*
å enndå slikt te av vin[2] *— —*

Jfr. videre nogle optegnelser af visen om Ulv van Jern, hvori trækket med øldrikningen er indkommet, vistnok ved påvirkning fra Genselinvisen; de fleste traditionelle optegnelser kjender ikke dette træk. Dansk (DgF I nr. 10 C v. 19-20):

Det da vor hand Haaffue Graa,
och hand begynte att hycke:
„Hør du, koningen aff Breggeuindt,
giff du mig att dricke.“

De baare ind attan lester øll,
dennem drack hand ud met en dryck;
hand slo de thønder for koningens føder,
de gick al-samen i støcke.

Ligedan G v. 32-33 og G b v. 21-22 (DgF IV s. 687), som dog begge er bearbeidede eller afledede texter. Jfr. ligeledes D v. 16. Afhængige af disse danske optegnelser er en færøsk, A v. 46-47 (DgF IV s. 695), og tre svenske (A og B hos Arw. I nr. 5, C i DgF IV s. 689) af hvilke sidste B helt igjennem er en oversættelse af Dansk G, A delvis. C v. 17, som svarer til A v. 24 og B v. 32-33, stammer også fra de nævnte danske optegnelser, men er sat ind i en ny sammenhæng:

Så draçk han ut 12 tunner øhl,
och en i hvarje drick;
han slog de tunner i kongens bord,
de ruke i 1000 stycke.

---

1 Vedels text (C b) er alene en sammenarbeidelse af B og C, og den svenske Genselinvise (Arw. I nr. 6) kun en oversættelse af Vedels.

2 Fra Genselinvisen stammer v. 12 om den store „tolltunneså“, som gygeren tømmer, i ęn optegnelse af Landst. nr. 3 fra Ullensvang (Jørgen Moe Skr. II s. 173); jfr. navnet Grenjehetta ssteds i v. 7.

Tilslut må nævnes den svenske vise om **Den stridbare munken** (Arw. I s. 417):

14, 3-4. *Sju oxar salt kött åt han upp*
och femton fleske sidor.

15. *Der till trehundra bröd för än han dricka krafde:*
„Aldrig plär jag sitta vid konungens bord,
mindre jag plär få dricke!"
Konungen ropa på tjenare två:
„*I hämten mig in tolf tunnor öl,*
och skicken mig skalken ifrå!"

16. *Tolf tunnor öl dem drack han ut,*
och en af hvarje dricke;
så slog han de tunnor i konungens bord,
de rökte i femtusen stycken.

Disse vers har intet tilsvarende i den danske version af visen (DgF I nr. 15). V. 14 og en del af v. 15 er lånt fra Torsvisen, og vel især fra dens danske former[1]. V. 16 er hentet fra den anførte svenske optegnelse C af Ulv van Jern (v. 17).

Norsk 15, 1: *uksekroppen så åt ho upp.* Dansk Torsvise A v. 16, 1 og 17, 1: *en oksekrop så åd hun op;* C v. 17, 1: *syv øksenkropp' dem åd hun op.* Færøsk: *oxalær* (Gongu-Rólvs kvæði A v. 122, 1; 74, 1; *oxasíða* v. 75, 1). Dansk Genselinvise v. 21, 3: *thou øxenn-krop dem oed hun op;* B v. 23, 1: *vell sex øxen-krop ood hun op;* v. 27, 1: *vel femten øxen-kropæ ood hun op;* C v. 23, 1: *hun od op femten oxe-krop.* Norsk Genselinvise v. 22, 1: *ho åt upp tolv okse-kroppar.* Svensk: Den stridbare munken v. 14, 3: *sju oxar salt kött åt han upp.*

Norsk 15,3: *alle dei brø, som baka va.* Jfr. Dansk Torsvise A v. 16, 3: *syv hundred brød hendes vorde var.* Svensk: *der till trehundra bröd* („Den stridbare munken" v. 15, 1, Arw. I s. 417). Færøsk: *tunna breyð* (Gongu-Rólvs kvæði v. 122, 3). Smlgn. Skotsk: *baken bread* (Child nr. 5 A v. 5, B v. 3, C v. 18).

Norsk 16, 1: *femta spekjelaksa åt ho upp.* Jfr. Færøsk: *laxir sjey* (Gongu-Rólvs kv. A v. 122, 3).

Norsk 16, 3: *detta va brure henna beste spise.* Jfr. Dansk Genselinvisen A v. 21, 4: *dy smaagitt hynd alderbest;* ligeså B v. 22, 4 og C b v. 25, 4 (den sidste version er Vedels tekst = den svenske oversættelse Arw. I nr. 6 v. 25).

Norsk 16, 4: *førr ho længta ette drikke.* Dansk Torsvise A v. 16, 4: *så lyste bruden at drikke* (jfr. A v. 17, 4 og Dansk Genselinvise

[1] Et lån fra Torsvisen findes også i den danske formning af visen om munken (v. 5).

B v. 27, 4); B (d. e. Vedels tekst) v. 16, 4: *førend hun begered at dricke.* Norsk Genselinvise v. 22, 4: *fyrr ho ville have drikke.* Svensk: „Den stridbare munken“ v. 15, 1: *för än han dricka krafde.*

Norsk 17, 1: *eg gjere no både skak å skjølv.* Jfr. Norsk: *ho rister å skjek sine vengjir* (Bugge nr. 3 v. 1).

Norsk 17, 2: *eg gjit intje drikk' av honnå.* Jfr. Dansk: *ieg gid iche lenger et slegfred-brød* (DgF IV nr. 211 A v. 18). — „Av honnå“ jfr. Svensk Torsvise v. 11, 4: *små bägare.*

Norsk 17, 3: *du gjeve meg no drikk' av bollstompå.* Dansk C v. 18, 3: *ankerboll;* B v. 17, 3: *hanckeballie.* Færøsk: *bollaskál* (Gongu-Rólvs kvæði v. 122, 4). Jfr. Svensk Torsvise v. 11, 4: *bär in med ämbar och så;* smlgn. Dansk Torsvise A v. 17, 3: *tolv tønder øl så drak hun ud.*

Norsk 17, 4: *føre så hit mæ.* Jfr. Svensk Torsvise 11, 4: *bär in med.*

Norsk 18, 2: *heime uti sino velle* (i rim med *kvelle).* Jfr. Færøsk: *heima verið í veldi* (i rim med *kveldi,* Fær. Anth. nr. 1 v. 3; *kveldi* ∾ *veldi* også v. 25 og 42), *faðirs veldi* ∾ *kvöldi* (Frúgvin Espalín v. 65 i Útvalg II = Corp. carm. Fær. IV nr. 46 A); *mitt í Hartans veldi* ∾ *kvöldi* (Ívint Herintss. A IV: Galians tátt. fyrri v. 15); *við so litið veldi* ∾ *kveldi* (Ív. Herintss. A III: Ívint sterki v. 46); *við sítt dreingjaveldi* ∾ *kvöldi* (Högni v. 236; Dvörgamoy III v. 81, begge i Fær. Kv. I); *kvöldi* ∾ *veldi* (Dvörgamoy IV v. 9, i Fær. Kv. I; Fær. Kv. II nr. 16 A v. 59). Islandsk: *við svo miklu veldi* ∾ *kveldi* (Isl. Fornkv. I nr. 28 v. 6; II nr. 62 A v. 60); *veldi* ∾ *kveldi* (Ant. Tidskr. 1849—51 s. 226); *kveldi* ∾ *veldi* (Isl. Fornkv. I nr. 7 B v. 22; C v. 28; nr. 15 B v. 17; C v. 15; D v. 11; E v. 13; nr. 16 C v. 13; nr. 28 v. 6). Norsk: *uti sankt Olavs velde* ∾ *kvelde* (Landst. nr. 1 v. 37); *teke seg nye velde* ∾ *kvelde* (Landst. nr. 14 v. 31); *velli* ∾ *kvelli* (Bugge nr. 8 v. 12; nr. 19 v. 20. Svensk: *qvälle* ∾ *välde* (Arw. I nr. 24 B v. 10).

Norsk 18, 3-4: *eg alder ha sett nokor veslare brur — ha ete meir um kvelle.* Dansk Torsvise A v. 18, 3-4: *hveden så er den unge brud — hun vil så meget æde;* C v. 19, 3-4: *hikken underlig brud må du vist være — men du kan ett' blyv' fuld.* Svensk v. 12, 3-4: *här må vara en fanners brud — som ej kan blifva full.* Jfr. Dansk Genselinvisen: *ieg suo rett aldrig enn vngge brrud — ther ôed saa möggitt mad* (DgF I nr. 16 A v. 25); *aldrig saae ieg nogen unger brud — æde saa megit mad* (B v. 28); ligeså i Vedels text = Dansk C b v. 30 og den svenske oversættelse af denne hos Arw. I nr. 6 v. 30. Trækket er fra Torsvisen optaget i Genselinvisen; den danske version C af Genselinvisen kjender det ikke, heller ikke den norske.

Svensk 1, 1-2: *Torkar sitter i sina säte — rimmar af sin färd.* Jfr. Norsk: *Harald sit å breiom benkje — rosar han av sine menn* (Landst. nr. 15 B v. 1 og 2; J. Moe Skr. II s. 164 v. 1 og 2). Dansk: *Konning Diderick siider paa Bernne — hand roser aff møgitt velde* (DgF I nr. 7 A v. 1; jfr. C v. 1: *hannd siger ud aff sin welde).* Færøsk: *rósa af hesum verki* (Dvörgamoy II v. 62, i Fær. Kv. I).

Svensk 1, 3: *guldhammar.* Dansk A og C 1, 3: *hammer af guld.*

Svensk 1, 4: *det var en usel färd.* Jfr. Svensk: *här blifwer en ynkeligh färd* („Habor och Signild" Hyltén-Cavallius och Stephens Polit. Visor nr. 3 A v. 46). Dansk: *her bliffuer fuld und en ferd* (samme vise, DgF I nr. 20 A v. 50); *her bliffuer en underlig ferdt* (ssteds B v. 36); *her blyffuer en ynckelig fardtt* (C v. 45). — Svensk 1, 3-4. Jfr. Færøsk *gerð* i rim med *ferð* (Regin smiður v. 65 og 79; Högni v. 52, i Fær. Kv. I).

Svensk 2, 2: *legodrängen min.* Jfr. Norsk: *Gunnils leiedreng* og *leiesvenn* (DgF IV s. 393), forskjelligt fra Oldn. *leiðisveinn.*

Svensk 3, 2: *han låtte sig göra guldvingar.* Jfr. Svensk (Arw. II nr. 112 v. 4):

Swennenn åtte gwlringenn fem,
han låter sigh göre winger aff them.

Dansk (DgF II nr. 68 A v. 21):

Denn herre hand tager dy guldringe ny,
hand lader seg smeede en fluogtt (d. e. vingepar, fjærham) *aff dy;*

C v. 4-5: *saa lod hand sig giøre en feder-hame — feder af sølf og winger af guld.* Smlgn. B v. 5: *hand laader sig virche en feederham;* DgF II nr. 33 D v. 11: *I lader mig giøre en fædreham.*

Svensk 4, 4: *dölj det intet för mig.* Jfr. Færøsk: *dyl tað ei* (Ríki Álvur i Útvalg II = nr. 32 i Corp. carm. Fær. IV B v. 79). Islandsk: *dyl þú ei þess mig* (Isl. Fornkv. I nr. 28 v. 37). Norsk: *du dyl dæ ikkje fe meg* (Landst. nr. 9 v. 40; nr. 11 v. 15; ligeså nr. 28 A v. 6 og 7 og varianten dertil s. 840 v. 6; Bugge nr. 23 v. 7, osv.). Svensk: *du dölg dhet intet för mig* (Arw. I nr. 5 A v. 20, B v. 25; I nr. 15 v. 11; I nr. 30 A v. 8; II nr. 163 v. 24; II Tillägg s. 447 v. 13, osv.). Dansk: *du dølie det icke faare mig* (DgF I nr. 10 G v. 25 og 31; III nr. 138 C v. 21; III nr. 140 D v. 13; III nr. 167 A v. 18, osv.).

Svensk 5, 1-2. Se Norsk 6, 1-2 og 9, 1-2.

Svensk 5, 3: *femton famnar och fyratio.* Se „Paralleler" til Norsk 6, 3.

Svensk 6, 4 og 7, 4: *den väna Solentå.* Se under „Forklarende anmærkninger" og i det følgende.

Svensk 8, 2-4: *vid ∾ ned.* Jfr. Færøsk *við* i rim med *niður* (Fær. Kv. II nr. 1 v. 23; Fær. Anth. I nr. 11 v. 25 og 26; ssteds nr. 15 v. 65).

Svensk 8, 3: *det sprack af hvar finger bloden ut.* Jfr. Dansk: *dett blod sprack ud aff nagelle-rodtt* (DgF II nr. 75 A v. 9; B v. 7; C v. 9).

Svensk 9, 3: *hur mycket guld ger du mig.* Jfr. Færøsk: *hvursu mikið reyðargull — viltú geva mar* (Ant. Tidskr. 1849—51 s. 75); *hvussu mikið reyðargull — vilt tú mær veita* (Fær. Anth. I nr. 5 v. 5). Islandsk: *hversu mikið rauðagull — skal eg gefa þèr* (Isl. Fornkv. I nr. 5 v. 4; I nr. 14 v. 11; I nr. 31 A B v. 22, D v. 13). Norsk: *hossi mykji vil du hava av dœ raue gull* (Landst. nr. 1 v. 51). — De viser, hvori en anmodes om at være brud for en anden, har ikke dette spørgsmål som den svenske Torsvise her; derimod tilbydes i disse viser oftere en bestemt sum, eller også forskjellige kostbarheder. Således f. ex. DgF V, I nr. 276 A v. 22-23, B v. 26, C v. 15 og 17; V, I nr. 274 A v. 5-8, B v. 5-8; Child Pop. Ballads I nr. 5 A v. 26, B v. 18; Child IX nr. 268 v. 36 og 37, osv. — Udtrykket „hvor meget guld" synes især at bruges om tjenester, som ikke lader sig betale med penge, hvor det gjælder liv, ære eller lign.

Svensk 10, 2: *han låter bröllopskläder skära.* Jfr. de mange viser, der fortæller om en mand, som forklæder sig i kvindeklæder. F. ex. Norsk Landst. nr. 32 v. 3:

Dæ va Alvar Leiesakk
let seg skera skruv,
så let han frugunne leie seg
som han sille vera brur;

koupte saks å skjæri — læte skjere seg jomfruklæi (Bugge i DgF III s. 792 v. 5, var. til Landst. nr. 60);

Landst. nr. 77 v. 6 og 7:

Å Valivan lånte seg soks å *skjære,*
så let han seg jomfruklæir gjera.

A Valivan gjore seg jomfruskru,
så let han seg leie som han var brur;

jfr. Landst. nr. 59 v. 5; nr. 17 A v. 29, B v. 52, osv. Færøsk i Fær. Anth. I nr. 15 v. 73. Dansk i DgF I nr. 20 A v. 8 og tilsvarende vers i de andre optegnelser. Svensk i den tilsvarende vise i Sveriges Hist. och Polit. Visor nr. 3 A v. 8:

Habor lät sig wäxa håår
och Jungfrw Klädher skära.

Svensk 11, 4: *ämbar och så.* Jfr. Norsk: *ein tolltunnesâ* (optegnelse fra Hardanger af Landst. nr. 3, J. Moe Skr. II s. 173, v. 12).

Svensk 12. 3-4: *Här må vara en fanners brud — som ej kan*

blifva full. Dansk C v. 19: *hikken underlig brud må du vist være — men du kan ett' blyv' fuld.*

Svensk 13, 2: *han mente vinna pris.* Jfr. Dansk: *hun bær pris* (DgF II nr. 68 F v. 1).

Svensk 13, 3-4. Se Dansk A v. 19, 3-4.

Svensk 14, 4. Se Dansk C v. 22, 4.

Svensk 15 se Dansk A v. 21, C v. 23. Jfr. Dansk „Den skallede munk" (DgF I nr. 15 v. 5):

Femten vaare de, den kølle indrog,
oc fleere oc icke ferre;
munken løffte hinde met finger to,
fuld vel kunde hand den bære.

Svensk 16, 4: *lägger hon i en ring.* Jfr. Norsk: *så dei låg adde i ein ring* (var. til Landst. nr. 2 v. 32); *tolv hundre tusen kjempur slo han uti ein ring* (Landst. nr. 23 v. 15); *fire tusind kjempur hoggje han i ein ring* (Bugge i DgF IV nr. 184 Bilag 3 v. 31). Svensk: *han lade dem alla uti en ring* (Arw. II nr. 169 v. 37). Smlgn. Dansk: *saa jaged han de øvrige kæmper udi ring* (DgF IV nr. 184 H v. 22); smlgn. også E. T. Kristensen Jyske Folkeminder I nr. 80 v. 10.

Dansk A C 1, 2: *rider over de grønne enge.* Jfr. Norsk: *rei . . . gjonom (ivi) dei grøne engjir* (Landst. nr. 28 B v. 14, nr. 76 v. 20, osv.). Svensk: *uti de gröna ängar* (Arw. I nr. 30 B v. 15, osv.). Dansk: *di red offuer di grønne enge* (DgF I nr. 23 C v. 5; B v. 12; II nr. 75 C v. 23; II nr. 108 B v. 8, D v. 9, E v. 8, F v. 14; II nr. 112 A v. 17; III nr. 129 v. 12; III nr. 140 C v. 17; IV nr. 218 E v. 32; IV nr. 201 A v. 5, B v. 11, osv.). Smlgn. udtryk som „grøne li" (f. eks. Landst. s. 840 v. 12), „grønne lund" (f. eks. DgF III nr. 140 A v. 17 og 18, B v. 16), „grønne vold" (f. eks. Olrik Danske Ridderviser I nr. 355 A v. 1 og 2, B v. 2, C v. 1 og 2, D v. 2) og lignende.

Dansk A 2, 4. Se Svensk 2, 4.

Dansk A 3, 2, C 2, 2: *satte sig i fjæderham.* Jfr. Dansk: *saa saatte hand seg y fyeder-haame* (DgF II nr. 33 A v. 23, B v. 27 og 30, C v. 20 og 30, D v. 12 og 21, E v. 14, 15 og 16, F v. 28 og 43; II nr. 68 A v. 22 og 41; II nr. 74 A v. 17 og 18). Udtrykket *fjæderham* forekommer også i E. T. Kristensen Jyske Folkeminder X nr. 11 v. 2 og 3; i DgF II nr. 68 B v. 5; C v. 3, 4, 21; samt I nr. 8 v. 44:

Hun skob sig i trane,
hun fløy saa høyt i sky;

Huiting *udi fæder-ham*
hand lader fast effter fly.

— Enstydigt med „fjæderham“ bruges i viserne *vinge, vinger to, flugt.* „Vinge“: Norsk Torsvise v. 2 og 8, Svensk v. 3; Arw. I nr. 112 v. 4 og 5 *(winger)*; DgF II nr. 33 A v. 23 *(wynge)*, C v. 19 *(wynger)*, F v. 27 *(vinger)*; DgF II nr. 68 B v. 19 *(vinger tho)*; jfr. den svenske Sagan om Didrik af Bern s. 55: tha giorde Weland *twe stora winga, som han wilde flygha meth.* „Flugt“: DgF II nr. 68 A v. 21 *(fluogtt)*; jfr. den norske þiðriks saga kap. 77, hvor der fortælles, at Velent gjør sig en *flygill* „et flyveredskab“, som umiddelbart efter kaldes *fjaðrhamr.*

Dansk A 3, 4, C 2, 4: *alt over det salte vand (soer og salten vand).* Ligeså Dansk A 9, 4 og C 8, 4. Jfr. Færøsk: *saltan sjøgv* (Högni v. 53, Fær. Kv. I); *tann sjógvin salta* (Fær. Kv. II nr. 17 A v. 129); *yvir tað salta hav* (Fær. Kv. II nr. 1 A v. 4; nr. 14 A v. 51; Fær. Anth. I nr. 14 v. 14; nr. 33 v. 17 og 18). Islandsk: *um saltan sjá* (Isl. Fornkv. I nr. 33 v. 1; I nr. 32 A v. 20 og II nr. 62 A v. 21: *i söltum sjá); út i saltan sjá* (DgF V, I nr. 277 Bilag 6 v. 17). Norsk: *uppå saltan sø* (Bugge nr. 3 v. 3); *den salte fjor* (Landst. nr. 39 v. 15; Bugge nr. 12 A v. 16). Svensk: *uti dhet salta haaf* (Arw. I nr. 3 A v. 6); *dän salte siö* (ssteds nr. 8 A v. 11; nr. 9 v. 2; nr. 32 v. 8; nr. 56 v. 7); *den salte fiehl,* d. e. „fjärd“ (nr. 13 v. 20); *det salta van* (nr. 28 v. 3; II nr. 143 v. 11); *salta sund* (II nr. 105 v. 17). Dansk: *flyø offuer denn saalltte fiørdtt* (DgF II nr. 74 v. 17); *flyø offuer saltten rym* (ssteds nr. 33 A v. 20 og 24); *det salthe vand* (III nr. 140 E v. 19); *denn salltte syø* (IV nr. 218 D v. 15). Andre nærbeslægtede udtryk er „mørke hav (fjord)“, „brede hav (fjord)“, „ville fjor (hav)“: *i myrkum havi* (Fær. Anth. I nr. 33 v. 28 og 29); *i myrkva haf* (Isl. Fornkv. I nr. 3 v. 14); *á það myrka haf* (ssteds I nr. 5 v. 1 og 2); *dæ myrke hav* (Bugge nr. 8 v. 31 og 32; v. 30: *den myrke fjor); den breie fjor* (ssteds nr. 5 v. 42); *dæ breie hav* (Landst. nr. 1 v. 59); *offuer saa brett en hauff* (DgF II nr. 68 A v. 23); *vidde fjoren* (Bugge nr. 8 v. 4 og 5); *på villande fjor* (Landst. nr. 16 v. 17; i en variant fra Sellgjord i Moes saml.: *i ville fjoro); offuer willenn haff* (DgF II nr. 33 E v. 15).

Dansk C 3, 2-4 og 9, 2-4. Jfr. Dansk: *styred hans (djer) snekke (snejke) for land . . . spasered på hviden sand* (E. T. Kristensen Jyske Folkeminder X nr. 43 A v. 8, B v. 6, C v. 6).

Dansk A 4, 1 og 10, 1: *midt udi den gård.* Dette udtryk (og hele verset) er meget almindeligt i viserne, især i de danske. Jfr. Færøsk: *mitt i garðinum axlar hann sitt skinn — so gár hann i loftið fyri Boyakongin inn* (DgF III s. 919 v. 8); *mitt (úti) i miðjum grasgarði* (Högni v. 75; Ísmal v. 7; Risin i Holmgörðum v. 21; Risin af Leittrabergi v. 50; Ragnarlikkja v. 22, 47 og 48, alle i Fær. Kv. I; Fær. Kv.

II nr. 1 v. 33; II nr. 11 A v. 26; II nr. 13 A v. 46; DgF III s. 919 v. 8: *mitt í garðinum).* Islandsk: *úti miðjum garðinum* (Isl. Fornkv. II nr. 62 A v. 12 og 48). Norsk: *mitt i gardenom* (i en gammel optegnelse af DgF II nr. 71). Svensk: *mitt vthj den gårdh* (Arw. I nr. 36 v. 36; II nr. 71 v. 7: *mit påå garden); mitt wpå medie gardenom* (Arw. II „Tillägg" s. 438 v. 10; II nr. 122 v. 2: *midt uppå medie gårde;* Hyltén-Cavallius och Stephens Sveriges Hist. och Polit. Visor nr. 3 A v. 12: *mitt vppå medie gårdar).* Dansk: *midt udi den borgegaard* (DgF I nr. 19 A v. 5, B v. 5; nr. 20 A v. 9, C v. 11, K. v. 12; I nr. 27 A v. 9, B v. 3; I nr. 32 A v. 9, B v. 9; II nr. 49 A v. 4; II nr. 71 A v. 10, B v. 11, C v. 14, D v. 8, E v. 14; II nr. 87 B v. 34; III nr. 122 v. 16: *miett y gaard;* III nr. 130 C v. 16; III nr. 137 A v. 5; III nr. 146 A v. 46; III nr. 163 A v. 4; III nr. 166 C v. 14, E v. 5; III nr. 167 A v. 10, B v. 12, osv.).

Dansk A 5, 1-2, C 4, 1-2 og 15, 1-2 har tilsvarende i mange nordiske viser. Jfr. f. ex. Norsk: *velkomen Kvikjisprakks liten småsvein — velkomen hit å heim* (Landst. nr. 12 v. 35; med påfølgende spørgsmål om tilstanden i den ankommendes land); *velkomen Eivind Hermoson — velkomen hit til min* (ssteds v. 43); *vælkomen Iven Erningsonen — vælkomen i vårt gaman* (Bugge i „Folke" I s. 352 v. 6). Dansk: *wer welkommen Peder Gudmandsen — wer welkommen i wor gaard* (DgF II nr. 35 A v. 6; v. 23: *were welkommen P. G. — i were welkommen med æhre;* B v. 3: *wer vell-kommen her Peder Gudmandsøn — i ver vell-kommen till vort); wer vell-kommen lidenn Blidelille — ver vellkommen y min handt* (II nr. 74 B v. 11); *ver wellkommen min kiere fader — y wer velkommenn hiem* (II nr. 108 B v. 3; C v. 3: *velkommen min fader — velkommen fra tinget hiem;* D v. 3: *werrer vel-kommen min kierre fader — vel-kommit fra tinge hiem); werrer vell-kommen Jffuer her Jonssen — verrer vel-kommen paa vort laandt* (DgF V, I nr. 280 A v. 8).

Dansk A 5, 3-4, C 4, 3-4. Se „Paralleler" til Norsk 3, 3-4. Jfr. Færøsk (DgF I nr. 13 D v. 13 og 14):

Og hvussu livir folkið undir oy?
og hvussu livir Gunhild, væna moy?

Hvussu livir folk á Spírum?
og hvussu livir Gunhild dýra?

Islandsk: Isl. Fornkv. I nr. 12 v. 10; DgF I nr. 13, F v. 10; II nr. 52 A v. 15, B v. 15, D v. 5, E v. 8. Norsk: Landst. nr. 28 A v. 7, B v. 7, s. 840 v. 6 og 8; *hossi stend dæ ti i Serklandslondi — å hossi liver fair te meg* (var. i Moes saml. til Landst. nr. 17 A v. 22, B v. 43). Dansk: *huor staar thet y Spyrre — huor lydder frw Guneld hynn dyre* (DgF I nr. 13 A v. 10; B v. 10; C v. 10).

Dansk A 6, 1-2, C 5, 1-2. Jfr. Færøsk (DgF I nr. 13 D v. 15 og 16):

Væl livir folkið undir oy,
illa stolts Gunhild, væna moy.

Væl livir folk á Spírum,
illa stolts Gunhild dýra.

Islandsk: *vel má fólk í Spíru — illa má Gunhildur dýra* (Isl. Fornkv. I nr. 12 v. 11; DgF I nr. 13 F v. 11); *vel má fólk í ríkjum þín — utan hún Kristín, systir þín* (Isl. Fornkv. II nr. 52 A v. 16, B v. 16, D v. 6, E v. 9). Dansk (DgF I nr. 13 C v. 11):

Det staaer sig vel med Sudselille,
det staaer sig vel med Strudselille,
det staaer sig vel med Spyre,
Fru Gunild hun er en Hore.

Mærk også DgF II nr. 108 D v. 4: *wel da var der thidende y dag — dog di var icke guode.*

Dansk A 7, 3. Se „Paralleler“ til Norsk 6, 3.

Dansk C 7, 4 og 11, 4: *eǹ speil for alle kvind'.* Jfr. Dansk: *enn speegell offuer alle quindde* (DgF I nr. 7 D v. 9, v. 10: *den speeddell klaar;* I nr. 12 A v. 9, B v. 8, C v. 9; II nr. 44 C v. 8; II nr. 72 A v. 12 og 13; III nr. 121 C v. 1 og 2; III nr. 126 G v. 52; III nr. 130 B v. 10; IV s. 822 v. 25). Svensk: *jungfru Spegelklar* (Arw. II nr. 143 v. 22 og 25). Smlgn. Færøsk: *fögur (hovisk) ivir allar kvinnur* (Ismal v. 26 og 38, Fær. Kv. I).

Dansk A 12, 3-4: *giver mig heller en kristen mand — end delig en trold så led.* Jfr. Norsk (Landst. nr. 43 B v. 26 og 27):

Her æ no så mang ein kristen mann (svein)
du tar no kji gjeva meg eit troll uti hand (trolli så lei);

Bugge nr. 10 v. 9:

Æ dæ no ingjen kristen mann,
men jeg skal få eit troll ti mann;

Bugge i DgF III s. 811 v. 12:

Æ her ingjen kristen mann,
mæ eg ska få eit troll uti hand;

ssteds s. 810 v. 3:

Æ då ingjen kristen mann,
mæ ho sko då taka eit trodd i si hand.

Dansk A 13, 2. Se Dansk C 13, 2 og Norsk [12, 2] og 13, 2,

samt „Paralleler“ til sidstnævnte vers; dertil også DgF III nr. 130 E v. 20: *thouff herthuginder børsted hindes faffre haar;* jfr. Afzelius-Bergstr. I nr. 56 A v. 9: *och kära min syster du krusa mitt hår;* ligeså B v. 12.

Dansk A 14 er en udvidelse af en ældre tolinjet, ofte forekommende strofe. Jfr. f. ex. DgF V, I nr. 274 A v. 18: *di førde brudenn y herre Samsings gaardt — det var icke guld for legere spart;* B v. 18; III nr. 130 A v. 19, osv. Smlgn. Arw. I nr. 36 v. 134 (firlinjet).

Dansk A 14, 3 samt 20, 3 og 21, 3: *det vil jeg for sandingen sige.* Om denne linje se Joh. Steenstrup Vore Folkeviser s. 61-74. Han begrunder den mening, at det er „en linje, som ikke digteren, men den, som senere sang eller nedskrev visen, har benyttet, hver gang hukommelsen svigtede.“ For den store flerhed af tilfælde, hvori denne (eller en lignende) linje nu forekommer i viserne, har Steenstrup upåtvivlelig ret; det er som regel en senere fyldelinje. Så absolut, som Steenstrup vil, tør sagen imidlertid neppe afgjøres: linjen *kan* være egte. En jævnførelse med visernes fraseologi viser, at den kun er et enkelt af en række ligeartede episke udtryk, hvoraf ialfald flere synes at have hørt med til den oprindelige visestil, om de end ikke på meget langt nær da har havt den udbredte anvendelse, som nu: *det vil jeg for sandingen (for sanden, for sandhed) sige* (f. ex. DgF II nr. 33 A v. 14; nr. 41 A v. 8 og 23; nr. 46 A v. 5; III nr. 135 A v. 6; nr. 138 A v. 70, B v. 52, C v. 53; nr. 140 A v. 20; nr. 145 A v. 82 og 105, C v. 16; nr. 151 A v. 13; nr. 166 A v. 33, osv.); *det säger jag för sanning, det vill (må) jag för sanning säga, så vill jag i sanning säga, det vill jag säga för sann* o. lign. (Cavallius och Stephens nr. 3 A v. 30 og 38; nr. 6 A v. 55; nr. 9 v. 49 og 50; Arw. I nr. 3 A v. 15 og 35; Afzelius-Bergstr. nr. 76 v. 5, osv.); *dæ vi eg fe sanning seia* (Landst. nr. 4 B v. 20; nr. 11 v. 11 og 13; nr. 12 v. 23 og 39; nr. 35 v. 5, 23, 26, 29, osv.); *eg sigi tær af ti sanni; af sonnum eg tað sigi* (Fær. Anth. I nr. 15 v. 28; Regin smiður v. 18); *eg get ekki sannara sagt þèr frá; sagt þèr heldr en so* (Isl. Fornkv. I nr. 28 v. 41 og 48; nr. 33 v. 40); *dæ æ meg fe sanning sagt* (Landst. nr. 4 B v. 3); *tað er mær af sanni sagt; so er mær af sonnum sagt* (Fær. Anth. I nr. 15 v. 1 og 4; Fær. Kv. II nr. 12 A v. 64; Lyngbye A nr. 2 v. 16); væsentlig forskjelligt: *þetta kann sannast á* (den shetlandske Hildinavise v. 4); *sem sagt var mèr* (Isl. Fornkv. II nr. 30 v. 1); *víða gongur af sagn* (Fær. Kv. II nr. 1 A v. 54); *kvort ori så sei eg satt* (Landst. nr. 2 v. 18); *svörji tann eið á mína trú* (Fær. Kv. II nr. 16 A v. 38, 43, 75, 99, 102, 105, 114, 123; Ant. Tidskr. 1849—51 s. 64 v. 18 d: *eg svörje honum trigdareið); dæ sver eg eien av minom tru* (Landst. nr. 2 v. 17 og 18); *tala av si fulle tru* (Bugge i DgF III s. 917 v. 4); *ho svor uppå sin sann* (Cavall.-Stephens nr. 6 A v. 56); *jeg siger dig for tidende ny* (DgF II nr. 41 C v. 22); *dig siger jeg talen så* (Dansk Tors-

vise v. 8 og 11; v. 7: *dig siger jeg disse ord); tað tali eg til tín* (Fær. Kv. II nr. 12 A v. 65); *heyrðu það — hvað eg segi þèr* (Isl. Fornkv. II nr. 50 v. 4); *hvad jag säger dig, hvad jag säga må* o. lign. (Svensk Torsvise v. 4 og 9; Afzelius-Bergstr. I nr. 17 B v. 6; nr. 32 B v. 5 og 11; nr. 44 v. 6; nr. 48 v. 7; nr. 59 v. 17, osv.); *hott eg seie deg; seia vi deg; talar ti deg* eller lign. (Landst. nr. 1 v. 4 og 43; nr. 30 v. 17; nr. 33 v. 3; nr. 35 v. 2 og 8; nr. 59 v. 33; Bugge nr. 6 v. 19; nr. 23 v. 19 og 23; DgF III s. 913 v. 6; DgF V, I nr. 272 Bilag 3 v. 7, osv.); *heyrðu það — eg mun spyrja þig* (Isl. Fornkv. I nr. 28 v. 37); *høyre du — eg spyre deg eit or* (Landst. nr. 1 v. 51); *hott eg spyre deg, bee deg* eller lign. (Landst. nr. 1 v. 36; nr. 8 v. 10; nr. 9 v. 40 og Tillæg v. 1 og 2; nr. 11 v. 15; nr. 36 A v. 4 og 6; nr. 59 v. 10; Bugge nr. 5 v. 16; nr. 8 v. 36; nr. 23 v. 7, osv.); *hvad jag spörja må* eller lign. (Afzelius-Bergstr. nr. 17 A v. 4; nr. 59 v. 3 og 6); *no spyr eg deg av sonno* (Bugge nr. 4 v. 7); *no seie du meg satt* (Landst. nr. 12 v. 37) osv. osv. — Hvad særlig udtrykket „det vil jeg for sandingen sige“ (og de med dette nærmest beslægtede udtryk) angår, så er der utvilsomt vers, hvor denne linje allerede har været anvendt i den oprindelige visetext. Særlig vil dette kunne være tilfælde, hvor linjen er lagt i en af de handlende personers mund; således i visen om Rosmer havmand: DgF II nr. 41 A v. 8:

„Och erst du føidt y Dannemarck,
och heder fru Hille-lille ethers moder,
da wil ieg for sandthedt sige,
att du est min broder“;

Afzelius-Bergström I nr. 76 v. 5:

„Och är du en fattig enkas son,
fru Helga heter din moder,
så vill jag i sanning säga för dig,
att du är min käraste broder“.

Jfr. den færøske form af visen (Fær. Kv. II nr. 16 A v. 54 og 55):

54, 1-2. „Er hann so *sannur* faðir at tær,
sum tú hevur fyri mær nevnt —

55. Er hann so *sannur* faðir at tær,
sum tú hevur mær svorið,
samborin erum vit systkin tvey
bæði til kals og konu.“

— Smlgn. Oldnorsk: *er þat sagt með sannyndum, at* (Ynglinga saga kap. 6); *ek kann yðr þat með sǫnnu at segja, at* (Laxdøla s. kap. 21, Kålunds udg. s. 67). Gammelsvensk se Söderwalls ordbog under *san,*

sander og *sannind.* Nynorsk: *segja si sanning; eg veit ikkje sannare å segja* (Åsens ordbog).

Her i den danske Torsvise er „det vil jeg for sandingen sige“ senere indkommet, efterat de egte linjer var glemte; ganske ligesom fyldelinjerne 7, 2; 8, 2 og 11, 2, samt Svensk 4, 2 og 9, 2.

Dansk C 14. Jfr. f. ex. Færøsk (DgF III s. 920 v. 35 og 48):

so snart bleiv silki efter veginum breitt
og Dagmoy niður til strandar (upp frá strondunum) leidd,

silki og so perlur — var efter veginum breitt (prangað) Ríki Álvur, Corp. carm. Fær. IV nr. 32 B v. 13 og 14, i Útvalg II). Islandsk (Isl. Fornkv. II nr 48 C v. 4):

Pellið og silkið
var á stræti breidt,
þegar hún ríka Elínborg
var til hallar leidd;

A v. 10, B v. 7, C v. 10, D v. 8; I nr. 31 A B v. 18. Norsk: *silke og så perler — var efter vegen bred* (i en gammel optegnelse af DgF I nr. 71); Bugge nr. 9 B v. 9:

Dæ va silkje å skarlakji
dæ blei ette jori breidd,
då blei fruva Asalillborgji
der ne at stråndi leidd.

Dansk (DgF II nr. 70 B v. 25):

Der bleff silcke och sindall
och fløyell paa iorden bred,
det var ungen Svedall
han bleff i stuen indleed;

E v. 35; II nr. 75 D v. 28; III nr. 133 A v. 4 og 8: *hun vaar paa slotten led;* B v. 4 og 8; III nr. 166 C v. 24 og 36, A v. 35, B v. 33, D v. 39, E v. 11 og 62, osv.

Dansk A 15 og C 16 er ligesom A 14 udvidelse af en ældre tolinjet og almindelig strofe. Jfr. f. ex. Dansk: *bruden sattis paa brude-bennck — for gick her Hellebrand bar hinnd skennck* (DgF. V, 1 nr. 277 C v. 37; K v. 48; III nr. 130 A v. 21, D v. 16, E v. 23; V, 1 nr. 274 A v. 19, B v. 19 og 20). Svensk (Arw. II nr. 132 v. 18):

the satte Frw Margrete i brudhe benck,
och sielffuer Her Päder han bar för henne skenck;

II nr. 99 v. 38. Smlgn. Arw. I nr. 36 v. 135 og 170; II nr. 100 v. 12 (firlinjede vers). Norsk (Bugge i DgF III s. 917 v. 3):

dei sette bruri på brurebenk,
riddarar å sveinar bar for dei skjenk;

Bugge ssteds s. 865 v. 14:

han leidde bruri i brurebenk,
sjav måtte Nikelus bera fyr skjenk;

ligeså ssteds s. 866 v. 6.

Dansk A 16, 1 og 17, 1 samt C 17, 1. Se „Paraleller" til Norsk 15, 1.

Dansk A 16, 2 og 17, 2: *vel tredive svineflekke;* C 17, 3: *[dertil] syv svineflykker.* Jfr. Færøsk: *flykkini tvey af svíni* (Gongu-Rólvs kv. A v. 122, 2). Dansk Genselinvise B: *oc XV suine-flycke* (v. 23, 2); *oc XV fæde suine* (v. 24, 2); *oc XVIII suyne-flycke* (v. 27, 2); C v. 23, 2: *oc XV fede suin.* Norsk Genselinvise v. 22, 2: *å femten svineflikkji.* Svensk: *och femton fleskesidor* (Den stridbare munken v. 14, 4).

Dansk A 16, 3: *syv hundred brød hendes vorde var.* Jfr. Norsk 15, 3: *alle dei brø, som baka va.* Færøsk: *tunna breyð* (Gongu-Rólv A v. 122, 3). Svensk: *der till trehundra bröd* (Stridbare munken v. 15, 1).

Dansk A 17, 3: *tolv tønder øl så drak hun ud.* Jfr. Dansk: *feem thøndder øll denom drack hun vd* (Dansk Genselinvise A v. 22, 1); *VII tønder øll drack hun der-till* (B v. 23, 3); *II lest øll drack hun dertill* (B v. 27, 3); *hun drach vel femten lester øll* (C v. 24, 1); *de baare ind attan lester øll — dennem drack hand ud met en dryck* (Ulv van Jærn, DgF I nr. 10 C v. 20, 1-2; G v. 33, 1-2; D v. 16, 3: *en tønde øll;* G b v. 22, 1 i DgF IV s. 687: *syv læster øl).* Svensk: *tolf tunnor öl dem drack han ut* (Stridbare munken v. 16, 1); *så drack han ut 12 tunner öhl* (Ulf från Jern C v. 17, 1 i DgF IV s. 689; A v. 24, 1 hos Arw. I nr. 5: *siu tunnor öhl;* B v. 33, 1 ssteds: *aderton läster öhl): sju tunnor öhl drack hon till spill* (Svensk Genselinvise, Arw. I nr. 6 v. 26, 3). Norsk (Genselinvise v. 23, 1-2, DgF IV s. 734):

ho drakk upp tolv læstir øl,
å enndå slikt te av vin;

å ho drakk ut ein tolltunneså (Jørgen Moe Skr. II s. 173 v. 12, 1 = Landst. nr. 3). Færøsk (Færøsk Ulv van Jærn A v. 47, 1-2, DgF IV s. 695):

tey bóru inn sjey lestir öl,
tað drakk hann í ein drykk.

Smlgn. Dansk Torsvise C 18, 3: *ankerboll';* B 17, 3: *hancke ballie;* Norsk 17, 3: *bollstompå;* Svensk 11, 4: *ämbar och så;* Færøsk Gongu-Rólvs kv. A v. 122, 4: *bollaskál.*

Dansk A 17, 4: *før hun kunde tørsten sløkke.* Jfr. Dansk: *før hun kunde tørsten slycke* (Dansk Genselinvise B v. 27, 4).

Dansk C 18, 4: *så tog hun til at hikk'.* Jfr. Dansk Genselinvise B v. 23, 4: *saa tog hun til at hicke;* C b v. 26, 4: *førre hun tog til at hicke;* Dansk Ulv van Jærn C v. 19, 2: *och hand begynte att hycke* (ligeså G v. 32, 2 og G b v. 21, 2). Svensk Ulf från Jern (Arw. I nr. 5 B v. 32): *och han begynte att hicka.* Norsk Genselinvise v. 25, 2: *ho begynte til at hikke.*

Dansk A 18, 3-4. Se Norsk 18, 3-4.

Dansk C 20, 3-4: *før a fór edt mi brujgrød — der er lavet i en syvtønd-pott.* Jfr. Dansk Genselinvise A v. 22, 3-4:

saa kraffuett hun hynder brude-grød,
waar red y en syuff-thønde-paatte;

C v. 22, 3-4:

hun od aff de brude-grød
flere end femten læster,

B v. 22, 3: *hun oodt op IV tønder grød* (ligeså C b v. 25, 3; smlgn. B v. 24, 1).

Dansk A 20, 1: *otte var de kjæmper* (C 22, 1: *tolv så vare de kæmper;* C 22, 3 og 23, 1: *atten så vare de kæmper).* Se Svensk 15, 1: *femton voro de små trollen.* Jfr. Dansk „Den skallede munk" v. 5, 1; *femten vaare de, den kølle indrog;* Dansk Genselinvise A v. 27, 1: *XVIII waar dy kieemper;* B v. 30, 1: *vell vor de XVIII kemper god.* Norsk Genselinvise v. 21, 3 og 24, 3: *femten utav dei reske kjempur.*

Dansk C 22, 3 og 23, 2. Se Svensk 14, 4.

Dansk C. 23, 4: *tog den i fingre to* (A 21, 4: *hun slynged ham som en vånd).* Se Svensk 15, 3: *bruden tar honom med ena hand.* Jfr. Dansk: *muncken løffte hinde met finger to* (Den skallede munk DgF I nr. 15, v. 5).

Dansk C 24. Jfr. Dansk Genselinvise A v. 30:

Tthett thaa wor thennd vnge brud
hun tog till att huiepe,
XV kiemper sluo hun ihieell
med hinndis snørbunnd wiebpe.

Norsk Genselinvise v. 25 (smlgn. v. 24) og 26, 1-2:

25. *De va den gamle Grenjehetta*
ho begynte til at hikke,
femten av dei reske kjempur
slo ho ihel mæ si silkjevippe.

26, 1-2. *De va den gamle Grenjehetta,*
ho begynte til at hoppe.

Dansk C 25, 2-3: *hun sprang så let over bord — atten fag hus hun med sig tog.* Smlgn. Norsk Genselinvise v. 20:

De va den gamle Grenjehetta
ho seg 'når at bori steig:
der losnar bor å borstølir,
å benkjinne tok til at sige.

Dansk Genselinvise C v. 25, 3-4 og 26, 1-2: *de hugge vel femten alne aff mur — førend bruden kunde komme der-ind;* ligeså C b v. 27, 3-4; B v. 25, 3-4: *XIII alne;* A v. 23, 3-4: *siuff alne.* Svensk Genselinvise (Arw. I nr. 6 v. 27, 3-4): *the huggo väl femton alner af mur — förr än the kunde tränga henne in.*

III.

Den i det foregående aftrykte vise eller ballade behandler det samme æmne som eddadigtet Þrymskviða, nemlig sagnet om hvorledes Tor drager til jætteverdenen forklædt som troldkongens brud og derved får igjen sin hammer, som jætten har stjålet.

Når vi først lader vort blik raskt glide hen over de forskjellige former af visen og ser oldkvadet i modsætning til dem, gjør vi, uden nærmere at undersøge visens oprindelse, let følgende iagttagelser.

Det er sikkert, at vi i de norske, svenske og danske optegnelser af Torsvisen har ikke tre af hverandre aldeles uafhængige poetiske behandlinger af samme æmne, men forskjellige variationer af en vise, hvis skiftende former samtlige, om end ikke med hensyn til alle vers og udtryk, forudsætter den samme, nu tabte grundform.

Denne oprindelige enhed må sluttes af overensstemmelse mellem optegnelserne fra alle tre nordiske lande ikke blot i anvendelsen af det firlinjede versemål og med hensyn til handlingens hele ydre gang, men også i mange enkeltheder, særlig i enkelte strofers rimord.

Man sammenligne således

Norsk 6.	Svensk 5.	Dansk A 7.
„Eg ha no hass hamar tikje, eg døl ikje hono eit ol: åtte alni å nie fabna eg ha grave han ne i jol“.	„Torkars hammar har jag tagit, jag döljer honom ej ett ord, femton famnar och fyratio ligger han under jord“.	„Ikke fanger Tord sin hammer igjen, dig siger jeg disse ord: femten favne og fyrretyve der ligger han graven i jord“.

Fremdeles viser hele den poetiske behandling, at alle optegnelser af visen repræsenterer en enhed i modsætning til Þrymskviða, som kjendes af en islandsk optegnelse og efter Sophus Bugges mening sandsynlig er digtet c. 900 af en norsk digter i England.

I oldkvadet, for hvis digter guderne stod med klart opfattet personlighed midt i en hel mythisk verden, har denne digtning om Tors hammer udfoldet sig i fuldstændig ydre og indre harmoni. Men det samme gjælder ikke om visen. Denne har trofast bevaret den ydre hovedhandling, men den mythiske fortælling er her bleven til et lystigt eventyr om overnaturlig udstyrede kjæmper, som narrer troldene. Forståelsen af mythen og gudelivet er helt borte. Den dybe og rige baggrund, foran hvilken handlingen engang spillede, er forsvunden. Tor, Loke og Frøyja er igjen som løse stykker revne ud af en ring, der er brudt. Mange anskuelige enkelte led af handlingen er tabte.

Alle optegnelser af visen har således enten fuldstændig opgivet eller kun bevaret svage spor af gudernes forsamling, hvor Heimdall giver det råd at klæde Tor som brud og hvor Loke overtaler Tor til at lade dette ske, da jætter ellers vil komme til at bo i Åsgard. Ingen optegnelse af visen har noget om, at Loke får fjæderhammen af Frøyja. Hun er i visen bleven Tors søster. Tors eiendommelighed træder i visen mindre klart frem. Alle former af balladen mangler skildringen af færden til jættehjem, da guden farer frem i sin vælde: „bjærge brødes sønder, jorden brændte i lue, Odins søn aged til jættehjem.“ Ingen optegnelse af visen har det træk, at troldet vil kysse bruden, men farer tilbage ved at se de flammende øine.

Uagtet den danske vise har bevaret det gamle træk, at hammeren lægges over brudens knæ, véd heller ikke den at forklare, hvorfor hammeren bæres ind ved bryllupet. Endelig træder den gamle

jættekvinde, som vil have skjænk af bruden, ikke frem i nogen form af visen.

Den gamle digtning viser større mådehold også i skildringen af jætten. Som en anden konge sidder han på en haug, snor guldbånd til sine hunde og klipper sine hestes man. I balladen træder opfatningen af ransmanden som trold mere frem. Ved fortællingen om, hvad Tor æder og drikker, overdriver alle former af visen stærkt i forhold til oldkvadet.

Medens Þrymskviða i sit storslagne humor er afrundet og harmonisk som vel intet andet norrønt mythisk digt, klinger balladen for os snarere burlesk.

På den anden side kan det fremhæves, at visen i sin oprindelige form må have stået oldkvadet adskillig nærmere end nogen af de os foreliggende forvanskede optegnelser står dette. En forestilling herom får vi allerede ved overfladisk at betragte visens navne. Og en ligeså stærk forvanskning som den, under hvilken flere navne har lidt, må også i tidens løb have forringet hele visens poetiske fremstilling og opfatning, skjønt ikke lige meget eller på samme måde i visens forskjellige former.

Dog må visen, som den kan søges restitueret efter de forringede former, hvori den foreligger, siges at have ikke alene bevaret handlingens hovedled, men også, omend kun tildels, at have fastholdt karaktererne: „Thryms („Trolletrams“, „tossegrevens“) plumphed, Lokes vid, Freyas stolthed, Thors vældige madlyst og end vældigere hammerslag; og glæden over, hvor deilig den dumme trold og hans selskab gjækkes og lægges øde, fylder visen med den samme djærve lystighed som kvadet“.[1]

Visen er ingen parodi på det gamle digt, ikke nogen tilsigtet travesti. Dens forfatter har ikke villet gjøre Tor og Frøyja latterlige.

Ingen af de tre hovedformer af visen er afgjort den oprindeligste. Hver af de tre har bevaret endel gammelt, som er tabt eller forandret i de to andre. Den gamle danske form er i det hele med hensyn til strofernes antal og handlingens ydre led den fuldstændigste. Den

[1] Rosenberg Nordboernes åndsliv II, 453.

norske form er, som vi kjender den, ufuldstændigst; den slutter med jutulens ord, at han aldrig har seet nogen brud æde mere, og har tabt hele slutningen. Men dette er øiensynlig kun en tilfældig mangel ved den ene nu levnede optegnelse[1]. Medens denne ikke indeholder fler end 15 vers, bestod den, som Syv havde, af 20 vers.

Bortseet fra slutningen, er også ellers flere vers, som er bevarede i dansk eller svensk form, tabte i den norske optegnelse. I denne er nogle gange verslinjer, som ikke hører sammen, blevne forenede i samme vers, så at rimet er forsvundet. Af træk, som alene den norske vise har bevaret, kan mærkes, at jutulen vil stase sig op ved brudens ankomst, og at lakse, ligesom i olddigtet, nævnes blandt retterne.

Også den svenske optegnelse har tabt flere vers, f. ex. det, som har indeholdt troldets spørgsmål om, hvorledes det står til i Åsgard, og det, som har fortalt om, hvor meget bruden åd.

Men den gamle kjæmpeånd, det poetiske udtryks kraft og fremstillingens oprindelige djærvhed synes os i det hele at være afgjort bedre bevaret i den norske og i den svenske optegnelse end i de danske. I hine er fremstillingen mere læmpet efter bondens opfatning, navnlig i den norske, og personerne grovere, men uden sammenligning mere storslagne og nærmere i slægt med oldkvadets personer.

Vi vil ikke tale om alle forandringer i den nyjyske viseform. Men i den gamle danske vise, som fører os ind i riddernes kreds, er alt finere og zirligere, men tillige fladere og mindre kraftigt.

På de fleste steder, hvor den norske optegnelse kan formodes at afvige fra visens grundform, synes forandringerne at kunne betegnes som uvilkårlige og at grunde sig på visens slid, medens den enten ved mundtlig eller skriftlig meddelelse overførtes fra den ene person til den anden. Man glemte vers og verslinjer; den rette rækkefølge af versene blev forrykket; forældede ord og ordformer blev erstattede ved yngre, som lignede hine enten i mening eller lyd. Udtryk og motiver, som oprindelig var fremmede for visen, blev på grund af en eller anden lighed i situationen overførte fra andre viser osv. Nogle forandringer skyldes også den omstændighed, at visen er bleven overført til et bygdemål, som var forskjelligt fra det, hvori den fra først af var digtet.

[1] Se s. 4.

Torsvisen er på Norsk ikke bleven omarbeidet af en digter med en ny og bevidst gjennemført tendens. Langt selvstændigere forholder den danske vise sig til den grundform, som må forudsættes.

Vi har i den danske form af Torsvisen en omdigtning af den oprindelig ikke danske kjæmpevise om Tors hammerhentning til en riddervise, og denne omdigtning er foretagen for at få visen til bedre at stemme overens med den danske folkelige balladedigtnings eiendommelige udtryksmåde, kostume og livsforhold.

Vi ser der Tor ride, som en anden ridder, over de grønne enge og liden Lokke smile under skind. Næsten komisk virker det, at Tor i den danske vise har fået en hammer af guld.[1] Det forudsætter, at al forståelse af hammerens betydning var tabt. Den norske almue kjendte Tor for godt hertil; den vidste, at hans tunge hammer kunde ramme fjælde, så top og tinde knustes.

Det hører ikke hjemme i den gamle fortælling, at jætten „stod och smidde“ eller rørte i ilden, da Loke kom til ham. Men disse den svenske og den norske vises fremstillinger er dog her mere i gammel stil end det pyntelige og trivielle danske vers:

Midt udi den gård
der aksler han sit skind,
så gik han i stuen
alt for den tossegreve ind.

Endnu stærkere træder modsætningen frem, hvor visen skildrer Frøyjas vrede, da hun hører, at jætten vil have hende til brud. I den danske vise har vi her en fin from ridderfrøken for os:

Dertil svared den stolte jomfru
på bænken som hun sad:
„Giver mig heller en kristen mand
end delig en trold så led!“

Derimod er der fynd og klem i skildringen af hendes forfærdelse og harme i den svenske vise:

det sprack af hvar finger bloden ut
och rann på jorden ned.

---

1 Finn Magnusen har sikkert uret, når han opfatter denne som „den guldstrålende, flammende hammer“ og her sporer „den gamle digters sunde sans for de ældste myther“ (oversættelse af den ældre Edda II, 96).

Den norske vises tilsvarende ord er i optegnelsen forvanskede, men antyder ialfald en skildring af kvindens lidenskab, som har været beslægtet med den svenske vises. Kun oldkvadet véd at lægge overmenneskelig kraft i gudindens vrede.

Den danske viseform er på den anden side den eneste, som har den gamle benævnelse på fjæderhammen og det træk, at hammeren lagdes „over brudens knæ.“

Den svenske vise er ikke som den danske en bevidst omdigtning. Forandringen i enkelte vers, som i v. 3 „han låtte sig göra guldvingar“, synes at skyldes påvirkning fra andre viser, hvilket med hensyn til navnet Solentå er sikkert. Den står snart den norske, snart den danske vise nærmest. Sjældnere er overensstemmelse mellem den norske og den danske vise, hvor den svenske afviger.[1]

De to strømninger, som vi kan spore i den svenske vise og af hvilke den ene synes at udgå fra Norge, den anden fra Danmark, viser sig tydeligst, hvor det ene svenske håndskrift har *hammar* som den norske vise, det andet *guldhammar* som den danske.

Den sammenlignende betragtning af de forskjellige former af visen godtgjør, at den gamle danske optegnelse med hensyn til fuldstændighed har fjærnet sig meget mindre fra visens danske grundform end de svenske optegnelser fra den svenske grundform. Ufuldstændigst er den norske optegnelse. Men den norske og den svenske grundform af visen må have været oprindeligere end den danske grundform. Derfor kan en formodning om, at visen fra først af skulde være digtet af en dansk mand i Danmark og at den fra Danmark over Sverige skulde være kommen til Norge, ikke forklare eiendommelighederne ved de nu kjendte former af visen.

Tværtimod synes allerede de i det foregående meddelte sammenstillinger at have gjort det sandsynligt, at en norsk grundform af visen fra Norge er kommen til Sverige og at den der har mødt og forenet sig med en anden viseform, som kom til Sverige fra Danmark. Af disse to former, den norske grundform og den danske, var den norske den mere oprindelige, medens den danske var en selvstændig om-

---

[1] Navnet på Tors hjem og spørgsmålet om, hvorledes det står til der, forekommer i den norske og i den danske vise, men ikke i den svenske. Ligeledes nævnes det kun i den norske og i den danske vise, at brudens hår børstes. Men den svenske vise er den eneste, hvori det med rene ord siges, at det er Tor, der klædes som brud.

arbeidelse. Men af det foregående kan vi endnu ikke bestemme disse to formers oprindelse, og vi kan endnu ikke afgjøre, om den danske vise har været en omarbeidelse af en norsk grundform eller af en med den norske grundform nær beslægtet nu tabt Torsvise på et andet nordisk sprog. Vi må for at kunne bestemme dette søge at føre flere momenter frem og stille spørgsmålet almindeligere.

Hvorledes, hvor og når er Torsvisen opstået, og hvorledes forholder de i de tre nordiske lande forefundne former af den sig historisk til hverandre?

Inden vi udvikler vor egen opfatning af disse spørgsmål, skal vi først meddele de vigtigste af de udtalelser herom, som hidtil er fremkomne.

IV.

Peder Syv siger (1695) i sin forklaring til første vers af den norske vise om denne og den danske: „de ere begge nogenledis tagne af Edda, dog ey altsammen, i henseende, at dette er enten lagdt til visen siden, eller at det er borte af vor Edda, som haver været langt større og fuldkommeligere tilforn.“

Wilhelm Grimm fremhæver i indledningen til sine „Altdänische Heldenlieder“, 1811, den gjennemgående lighed mellem visen og eddakvadet. „Nur glaube man nicht, dass dieses (ɔ: visen) etwa nach der Edda bearbeitet sei, es ist so wenig wie das Umgekehrte der Fall: die Idee einer solchen Abänderung ist gar nicht volksmässig, und deutlich spricht dagegen, dass in den Kämpe-Viser noch eine andere Recension von dem Lied mit andern Namen angeführt wird“ (s. XVIII f. = „Kleinere Schriften“ I s. 185). — I en senere omtale af Torsvisen i afhandlingen „Die altnordische Litteratur in der gegenwärtigen Periode“ (Hermes oder kritisches Jahrbuch der Litteratur. Bd. V, 1820, s. 29 = „Kleinere Schriften“ III s. 46) har W. Grimm præciseret sin opfatning i nøiere tilslutning til P. E. Müller, hvis ord anføres i det følgende; han refererer Müllers udtalelser og synes at slutte sig til hans antagelse om et „folkesagn“ som den umiddelbare kilde for visen.

I en anmeldelse af Abrahamson, Nyerup og Rahbeks „Udvalgte

danske Viser fra Middelalderen" (Dansk Litteratur-Tidende for 1814, s. 622 f.) udtaler Peter Erasmus Müller sig på følgende måde om Torsvisen: „Dette er en saare mærkelig bearbeidelse af den eddiske sang Thryms-Qvida, et exempel paa, hvorlunde folkesagnet bevarede, men tillige paa sin vis forkvaklede de gamle myther. At den skulde være en parodie over Eddafortællingerne om jetterne, er umuligt, da den alt findes i Vedels udgave fra 1591, og neppe nogen i Danmark havde i flere aarhundrede kjendt synderligen til disse islandske myther, før haandskrifterne af Edda bleve sendte til Kjøbenhavn i tredie Frederiks dage. Da nu hverken Saxo eller Snorro omtale denne mythe, kan man neppe tænke sig nogen anden maade, hvorpaa den skulde være bleven bevaret end ved folkesagnet, men som rigtig nok saaledes indklædte denne hele fortælling i en nyere dragt, at ingen vilde kunne gjenkjende samme, uden ved siden af den eddiske sang." „Da imidlertid dette fjerne gjenlyd fra Asernes tid alt mere og mere maatte tabe sig, er det rimeligt, at man tidligere i kjæmpeviseperioden, da man søgte stof til poetisk behandling, har grebet dette populære æmne. Hvor almindeligt det var, bestyrkes ogsaa derved, at det første vers af bearbeidelsen deraf i den norske dialect forekommer hos Syv — —."

Finn Magnusen (Den ældre Edda II, 1822, s. 94) kalder Torsvisen „en oversættelse af en eddisk sang."

Arwidsson „Svenska Fornsånger" I, 1834, begynder s. 3 indledningen til den svenske vise med følgende ord: „Troligen den äldsta folksång, som ännu återstår oss ifrån forntiden; ämnet och behandlingen göra sådant sannolikt. Den bevisar tillika Eddalärornas allmänlighet i det gamla Norden, der de, ifrån en religiös myth, småningom öfvergått til folktro och folksägen, samt i denna form slutligen blifvit besjungna inom alla de tre Skandinaviska rikena . . . . Ämnet är detsamme som i *Thryms Qvida* uti Poetiska Eddan."

Uhland siger i „Der Mythus von Thor", 1836, s. 104 (= Schriften zur Gesch. der Dichtung u. Sage VI s. 61): „Das poetisch selbständige Leben, vermöge dessen dieses Lied (ɔ: Þrymskviða) . . . als vergnügliches Märchen wirken kann, hat sich dadurch bewährt, dass der Inhalt desselben, wenn auch im Einzelnen entstellt und im Tone herabgestimmt, doch den Hauptzügen nach unversehrt, in den späteren Mundarten des Nordens, schwedisch, dänisch und norwegisch, als gereimtes Volkslied, fortbestand". Og i sine forelæsninger over „Sagengeschichte der germanischen und romanischen Völker" (Schrif-

ten z. Gesch. d. Dicht. u. Sage VII s. 365) udtaler Uhland, at Þrymskviða „ist . . . vollständig in die neuere Form übergegangen“.

N. M. Petersen „Bidrag til den danske Literaturs Historie“ I, 1853, s. 186 siger: „de mythiske viser. Det er travesteringer, i hvilke guden er bleven til en ridder, gudinden til en frøken; thi mythen kunde middelalderen ikke bruge, den manglede troen; det den beholdt var kun dens handling. Selve gudenavnene bleve vanskabte, og visen iklædt en ridderlig dragt. Det mærkeligste, næsten eneste, exempel er Thord af Hafsgaard, der er en travestering af Hamarsheimt.“ Væsentlig det samme udtales i anden udgave (1867) s. 164. Her tilføies: „Af den svenske vise ses, at æmnet har været behandlet af forskjellige med forskjellige udsmykninger.“ Jfr. Petersens udtalelser i „Nordisk Mythologi“, 1849, s. 316 og „Samlede Afhandlinger“ III, 1872, s. 37.

Svend Grundtvig betragter i „Danmarks gamle Folkeviser“, bl. a. I, 1853, s. 1 og s. X Torsvisen som runden af gammel fællesnordisk rod, som bevaret fra arilds tid på folkemunde hos det danske folk, som ikke tillært af en enkelt vandrende islandsk skald eller sagamand[1].

J. C. Hauch („Bemærkninger over nogle ved Christendommen modificerede Oldtidsminder i vore Viser fra Middelalderen“ i Kjøbenhavns Universitets Indbydelsesskrift 1866 s. 35 f.) mener, at „vi have i det mindste een digtning, der vidner om, at mindet om Valhals guder ikke var ganske forsvundet i middelalderen, det er den bekjendte vise om Tord af Havsgaard... Den staar midt i den christelige tid som et slags kjæmpegjenganger fra hedenskabet . . . Men personerne tilhøre ikke længere gude- eller jetteverdenen . . . Freia er derfor bleven til en ridderfrøken, og den hele storslaaede, kjæmpemæssige, dristiggjennemførte mythe er med megen møie bleven klemt ind i et slags ridderharnisk, hvori den rigtignok tager sig underlig ud, og som æmnets colossale kjæmpeledemod meer end halvveis har sprængt. Dog er det næsten rørende at mærke, med hvilken trofasthed den ydre handling er bleven bevaret af folket, men rigtignok kun som et underligt æventyr, betydningen derimod er aldeles forglemt.“

[1] I „Om Nordens gamle Literatur“ (særtryk af Dansk Hist. Tidskr. 3dje række V) siger Grundtvig s. 109: Mythekvadet „om Thor og Thrym . . . er overgået umiddelbart i dansk-svenske folkeviser“, som en „genklang i fornyet folkelig form“.

E. Jessen siger i (Dansk) Hist. Tidskr. 3dje række VI, 1868, s. 258 f.: „Trymskvide har høist påfaldende ligheder med den danske og svenske kjæmpevise om samme æmne, og kan ligefrem ligge til grund for denne. Dermed er ikke bevist, at den i Danmark og Sverrig har holdt sig lige fra hedenskabet af. Netop hvis den eneste fortælling om guder i kjæmpeviseform stammer fra det eneste virkelig gamle episke gudekvad, opskrevet på Island, bliver der overvægt af sandsynlighed for, at visen er bragt ned af en islandsk skjald i middelalderen, og derefter omsat i kjæmpeviseform. Ellers blev sammentræffet altfor besynderligt. At den ialfald i Danmark er indført i meget sen tid, tør sluttes af den hårde medlyd i navnet Locke; i overleveret dansk form vilde han hedt Låge. Og da den svenske synes afledt af den danske, bliver indførelse fra (Norge eller) Island så meget sikrere.“ Jfr. Jessens udtalelser i Zeitschr. f. deutsche Philol. III s. 69 og i Tidskr. for Philol. og Pæd. 1ste række VIII s. 243 f. Jessens ytringer bekjæmpes af Sv. Grundtvig i Hist. Tidskr. 4de række I s. 99 f. og i Danm. gl. Folkeviser IV s. 578 f. samt af Richert „Om nordisk bildning och fornnordisk literatur“ (særtryk af Nordisk Tidskr. för 1869) s. 96.

Christian Rauch („Die skandinavischen Balladen des Mittelalters“ i Jahres-Bericht über die Friedrichs-Werdersche Gewerbeschule in Berlin 1873 s. 6, jfr. 36) udtaler sig således: „Das höchste Alter unter allen nordischen „Kämpevisern“ darf das Gedicht „Thor af Havsgård“ unbedenklich beanspruchen. Es ist eine Wiederholung der Thrymsqvidha oder Hamarsheimt in der älteren Edda. Die heidnischen Göttergestalten erscheinen darin als christliche Ritter, benehmen sich jedoch in dieser Maske noch so ungeschickt, und verrathen so oft den verkappten Heiden, dass man sieht, wie wenig noch der ursprüngliche Verfasser sich aus heidnischen Religionsbegriffen heraus, und in christliche hineingelebt hatte.“

M. F. Lundgren ytrer i „Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverge“, 1878, s. 42 om den svenske vise, „för hvilken den gamla Þrymskviða ligger till grund“, følgende: „I betragtande af det sätt, hvarpå folkvisor utbredt sig från ett af de skandinaviska landen till de andra, har man . . ., såsom Jessen påpekat, knappast rätt att, däraf att denna visa, till hvilken norska och danska motsvarigheter finnas, förekommit i Sverge, omedelbart draga slutsatsen, att det nämda hedniska kvädet varit kändt i vårt land.“

Rosenberg i „Nordboernes Aandsliv“ II, 1880, s. 452—454 antager, at Þrymskviða er bleven omdigtet til vise. „Man maa . . vel snarest tænke sig, at efterhaanden ere oldkvadets mythiske hentydninger blevne uforstaaelige, medens man dog nogenlunde huskede dets ordlyd for det muntre kjæmpeæventyrs skyld, uden dog derved at tænke sig andet end et optrin mellem vidunderligt udrustede . . . kjæmper og trolde, og *med denne forstaaelse* har engang en visemager foretaget sig at føre hele det gamle kvad over i den nye form. Dette behøver ikke at være sket saa meget tidligt, allermindst hvis visen — hvad der turde være størst grund til at antage — er bleven til i *Norge,* hvor viseformen vistnok vandt senere indgang end i Danmark og Sverige, og hvor oldsproget holdt sig meget længer. Derfor tør det dog siges, at visen er selve det gamle gudekvad i ny form; det har altsaa holdt sig i folkemunde til den dag idag, sagtens en 11-1200 år.“

Vigfusson udtaler i „Corpus poeticum boreale“ vol. I, 1883, s. 175 følgende: „[The] Ballad . . is probably derived from our vellum [Þrymskviða cod. reg.], for the theory that it could have been handed down uncorrupt by Danish tradition from the heathen days is certainly untenable; the very names Havsgaard and Locke point unmistakably to Icelandic sixteenth century pronounciation.“ S. 503: „With respect to Thord of Havsgaard, there can be no question but that it is directly derived from Thrymskviða, the coincidences in order of events, phraseology, incident, and colouring are far too great to allow of any other selection. Some MS., containing the Old Lay, the translator must have seen, and very rightly seized upon it as on excellent subject of a ballad. Whether a sister vellum to R. [d. e. cod. reg.] reached Denmark at the end of the Middle Ages, or whether some Danish trader or traveller heard the Lay or story in Iceland and thence adapted it, we cannot tell; anyhow there is no *distance* between the Old Lay and the Danish ballad, but a close and complete kinship.“

Schück i „Svensk literaturhistoria“, I 1890, s. 46 f. bemærker: „vanligen plägar man utan vidare anföra [folkvisan om Tor] såsom ett bevis för, att eddasången äfven varit känd i Sverge, men som jag tror utan tillräckligt öfvertygande skäl. Visan finnes äfven i Danmark och Norge, och bör således återföras till en för dessa tre land gemensam *vis*-urtyp. Hvarest denna (visan) först diktades är ej lätt att säga. Likväl förefaller det, som om den svenska visan skulde äga

det ålderdomligaste utseendet, och namnet Locke (i st. f. Låge) häntyder snarare på svenskt (eller norskt) upphof än på danskt. Skall man därför bestämma sig för något af de tre landen såsom vis-urtypens hemort, synes det ej otroligt, at denna bör sökas i Sverge. Men å andra sidan är det osannolikt, att det allitererande kväde, från hvilket vis-urtypen utgått, varit detsamma som den isländskt-norska Þrymskviða; troligare är att denna dikt varit ett annat, fast liknande kväde. Skulle denna hypotes vara riktig, har detta dråpliga äfventyr ursprungligen behandlats i två något olika dikter: den ena den isländskt-norska Þrymskviða, den andra ett förloradt svenskt kväde, hvars ättelägg är den på 1600-talet upptecknade folkvisan som sedermera vandrat till Danmark och Norge.“

I afhandlingen „Våra äldsta historiska folkvisor“, 1891, s. 3 udtaler Schück sig på følgende ikke lidet forskjellige måde: „Beträffande ... de svenska ballader, hvilka behandla sagoämnen, kända från den isländska fornliteraturen, synes ett [literärt] inflytande ytterst rimligt. På Island och Färöarna var kännedomen om den gamla literaturen alldrig fullkomligt utplånad. Man läste fortfarande de gamla skinnböckerna, och man tog därur ämnen för nya dikter, hvilka sedermera vandrade öfver till Skandinaviens fastland. Ehuru jag nu ej anser mig kunna bevisa detta påstående, är jag dock öfvertygad om, att folkvisor såsom Thor af Hafsgård, Herr Alf, Kung Speleman m. fl. haft detta halft literära upphof.“

Et tredje udviklingstrin i Schücks opfatning af visen findes i „Illustrerad svensk literaturhistoria“ I, 1896, s. 32: „För Sveriges vidkommande... kan man [ej häller] hämta något stöd [för antagandet af en öfver hela norden ütbredd kultur] från en ofta anförd folkvisa, hvilken behandlar samma ämne som den isländska eddadikten Hamarsheimt samt väl ock härstammar från en variant af detta kväde. Folkvisan ... stammar antagligen närmast från en Färö-visa; i hvarje fall är det på intet sätt bevisligt och knapt troligt, att den utvecklats ur ett stafrimmadt fornsvenskt kväde. Härmed vill jag naturligen ej hafva sagt, att icke svenskarne ägt några Torssånger. Att dylika funnits är tydligt ... Det är ... självklart, att [Tor] firats både i dikt och saga, och ganska möjligt är äfven, att den friska, kraftigt burleska Hamarsheimt i en eller annan variant förekommit i Sverige; hvad jag velat säga är blott, att den senare folkvisan icke lämnar något stöd åt denna mening.“ S. 151 (jfr. s. 208) præciserer Schück denne opfatning så-

Rosenberg i „Nordboernes Aandsliv" II, 1880, s. 452—454 antager, at Þrymskviða er bleven omdigtet til vise. „Man maa . . vel snarest tænke sig, at efterhaanden ere oldkvadets mythiske hentydninger blevne uforstaaelige, medens man dog nogenlunde huskede dets ordlyd for det muntre kjæmpeæventyrs skyld, uden dog derved at tænke sig andet end et optrin mellem vidunderligt udrustede . . . kjæmper og trolde, og *med denne forstaaelse* har engang en visemager foretaget sig at føre hele det gamle kvad over i den nye form. Dette behøver ikke at være sket saa meget tidligt, allermindst hvis visen — hvad der turde være størst grund til at antage — er bleven til i *Norge,* hvor viseformen vistnok vandt senere indgang end i Danmark og Sverige, og hvor oldsproget holdt sig meget længer. Derfor tør det dog siges, at visen er selve det gamle gudekvad i ny form; det har altsaa holdt sig i folkemunde til den dag idag, sagtens en 11-1200 år."

Vigfusson udtaler i „Corpus poeticum boreale" vol. I, 1883, s. 175 følgende: „[The] Ballad . . is probably derived from our vellum [Þrymskviða cod. reg.], for the theory that it could have been handed down uncorrupt by Danish tradition from the heathen days is certainly untenable; the very names Havsgaard and Locke point unmistakably to Icelandic sixteenth century pronounciation." S. 503: „With respect to Thord of Havsgaard, there can be no question but that it is directly derived from Thrymskviða, the coincidences in order of events, phraseology, incident, and colouring are far too great to allow of any other selection. Some MS., containing the Old Lay, the translator must have seen, and very rightly seized upon it as on excellent subject of a ballad. Whether a sister vellum to R. [d. e. cod. reg.] reached Denmark at the end of the Middle Ages, or whether some Danish trader or traveller heard the Lay or story in Iceland and thence adapted it, we cannot tell; anyhow there is no *distance* between the Old Lay and the Danish ballad, but a close and complete kinship."

Schück i „Svensk literaturhistoria", I 1890, s. 46 f. bemærker: „vanligen plägar man utan vidare anföra [folkvisan om Tor] såsom ett bevis för, att eddasången äfven varit känd i Sverge, men som jag tror utan tillräckligt öfvertygande skäl. Visan finnes äfven i Danmark och Norge, och bör således återföras till en för dessa tre land gemensam *vis*-urtyp. Hvarest denna (visan) först diktades är ej lätt att säga. Likväl förefaller det, som om den svenska visan skulde äga

det ålderdomligaste utseendet, och namnet Locke (i st. f. Låge) häntyder snarare på svenskt (eller norskt) upphof än på danskt. Skall man därför bestämma sig för något af de tre landen såsom vis-urtypens hemort, synes det ej otroligt, at denna bör sökas i Sverge. Men å andra sidan är det osannolikt, att det allitererande kväde, från hvilket vis-urtypen utgått, varit detsamma som den isländskt-norska þrymskviða; troligare är att denna dikt varit ett annat, fast liknande kväde. Skulle denna hypotes vara riktig, har detta dråpliga äfventyr ursprungligen behandlats i två något olika dikter: den ena den isländskt-norska þrymskviða, den andra ett förloradt svenskt kväde, hvars ättelägg är den på 1600-talet upptecknade folkvisan som sedermera vandrat till Danmark och Norge.“

I afhandlingen „Våra äldsta historiska folkvisor“, 1891, s. 3 udtaler Schück sig på følgende ikke lidet forskjellige måde: „Beträffande ... de svenska ballader, hvilka behandla sagoämnen, kända från den isländska fornliteraturen, synes ett [literärt] inflytande ytterst rimligt. På Island och Färöarna var kännedomen om den gamla literaturen alldrig fullkomligt utplånad. Man läste fortfarande de gamla skinnböckerna, och man tog därur ämnen för nya dikter, hvilka sedermera vandrade öfver till Skandinaviens fastland. Ehuru jag nu ej anser mig kunna bevisa detta påstående, är jag dock öfvertygad om, att folkvisor såsom Thor af Hafsgård, Herr Alf, Kung Speleman m. fl. haft detta halft literära upphof.“

Et tredje udviklingstrin i Schücks opfatning af visen findes i „Illustrerad svensk literaturhistoria“ I, 1896, s. 32: „För Sveriges vidkommande... kan man [ej häller] hämta något stöd [för antagandet af en öfver hela norden ütbredd kultur] från en ofta anförd folkvisa, hvilken behandlar samma ämne som den isländska eddadikten Hamarsheimt samt väl ock härstammar från en variant af detta kväde. Folkvisan ... stammar antagligen närmast från en Färö-visa; i hvarje fall är det på intet sätt bevisligt och knapt troligt, att den utvecklats ur ett stafrimmadt fornsvenskt kväde. Härmed vill jag naturligen ej hafva sagt, att icke svenskarne ägt några Torssånger. Att dylika funnits är tydligt ... Det är ... självklart, att [Tor] firats både i dikt och saga, och ganska möjligt är äfven, att den friska, kraftigt burleska Hamarsheimt i en eller annan variant förekommit i Sverige; hvad jag velat säga är blott, att den senare folkvisan icke lämnar något stöd åt denna mening.“ S. 151 (jfr. s. 208) præciserer Schück denne opfatning så-

ledes, at „Tor af Hafsgård skrifvits på Island eller Färöarna efter gamla skinnböcker", og nævner s. 144 som et kriterium på rigtigheden heraf bogstavrimene i den svenske versions første vers.

Elard Hugo Meyer siger i sin „Germanische Mythologie," 1891, s. 39: „Die norwegischen, schwedischen, dänischen Volkslieder von Tord af Havsgård, sowie die Thrymlur, . . . sind nach der Thrymskvidha gearbeitet." Og s. 54: „. . . haben ihre einzige Grundlage in der Þrymskvidha." Det samme har Meyer udtalt i „Völuspa" (1888, s. 291), men med påberåbelse af kilder, som intet indeholder herom: „Die drei Thrymlur in Moebius Edda IX, sowie das sog. dänische Volkslied von Tord af Havsgård . . . und die noch ungedruckten Lokrur oder Lokarímur, Thorkelsson Digtning på Island i 15. og 16. Årh. 158, sind auch nach dem Urteil von Moebius und Thorkelsson durchaus nicht Zeugen voltsthümlicher Ueberlieferung, sondern erst im 15. oder 16 Jh. genau nach der Thrymskvida der Liederedda und der Thorsfahrt der Prosaedda I, 140 gearbeitet."

V.

Det er allerede i det foregående blevet påvist, at Tors-visen har været udbredt til Norge, Sverige og Danmark i former, som indbyrdes står i historisk forbindelse og som, ialfald tildels, viser tilbage til samme grundform. Visen må altså i sin oprindeligste form have været digtet på et eneste bestemt sted af en nordbo og derfra have udbredt sig til andre nordiske lande (hvormed ikke skal være negtet, at den kan være bleven omdigtet på et andet sted eller andre steder end der, hvor den fra først af opstod). Hermed er altså godtgjort, at visen ikke, som Svend Grundtvig og mange andre[1] har villet, kan bruges som vidnesbyrd om, at mythen, sagnet eller digtningen

---

[1] Således, foruden de anførte, Rask (Grammar of the Anglo-Saxon tongue, p. XL) og flere ældre forfattere. Endnu Finnur Jónsson siger i „Den oldnorske og oldisl. litteraturs historie" I, 1894, s. 164: „Det vilde ikke være underligt, om et så fortræffeligt digt [som Þrymskviða] allerede i oldtiden havde været yndet og almindelig udbredt blandt den skandinaviske folkestamme . . . . At det i virkeligheden også har været således, beviser den omstændighed, at blandt de gamle danske folkeviser findes én, som synes at stamme fra Þrymskviða."

— hvilket udtryk man nu vil vælge — om Tors hammerhentning skulde være „runden af gammel fællesnordisk rod“ eller i oldtiden have været kjendt i alle nordiske lande og have holdt sig i disse fra hedendommen af. Dette har Jessen først klart og tydelig udtalt.

Det skal vistnok ikke benegtes, at der i de nordiske lande, til hvilke visen fra sit hjemsted udbredtes, endnu dengang fra oldtiden af var bevaret sagn om Tor og jætter eller trold, som ved et eller andet udtryk, et eller andet træk kunde få indflydelse på visens form. Men vi tror ikke, at en sådan indflydelse kan have strakt sig vidt.

Sagnet om Tors hammerhentning er på Island efter digtet Þrymskviða blevet behandlet i rímur, som kaldes Þrymlur.[1] Disse er digtede omkring år 1400.[2]

Uagtet Tors-visen med hensyn til poetisk karakter og udtrykkets enkelthed står meget nærmere ved olddigtet Þrymskviða, er der dog, hvad man hidtil ikke har iagttaget, mellem visen og Þrymlur i modsætning til olddigtet, især med hensyn til navne, episke udtryk og motiver, endel overensstemmelser og ligheder, som ikke alle kan være tilfældige. Dette skal vi i det følgende søge at godtgjøre. De antydede overensstemmelser viser sig ikke ligelig ved de forskjellige nordiske former af visen. Det vil derfor være hensigtsmæssigt her at skjelne mellem viseformerne. Vi opregner tilsidst særlige ligheder mellem den danske vise eller den danske og den svenske vise på den ene side og på den anden Þrymlur. Særlige overensstemmelser mellem visen og rimerne ved nogle navne kommer nærmere på tale i afsnittet om visens navne.

1) Medens det i Þrymskv. 6 heder *Þrymr sat á haugi*, har rimerne I 20 (21) *úti stóð*, ligesom den norske vise v. 3 „sto Gremmil“, den svenske 3 „Trolltram stod.“

2) Folkevisens udtryk „Torekall ha sin hamar mist“ Norsk 5, 3, „Tord han haver sin hammer mist“ Dansk A 6, 3 (jfr. Dansk C 5, 3) ligger nærmere ved *hamarinn Mjöllnir hvarf frá Þór* i Þrymlur I 22 (23) end ved *áss er stolinn hamri* Þrymskv. 2, 8. Derimod er der, som vi i det følgende skal vise, ved andre udtryk her nærmere berørelse mellem oldkvadet og visen.

[1] Udgivne af Möbius i hans udgave af „Edda Sæmundar“, 1860, s. 235—239 (jfr. s. XI f.) og af Finnur Jónsson i „Fernir fornislenskir rímnaflokkar“, 1896, s. 11—16. Ved citater nævner vi først verstal efter F. J.'s udgave, derefter i parenthes verstal efter M.'s udgave.

[2] Finnur Jónsson s. IV.

3) I Norsk 6 heder det i troldets ord til Låkjen „eg døl ikje hono eit ol", i Svensk 5 „jag döljer honom ej ett ord." I Þrymlur I 23 (24) siger Trym til Loke: *Drjúgmjög eruð þar duldir til sanns.* Altså bruger jætten i sit svar til Loke både i visen og i rimerne ordet *dylja.* Dog kunde dette være tilfældigt, da forbindelsen er en anden i rimerne end i visen.

4) Ordet aldrig forekommer i jættens ord til Loke både i den svenske vise og i rimerne, og i væsentlig samme forbindelse på de to steder: „han skall aldrig hammarn få" Svensk 6; *hann mun finnast aldri* Þrymlur I 23 (24).

5) Jætten siger, at han har skjult hammeren nedi jorden, efter olddigtet *átta rǫstum,* efter Þrymlur I 25 (26) *níu fet,* men efter den norske vise 9 „åtte alni å nie (i håndskriftet: nide) fabna." Visedigteren synes altså at have forbundet oldkvadets otte med rimernes tal ni. Sandsynlig er hans udtryk tillige påvirket af rimernes udtryk om Tor I 5 (5): *hann var átta alna og tólf.* Det i den norske vise bevarede udtryk synes at være det oprindelige i visen. Dette er da i den danske (A 6, jfr. C 6) og svenske viseform (v. 6) blevet forandret til et forståeligere alliterérende udtryk „femten favne og fyrretyve", hvis tal kjendtes fra andre vers; jfr. Svensk 16: femton troll och fyratio.

6) Jættens hjem betegnes i den norske og svenske vise ved ordet gård med en deraf styret betegnelse for jætten (Gremmeligål Norsk 2; Trolltrams gård Svensk 3, 10). Lignende har Þrymlur II 16 (45) *í Þussagarð,* men oldkvadet kun *jǫtunheimar, jǫtna heimar, ásgarðr, ása garðar* og i Tryms ord (23): *Ganga hér at garði gullhyrnðar kýr.*

7) Ifølge olddigtet 24 æder bruden otte lakse, ifølge Þrymlur III 10 (62) tolv lakse, ifølge den norske vise 16 „femta spekjelaksa . . . å nokle are små fiska." Tallet kunde synes at være steget for hver ny bearbeidelse; dog har Gongu-Rólvs kvæði A 122 kun *laxir sjey.*

8) Både visen i norsk og dansk form (N. 15, D. A 16) og Þrymlur III 23 (75) nævner brød hos troldet, derimod ikke oldkvadet.

9) Den norske vise (17) og Þrymlur III 14 (66), III 16 (68) nævner horn som drikkekar hos troldet.

10) Ordene „bär in med ämbar och så" i den svenske vise 11, „du gjeve me no drikk av bollstompå å føre so hit mæ stongå" i den norske v. 17 minder om ordene i Þrymlur III 14 (66): *beri þér inn*

hið mikla horn! men ligger fjærnt fra Þrymskv. 30: *berið inn hamar.*

11) I den svenske vise 13 siger Locke om bruden „Hon har ej ätit i fjorton dagar." Dette tal stemmer overens med udsagnet i Þrymlur III 13 (65): *Fastað hefr hun fjórtán nætr,* men afviger fra tallet både i Þrymskviða og i den danske vise.

Herefter skal vi opregne lighederne mellem danske optegnelser af visen, med eller uden den svenske vise, på den ene side og på den anden rimerne, hvor oldkvadet afviger.

1) Udtrykket Tossegreven i den danske vise står nærmere ved *Þussa gramrinn* i Þrymlur I 11 (12) end ved oldkvadets *Þursa dróttinn;* se herom mere i det følgende.

2) I den danske og den svenske vise (D. A 2, Sv. 2) siges det, at Loke skal flyve bort. Det samme siges i Þrymlur I 17 (18), men ikke i Þrymskviða. Både i den svenske vise v. 2 og i Þrymlur I 16 (17), I 17 (18) heder det, at Loke skal lede efter hammeren. I Dansk A 2 er „lede" blevet forandret til „lyse." Den norske vise har vistnok engang havt et vers svarende til Svensk 2, og dette vers må allerede have tilhørt visens grundform.

3) Dansk A 3 og 9 (jfr. Dansk C 2 og 8):

Det var Lokke Leimand
satte sig i fjæderham,
så fløi han . . . . . .

står noget nærmere ved Þrymlur I 18 (19):

fjaðrham hafði Loptur læst,
Loki tók hátt að fljúga,

hvor sendebudets navn er subjekt i den sætning, som indeholder ordet „fjæderham", end ved Þrymskv. 9:

Fló þá Loki,
fjaðrhamr dunði.

På den anden side står udtrykket i den danske vise her, som vi i det følgende skal påpege, i forbindelse med andre danske folkevisevers, hvor der fortælles om, at en person flyver.

4) I betegnelsen af de strækninger, over hvilke Loke fløi, stemmer den nyjyske C 2, 4: „over søer og salten vand", hvor to i betydning nær beslægtede udtryk for „vand" er forbundne, overens med Þrymlur I 19 (20): *einn veg lögu sem geima,* hvor det samme finder

sted. Da de nyjyske optegnelser af visen også ellers, som vi skal se, synes at vise tilbage til senere islandsk meddelelse, er der ikke grund til at holde denne overensstemmelse for tilfældig.[1] Når den gammeldanske optegnelse af visen ikke har „over søer og salten vand“ men „alt over det salte vand“, så må da dette sidste vel være en forandring af hint udtryk, en forandring som er foranlediget derved, at „alt over det salte vand“ ellers kjendtes i danske viser; jfr. parallelerne til Dansk A 3, 4.

5) Troldets velkomsthilsen i Dansk A 5:

„Vær velkommen, Lokke Leimand,
du vær velkommen her!“

i Dansk C 4:

„Velkommen, Lokki Læjermand,
og vær velkommen her!“

stemmer i mening overens med Þrymlur I 21 (22): *„Lóður kom þú hingað heill“*. I udtryk slutter de danske verslinjer sig til andre danske folkevisers udtryk. Se „Paralleler“ til dette vers. Hvorvidt Lokkes tilnavn i den danske vise står i nogen forbindelse med det navn, som her gives Loke i Þrymlur, er et spørgsmål, som vi skal komme tilbage til i det følgende ved behandlingen af visens navne.

6) Dansk A 15:

Så toge de den unge brud,
satte hende på brudebænk;
for da gik den tossegreve,
han lyste for hende at skjænke

(jfr. Dansk C 16) nærmer sig mere til Þrymlur III 3 (55):

Síðan settist brúðr á bekk,
Baugi alt til veislu fekk,

end til olddigtets fremstilling. Dog slutter udtrykkene i Dansk A 15 sig på den anden side til udtrykkene i flere andre danske viser, som fortæller om bryllup; se „Paralleler“ til dette vers.

7) Svensk 13, 4 „så har hon längtat hit“, Dansk A 19, 4 „så

[1] Håndskriftet af Þrymlur har *logu*. F. Jónsson har forandret dette til *láð*. Men at *lögu* er det rette, støttes ved den nyjyske optegnelse. Jfr. Þrymlur II 13 (40).

haver hun stundet hjem til din" ligger nærmere ved Þrymlur III 2 (54) *svó var hun hingað Freyja fús* end ved Þrymskv. 26, 28: *svá var hón óðfús i jǫtunheima.*

8) Det heder i den nyjyske vise, da bruden er kommen til tossegrevens gård, C 16:

Ja tolv så vare de kjæmper
de monne bruden bænke.

I Þrymlur III 5 (57) nævnes, at tolv jætter satte sig på bænk.

9) Den nyjyske viseform C 22 er den eneste, der omtaler, at hammeren bringes op fra det sted under jorden, hvor den har været skjult. Dette fortælles også i Þrymlur III 20, 21 (72, 73). Men måden, hvorpå den bringes op, fortælles aldeles forskjellig: i den nyjyske vise kaster tolv kjæmper hammeren op af jorden; i Þrymlur bærer den gamle troldkjærring den op. Derfor behøver der her ikke at være nogen historisk sammenhæng. En sådan forekommer os derimod sandsynlig mellem på den ene side Þrymlur III 21 (73):

Hvergi gátu hamarinn fært
hundrað manns, þó til sé hrært

og på den anden Dansk A 20:

otte var de kjæmper
der hammeren bar ind på træ,

Dansk C 22:

atten så vare de kjæmper
den hammer bar ind på bord,

Svensk 15:

Femton voro de småtrollen
som buro den hammaren in.

Olddigtet fremhæver ikke, at hammeren var så tung, at flere mænd tilsammen ikke kunde bære den.

10) Dansk A 21:

Det var da den unge brud
tog hammeren i sin hånd;
det vil jeg for sandingen sige,
hun slynged ham som en vånd.

Dansk C 23:

det var goden unge brud
tog den i fingre to.

Svensk 15:

bruden tar honom med ena hand
och sticker under sitt skinn.

Oldkvadet har intet tilsvarende. Men også rimerne fremhæver, at en kvinde alene bærer hammeren, som er mange mænds løft. Denne kvinde er dog her den gamle troldkjærring og ikke bruden; Þrymlur III 21 (73).[1]

Hvorledes skal nu dette visens forhold til de islandske rimer Þrymlur historisk forklares?

Forfatteren af Þrymlur viser et ganske anderledes omfattende og indtrængende kjendskab til den gamle gudeverden end visedigteren. De islandske rimer har mange træk, som mangler i visen eller som der er forandrede, tilfælles med olddigtet. Det er derfor overhoved meget lidet sandsynligt, at forfatteren af Þrymlur, som har kjendt og benyttet Þrymskviða, skulde — ved siden deraf — i sin behandling af sagnet om Tors hammerhentning være i mindste måde afhængig af Torsvisen. Det er langt mere sandsynligt, at visedigteren, som står fjærnt fra den gamle gudeverden, er påvirket af Þrymlur. Det danske udtryk tossegreven synes at være opstået af rimernes *Þussagramrinn.* Det omvendte synes ikke vel muligt. Også det foran nævnte forhold til Þrymlur ved Norsk v. 9 og Norsk v. 16 taler imod, at rimerne skulde være påvirkede af visen.

Vi holder det ved det foregående for bevist, at forfatteren af visen har kjendt de islandske rimer *Þrymlur.* Hans kjendskab til dem grundede sig vel snarest på mundtlig islandsk meddelelse.

De overensstemmelser, vi har påvist mellem Þrymlur på den

[1] Alene Vedel har følgende vers (Dansk B 26), som han selv kan have digtet:

Sorgfulde da vare de Geste
oc alle de Nordnes Mend:
De finge Hug oc dødelige Saar,
deraff saa blegnedis Kind.

Det synes ikke rimeligt, at dette vers skulde stå i historisk forbindelse med udtryk i Þrymlur som III 23 (75): jötnum versnar heldr í hug; III 26 (78): hann fekk högg það hausinn tók.

ene side og de norske og svenske optegnelser på den anden, hvor den danske vise intet tilsvarende har, godtgjør, at Þrymlur allerede må have påvirket visens grundform. Men på den anden side er de særlige berøringspunkter mellem de danske viseformer og Þrymlur, også i udtryk som aldrig kan have tilhørt den norske vise, så mange, at de nøder os til følgende slutning: Visens ikke danske grundform er under fornyet påvirkning fra *Þrymlur* af en dansk mand bleven omdigtet til en form, fra hvilken de danske optegnelser middelbart stammer.

Både de svenske og norske former af visen og de danske har også ellers spor af påvirkning fra islandske meddelelser i sen tid.

Med hensyn hertil må første vers særlig fremhæves. Den gamle danske vise begynder:

Det var Tord af Hafsgård
red over de grønne enge.

Vi har, som allerede foran bemærket, i den danske vise et forsøg på at omdigte den oprindelige ikke danske kjæmpevise om Tors hammerhentning til en en riddervise, som i udtryksmåde, kostume, omgivelser og livsforhold kunde stemme overens med de danske balladers eiendommelighed. Hertil passer det fortræffelig, at Tord eller Tor „rider over de grønne enge". Udtrykket „over de grønne enge" måtte visedigteren kjende som sædvanligt i den danske balladestil; se „Paralleler" til dette vers. Men af sig selv fandt han neppe på at lade Tor ride.

Tors færd til Utgardeloke er efter Snorres Edda behandlet i islandske rimer *Lokrur*[1], som er omtrent samtidige og ensartede med *Þrymlur*. Skildringen af færden begynder her således (v. 11):

Fyrðar sóttu lánga leið,
Loki á göngu, en Þórir reið.

Også til islandske forhold passer det fortræffelig, at Tor rider, ti al landreise foregår jo her til hest. Men Tors ridt i de islandske rimer har ligeledes sin litterære forudsætning.

Lokrur er digtede efter Snorres Edda, og det viser sig på flere steder, at rimedigteren har fulgt den redaktion af Snorres Edda, som

[1] Udgivne af Finnur Jónsson i „Fernir fornîslenskir rímnaflokkar" s. 1-10.

foreligger i Codex regius og Codex Wormianus, ikke den, som foreligger i Uppsalabók.[1] Ved begyndelsen af fortællingen om Tors færd heder det i Uppsal.: *þorr for með hafra sina, ok meðr honom Loki,* men efter redaktionen i R W: *Ǫkuþórr (Akuþórr) fór með hafra sína ok reið, ok með honum sá áss er Loki er kallaðr (heitir* W), Snorra Edda (ed. A M. I, 142).

Nu bliver det klarere, hvorledes Tor er kommen til at ride i Lokrur 11: *Loki á göngu en þórir reið.* Enten har rimedigteren, som havde for sig i Snorres Edda texten *Ǫku-þórr fór með hafra sína ok reið,* deri misforstaaet *reið* som „red", præter. af *ríða.* Eller også har en senere afskriver forvansket i Lokrur *en þór í reið* (i vogn) til *en þórir reið* (red). Og der synes at være grund til at formode, at den danske visedigter igjen af en Islænding har hørt verset, i Lokrur eller en derpå grundet meddelelse om, at Tor *(þórir* eller *þór)* red, og at visedigteren, fordi han vilde fremstille Tord af Hafsgård som ridder, derefter digtede:

Det var Tord af Havsgård
red over de grønne enge.

Det i det foregående begrundede forhold mellem den danske Torsvise og den islandske rimedigtning tør kaste et nyt lys over endnu et udtryk i den danske vise. I denne er Tords hammer af guld. Ved påvirkning fra den danske vise har også optegnelsen i det svenske oktav-håndskrift *guldhammar,* medens det svenske kvarthåndskrift blot har *hammar,* ligesom den norske vise, Þrymlur og Þrymskviða.

Når forfatteren af den danske vise har ladet Tords hammer være af guld, saa er han bleven ledet dertil af den idealiserende trang, som overhoved har skjænket de danske viser, særlig ridderviserne,

---

[1] Saaledes siger *Skrímnir,* da han vågner, efterat Thor anden gang har slået til ham med hammeren, i Lokrur 41:

mundi af eikum mér á kinn
mylsnan nokkur falla?

Dette forudsætter udtrykket *akarn,* ligesom i R W af Edda (ed. A M. I, 148), ikke *axkorn,* som i U. Efter tredje slag siger jætten i Lokrur 44:

hvárt munu fuglar fella á mig
fagra laufið af eikum?

Dette forudsætter *tros* som i R W (I 150), ikke *fioðr* som i U.

en stor rigdom på guld. Men også her kan digteren have havt en ydre tilknytning i et udtryk, som forekommer i de islandske rimer. Efterat det i Þrymlur er fortalt, hvad bruden har ædt og drukket, råber Trym III 18 (70):

mœli þér að móðir vár
meyju fœri Gefnar tár

„sig, at min moder skal bringe møen guld". Da så den gamle troldkjærring er kommen ind, siger han III 20 (72):

Syrpa eg vil senda þig
sœkja skaltu hamar fyr mig.

Hvad enten nu den danske visedigter har misforstået forholdet mellem disse to vers i de islandske rimer eller han af frit valg har forenet to motiver, som han i rimerne fandt adskilte, så synes disse vers i Þrymlur at kunne have givet den ydre anledning til, at den danske visedigter lod Tords hammer være af guld, hvilken fremstilling på den anden side har sin grund i den danske folkevisedigtnings forkjærlighed for ædle metaller, særlig guld: Under gangeren lægges røde guldsko; ridder og jomfru leger guldtavl; der spilles på guldharpe, osv. Desuden var der, når hammeren var af guld, så meget større grund for Tor til at sætte pris på den og anstrænge sig for at få den tilbage[1].

Vi har betegnet den danske vises begyndelsesvers som en omarbeidelse. Første vers i den svenske vise kan på grund af sit indhold heller ikke, som det foreligger, have tilhørt visens grundform. Den norske vise begynder således:

Torekall kom av skogje heim,
troytte va han å moe;
tjuvan ha støle burt hamaren hass,
han viste 'kje, kveim dæ gjole.

Altså Torekall har mistet sin hammer, da han er kommen hjem fra skoven. Det siges ikke, at han havde, ligesom i oldkvadet, lagt sig til at sove, og at hammeren blev stjålen, mens han sov. Visen fortæller heller ikke, hvorfor Torekall har færdes i skoven. Færøske verslinjer, som har et til „kom av skogje heim" svarende

[1] Dette sidste fremhæves af Rauch „Die skandinavischen Balladen" s. 8.

udtryk (se „Paralleler“), vækker formodning om, at Tor i skoven har udstået et eller andet eventyr. Vi tør tro, at dette ikke er fortalt i hammervisen, fordi visedigteren fandt det ligegyldigt for visens handling.

Nu har vi i det foregående seet, at ikke blot den danske Torsvise, men også den norske forudsætter kjendskab til de islandske rimer Þrymlur og at den danske vises begyndelsesvers sandsynlig er påvirket af de islandske rimer *Lokrur*. Men i Lokrur fortælles det ligesom i Snorres Edda, at Tor reiser gjennem en skov til jætteverdenen: *Skatnar fundu í skógi sal* I 29; *skóg var mest að gánga* II 28; *Skrímnir hvarf á skóg í braut* II 48.

Vi finder det efter dette sandsynligt, at forfatteren af Torsvisens grundform har hørt den efter Snorres Edda i Lokrur behandlede fortælling om, at Tor drog til jætternes verden gjennem skov, eller fortællingen i Snorres Edda herom, og at han derfor har begyndt visen således, som den os foreliggende norske optegnelse begynder:

Torekar kom av skogje heim.

Til spørgsmålet om Torsvisens forhold til den islandske tradition skal vi i det følgende komme tilbage ved behandlingen af visens navne og omkvæd.

VI.

Uagtet både forfatteren af Torsvisens ikke danske grundform og forfatteren af den danske omdigtning har kjendt og benyttet islandske rimer om Tor, navnlig Þrymlur, så kan disse rimer dog umulig have været den eneste kilde for visens behandling af sagnet om Tors hammerhentning. Og uagtet visen, som vi har seet, nærmer sig til de islandske rimer i mange enkeltheder, hvor den fjærner sig fra Þrymskviða, så er det dog uimodsigeligt, at der i poetisk henseende er et inderligere og væsentligere forhold mellem visen og olddigtet og at visen ikke kan være en omdigtning af rimerne alene.

I visen ligesom i olddigtet er fortællingen, fremstillingen og udtryksmåden langt enklere end i rimerne. Handlingens afgjørende momenter træder i hine to digtninger langt tydeligere frem. Rimerne slæber derimod en hel del unødvendige ting med, opholder sig f. ex. med at opregne troldenes navne. Visen ligesom olddigtet fører os

umiddelbart ind midt i handlingen, medens Þrymlur har en lang indledning, hvori der gjøres rede for de enkelte guder[1].

Også i en række af enkeltheder, som vi i det følgende skal fremhæve, står de forskjellige former af visen nærmere ved Þrymskviða end ved Þrymlur.

1) I den norske og den svenske vise siges det ligefrem, at hammeren blev stjålen: tjuvan ha støle burt hamarn hass N. 1; Trolltram har min guldhammar stulit Sv. 1; *áss er stolinn hamri* Þrymskv. 2. Dette siges ikke i Þrymlur.

2) I Svensk 2 taler Torkar:

„Hør du Locke Lewe".

I Þrymskv. 2 taler Tor:

Heyrðú nú, Loki!

I Þrymlur tiltaler Tor ikke Loke.

3) Både i den svenske og i den norske vise siges det, ligesom i oldkvadet, hvormed jætten var sysselsat, da Loke kom til ham. I Þrymlur angives ikke dette.

4) I visen spørger troldet: „Ko æ tist uti Åsgåle?" Norsk 4; „hvor stander landen i Hafsgård?" Dansk A 5; „hvor lever Tor i Hågensgård? hvordan står landet der?" Dansk C 4. Ligeså i Þrymskv. 7: *Hvat er með ásum?*

5) Lokes svar i Dansk A 6 l. 1 („Vel stander landen i Hafsgård"), jfr. Dansk C 5 l. 1, synes at være opstået ved forandring af Lokes svar i Þrymskv. 7 l. 5: *Ilt er með ásum.*

6) I den norske vise v. 5 l. 1-2 svarer Låkjen:

Dæ æ no so tist uti Åsgåle,
vond' å ingjen goe,

---

[1] Den oprindelige begyndelse af Þrymlur er tabt; i den har vistnok Odin været omtalt. Først af de bevarede vers skal stå det vers, som håndskriftet har efter v. 7 og som Finnur Jónsson med urette holder for digtet uvedkommende:

Kappinn frá eg að Heimdæll hét,
hann var borinn með nauðum;
heyrði hann alt það hærra lét
en hárið spratt á sauðum.

Det er naturligt, at der i indledningen gjøres rede for *Heimdæll,* da han siden i digtet optræder handlende. Efter det nævnte vers skal følge det vers, som i håndskriftet og udgaverne er v. 1. Dettes fragmentariske første linje skal vistnok udfyldes så:

[Freyr var þar] og enn frægi Ullr,
er feingu bráðir hrafni.

hvor „Dæ æ . . . tist" synes senere at være kommet ind istedenfor „Dæ æ . . . tiende" (*það er tíðenda),* se „Paralleler" til dette sted. Samme substantiv forekommer i þrymskv. 10 i Tors tiltale til Loke ved dennes hjemkomst:

segðu á lopti
lǫng tíðendi.

7) Når Loke ligefrem forhører sig i Svensk 4: „har du Torkars hammar tagit, dölj det intet för mig", så har dette sit tilsvarende i Lokes spørgsmål i þrymskviða 7 *„Hefir þú Hlórriða hamar um fólginn?"*, men ikke i þrymlur.

8) Efter den norske vise (6), 9 er hammeren nede i jorden „åtte alni å nie fabna", i þrymskv. 8 *átta rǫstum.*

9) Visen fortæller om, at Loke flyver til og fra jætternes verden, i indbyrdes parallele udtryk. Se Norsk 2 sammenlignet med Norsk 8, Dansk A 3, 4 (C 2, 3) sammenlignet med Dansk A 9, 10 (C 8, 9). Det samme er tilfældet i þrymskviða 5 sammenlignet med 9, men ikke i þrymlur. På denne overensstemmelse er dog ikke vægt at lægge, da en sådan gjentagelse i udtryk er fast i folkeviserne.

10) Når den danske visedigter i A 10 fortæller om Lokke:

Midt udi den gård
der aksler han sit skind,
så ganger han i stuen
alt for sin broder ind,

så bruger han episke udtryk, som er faste i de danske viser ved en sådan situation (se „Paralleler"), men han slutter sig dog på den anden side til udtrykket i þrymskv. 9:

mœtti hann þór
miðra garða.

11) Både den norske vise (v. 11) og den svenske (v. 8) skildrer ligesom oldkvadet (v. 13), hvorledes harmen hos den kvinde, jætten vil have til brud, voldsomt præger sig i hendes ydre. þrymlur har intet tilsvarende.

12) I Dansk A 13 heder det „ganske vel vil vi børste hans hår", i Norsk 13: „Dei . . . henne håre byste". Også i þrymskv. 16: *ok hagliga um hǫfuð typpum,* 19: *ok hagliga um hǫfuð typþu* siges det, at brudens hoved pyntes, om end på en anden måde.

13) Udtrykket i Norsk 15 „alle dei brø, som baka va" slutter sig nærmere til *krásir allar, þær er konur skyldu* i Þrymskv. 24 end til udtrykket i Þrymlur. Også udtrykket beste spise i Norsk 16 minder om *krásir.*

14) Den norske vise v. 18:

Te svara grimme jutulen . . . .
„Eg alder ha sett noko veslare brur,
ha ete meir um kvelle",

jfr. Dansk A 18, C 19, Svensk 12, har sit tilsvarende i oldkvadet 25:

Þá kvað þat Þrymr . . .
„sákat ek brúðir
bíta breiðara",

men ikke i Þrymlur.

15) Medens den svenske vise (v. 13), når den lader Locke sige om bruden „Hon har ej ätit i fjorton dagar", slutter sig til Þrymlur, stemmer mærkelig nok tallet i Dansk Ab 19: „I otte dage haver hun ikke ædet" overens med tallet i oldkvadet 26:

át vætr Freyja
átta nóttum.

16) Vi har en vigtig særlig overensstemmelse mellem den danske vise og oldkvadet deri, at det om hammeren heder i Dansk A 20:

de lagde ham over brudens knæ,

i Þrymskv. 30:

leggið Mjǫlni
í meyjar kné.

17) Fremstillingen i Dansk A 22:

Nu slog hun tossegreven ihjel
den lede trold og lange,
så slog hun ihjel de andre små trolde

står nærmere ved fremstillingen i Þrymskv. 31:

Þrym drap hann fyrstan
þursa dróttin
ok ætt jǫtuns
alla lamði

end ved Þrymlur.

Ved det, som er sammenstillet i det foregående, tror vi at have godtgjort, at forfatteren af visens ikke danske grundform har kjendt sagnet om Tors hammerhentning ikke blot fra de islandske rimer Þrymlur, men også fra Þrymskviða eller fra en meddelelse, som har grundet sig på dette digt. Og den danske mand, som har omarbeidet visen under fornyet påvirkning fra Þrymlur og på et enkelt punkt sandsynlig fra Lokrur, han må ligeledes have kjendt Þrymskviða eller en på dette digt grundet meddelelse.

Spørgsmålet bliver nu: Er det digtet Þrymskviða selv eller en fortælling, som indeholdt en opløsning af dette digt i prosa, der har været den ene af folkevisens kilder? Dette spørgsmål er den ene af nærværende afhandlings forfattere S. B. tilbøielig til at besvare på følgende måde.

Her er tale om meddelelser fra Islændinger. Disse meddelelser må, da visedigterne samtidig lærte de islandske rimer Þrymlur og sandsynlig tildels Lokrur at kjende, have fundet sted efter 1400, sandsynlig ikke meget længe efter forfattelsen af de nævnte rimer. Da Þrymlur utvivlsomt viser tilbage til digtet Þrymskviða, må dette digt på denne tid have været kjendt i islandske rimedigteres kreds.

Der er i islandske skrifter intet spor til en fast formet, ved skrift eller ved mundtlig tradition bevaret prosaisk fortælling, som har grundet sig på Þrymskviða, og i Torsvisen finder jeg intet, som nøder os til at forudsætte et sådant ukjendt mellemled mellem visen og oldkvadet. Tværtimod taler den nære overensstemmelse i ordelag mellem disse to digtninger ved nr. 2, 4, 5, 6, 13, 14, såvidt jeg skjønner, vistnok ikke afgjørende, men dog snarest for, at visen forudsætter selve digtets ord. Udtrykket „Midt udi den gård“ i Dansk A 10 er en fast formel i danske folkeviser, så at det kunde være brugt, uden at visens forbillede havde noget tilsvarende udtryk. Men hvis der her er nogen historisk forbindelse med udtrykket *miðra garða* Þrymskv. 9 netop på samme punkt af fortællingen, da synes visen her at måtte forudsætte selve digtet, ikke en prosaisk gjengivelse deraf.

Fremdeles må det fremhæves, at vi i den danske ballade om Ribold og Guldborg har (således som jeg har godtgjort i mit skrift om Helgedigtene s. 283—290) Helgedigtenes vers i *fornyrðislag* umiddelbart, uden nogen prosaisk fortælling som mellemled, omdigtede til folkevisens sangstrofer. En tilsvarende omdigtning kan derfor ved

Torsvisen ikke være påfaldende. Derimod kan jeg vel finde det sandsynligt, at visedigterne på en anden måde har støttet sig til en prosaisk opløsning af Þrymskviða. Jeg forudsætter foreløbig, hvad vi i det følgende skal søge at godtgjøre, at forfatteren af visens grundform har været en Nordmand, og vi har allerede fundet, at en dansk mand under væsentlig samme påvirkning fra Islændinger som hin digter har omdigtet hin oprindelige viseform. Denne benyttelse både af Þrymlur og af flere andre islandske digtninger forudsætter ikke så lidet kjendskab til Islandsk, som navnlig hos en dansk mand kræver nogen tids samliv med Islændinger. Når nu en Islænding vilde meddele en Nordmand og en dansk mand et digt som Þrymskviða, så kunde Islændingens tilhørere vistnok ikke straks forstå alt i dette digt. Det er naturligt, at forklaringer om mange enkeltheder blev forlangte og givne. Det er også naturligt, at Islændingen under sådanne samtaler kunde meddele i prosaisk fortælling indholdet af enkelte strofer eller af det hele digt. Men intet nøder os, såvidt jeg ser, til at holde en sådan prosaisk gjengivelse for andet end improviseret eller til at tillægge den hævdvunden fasthed og selvstændig litterær betydning.

Også indholdet af Þrymlur måtte vistnok, naar rimerne skulde gjøres forståelige for ikke-Islændinger, tildels gjengives i prosa. Forskjellen bliver kun den, at Þrymskviða, fordi dette digts udtryk er såmeget enklere og naturligere, også så meget lettere og nøiagtigere kunde gjengives i prosa[1].

---

[1] Vi finder det overveiende sandsynligt, at Torsvisen forudsætter den samme text af Þrymskviða som den, vi kjender fra Codex regius, og vi finder det ikke rimeligt, at visen skulde indeholde omdigtninger af strofer af olddigtet, som skulde have været optegnede i et andet håndskrift og som skulde være tabte i den os foreliggende form af Þrymskviða. Det eneste vers i visen, som med nogen vægt kunde anføres til støtte for den her afviste antagelse, er slutningsverset i Dansk A. Men hvis man vilde antage, at dette var en omdigtning af en nu tabt slutningsstrofe af olddigtet, måtte man tillige antage, at det håndskrift, som havde havt denne strofe, ikke havde kjendt linjerne : *svá kom Óðins sonr endr at hamri.* Man bør ikke uden tvingende nødvendighed antage, at der så sent som c. 1450 på Island har været kjendt en optegnelse af Þrymskviða, som har været væsentlig forskjellig fra den, der foreligger os.

VII.

Vigtige oplysninger om Torsvisens oprindelse og vandringer finder vi i dens navne og omkvæd.

Fire personer optræder handlende i visen. Den ene er i Þrymskviða guden Tor *(Þórr)*. Også i Þrymlur er *Þór, Ásaþór* hans hovednavn. I de islandske rimer Lokrur kaldes han *Þór* og én gang (11, 2) *Þórir*. Denne sidste navneform er vistnok under påvirkning af det enslydende menneskelige mandsnavn dannet i sen tid efter dativformen *Þóri* (Skíðaríma 52), som skyldes efterligning af ældre digtning (formen findes hos Brage gamle Snorra Edda ed. A M. I, 504)[1].

I det færøske kvæde Risin af Leittrabergi 19 følger *Tórir af Strond* og *Torkil af Grund* med en rise. Da Tor i flere nordiske viser kommer i følge med riser og trold, ja selv er bleven til et trold, så synes denne færøske *Tórir* at burde forklares af *Þórir*, den sent islandske navneform for Tor.

Torsvisens hovedperson kaldes i dens norske form Torekall. I den svenske Torkar, også skrevet Torker, Tårckar. Men i det svenske omkvæd heder han Torer (skrevet Thorer). Denne sidste navneform stemmer overens med den, som er brugt i Lokrur, og da vi har fundet, at forfatteren af visens grundform sandsynlig har kjendt disse islandske rimer, tør vi finde det muligt, at navneformen Torer er overført fra en norsk form af visen, hvis forfatter har lært navneformen at kjende af rimerne. Dog forekommer Torer i et visebrudstykke fra Vestmanland (Dybeck Runa 1873, fol., s. 19) som navn på „en kämpe så stark, fem och tjugu berge-resar slog han alla till mark“[2].

I den danske vise heder hammerens eier Tor (A b v. 6, C), i den gammeldanske vise oftest skrevet Tord. Denne skrivemåde viser indflydelse fra det menneskelige mandsnavn, som svarer til oldnorsk *Þórðr*.

Også i den norske vise om Ronegår og Mimmer-Tand, som Hans Strøm hørte på Søndmør[3], optræder Thore-Kar med sin

---

[1] Denne forklaring af *Þórir* som gudens navn bliver væsentlig den samme, om man antager, at det er en afskriver, som har dannet *Þórir reið* af *Þór í reið*.

[2] Flere svenske folkelige minder fra nutiden, som ikke her skal nærmere omtales, har navneformen Tore også udenfor sammensætning.

[3] Se Sv. Grundtvig Danmarks gamle folkeviser II s. 644.

hammer, dog ikke som en gud, men blandt andre menneskelige kjæmper. Det er formodet[1], at han er kommen ind her fra en norsk form af Genselinvisen.

Navnet *Þórr karl* for guden må, som navnlig Fritzner har påvist, være gået over fra Nordmændene til norske og svenske Lapper, da disse har kaldt tordenguden *Horagales*[2]. Sammen med navnet har Lapperne også lånt mange norrøne forestillinger om guden, hans våben og hans virksomhed[3]. Ét sådant lån kan ikke tænkes at have fundet sted på en tid, da forestillingerne om Tor hos Nordmændene var fuldstændig trængt tilbage af kristendommen, derfor neppe mange århundreder efter hedenskabets ophør.

Navnet *Þórr karl*, Torekall er altså ikke først blevet til i visen, men har, førend det blev anvendt i denne, været brugt af Nordmændene som navn på tordenguden.

Lappisk *gales*, det andet led i *Horagales*, betyder „en gammel mand“ og er lånt fra det ensbetydende norske *kall, karl*, som danner andet led i Torekall, Torkar. Altså har *Þórr karl*, der er blevet til *Horagales*, Torekall, Torkar, havt betydningen „gubben Tor“. Som gammel mand optræder guden Tor ikke i de gjennem islandske skrifter bevarede olddigte og oldsagn, i hvilke tværtimod Odin er „gubben“, *karl*[4].

Men hos almuen i Skandinavien, som heri har bevaret en ældgammel forestilling, har tordenens frembringer ligetil nutiden været tænkt som en gammel mand. Således har almuen i Sverige, når det tordnede, sagt, at „Torgubben åker“ eller „går“[5]. På andre steder har tordneren været kaldt *Gogubben, Gofar*[6], osv.; i Norge gamle

---

1 S. Bugge i Danm. gl. folkev. IV, 735.

2 (Norsk) Hist. tidsskr. IV, 144 f. Kildal (Skand. Lit. Selsk. skrifter 1807, 3dje årg., 2det bd., s. 453) anfører formen *Thora galles*. Der anføres også en form *horan—galles*, og som første led i andre sammensætninger *huren*. Jfr. Qvigstad, Nordische Lehnwörter im Lappischen, s. 195. Er *—an* i *horan* den norske bestemte artikel? Jfr. „Fader Toren“ i Jæmteland.

3 Jfr. Friis Lappisk mythologi s. 67—70.

4 Reginsmál 18; verset i Snorra Edda I, 180.
I en anden betydning er ordet *karl* sat i forbindelse med Tor i Hárbarðslj. 2, hvor Hårbard råber til Tor:
hverr er sá karl karla . . . .?
Her betyder *karl* „en karl“ eller „en bondekarl“. *Ásaþór* kaldes i Þrymlur II 11 (41): *þessi kallinn kampasíði*.

5 Lundgren, Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverge, s. 43, efter Rhyzelius, Brontologia, Stockh. 1721, s. 15.

6 Jfr. S. Bugge i Arkiv f. n. filol. IV, 124.

Tor[1], i Jæmteland Fader Toren[2]. Tilsvarende forestillinger findes hos andre folk. Således betegner f. ex. Ester, Letter og Finner tordneren som den gamle fader. Torsvisen har altså, ved at kalde Tor for Torekall, Torkar „Tor gubben", i modsætning til olddigtet Þrymskviða og de islandske rimer, der ikke fremstiller Tor som gammel, ført ind en forestilling, som var almindelig udbredt hos almuen på den skandinaviske halvø.

I de gamle optegnelser af den danske vise nævnes navnet Tor eller Tord kun i første afsnit af visen, oftest med tillægget „af Havsgård"; men medens det i den svenske vise siges, at Torkar — ligesom i olddigtet Tor — klædes som brud, heder det i den gamle danske:

„Da vil vi tage vor gamle fader,
ganske vel vil vi børste hans hår".

Og til slutning siger i denne liden Lokke:

„Nu vil vi fare hjem til vor egne land,
skåne vor fader en enke".

I den nyjyske optegnelse C heder det: „Så tog de djer gammel oldefå'r" (d. e. bedstefader), og til slutning om den „unge brud":

så lakked hun hjem til Tor.

Det nævnte udtryk „vor gamle fader" står vistnok, som Jacob Grimm (Deutsche myth.[3] 152) og Svend Grundtvig (Danm. gl. folkev. I, 2) har formodet, i forbindelse med forestillingen om, at tordneren er en gubbe, hvilket er udtrykt i navnet Torekall i den norske vise og i de andre dermed her foran sammenstillede betegnelser for tordneren hos den norske og svenske almue, f. ex. Fader Toren. Denne forestilling er dog, som den fremtræder i den danske vises „vor gamle fader", neppe, som Grundtvig mener, „en mytisk reminiscens", men grunder sig snarere på en senere forvanskning. Dette må vel sluttes deraf, at den brud, som troldet begjærer, efter optegnelser fra alle tre nordiske lande er Tors søster, og deraf, at Tor og Lokke ifølge den danske vise er brødre.

Vi formoder, at vor fader, udtalt vor far, er en forvanskning

---

1 Faye, Norske folkesagn, s. 5. — I Nordland siger man: „Gammeltor (d. e. djævelen) æ laus".

2 Lundgren anf. st.

af Torkar, som svarer dertil i den svenske vise. Mulig blev Torkar først til Tor far, jfr. Fader Toren i Jæmteland om tordneren.

Da formen kar er svensk, ikke, såvidt vi ved, tillige dansk[1], så har vi heri kanské tillige vidnesbyrd om, at den danske vise tildels er påvirket af den svenske.

Udtrykket vor fader, som er bevaret i slutningen af dansk A, er da efter vor formodning siden blevet udvidet til vor gamle fader. Af „vor gamle fader" i oratio directa er den nyjyske viseforms „djer (d. e. deres) gammel oldefå'r" i fortælling opstået. Han betegnes i den nyjyske vise bestemt som en anden person end Tor.

Tors hjælper heder i olddigtet *Loki* og bærer i de islandske rimer dette navn som hovednavn[2]. I visen er dette navn bedst bevaret i den nyfundne norske optegnelse, som har „Laakien". Den formodning er i det foregående (s. 8) udtalt, at det navn, som Lokke efter Syv i den norske vise havde, nemlig „Lagenson", er en læsefeil for „Lagen han" og dette igjen en fordanskning af „Laakien han"[3].

Om den svenske og danske form Lokke henviser vi til Jessens og Svend Grundtvigs bemærkninger i Danm. gl. folkev. IV, 578 f. og tidskr. f. philol. og pæd. VIII, 243 f.[4]

I den svenske vise kaldes han både i omtale og i tiltale Locke Loye i kvarthåndskr., Locke Lewe i oktavhskr. I den danske vise Loche (Lochy, Lochii) Leymandt i Ab, Lokki Læjermand (Lir'-mand) i den nyjyske vise, liden (lidel) Locke i Aa[5]. S. Bugge har tidligere forklaret Lewe, Loye, Leimand, Læjermand af oldn. *Laufeyjar sonr*, som er Lokes tilnavn i Þrymskv. 17. Da skulde „søn" være udeladt, ligesom „datter" ved færøsk *Guðrún Júka* Ísmal 52. Men når man sammenligner Dansk A 5, C 4: „Vær velkommen,

---

1 Uden som første sammensætningsled, f. ex. karmærke. Af svenske dialekter anføres ikke ordformen *kar* med betydning „gammel mand".

2 Han kaldes i rimerne også *Lóður* og *Loptur*.

3 Færøske kvæder har navneformerne *Lokki* og *Lokji* (cas. obl. *Loka*).

4 Samme ord som *Loki* er Dalmålets *luki* „vanartig pojke" (Noreen ordlista s. 116 f.).

5 Finn Magnusen (Lex. Myth. 505 a) har forklaret Lagenson af oldn. *Laufeyjar son*, hvilket S. Bugge i Danm. gl. folkev. IV, 579 a har billiget. Men denne Forklaring er betænkelig, fordi der i Norsk A, som står meget nær ved Norsk B og som, også bortseet fra dette navn, synes at forudsætte samme skriftlige kilde som B, ikke er spor til noget med son sammensat tilnavn til Laakien. Desuden er en forandring af *Laufeyjar* til Lagen ikke sandsynlig.

Lokke Leimand[1] (Læjermand)" med Þrymlur I 21 (22): *Lóður kom þú hingað heill*, vil man finde det sandsynligere, at det er *Lóður*[2], der er blevet til Loye, Lewe, Læjermand; — mand synes at være et kjælende tillæg, som når man nu siger „Karlemand" for „Karl" og lign. Med forandringen af *Lóður* til *Loye* kan sammenlignes det, at *møði* er blevet til dansk *møje*. Udtrykket Lidel Lokke i den ene gammeldanske optegnelse stemmer overens med brugen af adjektivet lidel i mange danske viser om svende eller andre underordnede personer: en lidel smådreng; du lidel hovtolk Danm. gl. folkev. IV s. 171; du lidel smådreng Dgf. IV 470, 487; Lidel Kappe Dgf. nr. 44 E (IV, 820 f.). Det er mindre sandsynligt, at udtrykket skulde vise tilbage til islandsk tradition, uagtet det i Sǫrla þáttr (Flat. I, 275 = Fas. I, 392) om Loke heder: *hann var ekki mikill vǫxtum*.

I den svenske vise v. 2 siger Torkar i sin tiltale: „Locke Lewe (eller: Loye) legedrängen min". D. e. legodräng, leiet tjener. Som Tors tjener optræder han jo virkelig i olddigtet. I Þrymlur, Lokrur og Sǫrla þáttr betegnes Loke som Odins tjener; således var Mercur i den antike gudeverden Jupiters tjener.

Den i digtningen optrædende kvinde, som troldet kræver til brud, heder i Þrymskviða og i de islandske rimer *Freyja*. Hun nævnes i den norske vise (bogstavret aftryk) 9, 1: „Det var Fruerne Vellebore" og i (bogst. aftr.) 11, 2, hvor det om jutulen siges, at han „saae paa Valborrig skara". I den svenske vise heder hun Jungfru Froijenborg (i kvarthskr. Floyenborg), én gang „vähna Froijenborg". I den danske vise Fredens borrig i Ab (hvilket i Aa er blevet forvansket til: Frederiksborg). Det har været udtalt Frejensborg og er nærmest opstået af Fröjensborg. I den nyjyske vise nævnes kvinden ikke ved navn.

I den norske vises udtryk „Det var Fruerne Vellebore" er Fruerne feilagtig skrivemåde, sandsynligvis nærmest for „Fruenne".[3] Vi har her en dativ i ental, brugt i nominativs (prædikatsords) forhold. Således har S. Bugge i visen om Haugebonden (Landst. nr.

[1] Finn Magnusen har forklaret Lejmand som „legemand, joculator vel musicus", svensk Loye som „joculator, comicus", Lewe som „*læví́si* eddicum". Men disse tre navneformer må have samme oprindelse. På formen Lewe kan det fra Plattysk lånte *lever* „kjær" have havt indflydelse.

[2] *Lóður* forekommer også i I 11 Lokrur; III 15, 50; IV 20.

[3] I Hallingdal har den bestemte dativ i ental ved svage hunkjønsord endelsen — *udn*.

37) i sidste vers hørt i Selgjord: *Målfri heiter kånunne mine*, d. e. min kone. „Fruenne“ i Torsvisen har tidligere ikke været appellativ „fruen“, men egennavn, d. s. s. oldn. Freyja.[1]

„Vellebore“ er vistnok blevet udtalt *velbore* eller *velbøre* og forstået af de syngende som „velbåren“, thi i islandske kvæder er *velborin* et oftere forekommende epitheton til *mey*, ligesom *vælborið vív* forekommer i et færøsk kvæde; se "paralleler" til Norsk 11, 1. Men denne forståelse kan ikke være den oprindelige. Dette fremgår allerede af „Valborrig skara“ 11, 2 (første aftryk), hvorfra „Vellebore“ ikke fuldstændig kan skilles. Ved *Valborg-skara* har de syngende kanské tænkt på en brudeskare, som kommer ved Valborgmessetid (første mai), men heller ikke en sådan forståelse kan være oprindelig. Man tør neppe heller antage, at visen her skulde have bevaret en hedensk betegnelse for Frøyja *Valborg*, som skulde være dannet af *valr* „de faldne på valpladsen“, jfr. Grímn. 14, hvor det om Frøyja heder: *hálfan val hon kýss hverjan dag*, og jfr. *valfreyja*, *valmær*, *valdrós*. Thi det vilde ikke være let at sige, hvorledes visedigteren skulde have lært en sådan hedensk betegnelse at kjende, og et *Valborg* vilde som gammel betegnelse på Frøyja neppe med hensyn til andet led have tilstrækkelig støtte.

Vi tror snarest, at „Vellebore“ og „Valborrig“ er omtydninger af islandsk *Vanabrúðr*, gen. *Vanabrúðar*. Udtrykket *Vanabrúðr* om Frøyja forekommer ikke i Þrymskviða, men i et kunstigt vers af Einar Skulessøn og i en bemærkning dertil i Snorres Edda (ed. AM. I, 350). Da visen, som vi har seet, er digtet efter meddelelser fra Islændinger, kan visedigteren have hørt denne betegnelse for Frøyja af en Islænding, som kjendte den fra Snorres Edda. Den ikke islandske visedigter fandt vel *Vanabrúðr* fremmedartet og ikke stemmende med kjæmpevisens udtryk; mulig har han ikke engang vidst, at *Vana* var genitiv i flertal, men misforstået det som et kvindenavn. Da kvindenavne på *—borg* oftere forekom i folkeviserne,

---

[1] I den danske romanvise „Malfred og Magnus“ (Danm. gl. folkev. nr. 49), som vil skildre norske forhold, sværger en norsk jarl (A 10):

„saa hielpe mig Frege frue og Thoer“

hvortil Grundtvig II, 132 bemærker: „De to gudenavne Frigg og Tor er jo sikre nok, men måské endnu et tredje: Frø (Freyr) skjuler sig i det mellemliggende *frue*“. Dette kunde vel snarere være *Freyja*, men appellativet *frue* kan her være oprindeligt. Erik Pontoppidan har i Everric. (trykt 1736) s. 66 „vor Frou Frey“.

indsatte han for *Vanabrúðr* i visen et navn på *—borg*, kanské nærmest *Vanaborg* eller *Vænaborg,* der i så fald senere må være blevet omtydet til det andenstedsfra kjendte kvindenavn *Valborg* og ved indflydelse af adjektivet *velboren* til *velbore.*[1]

Svensk *Frojenborg,* dansk *Frejensborg* har S. Bugge i Danm. gl. folkev. III, 768 forklaret som opstået af *Frøyja* ved tillæg af *—borg* i lighed med, at dette tillæg forekommer ved flere andre kvindenavne i folkeviserne. Således kaldes i Danm. gl. folkev. nr. 44 den mø Hyllandsborg, som i den islandske saga heder *Hildr;* i Danm. gl. folkev. nr. 138 G kaldes en kvinde snart Ellen, snart Ellensborg. I en norsk vise (Bugge nr. 9) kaldes en mø snart *Asali,* snart *Asaliborgji.* I et færøsk kvæde (Schrøters samling nr. 11) heder en jomfru *Elin* eller *Eliniborg.* I Isl. Fornkv. nr. 48 E bliver den samme mø kaldt *Rósa, Rósa í Borg, Rósaborg, Rósaborga.*

Men det kan neppe være en tilfældig overensstemmelse, at både navnet i den norske vise „Valborrig" og det svensk-danske navn på kvinden „Frojenborg, Frejensborg" ender på —borg. Derfor synes en navneform paa —borg at have tilhørt visens grundform. Måské har derfor en norsk grundform havt *Frøyjunn *Vanaborg* eller **Vænaborg,* hvilket af den danske omdigter vel blev gjort til *væne Frøjenborg.*

I den norske vise (v. 7) og i den svenske (v. 9) er den kvinde, som troldet kræver, Torekalls (Torkars) søster. Ligeså er hun i den nyjyske vise (Dansk C v. 7) Tors og Lokkes søster, og i den gammeldanske vise er Tord og Lokke brødre. Folkevisen betragter de tre hedenske guder som børn af en og samme familie. Det bør mærkes, at det vers i Torsvisen, i hvilket kvinden betegnes som Tors søster, er påvirket af et vers af visen om Didrik og hans kjæmper, i hvilket det siges, at en anmodning ikke vil blive imødekommet, „med mindre" vedkommendes „søster" sættes i pant.

Troldet eller jætten heder i olddigtet *Þrymr þursa dróttinn* og betegnes der tillige som *jǫtunn.* I de islandske rimer Þrymlur betegnes han ved mange forskjellige udtryk, bl. a. som *Þrymr þussa*

[1] S. Bugge har givet exempler på overgang fra *n* til *l* i norske dialekter ved indlyd og udlyd, i Norsk tidsskr. f. vid. og litt. V (1852) s. 209 f. Skrivemåden „vellebore" tør neppe forklares af den danske udtale af borg (f. ex. Guldborg) som borre (Guldborre).

gramrinn I 11 (12), *þussa gramur þrymr* II 19 (48), *jötunn þrymr.* I den norske vise kaldes han efter Syv Jotulen; i Norsk A (første aftryk) grimme Jutulen 5, 11, 15, Grimmen 8, Gremmil 2, ligesom hans bolig heder Gremmeli-gaal 2. I den svenske vise kaldes han *Trolltram* eller *Trolletram.* I den danske *Tosse-greve* eller *Tosse-greven*[1].

Den norske vises udtryk *grimme jutulen, Grimmen* betyder „den grimme (forbitrede, bistre) jætte" af oldn. adjektiv *grimmr,* endnu i Sætersdalen og Nordland *grimm* „vred, bister", se Åsen og Ross. Dette adjektiv, som ikke bruges i Hallingdal, er i færøske kvæder et fast epitheton til en rise: *grimmur risi*[2], *grimmi risi*[3].

Det norske udtryk *Gremmil* (hvoraf *Gremmeli-gål)* betegner samme person som *Grimmen* og har samme etymologiske betydning, men er ikke formelt samme ord som dette. *Gremmil* er afledet af det med *grimmr* synonyme og beslægtede adjektiv *gramr,* der i Norge jævnlig udtales *gramm,* og det betyder altså „den bistre"; jfr. adjektivet *gremmeleg* i nynorske dialekter. *Gremmil* kan være afledet af *gramr, gramm,* omtrent som isl. *tremill* „ond ånd" af *trami*[4]. *Gram, gramen* forekommer i Dansk og Svensk som navn på djævelen, oldnorsk *gramir* som betegnelse for onde ånder[5]; men i middel-

---

1 Syv siger: „Endnu kalde vi en taabelig Selle, en Toss-Greve". Dette udtryk er vel hentet fra visen.

2 Risin af Leittrabergi 27; *ein so grimman risa* Fær. Kv. nr. 11 v. 58. Derimod *grumman* Galians kvæði 84.

3 Dvörgamoy III 61, 76, 78; *tann grimma risa* Fær. Kv. 16 v. 76. Jfr. „Paralleler" til Norsk 14, 1.

I de islandske rimer þrymlur II 19 (48) kaldes Trym *Grímni* (dat.), ligesom *Grímnir* i en til Snorres Edda knyttet versificeret ramse opføres som jættenavn. I þrymlur III 6 (58) er *Grímnir* en anden jætte end þrymr. Men *Grímnir* er afledet af subst. *gríma* og er forskjelligt fra *grimmr.* Forskjellige er også flere andre i lyd nærliggende navne på overnaturlige væsener. „Griim'n er i Ullensvang i Hardanger navnet på en bjærg-vætte, som har brugt at rulle stene ned; „Griimstäinin" mellem Urnes og Tveit er en af disse" (Ross ordbog, som opfører dette navn under griim „grim, hæslig"). Her kan også nævnes *Grímur í fjallinum,* et trold i en færøsk vise (Corp. nr. 54). Fremdeles den norske *Fossegrimen* eller *Fossegrimmen.* Isl. *Grímr ór Grímsgörðum norðan ór Jötunheimum* þorst. s. Víkingssonar Fornald. s. II, 483, hvor andre håndskrifter har *Gymir ór Gymisgörðum.* „Riser af navnet Grim eller Grimme forekommer i de tyske Didrikssagn" (Sv. Grundtvig Danm. gl. folkev. I, 86).

4 Jfr. S. Bugge, udg. af Sæmundar Edda s. 95.

5 Se Fritzners ordbog under *gramr*; Danm. gl. folkev. II 638 b, III 773 a, Stephens i Fornsvensk legend. under ordet *gramen.*

engelsk kan *grim* bruges som epitheton til djævelen. Det gamle *gramr* skifter også i betydning „konge" med *grimr (grimmr)*[1].

Den sammensætningsvokal *i*, som findes i *Gremmeli-gål* af *Gremmil*, forekommer i Hallingdal også i gårdnavnet *Gutigålen* i Gol og i *fanitull* „fandens melodi" af *fan*.

Gremmeligål minder om Gremmelgård (Grimmelgård), navnet på en ødegård i Häggenås sogn i Jæmteland, i hvis nærhed *Gremla-stenen* ligger, som skal være kastet efter kirken af en jættekvinde *Gremla* eller *Grimla*. Om denne jættekvinde skal der gå mange andre sagn[2]. Professor O. Rygh formoder, at *Gremmelgård* har fået sit navn af en mand af navnet *Grimaldi*, som forekommer både i Sverige (se Lundgren) og i Norge (i stedsnavnet *Grimaldaþuœit* Røde Bog 147, nu *Grammeltvet* i Trøgstad, matr. nr. 24). Prof. Rygh formoder, at et sagn om en jættekvinde *Gremla* er blevet stedfæstet til *Gremmelgård* på grund af lydligheden. Hvis jættekvindens navn *Gremla* ikke er dannet af gårdsnavnet, kan det vække formodning om, at Torsvisens navneform *Gremmil* (med det dertil hørende *Gremmeligål*) ikke fra først af er bleven til i denne vise, men at den senere er bleven ført ind istedenfor *Grimmen*, som tidligere brugtes i den norske vise.

Den danske vises betegnelse for troldet tossegreve synes at være opstået af de islandske rimers *þussagramur*, d. e. tussernes konge, ved indflydelse af ordet greve, som i Nedertysk kan betyde „forstander" og i Gammeldansk „husherre"[3].

Ved det svenske *trolletram* har den, som har indført denne navneform i visen, tænkt på *tram* „ond ånd, djævel", som hører til oldn. *tramar*[4]. *Trolletram* synes at være selvstændig dannet i Sverige som navn for troldet. Det er vistnok ikke, som Finn Magnusen (Lex.

---

[1] En runeindskrift fra Södermanland (Runverser nr. 64, Lilj. 864) har *fulks krimR* i betydning af *fólks gramr* „hærens høvding". En svensk vise (Arw. nr. 2 v. 8) har som tilnavn til Odin *Asagrim*, der synes at skulle betyde d. s. s. isl. *ása gramr* „Æsernes konge", da den tilsvarende færøske vise har *Æsagrá* eller *Æsakongur*; se Danm. gl. folkev. IV, 731. Lundgren „Språkliga intyg" s. 13 sammenstiller *Asagrim* med Odinsnavnet *Grímr*.

[2] Dybeck Runa 1848 s. 98 nr. 13; Nordlander, Minnen af heden tro och kult i norrländska ortnamn, 1881, s. 14; Nordlander i Svenska fornminnesföreningens tidskr. V (1881—1883) s. 173 f.

[3] S. Bugge i Arkiv f. n. filol. X, 88 f.

[4] Om dette Ord se S. Bugge udg. af Sæm. Edda s. 95; Rietz Dial. lex. under *trami*; Åsen og Ross under Tram; Sv. Grundtvig udg. af Palladii visitatsbog

myth. 973) og J. Grimm (Kl. schr. II, 417) har formodet, opstået af *tröll þrymr* eller *trölla þrymr*[1].

Olddigtet nævner *ása garða* (5, 9), *ásgarð* (18) som Tors hjem. þrymlur nævner *Ásgarðr*, og *Ásgarðar* forekommer som navn på de hedenske guders hjem ofte i de færøske viser. Den norske vise har som Torekalls hjem „Aasgaalen" 3, 1, 4, 1, 7, 3 (første aftryk), efter P. Syv Asgaalen. Navnet findes også i en anden vise, den telemarkske om Sigur sveinen, hvor der er tale om at „rie te Åsgår" (Landstad Norske Folkeviser, s. 123, jfr. P. A. Munch i Annaler 1846, s. 320):

„så rið eg með deg til Åsgårð idag,
um Grane meg orkar bera".

I navneformen Åsgålen er udtalen af andet led med *å* (ikke a) ligesom i Gremmeligål at mærke. Thi „gård" heder i Hallingdal gal (ikke gål), bestemt galen. Dog forekommer ved siden deraf som stedsnavn Gålen (løbe-nr. 485 i den gamle matrikel under præstegården). I Vest-Telemarken, hvor man i visen siger „rie te Åsgår", heder „gård" gar (ikke: går). Vi tør af navneformerne med —gål i Torsvisen ikke slutte, at dens grundform er dansk (hvorimod altfor meget vilde tale). Snarere kunde man deraf være tilbøielig til at slutte, at visen var overført fra en norsk bygd, hvor „gård" havde formen gål eller går. Men snarest er gål kommet ind fra andre i sin oprindelse danske viser, ligesom i det vestlige Telemarken, hvor „gård" heder gar, formen går oftere høres i viser.

Tors hjem heder i den gamle danske optegnelse *Haffsgaard*[2]. Navnet heder i de nyjyske viseformer *Hagensgård* eller *Hågensgård*, som er opstået af *Hawsgård*. Jessen (Zeitschr. f. d. philol. III 69, anm. 5) og Vigfusson (Corp. poet. bor. I, 175) har ment, at den danske form forudsætter den nyislandske udtale af *Ásgarðr* som *Aws-*[3]. Dette

s. 222; Landstad sagn om Hjartdølerne; i Hallingdal *tremen* „djævelen" (Nielsen Søgnir).

[1] En formodning om, at *Trolletram* skulde være en forandring af et **Trollegram* og dette igjen en oversættelse af et dansk **tossegram*, vilde heller ikke have noget sikkert at støtte sig til.

[2] Håndskriftet Ab har *Hauffsgardt*, i v. 2 *Hassgardt*, i v. 5 og 6 *Haffgardt*. Man tør ikke antage, at formen *Hafsgård* er opstået ved en feillæsning af *Haffgardt* med to lange ſ'er som *Haffgardt*, thi de nyjyske former forudsætter en ældre udtaleform *hawsgård*.

[3] Overgangen fra *á* til nyisl. *au (aw)* er efter Noreen (Pauls Grundriss I, 467) bleven gjennemført c. 1650. Vigfusson synes at holde denne udtale for opstået i 16de årh.

synes rimeligt, da den danske omarbeider, som vi allerede har vist, er bleven påvirket af de islandske þrymlur. Dog bliver det muligt, at *Åsgard* eller *Åsgård* blev forandret blot, fordi den danske omarbeider ikke forstod hint navn, og at han valgte formen *Havsgård* blot, fordi han tænkte på genetiv af *hav*[1].

Navnet på Torkars hjem er glemt i den svenske vise.

Troldets hjem betegnes i den norske og den svenske vise ved „gård" med det deraf i genetiv styrede navn på troldet. Disse udtryk slutter sig, som foran (s. 74) påvist, til en betegnelse for troldets hjem i de islandske rimer.

I den danske vise kaldes troldets hjem Nørrefjeld i Aa, Norgefjeld (Norie-) i Ab, ligeså Norgefjeld i C. Dette sidste udtryk giver god mening, thi i Danm. gl. folkev. nr. 44 A 7 seiler herr Hilleland, da han skal søge efter den jomfru, som er stjålen af troldet, „under Norgelands side". Men Nørrefjeld er dog vistnok det oprindelige udtryk. Nordboerne tænkte sig jætter og trold, ligesom dødens verden, i nord. Hermed står stedsbestemmelserne Norbotnen, Nordalen i norske eventyr i forbindelse. Blandt trold optræder i en optegnelse af Herredagvisen „Tor Norvik nora ti frå sundi". Norvik er ligesom *norðrbotn* (jfr. sinus septentrionalis i Hist. Norv.) et andet navn på *Trollebotn*. Ligeså optræder i det færøske kvæde Ragnarlikkja blandt hedninger og jætter *Tórur úr Tröllabotnum*.

VIII.

Den norske og den svenske vise har omkvæd tilfælles. Norsk: Torekall tømme no (tom̄e naa A, tøm maa B) folen sin mæ toumå; Svensk: *Torer tämjer fålen sin i tömme*. Udtrykket tømme (d. e. styrer) i den norske vise kunde synes at være mindre oprindeligt end det svenske *tämjer* (d. e. tæmmer, indøver), når man sammenligner de i „Paralleler" anførte nær beslægtede udtryk i islandske og

[1] En forvanskning af Åsgård eller Asgård findes i en svensk besværgelse: „Jag manar dig, Oden af Adersgård". Se Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria utg. af H. Aminson IV (1883) s. 74. Et bohuslänsk til Stenkyrka socken stedfæstet sagn om en tvekamp mellem *Tor i Hafgård med hans guldhammare* og en anden kjæmpe hos Holmberg Bohuslän III² s. 15 er ikke noget ægte gammelt Torsminde, men stammer fra den danske vise.

færøske viser, tildels ved omkvæd; dog forekommer i færøsk også former af *teyma*.

Dette omkvæd, som udsiger „Torer (Torekall) tæmmer (d. e. indøver, dresserer) sin fole (sin hest) med tømmer" er ikke, som Rosenberg (Nordboernes åndsliv II, 453) og efter ham Paludan har ment, fra først af frit digtet til Torsvisen for at betegne Tor som den agende gud.

Om Tors kjørsel er der nu i visen ikke tale. I den danske vise rider han. Omkvædet nævner Torekalls eller Torers „fole" og antyder ikke kjørsel med bukke[1].

I det foregående (s. 88) er den formodning fremsat, at det navn, som den svenske vises omkvæd giver hammerens eier, Torer, er (gjennem en norsk viseform) hentet fra de islandske rimer Lokrur, hvor det i v. 11 heder: *Þórir reið*. Som påvirkning fra disse rimer er det sandsynlig også at forklare, at det i den danske vise om Tor heder, at „han red" (s. 79 f.). Når man nu i islandske ridderviser finder *Riddarinn keyrir folann sinn með vendi, þeir temja sinn fola með vendi*, i færøske *so temji (teymi) eg mín gangara* og lign., så tør man vel antage, at omkvædet „Torer tämjer fålen sin i tömme", „Torekall töyme no folen sin mæ toumå" er en omændring af et i en riddervise med en ridende helt hjemmehørende, på Island kjendt omkvæd. Dette blev af Torsvisens forfatter sandsynlig anvendt i denne, fordi han under påvirkning fra rimerne Lokrur opfattede Tor som ridende lig en menneskelig høvding, ligesom han fra rimerne til omkvædet sandsynlig overførte navneformen Torer, der ellers var menneskeligt personnavn.

I det gammeldanske håndskrift Ab er omkvædet: "Så vinder man sverken" (skrevet: suerchen); i Aa: „så vinder man Sverig (Sverrig)"; i den nyjyske vise: „Ihvor (eller: iår) så vinder man (eller: vi) Sverrig".

sverken synes, som allerede formodet af S. Bugge og C. Säve i Danm. gl. folkev. II, 634, at måtte være den bestemte form af et til oldisl. *svarkr* masc. svarende ord. Dette ord bruges i den gamle digtning og prosa for at betegne en myndig, stolt, stridbar kvinde. Den nævnte forklaring støttes ved følgende træk i et sagn, som i 1880

---

[1] Det er ikke analogt, at Brage gamle (Snorra Edda ed. AM. I, 256) i tiltale til Tor taler om *yðrum eykjum*, hvorved han mener bukkene.

er optegnet i Lavik i Sogn[1]. „Der var engang to søstre, som var uenige og trættede om alle ting. Man gav dem tilnavnet Sverkerne". Omkvædet betyder altså "Så vinder man den stridbare kvinde" og er at forstå som en skjæmtende hentydning til Tor som brud. Det synes at være oprindeligt i den danske omdigtning af Torsvisen. At dennes forfatter kjendte ordet *sverk* „en stridbar kvinde", synes ikke påfaldende, da det endnu i nutiden har været kjendt i Bergens stift.

Der er tydelig sammenhæng mellem dette omkvæd og det danske omkvæd i visen om Sverker, som faldt i slaget ved Lena 1208 (Danm. gl. folkev. nr. 136): „Så hørde (eller: hør) man Sverken" i A, dels „Så hørde man Sverkel" dels „Så vinder man Sverkel" i B. Men hvorledes denne sammenhæng historisk skal opfattes, er vanskeligere at bestemme.

Svend Grundtvig mente, at Sverkervisen, som har lånt fra flere ældre viser, har fået sit omkvæd fra Torsvisen på grund af lydligheden mellem sverken og mandsnavnet Sverker. Sverkervisen holdt Grundtvig for ikke meget senere end 1208, da den begivenhed, som visen besynger, indtraf. Torsvisen skulde i Danmark være endnu ældre; den skulde være opstået i 11te årh. ved umiddelbar overførelse af et dansk hedensk mythekvad i kjæmpeviseform[2].

Men disse slutninger holder ikke stik. Vi har påvist i det foregående, at Torsvisen er opstået i det 15de årh. under påvirkning af islandske digtninger.

Sverker-visen, om hvis alder vi ikke skal udtale os, findes ikke i noget håndskrift, som er ældre end anden halvdel af 16de årh., og Schück (Våra äldsta hist. folkvisor s. 10 f.) mener, at visen er opstået i „1400-tallet". Vedel og de svenske former af visen har et andet omkvæd end „Så hørde man Sverken (så vinder man Sverkel)". Selv om dette sidste omkvæd skulde være det oprindeligere, kan det ikke godtgjøres, at det har været brugt i visen før 1500, og da kan det meget vel være en ved lydlighed mellem sverken og Sverker foranlediget efterligning af Torsvisens danske omkvæd. I dette er „sverken" senere, da man ikke forstod ordet, blevet forandret til „Sverrig".

---

1 Dertil svarer det færøske sagn om de to *flesjar* hos Winther Oldtidshist. s. 21 f.

2 Se Danm. gl. folkev. III s. IX og indledning til nr. 136; jfr. Paludan Danm. lit. i midd. 174.

IX.

Torsvisens historie oplyses også ved dens forbindelser med flere andre folkelige ballader.

Interessant er navnlig dens forhold til norske og danske former af Genselin-visen (Danm. gl. folkev. nr. 16). De oprindeligste former af denne vise og de eneste, som ikke er blevne omdigtede til burlesk afslutning, er de færøske (trykte i Danm. gl. folkev. IV s. 734—742). Denne vises sagnhelt synes at være af nedertysk oprindelse, og den vise, hvis helt han er, synes fra Danmark af at have udbredt sig over det øvrige Norden.

Genselin-visen står igjen, som det synes, i forbindelse med den færøske vise om *Ísmal* (Sjúrðar kvæði s. 74—79). Denne fortæller om, at Ísmal, søn af Samson *sterki,* fæster og holder bryllup med Svanhild *sólaljóma*, halvsøster til Sigurd *(Sjúrður)* Sigmundssøn. Det norrøne oldsagn fortæller, at Jarmunrek ægter Svanhild, datter af Sigurd Sigmundssøn. Svanhild sammenlignes i Eddadigte med *sólar geisli* „solstrålen" (Sig. 55, Guðr. hv. 15). Og Erminrek er ifølge Thidriks saga søn af Samson, om hvem det siges, at han havde *afl sem hinn sterkasti risi* (kap. 1). Det er derfor klart, at *Ísmal,* således som Svend Grundtvig (Danm. gl. folkev. I s. 56) har formodet, er trådt istedenfor Jarmunrik.

Men hvorfra har han fået sit navn *Ísmal?* Vi tror, efter Slavernes konge Ismar, hos hvem Jarmerik ifølge Saxo (l. VIII, p. 408 ed. M.) i sin ungdom er i fangenskab og som indebrændes af ham. Ismal-visen har altså her et berøringspunkt med det danske Jarmunrik-sagn. Navnet *Ísmal* forudsætter mulig et ældre tilnavn *Ismars-bane.*

Det norrøne sagn lader ikke nogen broder af Svanhild optræde handlende, da Jarmunrek fæster Svanhild. Men ifølge den færøske vise må Ismal, inden han kan holde bryllup med Svanhild, udføre de heltegjærninger, som hendes broder pålægger ham. Ifølge Saxo (p. 412) kjæmper Jarmerik i tre dage med fire brødre, inden de lover ham sin søster Svanhild til ægte. Også her nærmer Ismal-visen sig til det danske Jarmunrik-sagn.

At der har været en dansk fra Tyskland indvandret vise om Jarmunriks eller Ermenriks bryllup, slutter vi af Genselin-visen, som synes at være påvirket af den eller opstået ved forandring af den. Fra den har Genselin-visen optaget den udstrakte indbydelse til bryl-

luppet, som den har tilfælles med Ismalkvædet, samt flere af de indbudnes navne, som ligeledes forekommer i Ismalkvædet[1]. Til Genselins bryllup bød de de bedste kjæmper, som de kunde få allerflest (Dansk A 15, B 16, C 17); „både vidt og bredt, ni land og tyve" (Norsk 15). Til Ismals bryllup indbød de fra begge borge, 12 hundred af hver (eller 18 borge blev budne). Den ene brudekone ved Ismals bryllup var *Gunhild Buðla,* Budles kone Gunhild (v. 51). Ved Genselins bryllup er tilstede fru Gyndehelte, hun skulde bruden rede (C 20). Denne overensstemmelse kan ikke være tilfældig, så meget mindre, som Budles kone Gunhild ikke ellers nævnes[2]. Navneformen Gyndehelte henviser både ved sit *y* og sit *t* til tysk kilde. Saxo kjender Budle som Jarmeriks farbroder og som dansk konge. Den anden brudekone er i Ismalkvædet *Grimild Júka.* A 19, B 20 af Genselinvisen nævner den samme kvinde under navneformen Kremolt (—old) som den, der „skulde bruden rede". Også denne navneform er i sin oprindelse tysk. Den ene af brudepigerne er efter det færøske kvæde *Brinhild* Budles datter (Ísm. 52, 56), og til Genselins bryllup kommer fru Brynild A 20 (Brimall B 21, d. e. Briniall). Det siges om hende, at „hun bode for norden fjeld", aldeles som i Thidriks saga kap. 18. Endelig kan det nævnes, at ligesom *Sjúrður svein* er brudesvend ved Ismals bryllup (v. 50), således kommer Sivard Snarensvend til Genselins bryllup, „han skulde mod bruden ride" (A 17, B 18, C 19). Han nævnes endnu en gang ved brylluppet, men under sit tyske navn som en forskjellig person: did kom unge Sefred (unge Sieeffred A 18, koning Segfoed B 19) sig selv til angest og kvide. Dette oplyses ved kvædet om Ismal v. 56:

So stardi hann Sjúrður
á Brinhildar mál,
hann breyt ivir borðinum
forgilta mjöðarskál.

Det var kjærligheden til Brynhild, som voldte hans angest og kvide.

[1] S. Bugge har tidligere formodet, at Genselin-visen har havt indflydelse på Ismal-visen (Danm. gl. folkev. IV, 736 a), men har nu opgivet den mening, at forbindelsen mellem de to viser skulde opfattes således.

[2] Her kan mindes om, at færøske og islandske optegnelser af visen om Rådengård og Mimmering (Danm. gl. folkev. nr. 13) nævner Gunhild, Didriks hustru, med hvem Svend Grundtvig (Danm. gl. folkev. I, 193) sammenstiller Gudilind (Godilinda), Didrik af Berns hustru i þiðr. s. kap. 240.

De i det foregående nævnte overensstemmelser mellem Ismal-kvædet og Genselin-visen vedkommer ikke de færøske former af Genselin-visen, hvis man ikke vil nævne det, at greven af Jansalin i Fær. B 18 giver Valuvant sin søster Gunhild, den unge mø. Men vi tror at kunne påvise en tydelig overensstemmelse ved et navn, som også findes i den færøske Genselin-vise. I Ismal-kvædet heder bruden Svanhild *Sólaljóma,* d. e. solstråle. I den danske vise heder bruden Solentår (dette er den ældste form af navnet), i den færøske *Sólinita* eller *Sólita,* hvilket i Gammeldansk enten har været Solen tår (= isl. *tær),* d. e. den klare sol, eller sammensat Solentår, d. e. solklar. Da nu Ismal-kvædet henviser, således som her i det foregående er fremhævet, til et dansk Svanhild-sagn, så synes den slutning berettiget, at Solentår i en dansk vise har været Svanhilds tilnavn, og at brudens navn i Genselin-visen stammer fra denne danske vise om Svanhild og Ermenrik.

I Genselin-visen kjæmper Genselin først i tre dage (Norsk 12, Færøsk C 30) med Solentårs broder (Dansk A B, Norsk), men lader ham så beholde livet imod, at han giver Genselin sin søster. Også dette er visselig bevaret fra en gammeldansk vise om Ermenrik og Svanhild, thi Saxo fortæller, at Jarmerik først kjæmpede i tre dage med fire brødre, men derpå forligte sig med dem, imod at de gav ham sin søster Svanhild og halvdelen af det gods, de havde vundet.

Den måde, hvorpå Genselin-visen lader Sivard Snarensvend eller Seifred optræde i Solentårs bryllup, synes at vise, at Sivard i den gammeldanske vise ikke, således som Sigurd i den norrøne digtning, kjendtes som Svanhilds fader; og dette sidste er jo også et uoprindeligt forhold.

Den svenske Torsvise viser påvirkning enten fra Genselinvisen eller fra en gammeldansk vise om Ermenrik (Jarmunrik) og Svanhild, når Trolletram i v. 6 siger: Torkar skal aldrig få sin hammer igjen,

„förr än jag får jungfru Frojenborg,
den väna Solentå".

Denne verslinje, som kanske engang også har været sungen i den danske Torsvise, synes at have bevaret bevidstheden om, at Solentår tidligere var et tilnavn, ikke fra først af det egentlige navn. I Torsvisen er det Tors søster, troldet kræver; også dette passer til forholdet ved Solentår. Mulig tør endog troldets fordring i Torsvisen

på „alt (oprindelig kanské: halvt) det gods, i å“ (Dansk A 8) sammenstilles med det, at Jarmerik ifølge Saxo af Svanhilds brødre betinger sig halvdelen af det gods, de på sit krigstog havde vundet.

Betydeligere er den indflydelse, som Torsvisen omvendt har øvet på det burleske slutningsafsnit af den danske og norske Genselinvise, idet dette navnlig har optaget versene om, hvormeget bruden æder og drikker, fra Torsvisen[1].

De vers af den danske Torsvise, som gik over i Genselinvisen fik på flere steder stærkere overdrevne udtryk, men havde tildels en oprindeligere form end den, hvori de er bevarede i de os foreliggende danske optegnelser af Torsvisen. Dette gjælder således Genselinvisens B 28, 3-4:

„Aldrig så jeg nogen unger brud
æde så meget mad“,

hvilke linjer står nærmere ved den norske Torsvises 18, 3-4:

„Eg alder ha sett noko veslare brur,
ha ete meir um kvelle“

og ved oldkvadets *sákat ek brúðir bíta hvassara* end ved den danske Torsvises A 18, 3-4:

Hveden så er den unge brud,
hun vil så meget æde?

Efterat først slutningsafsnittet af Genselinvisen havde lånt fra Torsvisen, virkede versene i disse to viser i den danske tradition på hinanden, så at udtrykkene i dem begge lidt efter lidt fornyedes omtrent på samme måde. Og således er vel verset om brudens voldsomme optræden i den nyjyske optegnelse af Torsvisen C 24 omvendt lånt fra Genselinvisen.

Det er dog ikke udelukkende indflydelse fra Torsvisen, som i slutningen af den danske og endnu mere af den norske Genselinvise har gjort optrinet burlesk og personerne overmenneskelige. Den norske Genselinvises forfatter har med bevidst tendens omdigtet de

[1] Gensel. A 21, 3 (to øksenkroppe dem åd hun op), B 23, 1 (seks ø.), B 27, 1 og C 23, 1 (15 ø.), N. 22, 1 (12) jfr. Torsv. N. 15, Dansk A 16, 1 (Aa: En oksekrop, Ab: Femten o.), C 17, 1 (Syv øks).. — Gens. A 21, 4, B 22, 4 jfr. Torsv. N. 16, 3. — Gens. A 22, 1, B 27, 3, C 24, 1, Norsk 23, 1 jfr. Torsv. Dansk A 17, 3. — Gens. A 22, 3-4 = Torsv. Dansk C 20, 3-4. — Gens. B 23, 2; 27, 2; Norsk 22, 2 jfr. Torsv. Dansk A 16, 2; 17, 2; C 17, 3. — Gens. A 25, 3-4, B 28, 3-4 jfr. Torsv. Norsk 18, 3-4, Dansk A 18, 3-4. — Gens. B 27, 4 jfr. Torsv. Dansk A 17, 4. — Gens. Norsk 22, 4 jfr. Torsv. Norsk 16, 4; Dansk A 16. — Gens. A 30 jfr. Torsv. Dansk C 24. Se herom „Paralleler“.

rent menneskelige navne. *Tilmantin* er i den blevet til *Timi troll.* *Gyndehelte* er allerede i det danske håndskrift C rettet til *Gyndehette.* Dette er i den norske vise blevet omtydet til en troldkvindes navn *Grenjehetta,* af *grenja* „grovt tøi" og *hetta* „hætte". Ved forledet *Grenje—* har mulig navnet *Grimild* eller *Brynhild* („Briniall") virket ind.

På lignende måde bør navnet på troldkvinden *Joronn Joklekåpa* i den norske Genselinvise forklares. I det færøske Ismalkvæde optræder efter *Buðladóttir* som brudepige *Guðrun Júka.* Det tør formodes, at Gudrun Gjukedotter optrådte ved bryllupet i den danske vise om Svanhild, og derefter i former af Genselinvisen. I Norge blev Gurun (Gorun) Gjukedotter omgjort til Jorunn Juklekåpa (idet *Buðla* mulig fik indflydelse ved *l* i *Jukle*–). Det er en omtydning af samme art som Grenjehetta og Timi troll. Omtydningen har fundet sted i en norsk bygd, hvor man udtalte *jukle—* for *jǫkla—*. Gudrun er som troldkvinde gået over i en form af Genselin-visen fra den gamle danske digtning om Svanhild, thi Saxe fortæller, at Svanhilds brødre i kampen mod Jarmerik rådspurgte en troldkvinde ved navn Gudrun *(veneficam, cui Guthrunœ erat vocabulum),* som derpå kvervede synet paa kongens mænd[1].

Vi ser således, at Genselin-visen er en forandring af en gammel dansk vise om Jarmunrik og Svanhild, som på den ene side har behandlet et sagn, der var nær beslægtet med det, Saxo kjendte, men som på den anden side tildels grundede sig på en nedertysk digtning. Afsnittet med indbydelsen til Solentårs bryllup og med bryllupsoptrin fandtes i denne vise, men vel at mærke ikke i den burleske form, hvori vi finder det i den danske og norske Genselinvise. Digtet om Jarmunrik og Svanhild blev meget tidlig, da det endnu havde afsnittet om bryllupet men uden burlesk tilsnit, og da det overhoved var meget oprindeligere end den os foreliggende danske Genselinvise, overført til Færøerne, hvor et afsnit af det blev, under påvirkning af norsk-islandske sagn, omdigtet til Ismal-kvædet. Fra Danmark er også, men sandsynlig meget senere, til Færøerne blevet overført visen om greven af Jansalin. Den har i sin færøske form tabt slutningsafsnittet om

[1] Odin giver dem synet igjen. Det er dristigere at sætte denne Odins optræden hos Saxo i forbindelse med, at *Gråsveggjen hare* er en af bryllupsgjæsterne i den norske Genselinvise, eller dermed, at Iver blå i Dansk A 10 påkalder Odin Asegrim („Ulff oc Asmer Grib").

brylluppet, som heller ikke i det danske forbillede for dette kvæde kan have havt sit burleske tilsnit.

Da Genselinvisen indeholder gamle Jarmunrik-sagn, tør visens beretning om, at Vidrik og stærke Didrik optræder ved Genselins bryllup, sammenstilles med, at det angelsaksiske digt Wîdsîð har *Þeódríc* og *Wudga* blandt mange andre sagnhelte ved Eormanrics hird. I de middelhøityske digte Biterolf, Dietrichs flucht og Rabenschlacht optræder Witege eller Wittich blandt Ermenrichs vasaller. Ermenrich er i tyske digte Dietrich af Berns slægtning.

Ifølge Færøsk C 43 er greven af Gansalin *komin af bjarna landi.* Ifølge tyske digte får Ermenrich efter Dietrichs fordrivelse Bern i sin magt, og Gotfried af Viterbo (i anden halvdel af 12te årh.) kalder Hermenricus for *Veronensis.*

At Genselins modstander i Dansk C påkalder Odin, kan stå i forbindelse med det, at Jarmunrik overvandt hedenske folk i østen. Hvis det er så, at Genselinvisen fra først har ladet en troldkvinde optræde og har nævnt en hedensk gud, kan dette have virket med til, at Torsvisen fik indflydelse på den.

Efter alt det foregående synes Genselin at måtte være samme sagnhelt som Jarmunrik, Ermenrik. Navneformerne *greivin af Jansalín* (Fær. A, B), *g. af Gansalín* (Fær. C), *greve van Genselin* (Dansk C 8), norsk *greiven for Gunseli* tyder paa et stedsnavn. I *Jansalín, Gansalín,* Genselin, Gesserlin, Gesseling (Dansk B) tør kanske formodes en nedertysk omtydning af *Jecwesin*, det land, hvor de litauiske *Jazwingi, Getuinzitae, Jentuisiones* eller *Jentuosi* boede. Se Zeuss „Die Deutschen“ s. 677—679. At Ermenrik i en nordtysk digtning er bleven gjort til greve over dette land, stemmer vel overens med det, at hans folk ifølge Wîdsîð kjæmper med Hunerne ved Weichselskoven, at han ifølge Jordanes undertvang finske, slaviske og aistiske folk, og med det, at han ifølge Saxo overvinder Slaver, Sember, Kurer og Liver. Skulde navnet „greven af Genselin“ være kommet ind i visen, efterat kong Myndow af Litauen i 1259 havde skjænket *Jecwesin* til den tyske orden?

Fader til greven af Jansalin kaldes *hertogin Dramleitti („dramleiddi“, „drambleiddi“)* eller *h. Gramleiti.* Tør i det andet led af dette navn Letternes og Litauernes navn formodes?

Genselin kjæmper med herr Iver Blå (i hvis sted den norske optegnelse har: Kallen den blie); han overvinder denne, og efter det

færøske kvæde dræber han ham, medens han efter den danske vise sparer hans liv mod at få hans søster. Denne Iver Blå er efter dansk C en hedning, efter Færøsk B en kongesøn. Svend Grundtvig (Danm. gl. folkev. I, 88) har seet, at Iver Blå, der var en mægtig svensk ridder i midten af 13de årh., her i visen må være trådt istedenfor en anden sagnhelt med et lignende navn. Skulde det oprindeligere istedenfor Iver Blå være Liver flå (d. e. den falske, oldn. *flár*)? Efter Saxo (p. 412) dræbte Jarmerik to brødre af den falske Bikke, som var søn af Livernes konge.

Genselinvisens *Velivant* (Fær. A), *Valuvant* (Fær. B C) eller *Valivan* (i den norske vise), med hvem greven af Jansalin efter det færøske kvæde kjæmper, men hvis liv han sparer mod at få hans søster, er vel trådt istedenfor *Serilan* eller *Sarulan*, cas. obl. af *Serila,* navnet på Svanhilds broder i det tyske heltesagn.

Den norske Genselin-vises opregning af dem, som indbydes til brylluppet, Tor drykkjebassen og de andre, er tildels gået over i Herredag-visen.

Genselin-visens vers om, hvad bruden spiser og drikker, er igjen blevne efterlignede i flere andre folkeviser. Således i former af visen om Ulv van Jærn; se „Paralleler“ her foran s. 46. Fremdeles i den svenske vise om den stridbare munk, Arw. s. 419, v. 14, 15, 16; se „Paralleler“ s. 47.

Den til denne svarende danske vise „Den skallede munk“ (Danm. gl. folkev. nr. 15) har et vers om den tunge kølle, v. 5:

> Femten vare de, den kølle inddrog,
> flere og ikke færre;
> munken løfte hende med finger to,
> fuld vel kunde han den bære.

Dette vers er en efterligning af Torsvisens vers Svensk 15, Gammeldansk 21, Nyjysk 23. Ved tallet 15 er der overensstemmelse med den svenske form, men ved udtrykket „finger to“ med den nyjyske.

X.

Det motiv, at en person „sætter sig i fjæderham“ og flyver over havet, findes foruden i Torsvisen også i andre nordiske folkeviser.

Den ene er „Ridderen i fugleham“, som kjendes i dansk (Danm. gl. folkev. nr. 68), svensk (Arw. nr. 112) og færøsk form. Dens æmne er det, at en ung mand i fjæderham flyver ind ad vinduet til en kongedatter og vinder hendes kjærlighed. Visen synes at indeholde en sammensmeltning af romantiske træk, som udbredtes gjennem folkeeventyr, med motiver fra fortællingen om Velent, som vi navnlig kjender den fra Thidriks saga og fra Valund-kvadet. Helten er i den svenske vise en svend „på Haneland“. Dette navn synes at være en forandring af Huneland. Velent var hos smeden Mimer i Hunaland. Visens helt sender efter Dansk A jomfruen mange kostelige og kunstig arbeidede klenodier (en guldbunden børste; en guldbunden kande; guldringe ni, elskov, godvilje stod skreven i di osv.). Dette kan indeholde et minde om Velent, som arbeider kostelige og kunstige smykker, blandt andet til kongedatteren, som bliver hans elskede. I balladen afviser jomfruens moder hånlig elskeren; i Eddadigtningen viser Bodvilds moder sig fiendtlig mod Valund. I visen arbeider ungersvenden sig vinger af guldringe, flyver til jomfruen, vinder hendes kjærlighed, sætter hende i sin fjæderham og flyver med hende til Engeland. Der holder han bryllup med hende og gjør hende til sin dronning; men jomfruens moder sidder igjen med gråd og fortvivlelse. Hun fik aldrig mere se sin datter, men fik et hånligt bud fra dennes mand. Velent gjør sig vinger og flyver bort efter at have vundet kongedatterens kjærlighed. I Eddadigtningen åbenbarer Valund, før han flyver bort, for kongen og dronningen, at han er bleven deres datters elsker. I Thidriks saga flyver Velent til Seland; efter kongens død henter han sin elskede derhen.

I denne vise, som har tolinjet versemål, er Dansk A 22, 1:

„den herre satte sig i fjæderham“

overensstemmende med Torsvisen Dansk A 3^2: han satte sig i fjæderham. Men der er ikke grund til at antage, at visen om ridderen i fugleham her skulde være påvirket af Torsvisen. Motivet med „fjæderham“ var jo ikke kjendt fra en eneste digtning alene, og særlig er at mærke, at Thidriks saga kap. 77 har udtrykket *Þá ferr Egill í fjaðrhaminn.*

Derimod kunde det ligge nær at antage, at den svenske Torsvise i 3, 2 „han låtte sig göra guldvingar“ var påvirket af visen om ridderen i fugleham. Se dennes fremstilling i „Paralleler“ s. 49, Dansk B 4 og 5:

så lod han sig gøre en fjæderham.
Fjædre af sølv og vinger af guld.

Dog herom endnu en bemærkning i det følgende.

Visen om Germand Gladensvend (Danm. gl. folkev. nr. 33), som allerede findes optegnet i Karen Brahes folio-håndskrift, har ligeledes fjæderhammen og vers, som ligger nær ved den gamle danske Torsvises v. 3. Således nr. 33 A 23, 24:

Så satte han sig i fjæderham
og slog han ud sin vinge ....
Det var Gelmer Gladensvend
han fløi over salten rim.

Heller ikke ved disse vers er der fuld grund til at antage lån fra Torsvisen. Men det må fremhæves, at der er en særlig overensstemmelse ved et enkelt træk mellem visen om Germand Gladensvend og digtningen om Tors hammer, ikke som denne foreligger i Torsvisen, men i Þrymskviða og Þrymlur. Både i oldsagnet og i Germand-visen beder en mand en kvinde om at få låne hendes fjæderham.

Þrymskv. 3:
Muntu mér, Freyja!
fjaðrhams ljá?

Þrymlur I 15 (16):
Freyja, ljá mér fjaðrham þinn!
fljúga vilda eg láta.

Germand-visen A 20:
Hør i det, min kjære moder,
låner mig eders fjæderham;
jeg vil flyve over salten rim.

Hvorledes skal denne overensstemmelse historisk forklares? Er Germand-visen her påvirket af et vers i Torsvisen, som er tabt i alle nu levnede optegnelser af denne? Eller er den påvirket af meddelelser om olddigtningen, som har været uafhængige af Torsvisen? Disse spørgsmål tør vi ikke besvare, sålænge det ikke er bestemt, når og hvor visen om Germand Gladensvend er bleven til. Denne er mulig bygget over en romantisk gjengivelse fra middelalderen af fortællingen om Ganymedes.

Der bliver da kanské også en svag mulighed for, at der kunde være en forbindelse mellem verslinjerne i „Ridderen i fugleham“ B 4, 5:

Så lod han sig gjøre en fjæderham.
Fjædre af sølv og vinger af guld,

og Þrymskv. 4:

Þó munda ek gefa þér (fjaðrham),
þótt ór gulli væri,
ok þó selja,
at væri ór silfri.

Fremdeles har den danske vise om „Tidemand og Blidelille“ (Danm. gl. folkev. nr. 74) i formen A, som allerede foreligger i Karen Brahes foliohåndskrift, motivet med fjæderhammen og følgende verslinjer (A 17):

Så satte hun sig i fjæderham,
fløi over den salte fjord.

Visens benyttelse af dette motiv synes at være påvirket af Germandvisen. Også i nr. 74 forekommer bønnen om at få låne en kvindes fjæderham. Med svaret i nr. 74 A 16:

„Min fjæderham den er brudden
og fjædrene hænger fast ud“

kan sammenlignes nr. 33 B 14:

„Min fjæderham hænger i høien loft,
alle fjæder er sleden ner“.

Endelig findes fjæderham nævnt i den danske vise „Kong Diderik i Birtingsland“ (Danm. gl. folkev. nr. 8). Her drager kong Diderik og hans kjæmper på krigstog mod kong Isak (d. e. Isung). Dennes moder er en troldkvinde. Da Hueting Herfridssøn truede hende med sit sværd, „køs“ (d. e. fortryllede, galdrede) hun det sønder:

han tog hende om både ben,
han slog hende i saa fast.

44. Hun skob sig i trane,
hun fløi så høit i sky;
Hueting udi fjæderham,
han lader fast efter fly.

45. De fløi udi dage,
de fløi udi to;
omsider fik han tranen om både ben,
den rev han i stykker små.

Den poetiske fremstilling viser her sammenhæng med fremstillingen i Germand-visen, B 27 (jfr. F. 43):

Han satte sig i sin fjæderham,
han fløi så høit under sky;
hun satte sig i en anden,
hun lod fast efter kny.

Jfr. Germand-visen B 30:

Hun satte sig i sin fjæderham,
hun fløi så høit under sky;
alle de fugle, der hun mødte,
dem klipped hun sønder i to.

B 31. Alle de fugle, der hun mødte,
hun klipped dem sønder i tre,
og der hun mødte den vilde ørn,
ham klipped hun sønder i ni.

Vi formoder, at digtningen om kampen med den troldkyndige kvinde, som skaber sig i traneham, har havt et nedertysk forbillede og at den behandler samme sagn som den i Thidriks saga kap. 349—355 incl. meddelte fortælling om Thetleiv Danskes og Fasolts død og om den troldkyndige dronning Ostacia. Men her er ikke stedet til at begrunde denne formodning.

XI.

På hvilket nordisk sprog er nu Torsvisen fra først af digtet? Hvilken af de nordiske stammer tilhørte digteren, og i hvilket land digtede han visen?

Vi har allerede fundet, at forfatteren, hvilken nordisk stamme han end har tilhørt, har digtet under islandsk påvirkning. Han kan neppe have været svensk. En dansk mand har, som vi har seet, ikke digtet visens grundform, men en omarbeidelse. Vi må da spørge: Har

forfatteren af visens grundform været en Islænding eller en Færing eller en Nordmand?

Imod at visedigteren skulde være Islænding, taler den omstændighed, at de to digte Þrymlur og Torsvisen, som behandler det samme æmne og som må antages at stå hinanden nær i tid, forholder sig på aldeles forskjellig måde til den gamle gudeverden; rimedigteren står denne uden sammenligning nærmere. Det vilde da være usandsynligt, at Torsvisen i sin oprindelse skulde være islandsk ligesåvel som Þrymlur. Vi har seet, at Frøyjas tilnavn *Vanabrúðr* allerede i visens grundform sandsynlig er blevet forvansket til en sammensætning på *—borg*. Men en sådan forvanskning kan ikke tiltroes en islænding i 15de århundred. Flere rimord, som synes at være oprindelige i visen, taler ligeledes imod, at visens grundform skulde været forfattet i islandsk sprog. Endelig kan man ikke påvise noget exempel på, at et gammelnordisk jættesagn er blevet på Islandsk omdigtet til en vise (et *fornkvœði*)[1]. Overhoved er de fleste islandske *fornkvœði* fra først af digtede på et andet nordisk sprog.

Langt mere kunde tale for, at visens forfatter skulde være en Færing. Vi kjender en række af ballader på Færøsk om riser og jætter. Nogle af disse behandler islandske æmner, som kvæderne om Ormar Tórolvsson og om Brúsajökil.

Særlig må fremhæves Gongu-Rólvs kvæði (Færøiske kvæder II nr. 16), som behandler risesagn. Her fortælles i v. 122, da Rolv er i kong Olavs hal:

Teir bóru honum framm oxalær,
flykkini tvey af svíni,
tunnu breyð ok laxir sjey
og bollaskál af víni.

Dette vers viser bestemt slægtskab med vers i Torsvisen (Norsk 15, 16, 17; Dansk A 16, 17, C 17, 18) og er vistnok en efterligning af de nævnte vers i Torsvisen, som dengang havde en oprindeligere form (f. ex. „laksa“ for „spekjelaksa“).

Fremdeles kan det i denne forbindelse fremhæves, at flere andre kjæmpeviser, som behandler æmner af den islandske sagndigtning, både kjendes i færøsk form og fra et eller flere af de andre nordiske

[1] Sætrölls kvæði (Grundtv. og Sig. nr. 5) er en mangelfuld form af en fra et andet land indvandret vise.

lande. Dette gjælder følgende færøske kvæder: *Regin smiður; Hjálmar og Angantýr; kappin Illugi; Brúsajökils kvæði,* og flere.

Endelig kunde endel i det foregående nævnte overensstemmelser i det poetiske udtryk mellem den norske optegnelse af Torsvisen og færøske kvæder tale for, at forfatteren af Torsvisens grundform har været en Færing. Således står f. ex. *Grimmen* og *grimme jutulen* i den norske vise nærmere ved det i færøske kvæder sædvanlige *grimmur (grimmi) risi* end ved det i Þrymlur én gang forekommende *Grímni.* I den norske Torsvise 18 finder vi *heime uti sino velle* (i håndskriftet *vella)* i rim med *kvelle* (skrevet *qvella),* ligesom i Fær. anthol. nr. 1 v. 34 *heima verið í veldi* i rim med *kveldi.* Brugen af *jaga* i den norske Torsvise 4 har sit tilsvarende i Fær. kv. II nr. 3 v. 25. Udtrykket kom av skogje heim i den norske Torsvise gjenfindes i færøske kvæder; endog forbindelsen med trøytt å mo har der sit sidestykke.

Dette forhold mellem den norske Torsvise og færøske kvæder forbyder, ligesom flere i det foregående nævnte omstændigheder, den antagelse, at den norske Torsvise over Sverige skulde være kommen fra Danmark og at en dansk mand skulde have forfattet visens grundform.

Den formodning kunde derimod ligge nær, at Torsvisen skulde være digtet af en Færing, således som Schück har formodet, fra Færøerne være kommen til Norge og fra Norge igjen ført over til Sverige. Vi var komne ind på denne opfatning, inden vi vidste, at Schück formodede det samme, og vi holdt længe fast ved den.

Men der er dog nogle omstændigheder, som synes at tale for, at en Nordmand og ikke en Færing har digtet visens grundform.

I Norsk 6 og 9 danner ol rim med jol ligesom ord med jord i Svensk 5 og dansk A 7. Vi tør derfor antage det for sikkert, at disse ord her har dannet rim allerede i visens grundform[1].

Ordene danner fuldstændigt rim i norske bygdemål samt i Svensk og Dansk, hvilket derimod ikke er tilfældet med færøsk *jørð (jøər)* og *orð (oər).*

Begyndelsesverset, således som det er formet i den norske vise, er ialfald oprindeligere end verset således, som det lyder i den svenske og i den danske vise. Den norske vise har rimordene *moe*

1 I håndskriftet *Oele (orle)* og *Jole.* Norsk 11 har også rimordene *Oele* og *Joele,* men her har det tilsvarende svenske vers 11 *vid* og *ned.*

(skrevet mode) og *gjole*. Hvis disse rimord er de oprindelige, kan visen ikke være digtet af en Færing, thi *móvur* danner i Færøsk ikke rim med *gjørdi*[1]. Heller ikke rimet *goe* med *gjole* i Norsk kan have været færøsk. Fremdeles kan mærkes, at *skara* i Norsk 14 danner rim med *vala,* som mulig er trådt istedenfor et ældre *vara.* I Færøsk danner *skœara* (d. e. *skara)* ufuldstændigt rim med *veəra* (d. e. *verða).* Svensk 13 synes i *hit* at have bevaret et oprindeligt rimord; men „hid“ heder på Færøsk *higar (hijar).*

Vi mener derfor, at det er sandsynligst, at en Nordmand har forfattet Torsvisens grundform.

At v. 122 i det færøske Gongu-Rólvs kvæði er en efterligning af Torsvisen, lader sig også ved denne opfatning let forklare. Dette kvæde har tillige været kjendt i Norge (Landstad nr. 5) og kan da i en norsk form være blevet påvirket af Torsvisen, eller også kan vers af den norske Torsvise være blevne kjendte på Færøerne og der have påvirket det færøske Gongu-Rólvs kvæði.

Det er foran allerede påvist, at Torsvisen ikke er forfattet efter et i Norge fra hedendommen bevaret sagn eller digt, men efter islandske meddelelser, senere end år 1400. Torsvisens kilder er det på Island bevarede olddigt Þrymskviða og de islandske rimer Þrymlur. Derhos har visens norske forfatter kjendt det i Snorres Edda om Frøyja brugte udtryk *Vanabrúðr* og sandsynlig hørt ialfald lidt af fortællingen om Tors reise gjennem skoven til Utgardeloke fra rimerne Lokrur.

Dette forudsætter, at den norske visedigter har levet ikke ganske kort tid sammen med Islændinger. Nu er der, som af os allerede påvist, det mærkelige forhold, at den norske grundforms danske omdigter har, ligesåvel som den norske forfatter af visens grundform, kjendt Þrymskviða, Þrymlur og sandsynlig noget af Lokrur. Men den danske omdigter har ikke benyttet Þrymskviða og Þrymlur på de samme steder og ikke på samme måde, som Nordmanden.

Heraf synes man at måtte slutte, at en dansk mand har omdigtet Torsvisens norske grundform under samme påvirkning og samme islandske omgivelser, som de var, under hvilke en Nordmand digtede den ældste Torsvise. Den

[1] At *gjole* skulde være kommet ind istedenfor et ældre *tóku,* finder vi ikke sandsynligt.

danske omarbeidelse af Torsvisen må derfor være bleven digtet snart efter dens norske forbillede.

Hvor har det nu været, at disse nordiske mænd således har levet sammen og påvirket hverandre? Det har efter al sandsynlighed været flere Islændinger, mindst én Nordmand og én dansk mand. Vi tør på forhånd sige, at det neppe har været i Danmark. Har det været i Bergen eller på Færøerne eller på et skib, som fór mellem Island og Norge? Neppe! Vi må jo, som allerede antydet, tænke os en ikke ganske kort tids samliv, hvorunder Islændingerne, og det kundskabsrige Islændinger, navnlig var de meddelende, medens Nordmanden og Dansken lærte islandsk sprog og fik høre islandske digte, som de omdigtede i folkevisens form med rimede sangstrofer og omkvæd. Et sådant samliv synes os aller snarest at måtte tænkes på Island selv. De to visedigtere, Nordmanden og Dansken, har da, tænker vi os, opholdt sig på øen i længere tid og dér omgåets mænd, som havde interesse for digtning og for minderne fra oldtiden.

Vi kan kun finde det naturligt, at en Nordmand, som færdes på Island, hvor han sandsynlig også kan have levet sammen med Færinger, og som på reisen derhen og derfra sandsynlig er indom på Færøerne, digter en kjæmpevise, som i sin stil og fremstilling står de kvæder, vi kjender fra Færøerne, meget nær.

Fra Island er altså Torsvisen i sin oprindelige norske form kommen til Norge, og fra Norge blev den igjen overført til Sverige. Den danske omdigtning af Torsvisen, som ligeledes var forfattet på Island, kom herfra til Danmark. Vi finder det sandsynligt, at den der først blev kjendt i Jylland, hvor den har holdt sig til nutiden. Herfor taler den omstændighed, at de nyjyske optegnelser har enkelte udtryk, som synes at være oprindeligere end de, der findes i de gammeldanske optegnelser. Således synes *over søer og salten vand* i Dansk C 2 l. 4 at være oprindeligere end *alt over det salte vand* i Dansk A 3 l. 4, både fordi hint udtryk svarer til *einn veg lögu sem geima* i Þrymlur og fordi det er uden sidestykker i den danske visedigtning. Dansk C 13 l. 4 har bevaret det rette rimord, som er tabt i Dansk A 13 l. 4. Også *r* i navneformen *Læjermand* i Dansk C synes at være oprindeligt.

Fra Danmark kom visen igjen til Sverige. I Sverige mødtes de to former af Torsvisen, den norske og den danske, og smeltede sammen til én.

Således har, som før bemærket, den ene svenske optegnelse udtrykket *hammarn* fra den norske vise, den anden *guldhammar* fra den danske. Begge svenske optegnelser af Torsvisen lader os se sammenhæng med den norske viseform i omkvædet; i navnet *Torkar;* i udsagnet om, at hammeren er stjålen; deri at Trolltram *stod och smidde,* da Locke kom til ham; i mangelen af udtrykket „fjæderham"; i formen af v. 5 l. 1-2; i skildringen af jomfruens harme. Derimod sammenhæng med den danske viseform bl. a. i Lockes tilnavn; i jomfruens navn; i angivelsen af, hvor langt ned i jorden hammeren ligger; i rimordet *full* (v. 12), som gjenfindes i den nyjyske viseform. Den norske viseform synes os at have dannet den svenske vises grundlag; dette er siden blevet forandret ved påvirkning fra den danske viseform. I den svenske form af visen synes kun sjælden en selvstændig omdigtning at have fundet sted. En sådan synes at måtte erkjendes i troldets svenske navn Trolletram. Mulig på følgende steder, hvis udtryk ikke har noget tilsvarende i den norske eller danske Torsvise:

v. 1: Torkar sitter i sina säte
rimmar af sin färd.

I v. 3: han låtte sig göra guldvingar. I v. 13: han mente vinna pris.

Heller ikke de former af Torsvisen, som blev sungne i Danmark og som i det meste grunder sig på den af en dansk visedigter på Island forfattede omarbeidelse af Torsvisens norske grundform, synes at være ganske upåvirkede af den norske viseform, som var bleven ført over til Sverige. Herfor taler følgende grund. Den danske visedigter kaldte hammerens eier „Tord af Hafsgård" eller „Tor å Hawsgård". Men når visen, som den er bleven sungen i Danmark, gjør den person, der klædes som brud, til en anden person end Tord af Hafsgård og betegner ham som „vor fader", „vor gamle fader", så tør man kanské formode, at anledningen hertil var den, at man i visen for hammerens eier havde hørt to navneformer, den ene Tord eller Tor, den anden Torkar. Efter at man havde opfattet disse som navne på to forskjellige personer, blev Torkar mulig forandret til det i lyd ikke fjernt liggende vor far. At allerede visens danske grundform skulde have havt „vor fader" som en fra Tor forskjellig person, synes os mindre rimeligt.

Svend Grundtvig har oftere fremhævet, at der mellem sene optegnelser fra forskjellige nordiske lande af en folkevise kan findes

overensstemmelser, som ikke findes mellem de ældre optegnelser fra forskjellige nordiske lande af samme vise. Dette kan her iagttages ved forholdet mellem den svenske og danske vise. Det nyjyske vers 19 ligger nemlig overhoved nærmere end det gammeldanske 18 ved det svenske vers 12; særlig kan fremhæves, at det nyjyske og det svenske vers har rimordet fuld tilfælles. Udtrykket på bord i den nyjyske vise v. 22, hvilket ikke findes i den gammeldanske vise, svarer til *på brudebord* i Svensk 14. Det nyjyske vers om hammeren 23 ligger, dog kun tildels, nærmere end Dansk A 21 ved Svensk 15. Vi slutter heraf, at visen også i senere tid har vandret fra det ene af de to lande til det andet. I hvilken retning, lader sig af de foreliggende optegnelser neppe sikkert afgjøre. Dog synes udtrykket *en fanners brud* i Svensk 12 at være opstået af underlig brud i Nyjysk 19 og dette igjen af den unge brud i Gammeldansk 18. Dette synes at tale for, at visen i senere tid er bleven ført over fra Jylland til Sverige[1].

Den norske vise synes ikke at være påvirket af den danske viseform, hverken således som denne har levet i folkemunde eller således som den er trykt hos Vedel.

Tiden, da Torsvisen er bleven digtet, er i det væsentlige allerede bleven bestemt i det foregående.

Vi har søgt at vise, at den danske omdigtning blev digtet straks efter den norske grundform, under de samme omgivelser og påvirkninger fra islandsk digtning på Island.

Visens forfatter har kjendt de islandske rimer Þrymlur og sandsynlig Lokrur, som er fra c. 1400. Torsvisen er altså digtet efter år 1400. Hvis den danske vises Hafsgård forudsætter den senere islandske udtale af *á* i *Ásgarðr* som *aw,* så skulde man være tilbøielig til at sætte dens tilblivelse ikke altfor kort tid efter 1400. Nogle rim, som synes at være oprindelige i den norske vise (moe — gjole v. 1; goe — gjole v. 5; byste 3 ps. i flertal —

[1] På den anden side må det fremhæves, at Svensk 15 vistnok i det hele er nærmere beslægtet med Nyjysk 23 end med Gammeldansk 21, men dog har *med ena hand,* der nærmer sig til Gammeldansk „i sin hånd“, medens det nyjyske vers her har i fingre to, hvilket udtryk gjenfindes i visen om den skallede munk. Her synes den svenske vise at forudsætte en ældre form af det nyjyske vers.

fyste v. 13) synes at forudsætte sprogformer, som ikke kan være ældre end 15de årh.

På den anden side har Torsvisen i sin danske form påvirket den form af Genselinvisen, som allerede findes optegnet i Karen Brahes foliohåndskrift, der er skrevet lidt efter 1550. Den danske Torsvise er optegnet i to håndskrifter fra anden halvdel eller slutningen af 16de årh. Den svenske vise foreligger i to håndskrifter fra anden halvdel af 17de årh. Den norske vise, hvoraf første vers er udgivet af P. Syv 1695, må have været optegnet i Hallingdal en stund i forveien. Alle optegnelser af visen, endog de ældste, har lidt flere tab og undergået mange forandringer. Denne visens udbredelse og alle de forandringer, som den derunder har lidt, kræver ikke liden tid.

Derfor tror vi, at Torsvisens norske grundform og den danske omdigtning er opståede på Island mellem 1400 og 1450, sandsynlig nærmere det sidste årstal end det første.

Forholdene på Island taler ikke imod, at en norsk og en dansk mand i det nævnte tidsrum kan have levet på øen og der havt omgang med kundskabsrige Islændinger, af hvem de fik meddelelser om islandske digte. Exempelvis kan herved nævnes, at der på Island i 15de årh. var flere dansk- og norskfødte biskopper, med hvem der naturligvis fulgte flere landsmænd til Island. Om Jon Gerikssøn, der i 1431 kom som Skålholts biskop og blev druknet af Islændingerne i 1433, heder det således: fylgdu honum margir sveinar sem létust vera Danskir (Espolin, Íslands árbækr II, 25). I 1444 kom den norskfødte Gotskalk Gotskalkssøn til Island som biskop for Hole. Også i andre forhold og stillinger var der i dette tidsrum norske og danske mænd på Island.

XII.

Hvis den norske Torsvise er forfattet på Island, er der liden rimelighed for, at visedigteren har været fra Hallingdal, hvor vi véd at visen senere har været sungen og er bleven optegnet. Større sandsynlighed er der tværtimod for, at visen fra Island er kommen til et af Norges kystlandskaber, og at den derfra så har udbredt sig, indtil den kom til Hallingdal. Da visen fra Norge tillige er bleven

overført til Sverige, hvor den fra Norge indvandrede form er bleven påvirket af en til Sverige fra Danmark indkommen form, så er det sandsynligt, at visen engang har været kjendt i det østlige Norge. Ordformerne Aasgaalen og Gremmeligaal kan skyldes påvirkning fra en østnorsk dialekt. Af en mand fra denne del af Norge kan visen dog ikke være bleven digtet; dette synes man af dens ordforråd og flere ordformer at måtte slutte.

Ordet *stamp,* som forekommer i *bollstompå* v. 17, bruges nu ikke i Hallingdal og ikke på Østlandet, men efter Åsen i det Bergenske, Trondhjemske og i Nordland. Ordet bruges også på Island og Færøerne. *tist (tiss)* v. 3 og 5 bruges i Hallingdal og i det Bergenske, men ikke på Østlandet. *fjett* v. 4 og *fyste* v. 13 bruges i Hallingdal og har tilknytning i det Bergenske, men ikke på Østlandet.

Særlig mærkes rimet i første vers, hvor der i optegnelsen er skrevet mode — giorde. Det udlydende *e*, som findes i mode, bruges ved nomina af hankjøn i Norge nu i Vesttelemarken, Råbyggelaget, Søndfjord og Nordfjord. Det tonende *d* beholdes efter betonet vokal i Nordfjord og den søndre halvdel af Søndmør. Uagtet der er mulighed for, at mode har været udtalt *moe,* synes rimet i første vers snarest at henvise til Nordfjord.

Formerne paa -aa for dativ i flertal (qvellaa, stongaa, klæaa, Bollstampaa, hos Syv toumaa) i den norske optegnelse tilhører ikke det egentlige Hallingmål, men synes ligeledes at vise hen til Bergens stift[1].

Optegnelsens mange forvanskninger gjør det vanskeligere fra sprogformerne at slutte til, i hvilken norsk dialekt visen oprindelig er digtet. Således i optegnelsens v. 12, hvor det heder, at bruden åd op oksekroppen

og trou (d. e. tvou) punds Kjele med Kaala
alle de Brød som baka var
og 15ta Skiæppe med saæ.

Den forklaring af ordet saæ, som er given s. 29 f., er usikker. Cand. mag. R. Flo, som er født i Stryn i Nordfjord, har af dette ord givet os følgende forskjellige forklaring.

---

[1] Af rimet *skara* med *vala* eller mulig oprindelig med *vara* (hvilket rim også kunde være svensk) vover vi ikke at slutte noget med sikkerhed om den dialekt, hvori visen fra først af har været digtet. Heller ikke af Tiuvan i optegnelsens v. 1 eller af skrivemåden heima i optegn. 5 l. 2 (men heime i 15 l. 2).

I Stryn bruges *sådc* (hunkjønsord i flertal), som andensteds *såer,* om kornskal i form af fliser i mel eller melmad. Man siger f. ex.: *D'æ fælt mæ såde i dæ mjøla.* I fladbrød er der jævnlig, trods omhyggelig behandling, mange og store *såde.* Også småt affald af slige kornskal fra fladbrød efter måltider kaldes der *sådc;* endnu flere *sådc* kan der falde af ved bagning. Sligt affald soptes sammen ned i et fad og gaves siden grisene; men i tider, da det var knapt om mad, kunde *sådene* vel også blive nyttet til menneskeføde[1].

Moltke Moe har hørt *såe* brugt om sligt småt affald af fladbrød i Sogn og på flere steder.

Efter cand. Flos forslag skulde man i versets linje 4 bibeholde „Og" og forstå

alle dei brø, som baka va,
å femta skjeppu mæ såe

således, at bruden foruden brødene åd op femten skjæpper med affald efter bagningen af brød[2].

Denne i flere henseender tiltalende forklaring vilde, hvis den var rigtig, tale for, at visen var kommen vestenfra. Den synes os dog af følgende grunde tvivlsom:

1) Det, som bruden æder, er ellers de bedste spiser, som brugtes ved bøndernes bryllupper. Det er da ikke sandsynligt, at visedigteren skulde have ladet bruden tillige æde såer, der i regelen er svineføde. Dette vilde have stillet Tor i et foragteligt eller latterligt lys, hvortil der ellers ikke er spor i visen[3]. Denne usandsynlighed øges ved den overdrivelse, at alene affaldene efter bagningen skulde fylde 15 skjæpper.

2) I 15de århundred, da visen blev digtet, måtte mæ såde (flertal) lyde *með såðom (såðom),* men derved vilde assonansen med *kålc* blive mindre fuldstændig. Denne indvending afgjør dog intet, thi verset behøver ikke at være bevaret i Norge med de oprindelige rimord.

3) I Hallingdal kan man ikke have forstået ordet som flertals-

---

[1] I ental bruges ordet ikke uden i overført betydning „en smule", og da, som det synes, dels i formen *sådc,* dels i formen *såd.*

[2] I Stryn brugtes *brø,* i modsætning til visens udtryk, udelukkende i ental (kun om fladbrød); som flertal brugtes *leiva* eller *brøleiva.*

[3] Det vilde være betænkeligt at forstå ordene så, at bruden åd op såmange brød, at affaldene, efter at hun havde spist, fyldte 15 skjæpper.

form af hunkjønsordet, da denne heder *såi*, medens optegnelsen har s a æ.

De foran s. 45—47 anførte paralleler til Dansk A 16 og 17 har bragt S. B. på den tanke, at ordene:

Og 15ta Skiæppe med saæ

endog kunde være forvanskede af:

å femta flykkje mæ svåle

(i rim med *kåle),* d. e. og 15 fleskesider med svoren på[1]. Dog udtaler man i Norge *svol* (med lukket *o),* medens formen *svål* er svensk.

Til slutning skal tilføies nogle ord om optegnelsens forvanskede vers 6:

Intie faar han aad hammaren sin
Intie mindre han saa de
Mindre han fløtte og føre her Heim
Den yngste Søstra han aatte.

Dette er s. 18 neppe rigtig restitueret. Efter de s. 41 anførte paralleler og efter Alvíssm. 6 og 7 foreslår S. B. nu omtrent følgende:

Intje fær han tå hamarn sin,
minder han fær dæ mæ såtte
å minder han fløt å føre her heim
den yngste systre, han åtte.

D. e. Intet får han af hammeren sin, med mindre han får det med (mit) samtykke og med mindre osv. Jfr. glsvensk *mz godha saatthe,* i færøske kvæder *við sátti.* Jutulen siger *åtte* (ikke *å)* med tanke på det forhold, som fandt sted, da han sidst hørte om Torekall.

XIII.

Torsvisen er ikke det eneste minde om tordneren Tor, som hos de nordiske folk har holdt sig til nyere tid. Tværtimod nævnes han og hans hammer i middelalder og nutid også ellers ofte, i sagn, viser og folketro. Loke og Frøyja forekommer i nyere tid ligeledes i andre folkelige traditioner end Torsvisen. Det var oprindelig vor hensigt i

[1] Jfr. forvanskningen af *lengta* til *kiempia* i optegnelsens v. 13, 4.

et slutningsafsnit af nærværende afhandling at give en oversigt over disse minder om de i visen optrædende hedenske guder.

Det mærkeligste af disse minder er vel sagnet om, hvorledes Tor dannede Urebø-uren i Rauland i Telemarken og ryddede vei i den.

Dette sagn slutter sig i ånd og indhold nær til den mythe om Tors hammer, som er behandlet i Eddadigtet og i Torsvisen. Det er det samme halvt beundrende, halvt humoristiske syn på Tor, som går igjen i sagnet. Som i mythen, er det med hammeren, han øver sine storværk; som i mythen, mister han for en stund hammeren, men får den igjen. Som i mythen, optræder han ved bryllup. Også i sagnet er han i brylluppet den vældige drikker, for hvem ikke engang øltønden forslår. Også i sagnet ender Tor i sin vrede et bryllup dermed, at han slår med sin hammer, så at brudgommen og bryllupsgjæsterne finder sin død i stenørkenen. Mærkelig nok er der en særlig overensstemmelse mellem sagnet og den nyjyske optegnelse af Torsvisen, i modsætning til de andre optegnelser af visen og til olddigtet, deri, at hammeren engang falder fra Tor.

Uagtet der vilde spredes fuldere lys over Torsvisen, når man sammen med den undersøgte de andre minder fra nyere tid om de i visen optrædende hedenske guder, så har vi dog holdt det for hensigtsmæssigt at henvise en sådan undersøgelse, som forhåbentlig senere kan følge, til en særegen afhandling, da den her vilde have optaget altfor stort rum.

EFTERSKRIFT.

Side 23. Dansk A v. 16 l. 2 og v. 17 l. 2 For femten skal det hede tredive. (Noget andet tal findes ikke her i afskrifterne, men i 16 l. 1 og 17 l. 1 har Ab Femthen for En.)

Derved, at afhandlingen er forfattet af to mænd, af hvilke den ene under udarbeidelsen ikke altid havde adgang til den andens arbeide, er flere gjentagelser og ujævnheder i behandlingen fremkomne. Disse bedes velvillig undskyldte.

REGISTER.